

KAAPSE WIJN EN BRAMEN

EEN ONGEPLANDE REIS

LANGS DE ZUID-AFRIKAANSE KAPEN

Paula M.Loecx

Tel 00 32 479/ 88 08 69

paula.loecx@skynet.be

PROLOOG

Bestaan er mensen die hun spaarcenten liever niet in een reis naar Zuid-Afrika steken? Ja, ze bestaan. En ze voeren als redenen aan dat het land zo een beroerde geschiedenis heeft dat ze er liever niet teveel van afweten. Dat het risico om er als blanke slachtoffer van een misdaad te worden veel te hoog is, begrijpelijk, natuurlijk, met wat de blanken de zwarte bevolking hebben aangedaan. Dat het ontmoedigend is dat er nog zoveel armoede heerst in dit land, precies het Afrikaanse land waarvan de toekomst er 14 jaar geleden zo rooskleurig uitzag. En dan hebben die overigens best reislustige mensen het nog niet over het landschap gehad, dat volgens sommigen niet spectaculair mooi zou zijn. Goed.

Toch gebeurt het dat zulke mensen, die hun opinie nooit onder stoelen of banken steken, op reis naar Zuid-Afrika trekken.

‘Wat zou je zeggen van een reis naar Zuid-Afrika?’ vraagt mijn partner me voor de vijfde maal dat jaar, tijdens een telefoontje over allerhande, op een dag eind augustus.

De vraag verbaast me niks. Mijn partner kent mijn bezwaren - het voornaamste dat ik al veel met armoede bezig ben geweest en het er steeds moeilijker mee heb.

Doordat ik geconcentreerd aan het schrijven ben, is mijn hoofd niet helemaal bij zijn vraag en antwoord ik afwezig: ‘Ja, waarom niet.’

Mijn kinderen wisten zeer goed dat beloftes die ik tijdens het schrijven geef, niet tellen.

Een halfuur later ontvang ik een triomfantelijk telefoontje dat onze reis vastligt, dat wij helaas nog alleen op kerstavond kunnen vertrekken, zo vroeg moet je boeken voor Zuid-Afrika, maar alles is in kannen en kruiken.

‘Wat zeg je me nu? Naar Zuid-Afrika? Besef jij wel dat je, eenmaal je een reis geboekt hebt, die reis nog onmogelijk kan afzeggen, hoogstens nog verplaatsen?!’

‘Jawel,’ zegt Piet, ‘is er een probleem?’

*

VAN KAAPSTAD NAAR DARLING

Kerstdag

Onze eerste stap in Zuid-Afrika zetten wij onder een luifel. Een luifel van zilverblinkend, dun metaal die de ijzeren trap van het vliegtuig naar de begane grond overspant. Het is een opvallende halfronde structuur, die ik nooit eerder op een vliegveld heb gezien en die aan de huifkarren van de blanke pioniers in het Wilde Westen van de VS doet denken. Niet precies het werelddeel waarin wij ons bevinden. Maar de associatie met kolonisten is goed, en later zien we in een museum dat men ook in het land van *mi Sarie Marijs* huifkarren gebruikte.

Ik stap voortgestuwd door de vloed van medereizigers de trap naar beneden, met de zware tas van mijn pc en zijn lader over mijn schouder. Ik heb mijn dierbare partner gewaarschuwd dat ik geen volledige boycot van de reis zal plegen maar wel alle tijd die we in de kamer doorbrengen op mijn pc zal verder werken aan de nieuwe roman die op stapel staat. (Soms moet een mens uit zelfrespect toch een beetje verzet laten voelen.)

Het is aangenaam warm onder de luifel, helemaal niet heet. Toch is het al tien uur 's morgens en zou het dertig graden zijn volgens de berichten die de piloot gaf. Er staat wind. Een zachte bries die ons gedurende de hele reis door het gebied van de beide Kapen belooft te vergezellen. Dat zegt een jonge man, die met vrouw en kinderen weer eens op bezoek komt bij zijn Vlaamse ouders die hier sinds vijf jaar de wintermaanden doorbrengen.

‘Je hoeft hier echt niet bekommerd te zijn om je veiligheid,’ voegt de jonge man er ongevraagd aan toe. ‘Buiten Cape Town, is het hier overal zo veilig als bij ons.’

Geweldig. Ik heb er nog niet bij stilgestaan dat ik me nu wel degelijk in het land bevind waarin zoveel moorden gebeuren. En de geruststelling van de jonge man doet er ook niet toe, want ik zal niets tegen mijn zin ondernemen. En ik zal zeker geen uitstappen maken naar plaatsen die ik niet veilig acht. Wat mijn partner ook aandringt.

Goed dat ik nog niet weet welk gevaar we zullen ontmoeten...

Een klein gebouw heeft de luchthaven van Kaapstad, stel ik vast, met spijt voor wat dat voor het ontwikkelingsniveau van het land en zijn bevolking betekent. Een luchthaven zoals alle andere, ware het niet dat het decor onder meer het Hottentotsgebergte is. Ik heb geweigerd deze reis voor te bereiden maar heb in het vliegtuig toch enige bladzijden in de Insight Guide van South Africa gelezen en heb de naam die me aan het taalspelletje herinnert, onthouden.

Bijna alle gezichten van het luchthavenpersoneel op de tarmac zijn zwart. In de gids staat dat de zwarte bevolking 77,5 procent uitmaakt van de 44 miljoen Zuid-Afrikanen, de kleurlingen

8 procent, de blanken (de ‘witten’, zoals men ze hier noemt) 12 procent, en de Aziaten (overwegend Maleisen en Indiërs) 2,5 procent. Cijfers van enkele jaren geleden.

Op het moment van dit schrijven leven er naar schatting bijna 50 miljoen personen in Zuid-Afrika, als je bij de Zuid-Afrikaanse bevolking de ongeveer 5 miljoen immigranten (waaronder 3 miljoen Zimbabwanen) telt - het aantal blanken in het land is intussen met een paar procenten gedaald...

In het busje naar het luchthavengebouw hangen gele plakaten tegen de wanden, waarop met zwarte letters teksten zijn aangebracht. Het lijken poëzieteksten. Poëzie in het Engels. ‘*Let your mouth and not your legs do the walking.*’ Vermoedelijk een befaamd zinnetje uit de mémoires van Nelson Mandela.

Ik beklaag het me nu dat ik voor ons vertrek geen enkele blik op een boek over hém noch op enig ander over Zuid-Afrika, heb geworpen.

In het busje en in de luchthaven niet één zinnetje in het Zuid-Afrikaans, niet één woord in die uit het Nederlands gegroeide taal, hoewel de ontvangsthall met paspoortcontrole zeer Nederlands aandoet, het is te zeggen bijna pijnlijk netjes onderhouden.

‘Het Zuid-Afrikaans is een verguisde taal geworden,’ waarschuwde Marc, een makker van de schilderklas, me terwijl hij zijn handen vol verf aan zijn schildersschort afwreef alsof hij daarmee ook ander minder fraais wegveegde.

De eerste confrontatie met dat feit, met de geschiedenis en de huidige situatie van het land, dient zich direct aan.

Goddank geen achterdochtige douaneambtenaren noch ander ‘begeleitend’ personeel in het luchthavengebouw. Dit is een vrij land. We belanden zeer vlug in de aankomsthal.

De kleurling bediende van de autoverhuur leest moeiteloos onze voucher, die in het Nederlands opgesteld is.

Als ze nog Nederlands in het zakenleven verstaan, kan het Zuid-Afrikaans niet ver weg, nog niet zo sterk verdrongen zijn, denk ik. En dat is correct. Toch in Kaapstad. Eenmaal buiten de officiële ruimte van de luchthaven, op het parkeerterrein rond het luchthavengebouw, zijn de opschriften in het Zuid-Afrikaans. Niet in het Engels. En we horen meer mensen elkaar begroeten in dit vreemd zoet gevoicede Vlaams dan in het Engels.

Het ‘Afrikaans’, zoals men het Zuid-Afrikaans hier in mijn oren wat aanmatigend afkort, klinkt als West-Vlaams en niet als Hollands!

‘Dat is logisch,’ zegt mijn alwetende reisgenoot, van West-Vlaamse origine, ‘want het waren Nederlanders uit Zeeuws-Vlaanderen die in de 17e eeuw op de Kaap arriveerden.’

Hiervan zal ik, met een licht genoegen, geen sluitend bewijs op het wereldwijde web vinden. Wel een discussie (in het tijdschrift van de Taalunie) die al bijna vijf jaar aan de gang is en die ermee begint dat Piet Paardekoper, taalkundige en emeritus van de universiteit van Leiden en de K.U.Leuven, ter overweging geeft het Afrikaans als taal die ontstaan is uit het 'Beschaafd 17^e-eeuws Amsterdams', in de Nederlandse Taalunie op te nemen.

Meerdere personen reageren op de site dat het Afrikaans sterk verwant is met het Zeeuws en het (West)-Vlaams, maar ze voeren geen wetenschappelijke gronden hiervoor aan. Een enkeling merkt op dat er zich toentertijd in Amsterdam ook veel voor de godsdienstvervolging gevluchte West-Vlamingen en Zeeuwen bevonden. Verder gaat de discussie erover of het Afrikaans nu een mengtaal is (met woorden uit o.m. het Maleis, het woord *baie* - veel - bijvoorbeeld), of een dialect, of een dochter- of zusters taal van het Nederlands. Je leert er eveneens dat men ook in Namibië Afrikaans spreekt, dat het ANC zowel het Afrikaans als de Boeren weg wil, en dat je in Zuid-Afrika beter geen Afrikaans meer spreekt op straat. Voor wat er waar van is.

Nog een terzijde: niet alleen noemden de Zuid-Afrikaanse Boeren hun taal wat aanmatigend 'Afrikaans', maar de Zuid-Afrikaanse Boeren dichtten zichzelf ook de naam 'Afrikaners' toe. Een afkorting die me evenveel stoort, tot ik lees dat de eerste *settlers* zich in de eerste plaats als Afrikanen beschouwden en niet als onderdanen van een Europees land, lees Groot-Brittannië, en dat die afkorting naar dit onderscheid verwijst. Het maakt dat ik de weglating van het adjectief Zuid- nu toch meer aanvaardbaar vind.

Maar terug naar de eerste immigranten. Zeeuws of niet, de Hollanders waren de eerste Europeanen die zich in Zuid-Afrika vestigden, lees ik in de reisgids. In april 1652 ging een groep van 90 mannen, vrouwen en kinderen uit Holland onder leiding van Jan Van Riebeeck in de Tafelbaai aan land om een bevoorradingstation op te richten voor de bemanningen van de schepen van de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC), omdat de schepen op hun handelsreizen naar het Verre Oosten door hun voorraden heen raakten en de bemanningen scheurbuik kregen.

'Wat is scheurbuik precies?' vraag ik Piet, die ook dat wel zal weten.

Juist.

'Scheurbuik is een ziekte die eigenlijk gemakkelijk te verhelpen is met het eten van verse groenten, maar het duurde lang voor men dat ontdekte.'

Voor het kweken van groenten begonnen de Hollanders dus een nederzetting in Zuid-Afrika... En om meteen ook wat vers vlees op de plank te krijgen. Vlees dat van vee moest komen dat het VOC niet op zijn schepen had meegebracht maar ter plekke moest zoeken en via

ruilhandel van de lokale bevolking probeerde vast te krijgen. En als die bevolking zich daar niet makkelijk toe leende, nam men het ook met geweld. Geweld waarvoor men wel elke keer een vergoelijking vond. Gevechten om grond om groenten te kweken en om vee dat voor vlees moest zorgen, niets meer en niets minder liggen aan de oorsprong van dit gekwelde land.

Al vanaf de eerste jaren op deze mooie plek voerden blanken, meer specifiek de mensen van het VOC, en later ook de Vryburgers, strijd tegen de zwarte bevolking. Strijd die zij met het overwicht van hun vuurwapens, die als enige beperking hadden dat men ze niet kon gebruiken als het kruit nat werd door de regen, moeiteloos wonnen. En na zo'n overwinning herleidden ze de overwonnenen tot slaven en eigenden ze zich hun gronden en vee toe. En dat zo ongeveer anderhalve eeuw door (tot de Britten aan de macht kwamen en de slavernij verboden). Met dien verstande dat de zwarte bevolking het na een tijdje toch begrepen had, en zich beter leerde verdedigen, al eens onderhandelingen voerde, en zich verschanste, en paarden en wapens zocht vast te krijgen. Die laatste info haal ik uit *Zuid-Afrika, een Geschiedenis* van de Britse historicus Robert Ross. Ik moet toegeven dat ik niet verrast ben door dit begin van het verhaal van blank en zwart in Zuid-Afrika, en ik besef dat het bij de andere koloniseringen van de Europeanen niet beter is geweest.

Terwijl we over het parkeerterrein naar de huurwagen lopen, doemen de bergen van het Kaapse landschap voor ons op. Hoger dan verwacht op basis van foto's van de Tafelberg en Kaapstad. En heel dichtbij. Grijsgroen prijken ze tegen een zachtblauwe hemel, volop met zon overgoten, badend in een ander soort daglicht dan bij ons. Alsof je met het blote oog kunt zien dat de lucht hier minder vervuild is, gewoon met het blote oog kunt waarnemen dat het licht hier op minder stofdeeltjes botst.

De zuivere lucht doet deugd. Als we ons straks buiten de stad bevinden, weg van de luchthaven, zal de lucht waarschijnlijk nog zuiverder zijn. De zuivere lucht lijkt de kleuren van het landschap ook frisser te maken. Het grijsgroen van de bergen is niet vaal, maar levendig groen. Het ultramarijn van de lucht hangt er zacht boven. De stoep buiten het luchthavengebouw schittert lichtbeige. Heerlijk al die heldere kleuren.

We staan voor de gehuurde wagen. Met stuur en richtingwijzer rechts.

'Men rijdt hier links!'

'Toch niet verwonderlijk? De Britten waren hier toch ongeveer een eeuw lang aan de macht.'

Ik verberg mijn onwetendheid opnieuw voor Piet en school me later snel bij met wat verdoken lectuur in de reisgids.

De Britten kwamen aan het roer in Zuid-Afrika rond 1800. Toen men de Verenigde Oost-Indische Compagnie in 1796 ophief, een kleine 150 jaar na de eerste ontschepping van kolonisten, nodigde prins Willem de Vijfde van Oranje, die op dat moment in ballingschap in Engeland leefde, de Britse strijdkrachten uit om het bewind over de onrustige Kaap over te nemen. Reden daarvoor was dat het Nederlandse gezag er regelmatig met de Vrijburgers botste. De Vryburgers hadden al vlug van het VOC zelfstandig op hun boerderijen mogen werken en leven, omdat dat het beste uitkwam voor alle betrokkenen, en wilden zich daarna niet zomaar meer aan het Nederlandse gezag onderwerpen.

De Britten die al vroeger belangstelling getoond hadden voor het bestuur over Zuid-Afrika, aanvaardden het aanbod van Willem V gretig. De Nederlanders eisten de kolonie nog wel een paar jaar opnieuw op, maar in 1806 belandde de Kaap definitief in Britse handen. Op een twintigtal jaar tijd zetten de Britten het land toen volledig naar hun hand en bestuur.

De interesse van de Britten voor de Kaap vloeide voort uit hun verlangen om over alle wereldzeeën te heersen en het paste ook in hun strijd tegen het Frankrijk van na de Franse Revolutie, vertelt Ross. Nederland - en dus ook zijn Kaapkolonie - lagen toen nog binnen Franse invloedssfeer, Napoleon was nog niet in Waterloo verslagen. Dat de Britten de havens op de route naar India wilden beheersen, speelde natuurlijk ook mee.

Wat de redenen verder nog mogen geweest zijn, de Britten namen in het prille begin van de negentiende eeuw het roer definitief over. Voordien, in de late 17e eeuw, had ook al een groep Franse Hugenoten op de Kaap een onderkomen gezocht, in de 18e eeuw gevolgd door een stroom immigranten uit Duitsland. Ik stel me de zaak allicht te eenvoudig voor, maar die mix van kolonisten, Nederlanders, Britten, Fransen en Duitsers, is toch echt een zootje van bij ons. Een avontuurlijk en ondernemend zootje.

Even ondernemend is mijn reisgenoot.

Hij neemt zonder aarzelen plaats achter het stuur van de wagen, past zich altijd vlug aan nieuwe omstandigheden aan, lijkt die uitdagingen zelfs aan te grijpen als kansen om zich te bewijzen. Hij vindt vanzelf zijn weg naar de juiste snelweg. Het verkeer verloopt geordend. De autowegen van Kaapstad vormen geen doolhof en de richtingborden zijn duidelijk, identiek aan de onze in West-Europa, en je leest er naar Angelsaksisch model ook de nummers van de snelwegen en de secundaire banen op.

Maar Piet rijdt van het centrum van Kaapstad weg, in plaats van ernaartoe.

‘Hé, pas op, je hebt net de afslag naar het centrum gemist.’

‘We moeten niet naar het centrum. Ik heb niet in Kaapstad geboekt voor onze eerste nacht, maar hogerop, ergens op de Westkust.’

Wij beginnen onze reis van Kaap tot Kaap met het voorbijrijden van Kaapstad. Heel logisch. ‘Eerst twee dagen rusten,’ zegt Piet, die het begin van de reis heeft georganiseerd.

Ik kan erin komen.

Wij rijden dus Kaapstad uit.

De stad is op het eerste gezicht niet groter dan een uit de kluiten gewassen provinciestad. Na amper tien minuten rijden hebben we een groot deel van de donkergrijze stadsplek op de kaart doorkruist. En de niet ingekleurde ruimte op de landkaart blijkt daarna ook in werkelijkheid lege ruimte, van menselijke bouwwoede gespaard gebleven. Eventjes rijden we dichterbij bergen, maar dan zwenken we ervan weg om de baan bij de oceaan te bereiken en zo naar het dorpje te rijden - de zee, altijd weer de zee, laat mij maar rijden langs het water.

Aardig van Piet om deze weg te kiezen.

Pal noordwaarts gaat het. Grijsgroene bergen en hellingen van een gele warmergroene kleur liggen rechts van ons, in de verte. Links van ons deint de zee, die zich soms tot tegen de baan aanschuurt, met witte stranden en duinen naast zijn diepe blauw.

Misschien was een reis naar dit land toch niet zo’n slecht idee...

Ik neem de Traveller’s Guide van Peter Joyce ter hand. Drie gidsen heeft Piet gekocht.

‘Deze gids is al van 1991,’ merk ik na even bladeren op.

‘Een editie van 1994, van na het aantreden van de eerste ANC-regering, dus recent genoeg,’ antwoordt hij.

Ik aanvaard dat de gids nipt recent genoeg is en begin erin te lezen.

Maar goed, want de gids van Joyce biedt geografische kennis over Zuid-Afrika die volgens mij onmisbaar is om het land en zijn geschiedenis te begrijpen.

Joyce beschrijft hoe Zuid-Afrika uit twee delen bestaat: een immense hoogvlakte (de zuidelijke tip van het Grote Afrikaanse Plateau dat zich van de Sahara, 5.000 km hogerop, tot Zuid-Afrika uitstrekt) en een begrenzende zone van bergen rond dat plateau (de bergen langs de oceanen die Zuid-Afrika aan drie kanten omzomen). Joyce noemt die halve cirkel van bergen ‘een halssnoer’ rond het plateau, mooi beeld. Een halssnoer met bergpieken van 600 meter in het westen in de Kalahari, tot 3.400 meter in het oosten in de Malutibergen van Lesotho en het Drakensgebergte van KwaZulu-Natal, en van 2.000 meter of minder in het zuiden, de ‘*Cape Fold Mountains*’, een serie bergrijen die parallel lopen met elkaar en met de kust tussen de twee Kapen.

Wanneer je een reliëfkaart van Zuid-Afrika bekijkt, is het beeld van het halssnoer nog geslaagder: het Zuid-Afrikaanse binnenland (bijna de helft van Zuid-Afrika) is een gladde,

warmbruine hals, de oceanen zijn een azuurblauw kleed, en het groene halssnoer van bergen aan de kust boordt het kleed en de hals af op een moderne manier, met grotere kralen rechts dan links.

Even interessant is wat Joyce over de rivieren vertelt. Het vruchtbare land bevindt zich in Zuid-Afrika voornamelijk rond en tussen al de bergen, en tussen de bergen en de kusten. Het plateau is vlak en onherbergzaam, een droog land 'waar de rivieren zich enkel na stormregens vullen'. In amper een kwart van Zuid-Afrika stroomt er het hele jaar door water door de rivieren. De *Oranjerivier* (waarvan de oorspronkelijke naam de *Gariiep* luidt) vormt een van de belangrijkste rivieren van het land, samen met zijn zijrivier de *Vaal*, die langer is maar minder water bevat. De Oranjerivier is anders op zich al lang genoeg, heeft een lengte van zomaar eventjes 2.250 km. De Oranjerivier loopt van het Drakensgebergte (in het westen) schuin omhoog tot aan de Atlantische oceaan (in het oosten), bijna van de ene tot de andere kant van Zuid-Afrika, en mondt aan de grens met Namibië in zee uit. Ze is zowat de enige rivier die het hoogplateau van water voorziet. In het oosten van Zuid-Afrika, op de berghellingen, vind je relatief veel kleine rivieren.

Het is niet moeilijk om raden dat de blanken vooral om die vruchtbare gebieden tegen de zwarte inheemse bevolking vochten.

We rijden intussen langs rijke akkers en wijngaarden in de kuststrook boven Kaapstad. Af en toe doorkruisen we ook onbewerkte, woeste grond waarop windgeteisterde bomen en struiken, en succulenten en andere planten zich tussen rotsen en stenen gedeisd houden. Mooie landschappen. De baan blijft het grootste deel van de tijd vlakbij de grijsblauwe uitgestrektheid van de oceaan en de ongewoon witte duinen. Robbeneiland toont zich als een dunne streep, wat verder ligt Dasseneiland. We bezoeken geen van beide. Robbeneiland beschouwen we als een toeristenvallstrik (onterecht blijkt achteraf) en over Dasseneiland heb ik niets gelezen, dat lijkt ons ook oninteressant (ook onterecht).

Op Dasseneiland leeft een kolonie pinguïns leren we een uurtje later van de sympathieke dame die in het dorp Darling, waar mijn reisgezel ons naartoe gebracht heeft, de deur opent van de Bed & Breakfast met de naam *The Darling Lodge*.

Ik ben aangenaam getroffen.

Haar verrassen met een verblijf van enkele dagen in *The Darling Lodge* in Darling, geef toe... dat doet toch elke vrouw smelten?

'Okay, 't is goed. Het is je vergeven dat je de reis alleen vastlegde.'

Piet, die onze bagage uit de koffer haalt, krijgt een zoen, waarvoor we de nodige tijd uittrekken. We sluiten vrede, de Vrede van Darling.

‘De naam Darling is afkomstig van een van de Britse gouverneurs van de Kaapkolonie,’ vertelt de uitbaatster van de Lodge als we haar naar de oorsprong van de plaatselijke dorpsnaam vragen terwijl we onze reistassen naar binnen dragen.

Die uitleg valt me wat tegen, ik hoopte op een verhaal over een liefje.

Daarna maak ik me de bedenking dat je om dorpen en steden een naam te kunnen geven, de macht wel heel stevig in handen moet hebben.

Zo was het ook met de Britten in Zuid-Afrika, ze hadden het er vanaf ongeveer 1800 volledig voor het zeggen. Dat brak de Afrikaners die Zuid-Afrika toen al bijna anderhalve eeuw (rechtmatig of niet) aan het ontwikkelen waren, behoorlijk zuur op. Er waren veel conflicten tussen de oorspronkelijke kolonialisten en de nieuwe heersers. Zoveel zelfs dat de Afrikaners na een dertigtal jaar aan hun Grote Trek naar het binnenland begonnen en naar het Grote Afrikaanse Plateau, waarover de Britten geen heerschappij konden doen gelden, verhuisden.

Dat de Britten en de Afrikaners elkaar slecht verstonden had er eerst en vooral mee te maken dat ze heel andere mensen waren. De Britse immigranten waren verfijnde ambachtslieden en stedelingen, en de Afrikaners ruwe boeren die een pioniersleven achter de rug hadden, geen watjes. Voorts gaven de Britten die aan het bestuur waren de Afrikaners geen militaire bescherming tegen de zwarte bevolking die regelmatig probeerde om het vee en de gronden die de Afrikaners hen afhandig hadden gemaakt, te heroveren, maar inden de Britten wel belastingen én wilden ze landhervorming. De Britten schaften bovendien in 1828 de dwangarbeid en nog enkele jaren later de slavernij af, waardoor de Afrikaners hun wel heel goedkope zwarte (of Indische en Maleisische) arbeidskrachten zagen verdwijnen. Kortom: de twee groepen lustten elkaar rauw.

Wegens stammenoorlogen zakten in het begin van de negentiende eeuw daarenboven een aantal stammen van zwarten, voornamelijk Xhosa's, vanuit het Afrikaanse Plateau naar de West- en de Oostkaap af. Op de Oostelijke Kaap kwamen de zwarte stammen in contact met de naar boven migrerende Afrikaners en ontstond er conflict over de goede graaslanden voor het vee. Dit resulteerde in vier grensoorlogen, de zogenaamde ‘Kafferoorlogen’, en de Britten slaagden er niet in om de Xhosa's en de Afrikaners uit elkaar te houden en hun gezag te herstellen. Het verbeterde de relaties tussen de Afrikaners en de Britten niet.

En zo gebeurde het dat de Afrikaners na een dertigtal jaren van wrevel, om precies te zijn vanaf 1835, verkenners uitstuurden om het binnenland te schouwen en te veroveren, hun fameuze Voortrekkers. Ze vonden een vlak, droog, leeg land. Een heel ander gebied dan de

lieflijke streek waar wij vandaag doorheen reisden. Maar de Afrikaners verhuisden er toch massaal naartoe, ondernamen hun fameuze Grote Trek.

Ik begrijp die heel drastische stap nog altijd niet. Dat de Afrikaners wegtrokken zonder slag of stoot te leveren, is vreemd. Zij moeten zich wel ontzettend geboycot en gekrenkt hebben gevoeld door de Britten. Ik vermoed doordat de Britten de slavernij niet alleen afschaften maar ook zeer ongezouten veroordeelden, en dat zonder ooit zelf de ruigte van het pioniersleven te hebben gekend. Niet dat dit de slavernij goedpraat. Uiteraard niet.

De uitbaatster van onze logeerplaats nodigt ons uit om neer te zitten en wat te rusten terwijl ze onze reistassen naar onze kamer laat brengen door een zwarte bediende. Ik schat de dame ongeveer 55 jaar oud. Ze is slank, en draagt een trui van een onbestemde kleur en dito jeans, helemaal geen kledij voor Kerstmis. Voor haar, als uitbaatster van de lodge, is deze feestdag natuurlijk ook een werkdag. Toch jammer dat ze geen feestkleden draagt - feesten moet een mens toch vieren? Ik vergeet die ongerijmdheid. Overal staan bloemen in haar huis, rozen, een soort witmauve margrietten, gele mimosa. Wij voelen ons dadelijk welkom.

Dan valt een vriendin van mevrouw binnen en brengt haar kerstwensen over. De dame loopt ook in een heel gewone broek zonder vouw en een grauwwitte twinset gekleed. Maar ze geeft onze landlady een uitnodiging om straks op bezoek te komen. Dus toch feest en dan andere kledij?

Nadat de vrouwen afscheid van elkaar hebben genomen, wil de uitbaatster van onze logeerplaats ons naar onze kamer in een paviljoen in de tuin brengen. We lopen door een mooie gang met oude prenten aan de muren, voorbij een rond acajou tafeltje waarop brochures liggen. Onze gastvrouw opent de achterdeur, we staan op een houten veranda in een tuin waarin langs alle paden lavendel bloeit en blauwe agapanthus (die bloemen met talloze kleine trompetjes in een bol op een hoge stengel). Achteraan in de tuin, tegen het paviljoen, staat een manshoge struik overvloedig bloeiende paarsrode bougainville. Ervoor ligt een kleine vijver met een stenen fontein, een kom op heuphoogte van ongeveer een meter doorsnede. Lage, grijsgroene kruidachtige sierstruiken die ik niet ken zijn er rond gegroepeerd. Vlakbij ons, tegen het sober geel geschilderde Victoriaanse huis leunen twee enorme peperbomen en een zeer oude palmboom.

‘Dit is een prachtige tuin,’ zeg ik onder de indruk.

‘Een heerlijke tuin,’ beaamt Piet.

Mevrouw glimlacht.

‘De vorige eigenaar plantte veel rozen, maar die gedijen hier niet,’ antwoordt ze, vals bescheiden.

Ze loopt voor ons uit en wijst naar enkele mager bloeiende rozenstruiken.

Een Duitse herder volgt haar als een schoothondje. Die zal hier zeker niet waken. Maar daar lijkt ook geen nood toe. De tuin is met draad en hekkens afgeschermd - op een onopvallende manier - en achter de tuin ligt een diepe kreek die overgroeid is met dicht struikgewas. Er staan onbekende bomen in.

‘Dat zijn mangroves,’ zegt mevrouw.

De bomen hangen vol nesten van gele vogeltjes, die men heel gepast weervogels noemt, want de nesten zijn kunstig gemaakt, hebben een opvallende peervorm, zijn net uitgezakte, hangende kokosnoten.

We vlogen op kerstnacht. Kerstdag dus.

Noch in Darling, een klein dorp met allemaal houten huizen zoals onze Lodge, noch in het belendende kustdorpje op een kwartier rijden van Darling is er enig restaurant open waar we kunnen middageten.

Doordat we voornamelijk op zoek zijn naar een restaurantje bekijk ik de oceaan en het strand amper. Maar Piet stopt de wagen en we stappen uit, snuiven de zeelucht op, lopen tot aan het strand. Het zand is zo wit als de duinen die wij onderweg opmerkten, een wit dat naar lichtgrijs zweemt, waardoor het strand veel ongerepter oogt dan andere, gele zandstranden die we al op eenzame plekken voor onze ogen uitgestrekt zagen. Of is het weer die bijzondere kwaliteit van de lucht die maakt dat de kust als zoveel minder door de mens bezoedeld overkomt?

Het strand is ongeveer tien meter breed. Er steken donkerbruine rotsen uit het water en uit het zand. Dit is een rotskust. Maar geen zoals de rotskust van Bretagne, met muren van klippen. Hier stijgt het land achter het strand nauwelijks een meter, en er zijn geen duinen. *Sandveld* noemt men het land, een rake benaming voor het veld van zand dat met mos, hard gras, wat heideachtige planten en succulenten is begroeid. Op een soort lage struikjes wiegen massa's felroze bloemen, plant na plant. Ik bekijk de bloemen van dichterbij, bewonder de rijke schermen van kleine bloemetjes, horizontaal afgeplat. Het bloeiseizoen zou net voorbij zijn, de lente zou hier in december in schroeiende zomer overgaan, maar dit jaar viel er nog bijna geen regen en is het bloeiseizoen daardoor later dan gewoonlijk. En misschien doen planten die de elementen moeten trotseren, de felle zeewind die het zout van de golven aanvoert en de

regen die door geen bomen of struiken gehinderd over het *sandveld* scheert, er so wie so langer over om in bloei te geraken.

‘Ik ben echt blij dat we nog zoveel planten in bloei zien.’

‘Ik ook. Maar daarmee hebben we nog niet gegeten.’

Bij de garagist van Darling, die lui op de drempel voor zijn zaak zit, kunnen we twee stukken *kidney pie* kopen, die de man voor ons (veel te weinig) opwarmt in zijn magnetron, de witte saus rond het gehakt is hier en daar nog een ijskoude, geleiachtige massa in onze mond. Geen water, alleen prik in zijn koelkast. Half bevroren *kidney pie* met cola als kerstmaal. Smakelijk. Goed dat we dit soort dingen allebei nogal laconiek benaderen, of de Vrede van Darling was alweer geschonden.

’s Avonds is het nog net hetzelfde liedje: zowel in Darling als in het toeristische dorp op de kust - met niets dan steriel witte, onpersoonlijke vakantiewoningen die over de oceaan uitkijken - zijn alle eetgelegenheden vakkundig gesloten. We zullen terug naar Cape Town moeten, zegt onze gastvrouw, om een restaurant te vinden waar men het mogelijk acht dat er toeristen in de kerstperiode in het land neerstrijken en men de hongerigen wil spijzen. Daar zullen zeker een aantal restaurants open zijn. De horeca is volgens mijn diverse gidsen goed ontwikkeld in Cape Town en er zijn veel theaters, om niet te spreken over de rest van het nachtleven, tal van clubs en bars, ook met live optredens. Maar dat alles is aan ons, vermoeide reizigers, voorlopig niet besteed.

De dame, die normaal niet voor haar gasten kookt, krijgt nu toch medelijden met ons en stelt voor om een sober maal voor ons klaar te maken.

Een excellent maal. We krijgen verfijnd proevende Spaghetti Bolognaise met een slaatje van koude prinsessenboontjes en spekschilfers toe. Op de rand van onze borden liggen delicate rozenblaadjes geschikt. Als dessert serveert mevrouw ons een weer even verfijnd met rozenblaadjes versierd bord Zuid-Afrikaanse Cheddar en Bluecheese. Al bij al toch een feestmaal.

Mevrouw aanvaardt het glas wijn dat we haar dankbaar aanbieden uit de fles Chardonnay die we bestelden, en zet zich bij ons neer nadat we haar een complimentje hebben gegeven over haar lekkere keuken.

‘Mijn vader was kok van beroep en vertrok 44 jaren geleden uit Zwitserland, uit de omgeving van Basel. Hij mocht medevennoot zijn van een restaurant in Cape Town, en werd snel daarna de enige eigenaar van het restaurant. Het Middellandse Zeeklimaat van Cape Town, plus het

feit dat men champignons in de streek kweekte, een delicatessen waar hij niet zonder kon, haalden hem over de streep.’

Onze landlady was ongeveer twaalf jaar oud toen haar ouders de grote oversteek waagden. Haar oudere zus bleef in Zwitserland voor verpleegkundige studeren. Zijzelf en haar jongere zus immigrerden dadelijk mee en vonden het geweldig dat hun eerste kerst er niet een was met sneeuw op de bergtoppen maar met zwempartijen in de golven van de oceaan, dat terwijl hun moeder weende van heimwee.

Het gesprek springt van de hak op de tak. Mevrouw vertelt ongevraagd dat zij bij haar thuis nooit apartheid heeft ervaren, toch zeker niet als probleem. Zij gingen naar de kerk in gezelschap van hun zwarte dienstbode, samen met haar kinderen. De dienstbode vond het volgens haar niet erg om in een andere beuk plaats te nemen in de kerk, of verderop op de bus, de zwarte vrouw zat in hun restaurant mee aan tafel wanneer men babbelde en babbelde dan gewoon mee.

Dit is onze eerste avond in Zuid-Afrika, ons eerste gesprek met een Zuid-Afrikaanse persoon, en we zitten al meteen in de apartheidsproblematiek van het land, groot gelijk had ik dat ik niet naar Zuid-Afrika wou, denk ik. Maar een tijdje later betrap ik er mezelf op dat ik het toch een boeiend gesprek vind.

De uitbaatster van onze B&B huwde op vrij late leeftijd met een Zuid-Afrikaan van Nederlandse afkomst met de naam Venter. Haar man werkte zeer hard om vroeg op pensioen te kunnen gaan. Ze reisden gelukkig ook veel samen. Na amper tien jaar huwelijk stierf haar man in 1992 aan kanker. Mevrouw Venter blijft er filosofisch bij. Zij runt de B& B waar wij te gast zijn al vele jaren. Het huis is niet haar eigendom en veranderde sinds zij er begon te werken al van eigenaar. Niet alle blanke Zuid-Afrikanen zijn rijkelui.

Mevrouw Venter vertelt hoe de rust van hun afgelegen dorp wat verstoord wordt door de youngsters van de zwarten die in de goedkope huizen wonen die het ANC liet oprichten om de verkiezingsbeloften van 1994 van Mandela getrouw te blijven.

Voorafgaand aan de verkiezingen beloofde Mandela heel concreet om binnen de eerste 5 jaar één miljoen goedkope huizen te bouwen. Minder concreet waren de beloftes voor water en elektriciteit voor iedereen, en onderwijs en gezondheidszorg. Maar Mandela leek het toch te menen met het *Reconstruction and Development Programme* dat het ANC toen samen met de vakbonden en de communistische partij verdedigde. (Ik leer dat de naam ANC zowel het oorspronkelijke *African National Congress* aanduidt als de huidige regeringsalliantie van vakbonden, communistische partij plus het oorspronkelijke ANC, ofte in het regerende ANC zit onder meer het oorspronkelijke ANC.)

Volgens het webtijdschrift *Zuidelijk Afrika* bevatte het programma van de alliantie 4 luiken. Het eerste luik van het programma draaide rond het voorzien in de basisbehoeften van de armste 40 percent van de bevolking, het tweede luik rond het optillen van het onderwijsniveau en het ontwikkelen van het verwaarloosde ‘menselijk kapitaal’, het derde beoogde fundamentele hervorming van de economie, het vierde democratisering van staat en maatschappij. Maar veel van de doelstellingen waren onrealistisch.

Ze creëerden wel verwachtingen. Die men niet inlost. Hoop op verbeteringen waarop de overgrote groep arme zwarten nog altijd wachten. Keer op keer horen en lezen we tijdens de verdere reis dat men ontevreden is dat men de beloftes niet inlost. Altijd opnieuw gaat het over de ‘*non-delivery*’. En je voelt met je ellebogen dat dit wachten op hulp van bovenuit - hulp om niet zelf alle tijd meer hoeven te steken in overlevingsstrategieën maar het leven serieuzer te kunnen aanpakken - tot een zeer ongezonde gedwongen passiviteit leidt. Voor welk ondernemen ook. Of het nu studeren is, of een handeltje opzetten of bedrijfje starten, of gewoon uit werken gaan om zich iets te kunnen veroorloven. Hoe zou je trouwens kunnen gaan werken als er geen jobs voorhanden zijn. Moet hier ook gezegd dat een deel van de passiviteit van de zwarte bevolking volgens sommigen zou voortvloeien uit het ‘slachtoffersyndroom’ dat ze overhielden aan de apartheid: als gevolg van zwaar onrecht dat men heeft geleden, kunnen mensen het gevoel krijgen dat ze recht hebben op allerlei rechtzettingen en privileges. Vergeldingsacties inclusief.

Mevrouw Venter geeft ons de raad niet in de zwarte buurt rond te hangen, ook niet overdag. Niet zo lang geleden verkrachtten een paar zwarte jongeren een blanke dame in Darling in haar eigen huis. De dame droeg er zelf ook enige schuld aan, zij sloot haar gordijnen nooit, ook niet wanneer zij zich omkleedde. De jongeren liepen zomaar naar binnen... In het gedeelte van de stad aan de andere zijde van de snelweg kunnen we wel zonder gevaar rondwandelen.

Als we na dit lange gesprek en exclusieve diner naar onze kamer in het paviljoentje in de tuin lopen, schittert de Melkweg boven ons hoofd. Hemels festijn. Mevrouw Venter, die ons door de vrij donkere tuin loodst, wil ons het Zuiderkruis aan de hemel tonen en legt ons uit hoe we dat kunnen opsporen tussen de ons niet bekende sterrenconstellaties aan de zuidelijke hemel. ‘Het komt erop aan een sterrenbeeld te zoeken waarvan de as in de breedte driemaal de as in de lengte bedraagt, met ergens binnenin een zeer opvallende ster.’

Ik kan het Zuiderkruis niet onmiddellijk ontdekken, denk dan dat ik het gevonden heb. Piet heeft het natuurlijk meteen gezien, als ik hem mag geloven, wat ik nog niet zo zeker weet.

Ik twijfel er sterk aan die klus alleen opnieuw te kunnen klaren.

Mevrouw lacht en toont ons ook Orion, makkelijker om vinden.

De Duitse herder valt nergens te bespeuren, is gaan slapen.

We voelen ons ook zonder hem perfect veilig. De geur van de bomen op het parkeerterrein naast het huis, een soort acacia's die vol zware, witte bloementrossen hangen, is overweldigend. Duizenden krekels sjirpen rond ons. De lucht is heerlijk zwoel. Op onze kussens in onze slaapkamer, op het tafeltje, overal liggen bloemen. Die weelde bovenop de Melkweg kunnen zien! Ik loop nog even naar buiten sterren kijken, natuur en nog eens natuur: wat een heerlijk land.

En wat maakte men ervan. Wat maakte men van deze overvloedige, vruchtbare, gulle natuur.

Eigenlijk begonnen de grote problemen van Zuid-Afrika niet eens zo lang geleden. De Britse overheersing, en daarmee de ingewikkelde geschiedenis van het land, begon pas rond 1800, geen dertig jaar vóór de Belgische onafhankelijkheid, in generaties van vijftientig jaar uitgedrukt is dat amper acht generaties geleden.

Een tweede markant ding is dat het aantal blanken dat de geschiedenis in Zuid-Afrika maakte, zeer klein was. Maar ze vermenigvuldigden zich wel aan hoog tempo. Grote gezinnen moeten dat zijn geweest! Met autoritaire vaders? De Verenigde Oost-Indische Compagnie zette na zijn eerste scheepsvracht van negentig personen verder ook maar beperkt ladingen mensen aan wal. Het konvooi Franse protestanten dat in 1688 uit Europa overkwam telde ongeveer tweehonderd twintig man. Bij het begin van de Britse overheersing, tussen 1820 en 1824, arriveerden er vierduizend Britse kolonisten op de Oostkaap. Men voerde wel grote aantallen slaven uit Afrika en Azië in Zuid-Afrika aan: een totaal van 60.000 mensen vanaf de eerste nederzetting van het VOC tot in 1807, toen men de slavenhandel overzee verbood. En de bevolkingsaan-groei was fenomenaal: toen de Unie van Zuid-Afrika in 1910 kort na de Boerenkrijg ontstond, bedroeg de totale populatie van het land ongeveer 6 miljoen zielen. Twee derden hiervan was zwart, een vijfde blank (ongeveer één miljoen tweehonderdduizend mensen), minder dan een tiende kleurling en een veertigste Aziaat.

Wat ten derde opvalt, is dat de Britten en de Afrikaners niet vochten om de Kaapkolonie maar om drie noordelijker gelegen gebieden: Natal (het huidige KwaZulu-Natal), Oranje Vrijstaat en Transvaal, de drie gebieden waarnaar de Afrikaners bij hun Grote Trek massaal emigreerden.

Bij de Grote Trek bewogen de konvooien van de Afrikaners zich over het Afrikaanse Plateau tot aan de Oranjerivier. Ze staken die over, later ook de Vaal (Transvaal). Die gebieden waren

hier en daar al door boeren en rovers bezet, evenals door *Griekwa's* (kleurlingen die de Kaapkolonie om reden van rassendiscriminatie waren ontvlucht en die later in het verhaal nog zullen opduiken), en er leefden zwarte stammen. Volkomen leeg waren ze dus niet, wel erg onherbergzaam, en droog, tenzij aan de oevers van de rivieren. De Afrikaners vestigden er zich toch, en werden van dan af Boeren genoemd door de Britten.

Hoe je het ook bekijkt, de Grote Trek waaraan 15.000 Afrikaner mannen, vrouwen en kinderen deelnamen, was een hachelijke, harde onderneming. Men romantiseerde de tocht achteraf, herschiep hem tot een verleden waar je trots op mag zijn. De Nationalisten (van de apartheidspartij) gebruikten het om de nationale gevoelens aan te wakkeren, en organiseerden honderd jaar later, in 1935, een memorabele herdenkingstocht, waarbij ze de Grote Trek gedeeltelijk overdeden. En ze wonnen er veel stemmen mee voor hun toen ongeveer twintig jaar oude partij.

De Boeren probeerden ook om het droge plateau, door hen het Hogevelde genoemd, achter zich te laten. In 1838, drie jaar na het begin van de Grote Trek, trok een grote groep Voortrekkers vanuit het Afrikaanse Plateau over het Drakensgebergte Natal binnen, het vruchtbare gebied tussen de bergen en de oceaan in het oosten van Zuid-Afrika.

De Britten waren in die periode al min of meer aanwezig in Natal, dat aansloot op de Oostkaap (die deel uitmaakte van de Kaapkolonie), maar ze voerden er niet echt het bewind. De blanke bevolking van de Oostkaap was wegens overbevolking al eerder naar het noorden uitgezwermd, maar stootte er eerst op de Xhosa's (de Kafferoorlogen), daarna hogerop ook op de Zoeloes. De Britten hadden slag gevoerd tegen de Zoeloes, maar die zwarte stam bleek voor een keer een niet te onderschatten tegenstander. De Zoeloes hadden toen een legendarisch bekwame maar ook wrede koning, de beruchte Shaka (over wiens wreedheid later meer) en Shaka had de Zoeloes in een koninkrijk verenigd.

De Britten maakten er geen punt van Shaka en zijn volk volledig te onderwerpen, en zijn wreedheid tegenover tegenstanders zal daarin ook wel meegespeeld hebben.

Shaka's zoon Dingaan, een bijna even te duchten man als zijn vader, was aan de macht toen de Boeren vanuit het westen, van over de Drakensbergen in Natal arriveerden. Ook de Boeren raakten slaags met de Zoeloes, maar pas nadat Dingaan Piet Retief, de aanvoerder van de Boeren, met een aantal manschappen liet afslachten tijdens festiviteiten over een overeenkomst - voor een keer dat men die probeerde te bereiken, helaas. Het stond daarna voorgoed in de geesten van de Afrikaners gegrift dat de zwarten niet te vertrouwen waren, en andersom vertellen bronnen die het zwarte standpunt verdedigen, dat Dingaan Retief maar vermoorde omdat de zwarten de blanken al bij al niet vertrouwden...

De Afrikaners lieten deze in hun ogen onvergeeflijke slachting natuurlijk niet zomaar passeren. Ze sloegen terug en behaalden een overwinning die het hen mogelijk maakte zich in het gebied te vestigen. (De Boeren, die Calvinisten waren, zagen hun succes als een teken van goddelijke tussenkomst, als een bevestiging van hun uitverkiezing en superioriteit boven de zwarte bevolking, vermeldt de Insight Guide, en hun motiveringen voor de apartheid waren later ook gedeeltelijk door zulke Calvinistische ideeën geïnspireerd. Maar dat ze Dingaans jongere broer op de troon hielpen zal er ook wel zijn steentje toe bijgedragen hebben.) Hoe dan ook, de Boeren richtten in Natal een republiek op.

Deze oprichting van een eigen staat kreeg nare gevolgen voor de Boeren. Tot daar toe dat ze vrijelijk hun gang gingen boven de Oranjerivier en de Vaal. Dat ze het (weinig) gezag dat de Britten al in Natal bezaten tartten, konden de Britten niet dulden. Ze voerden slag tegen de groep Voortrekkers in Natal en versloegen ze, waarna de overlevende Boeren zich weer bij hun makkers voegden die nog aan de andere kant van de Drakensbergen gelegd waren.

Ook daar, op het Hogeveld, wilden de Britten de Boeren daarna stevig onder de knoet krijgen. Maar dat lukte niet onmiddellijk. De botsingen hielden ettelijke jaren aan. Ten langen leste, niet echt geïnteresseerd in het droge gebied, lieten de Britten de Boeren boven de Oranjerivier en de Vaal met rust, erkenden ze de onafhankelijkheid van Transvaal en Oranje Vrijstaat. De Kaapkolonie en Natal beschouwde men als Brits. Transvaal en Oranje Vrijstaat werden onafhankelijke Boerenrepublieken.

Rust tussen Britten en Boeren. Relatieve rust tussen hen en de zwarte bevolking.

Nachtrust voor Piet en mij.

*

DARLING, LANGEBAAN EN VELDDRIF,

Dinsdag, tweede kerstdag.

Vandaag zit ik aan het stuur en mag ik links rijden. Zal vlug wennen, heb ik nog gedaan, en Darling is een afgelegen dorp, met haast geen verkeer. Piet klampt zich ostentatief aan de autodeur vast terwijl ik vertrek. Algauw rijd ik aan een redelijke snelheid het dorp uit. We willen allebei naar de oceaan. Onze rit voert ons langs het door zwarten bevolkte deel van Darling. Een nederzetting van zeer simpele huizen van ongeveer vier meter op zes, zonder verdieping, de huizen die het ANC beloofde. Ze liggen opzij van een laan met imposante eucalyptusbomen. De laan draagt de naam Evita Lane.

In het dorp staan verschillende reclameborden voor een show: *'Evita se perron'*, *Het perron van Evita*, maar de show speelt niet tijdens de kerstdagen, we kunnen hem niet snel even meepikken. Een zekere Pieter Dirk Uys, een Nederlander, kocht het station van Darling toen men het wou afbreken in 1996. Hij bouwde het om tot een theater en voerde er toen op zijn eentje een toneelstuk van eigen hand op, een satire op bestaande toestanden, met een hoofdpersonage dat op Dame Edna lijkt en de naam Evita draagt, het enige personage, een alter ego van hem zelf. Ondertussen zijn er vele jaren verstreken, maar zijn satirische show speelt nog altijd, voortdurend aangepast aan het laatste nieuws. Ten tijde van de presidentsverkiezingen van 2009 droeg zijn show de veelzeggende naam McBeki (en men schreef en sprak er zelfs over bij ons). Busladingen mensen komen uit Cape Town naar zijn shows kijken en tegelijk een hapje eten, businesslui op uitstap. Ook aartsbisschop Desmond Tutu woonde al eens een show bij en gebruikte er toen de maaltijd.

Desmond Tutu, nog zo een topfiguur van Zuid-Afrika als Mandela.

Tutu is een getrouwde man en heeft kinderen, heb ik gelezen, een totaal verschillende levenssituatie dan die van de bisschoppen in onze katholieke gewesten. Het feit dat Tutu kon trouwen en een normaal leven leiden, hielp allicht om hem tot een groot man te laten uitgroeien - of dicht ik het huwelijk nu teveel positieve eigenschappen toe? Toch liever een bisschop met vrouw en kinderen dan zonder.

Nelson Mandela trouwde drie keer. Zijn derde huwelijk doet bij mij de vraag rijzen in hoever het voor hemzelf belang had dat zijn grootvader koning was. Mandela's derde huwelijk - op tachtigjarige leeftijd - met Graça Machel, geboren Simbine, leek voor ons in de westerse wereld vooral een huwelijk met de weduwe van de twaalf jaar eerder bij een vliegtuigcrash overleden president van Mozambique. Maar voor Mandela kwam er ook een nooit geziene

bruidsschat aan te pas, waarover men maandenlang over de grenzen heen negotieerde, en die onderhandelingen gebeurden via de huidige koning van zijn stam, koning Buyelekhaya Zwelibanzi Dalindyebo, een verwant van hem. Dat leer ik op Wikipedia, op een website over Mandela die men nog ongeveer dagelijks bijwerkt tijdens de periode dat ik mijn opzoekingen doe.

In hoever heeft het politiek meegespeeld en zou het nog voor de zwarte bevolking spelen dat Mandela van een van hun oude koningen afstamt, zij het in zijlijn, niet als kind van de eerste vrouw van de koning? Hoewel Mandela zich, voor zover ik weet, nooit op zijn afkomst heeft laten voorstaan, lijkt het voor zijn persoonlijk leven niet totaal onbelangrijk, zie alle omslag rond zijn derde huwelijk. Zijn dochter Zenani mocht hem ook wegens koninklijke privileges (het is te zeggen háár huwelijk met een oudere broer van Koning Mswati III van Swaziland) in de gevangenis bezoeken, terwijl men dat andere familieleden niet toestond. Maar dat zal het verschil niet gemaakt hebben. Nee, wat ik me afvraag is of Mandela zich misschien door zijn hoge afkomst niet in wezen voortdurend elitair gevoeld heeft en of dat gevoel na zijn aantreden als president misschien niet onbewust heeft meegespeeld in het gebrek aan zorg voor de armen onder zijn regering, doordat het verhinderde dat hij zich voldoende met de arme drommels van zijn volk kon vereenzelvigen.

Misschien, misschien. Hypotheses. Laat er geen verwarring bestaan: Mandela is en blijft een formidabele, integere figuur, van wie je naargelang je meer over hem leest, meer positieve dingen te weten komt. Mandela weigerde om de gevangenis te verlaten tot alle politieke gevangenen waren vrijgelaten en het ANC en andere organisaties weer toegelaten waren. Na al zijn zorg voor een vreedevolle overgang van apartheid naar een democratisch tijdperk, wijdde hij zich volledig aan de transformatie van het land, een complexe geschiedenis. En het verwijt dat zijn regering niet genoeg deed voor de armen is gedeeltelijk verklaarbaar. Stof voor later.

Wij rijden dus naar de zee, die magneet die ons waar ook ter wereld aantrekt. We naderen een overweg. Mevr. Venter waarschuwde ons dat we goed moeten oppassen aan alle onbewaakte overwegen in Zuid Afrika, treinen grijpen regelmatig auto's.

Ze vertelde ons ook dat kinderen in groep hier soms een zeer gevaarlijk spelletje spelen, namelijk zich stokstijf op de baan neerleggen en pas op het laatste moment weggrollen voor aanrijdende auto's. Klinkt zeer macho, wijst ook op een zekere doodsverachting - waar heb ik gelezen dat doodsverachting en wanhoop samengaan? Een vrouw uit Darling had een tweetal jaar geleden het ongeluk een jongetje op deze manier te overrijden en blijft er nachtmerries over krijgen. Ik rijd extra voorzichtig.

Maar goed ook. We zijn op weg naar het natuureservaat van Langebaan; prachtig baantje, goede wegligging; het landschap is enig, we zitten onmiddellijk in ongerepte natuur, weer de opvallend witte duinen aan de einder waar de oceaan trekt, naast ons een zacht deinende vlakte met lage struiken en de felroze bloemen van de heideplanten en dan opeens op de weg: tortoises! Met honderden tegelijk steken kleine groene schildpadden op verschillende plaatsen de baan over. Ik ben gewoon verrukt over deze eerste aanwijzing dat we ons inderdaad in het door de gids beloofde aards paradijs bevinden waar mens en dier onverstord naast elkaar leven, een overvloed aan wilde dieren.

We rijden almaar verder het minischiereiland op. De Atlantische Oceaan ligt links van ons, langs onze rechterkant een lagune waar dikwijls flamingo's op neerstrijken. Vandaag doet men er aan windsurfen en *boating*, een paar zwarte gezinnen picknicken op de zanderige oever, niet het moment om er flamingo's aan te treffen. Terwijl we verder rijden naar het strand, zien we een viertal wilde struisvogels in laag struikgewas rond scharrelen, twee volwassen dieren en twee jongen, van een kleinere soort dan de gekweekte struisvogels, ongeveer van het formaat van een pauw.

Wij arriveren aan de oceaan. Weer treft me hoe vrij ik hier kan ademen en hoe scherp de kleuren zijn. Het is niet eenzaam op het strand, tweede kerstdag, er wandelen enkele koppeltjes rond. Het strand is hier ongeveer twintig meter breed, er zijn wat lage duinen. De duinenzoom ligt een tweetal meter hoger dan de zee en is niet breder dan het strand. Daarachter weer *sandveld*, open veld met allerlei zoutlievende planten die tegen de droogte kunnen, zonder veel loof, met minder bloemen dit keer. Een eind hogerop langs de Atlantische kust, waar weet ik niet precies, zou de duinenrand 30 tot 50 km breed zijn.

Als afgesproken lopen Piet en ik allebei naar links, waar de donkerblauwgrijze schim van een scheepswrak op een paar kilometer afstand uit de branding opdoemt. Het wrak ligt praktisch op het strand, wij zien dat je er naartoe kunt waden, erop kunt klimmen. Vast en zeker is het al helemaal doorzocht, maar het is een aantrekkelijk idee er ook in rond te lopen.

‘Deze plek moet Tzaarsbank zijn,’ zegt Piet.

Wat vroeger passeerden we Kraalbaai, heb ik op de kaart gelezen.

‘Wat klinken die namen romantisch.’

‘Er ligt hier voor de kust ook een eiland met de naam Vondelingeneiland.’

We zien het niet liggen aan de horizon, maar vinden onze eigen vondeling. Kort nadat we met een zekere afschuw naar een dode zeerob op het strand hebben gekeken. De dode zeerob moet met de snoet ergens in geraakt zijn, is zwaar verminkt, mist zijn halve kop.

‘Waarschijnlijk raakte hij in de schroef van een schip,’ zegt mevrouw Venter later, ‘dat gebeurt hier wel meer.’

Het beest kan nog niet lang dood zijn want het ruikt nog niet het minst. Er hebben al wel vogels in zijn vlees gepikt. We jagen een meeuw weg en lopen voort. Ongeveer 200 meter verder staan wandelaars stil bij een zwart hoopje op de vloedlijn. Wij komen dichterbij en herkennen er een roerloos piepklein jong van een zeerob in, een dode baby zeerob. Het diertje vertedert ons. We vermoeden dat het beestje er aan doodging dat het zijn moeder verloor.

Maar dan blijkt de kleine zeerob helemaal niet dood, zijn staart beweegt een heel klein beetje terwijl wij naar hem kijken, zijn kopje blijft wel liggen in het zand, snorharen inbegrepen. Mijn waarneming van het diertje verandert op slag. Zoveel ellende vind ik hem opeens uitstralen terwijl golf na golf over hem heen slaat. En plots richt het diertje zijn kopje met dons en lange snorharen wat op en kijkt ons aan. Dan legt het zijn kop weer neer. Moedeloos? Depressief? Ik zend het een boodschap, vertel het met nadruk dat verderop in zee zeker en vast andere zeerobben in het water aan het stoeien zijn, vriendjes van hem, er zijn ook mama’s bij, hij zal wel vriendschap van hen krijgen. De kleine zeerob richt zijn kop opnieuw op, kijkt ons weer aan. De zoveelste aanspoelende golf slaat over het diertje. Maar dit keer laat het zich niet meer meeschuiven in het zand. Het laat zich opnemen in de golven, keert zich richting zee en zwemt weg. Ik schenk mezelf even de illusie dat mijn uitgezonden boodschap het bereikt heeft. Piet heeft het beestje intussen gefotografeerd. Angst voor wandelaars die maar vlakbij bleven staan, vormde meer dan waarschijnlijk zijn reden om weg te zwemmen, zijn survivalinstinct sterker dan zijn depressie. Het blijft een sterke ervaring.

Wij wandelen verder naar het wrak op enkele kilometers. Wij verwijderen ons daarbij een eindje van de andere wandelaars op het strand.

‘Is dit wel verstandig? Mijn reisgidsen waarschuwen met uitroeptekens voor overvallen op verlaten stranden...’

‘Je gaat je toch niet paranoïde laten maken door die gidsen?!’

We lopen verder, maar de waarschuwingen blijven ergens in mijn onderbewuste hangen.

Naarmate we het wrak naderen zien we dat het het overblijfsel is van een doormidden gebroken olietanker, de ene helft ligt hier, de andere helft van het schip elders in zee, verdween in de golven. Er zijn rond de tip van Zuid-Afrika al zoveel schepen vergaan, dat men dichtbij Cape Agulhas, het meest zuidelijke punt van Zuid-Afrika (het punt waar de scheidslijn tussen de Atlantische en de Indische Oceaan loopt) een museum over schipbreuk heeft opgericht. Je kunt er talloze kleine, bij schipbreuken gevonden schatten bewonderen. De

buurt rond Cape Agulhas noemt men ook wel eens ‘the Graveyard of Ships’ vertelt onze derde reisgids, de Map Studio Tourist Atlas over de Western Cape, die vooral handig is voor een snel overzicht van bezienswaardigheden.

‘Het wrak ligt daar nog niet zolang,’ vertelt mevrouw Venter ons later. ‘De pinguïns die op die plek in de oceaan leven, moesten met olie besmeurd naar Cape Town voor een poetsbeurt.’

We zien geen pinguïns in het water. Ook van de kleine zeerob valt geen spoor meer te bekennen langs de vloedlijn, wanneer we terugkeren op onze stappen.

We klommen al bij al niet in het wrak, het lag verder in zee dan we van op afstand dachten, een eind voorbij de branding. Naarmate de roestige romp massief voor ons opdoemde, leek het bovendien niet meer zo gemakkelijk om in het ruim te klauteren.

Na onze strandwandeling trekken wij met de wagen op zoek naar flamingo’s. De scouttotem van mijn levensgezel was ‘pittige flamingo’ en dan moet je dat beest toch in zijn eigen biotoop proberen te observeren als je daar eens de kans toe krijgt. Wij vragen aan een paar voetgangers in het dorp Vredenburg waar wij de vogels op dit moment het meest waarschijnlijk kunnen aantreffen. Want ze zijn er, de reisgids is daarover imperatief.

Wij rijden op advies van de voetgangers naar de Bergrivier in Velddrif. Wij vragen daar verdere aanwijzingen in de eerste winkel die we tijdens onze reis binnengaan, een slordige, overvolle supermarkt die het vreemdste allegaartje aan voorwerpen verkoopt, een winkel nog uit het pre-GB-tijdperk van bij ons. Wij stellen onze vraag in het Vlaams en krijgen antwoord in een Nederlands dat niet helemaal correct is maar toch ook niet als Afrikaans klinkt. De communicatie verloopt vlot en zeer aangenaam. Blijkt dat wij met een dame spreken van wie de voorouders nog maar een paar decennia geleden uit Nederland zijn overgekomen.

Op het uitkijkpunt in de rivier waar de flamingo’s gewoonlijk op één poot aan het mediteren staan, loopt een verhoogd houten pad zoals in onze natuurreservaten. Een pad over het slib van de delta van de Bergrivier, die inderdaad uit de bergen in de verte komt maar volgens de definitie die ik als kind op school leerde een stroom is en geen rivier: hij mondt uit in zee. Rechts van het observatiepunt, niet keurig op het voetpad maar op een wat hardere strook modder, spelen een groepje zwarte jongeren en kleurlingen. Keer op keer duiken ze met veel jolijt elk om beurt de rivier, sorry de stroom - die hier amper een beekje is - in. Geen flamingo's.

Wij observeren de jongeren met veel plezier. Prachtige lichamen. We roepen een groet naar hen maar ze groeten niet terug, gunnen ons geen enkele aandacht. Geen probleem. Dan zien

we links van ons op de andere oever op een afstand van ongeveer honderd meter toch een twintigtal vogels.

‘Kijk! Onmiskenbaar flamingo's.’

‘Maar die vogels zijn wit van kleur, niet roze.’

Ik ben wat ontgoocheld. We halen de verrekijker uit zijn beschermhoes, zien de dieren scherper. Toch van te ver wat mij betreft. Ik laat de verrekijker al vlug neerzakken. Piet kijkt met meer belangstelling, maar ook niet langer dan vijf minuten. De jongeren zijn veel leuker om in de gaten te houden en storen zich helemaal niet aan onze aanwezigheid.

We keren enthousiast over onze eerste uitstap in Zuid-Afrika naar Darling terug. De baan verslechtert onverwacht, verandert in een ‘*dirt road*’. Achteraf blijkt dat we de wegenkaart niet juist geïnterpreteerd hebben. Maar het wegdek blijft goed genoeg, niet van aard dat we rechtsomkeer moeten maken, er zitten geen te zware putten in, er liggen geen venijnige steentjes die wegspringen en de auto beschadigen. Uit deze en volgende ervaringen durven we - misschien voorbarig - concluderen dat *dirt roads* OK zijn in dit deel van Zuid-Afrika, in voldoende mate onderhouden om er ook zonder jeep op te kunnen rijden. Het land is hier aan de kust trouwens niet zo totaal onbevolkt als het er op het eerste gezicht uitziet. Toch eenzaam genoeg.

Mevrouw Venter serveert ons op onze vraag ook die avond een heerlijk, licht maal. De borden zijn dit keer versierd met takjes paarse bougainville. Mevrouw Venter schenkt ons ongevraagd elk een glas oranjegele, droge rosé (die ze ons niet aanrekent) die volgens haar perfect afsmaakt bij de varkensreepjes die ze heeft klaargemaakt. Niet alleen heeft ze het kooktalent van haar vader geërfd, ze erfde ook zijn wijnkennerneus. En ze verklapt ons het geheim van de delicioes smakende varkenslapjes.

‘Mijn vader deed alle kruiden in een plastic zak en draaide het vlees dan daarin rond, zo spreiden de kruiden zich perfect over het vlees uit’ .

Ze zet zich opnieuw bij ons neer.

We praten weer met haar tot de fles wijn leeg is.

In Langebaan bezochten we op de terugkeer van het minischiereiland een klein natuurcentrum. Met kleurfoto's geïllustreerde panelen aan de muren informeren er de bezoekers voornamelijk over de slangen die in de streek leven. Mevrouw Venter raakt op dreef, vertelt dat ze ook in Darling, in haar tuin waar we straks weer moeten doorlopen om in

onze kamer in het paviljoentje te geraken, regelmatig slangen opmerken. En ja, ook de gele boomslang die dodelijk is of toch minstens zeer gevaarlijk, én de zwartgele cobra.

‘Een magnifiek beest,’ zegt ze met ongeveinsde bewondering.

Er sloop eens een cobra haar huis binnen, een heel verhaal, het dier kroop in een nis onder de houten vloer toen het voor haar wegvluchtte nadat ze elkaar wederzijds opgeschrikt hadden. Het eindigde ermee dat een buurman met een stok waarop een soort grijptang was bevestigd, de slang kon grijpen en zij het dier in een gesloten container tot buiten het dorp bracht en in het open veld weer vrijliet.

Op de vraag of ze toen niet verschrikkelijk bang was, antwoordt ze dat vooral zijn schoonheid haar trof en ze het met grote *awe* bekeek, een woord dat naast bewondering ook ontzag uitdrukt.

Ik herken het gevoel een klein beetje van mijn ervaring van contact met de kleine zeerob. Ik stel vast dat ik me hier in Zuid-Afrika meer deel voel van de natuur, die overweldigend aanwezig is, niet alleen in het landschap maar ook in de rijkdom aan planten, en nog meer in de weelde aan dieren die hun rijk met de mens delen.

Ik let niet op voor slangen op het tuinpad als we naar het slaappaviljoentje lopen, maar kijk naar de donkere lucht. Jammer genoeg niet meer zoveel flonkerende, schitterende sterren in de nachtelijke hemel. De Melkweg, het Zuiderkruis en Orion zijn verdwenen. Morgen zou het kunnen regenen... Het is wat frisser. Maar de krekels tsjirpen nog oorverdovend en de wind kreunt in de eucalyptusbomen en de mangroves vol nesten van weervogels. Mevrouw Venter die weer met ons meeloopt, maakt ons attent op de kreet van ibissen, we horen ook het koeren van bosduiven. Nog andere vreemde geluiden, geluiden van mensen. Prikkelraad rond het domein van Darling Lodge. Ik ben er niet boos om vanavond.

De opmerking van mevrouw Venter dat we in bepaalde straten van dit slaperige dorp dat mijlener van de vijandige buitenwereld ligt, zelfs overdag niet mogen rondwandelen, confronteerde ons gisteren al, op onze eerste dag in Zuid Afrika, met de latente woede van de zwarte bevolking tegen de blanken. Op het lege strand bleef mijn waakinstinct ingeschakeld door de waarschuwingen van de reisgidsen over mogelijk geweld vanwege zwarten. De spelende zwarte jongeren reageerden niet met een spontane wedergroet maar negeerden ons abnormaal koel voor kinderen. Ik heb uit mijn lectuur intussen al begrepen dat de geschillen tussen de Boeren en de Britten op de Kaap ook de zwarte bewoners troffen. Om te beginnen doordat de Boeren, de conflicten beu, hun nog met rust gelaten grootse, weidse Afrikaanse Plateau introkken en hen daar verder hun land afpakten. Maar ik wil weten waarop de woede

van de zwarte Zuid-Afrikanen in het verdere verloop van de geschiedenis nog allemaal terug gaat, om er de volle diepte van te kunnen peilen. En ik hoop heimelijk nog andere tekenen te vinden dan de afschaffing van de slavernij dat de Britten de zwarten toch ietwat beter behandelden dan de eerste kolonisten, de Afrikaners.

Ik vind zulke tekenen van meer menselijke behandeling. Meteen nadat de Britten het bestuur op de Kaap overgenomen hadden, begonnen Britse zendelingen er met serieus ontwikkelingswerk. De Britse veroveraars moedigden dit aan. Ze rechtvaardigden hun imperialisme volgens Ross 'met de bewering dat zij de wereld zouden of tenminste moesten, verbeteren' en ten dele wilden ze dat volgens hem ook echt. Op de Kaap genoot de plaatselijke zwarte bevolking (de Khoikhoi) van het toegewijde onderwijs, gekoppeld aan missionering en opvoeding tot fatsoen, dat de Britse zendelingen, en nadien ook zendelingen van andere nationaliteiten hen gaven. Maar de zwarte bevolking leed wel zwaar onder de strijd tussen de Britten en de Boeren. Een verhaal dat tussen de regels van de geschiedenis van de Boerenkrijg verborgen zit, en een verhaal in meerdere schuifjes is.

Een toevallige vondst verbrak het evenwicht dat Boeren en Britten met de oprichting van Transvaal en Oranje Vrijstaat hadden gevonden, en gooide ook het leven van de zwarte bevolking op grote schaal overhoop. In 1867, nauwelijks vijftien jaar na het ontstaan van Oranje Vrijstaat (32 jaar na het begin van de Grote Trek), ontdekte men er dicht bij de Kaapprovincie diamant... en wat later in datzelfde jaar vond men in Transvaal goud...

De desinteresse van de Britten voor de gebieden van de Boerenrepublieken verdween op slag, zelfs al viel het goud in Transvaal niet makkelijk te ontginnen doordat er maar geringe concentraties goud in de ertslagen zaten.

De blanken begonnen de bodemschatten te ontginnen. Vergeet het dat ze de zwarte Zuid-Afrikanen zouden hebben voorgesteld om de rijkdom van hun bodemschatten te delen, een uitzinnig idee, wel integendeel. De zwarten kregen het mooie lot beschoren de zwaarste labeur te mogen verrichten in de mijnen, voor lonen weliswaar, maar geen bijzonder hoge lonen. En de randvoorwaarden waren abominabel: om hun arbeiders voortdurend vlak bij de hand te hebben bouwden de blanken barakken voor hen, woonkazernes met moeite die naam waardig. Van meet af aan droeg het verblijf in die kazernes voor een aantal zwarten een min of meer verplicht karakter en dat zou er niet op verbeteren onder apartheid.

De zwarte mannen vergingen van heimwee in de steden die rond de mijnen ontstonden, en verdrongen dat in de shebeens, de cafés waar ze al dan niet illegaal gebrouwde alcohol voorgezet kregen. Voor een aantal vrouwen die bier konden brouwen en shebeens opzetten, of die in de prostitutie zaten, was de vlucht naar de stad wel een stap naar individuele

ontvoogding, want in hun tribale samenlevingen hadden vrouwen een volledig aan de mannen ondergeschikte rol. En misschien bracht het verwerven van een loon en het vrijkomen uit de mogelijke dwang die mensen in stamverband ondervonden, ook voor een aantal mannen iets positiefs met zich mee. Maar voor de zwarte samenlevingen in hun geheel vormde het verdwijnen van de mannen naar de mijnen in elk geval een ramp. Het rukte de gezins- en stamverbanden volkomen uiteen op het platteland.

En hoe verging het Boeren en Britten bij het rukken aan de koek die ze hadden gevonden en die ze niet overwogen te delen met de oorspronkelijke eigenaars (waren wij in Congo beter)?

De Britten wonnen het conflict over het beheer van de diamantvelden in Oranje Vrijstaat gedeeltelijk. Ross vertelt dat de mijnen in een gebied lagen waarop zowel de Griekwa's (de mensen van gemengd bloed die de Kaapprovincie waren ontvlucht) als de Boeren van de Vrijstaat aanspraak maakten. De Britten vonden er niet beter op dan heel 'Griekwaland Wes' in te palmen en bij de Kaapkolonie te voegen en daarna te beweren dat de grens van Griekwaland Wes met Oranje Vrijstaat enkele kilometers verder dan de diamantmijnen lag.

Er bleef hierover natuurlijk conflict oprijzen.

De Britten hoopten het op te lossen door een federatie van staten in Zuid-Afrika tot stand te brengen. Ze slaagden daar niet dadelijk in, en hadden intussen nog geen enkele macht over Transvaal en zijn goudvoorraden veroverd.

Dertien jaar na de ontdekking van goud, in 1880, ondernamen de Britten een poging om Transvaal binnen de zogezegde context van het realiseren van een federatie en van hulp bij het bevechten van de Pedi-stam te annexeren. Maar de Boeren boden met Krüger als leider met succes verzet hiertegen. De onafhankelijkheid van Transvaal als Boerenrepubliek bleef bewaard.

De bloeddoorweekte rust duurde opnieuw slechts luttele jaren. Nadat men in Transvaal in Witwatersrand (dat zou uitgroeien tot de stad Johannesburg) op meerdere plaatsen grote goudaders die veel meer goud bevatten ontdekt had, wilden de Britten kost wat kost de macht over Transvaal bezitten. Maar dat kon natuurlijk niet hardop gezegd.

De plannen van de toenmalige premier van Zuid-Afrika (Rhodes van de De Beers Company en van 'Rhodesia') om via een georkestreerde opstand van de buitenlandse mijnwerkers het gebied te veroveren mislukten. Maar in 1899 konden de Britten Krüger bij middel van veel diplomatiek geduvel de oorlog in drijven. Daar had je de Boerenkrijg (soms de eerste, soms de tweede genoemd).

De Boeren van Oranje Vrijstaat streden mee aan de zijde van de Boeren van Transvaal.

En Boeren en Britten vorderden zwarte mensen op, als arbeiders of verkenners, of als wat dan ook waarvoor men hen kon gebruiken, koks in de veldkeukens, noem maar op.

Minder dan een jaar later was al zonneklaar dat de Britten de oorlog zouden winnen. Geen wonder, met de massale troepen uit het moederland, vele tienduizenden mannen, honderd kanonnen en een paar militaire genieën, die ze tegenover de beperkte strijdmacht van de Boeren inzetten, vertelt Bart Pennewaert in zijn boek *Verhalen van een Vervelling*.

De Boeren namen daarop hun toevlucht tot guerrillatactieken, en dat spelletje duurde twee jaren. Krüger was ondertussen naar Zwitserland gevlucht en leefde daar in ballingschap tot aan zijn dood.

Ik denk aan de Zwitserse ouders van mevrouw Venter. Wie weet bestaat er een verband tussen de overkomst van haar vader naar Zuid-Afrika en het verblijf van Krüger in Zwitserland, doordat Krüger misschien in de buurt van zijn familie ondergedoken zat en Zuid-Afrika daardoor in zijn belangstelling geraakte.

Bijna 28.000 Boeren (vooral vrouwen en kinderen) kwamen om tijdens de Boerenkrijg, velen van hen stierven door ziekte, lees ik verder. De zwarten werden door beide kampen meegesleurd, 14.000 van hen stierven in de concentratiekampen. Maar men besteedde nauwelijks aandacht aan het lijden dat ze tijdens de Boerenkrijg doorstaan hadden, en ze kregen geen tegemoetkomingen na de oorlog.

Bij de ‘Vrede van Vereeniging’, in 1902, namen de Britten Transvaal en Oranje Vrijstaat officieel over. Maar al na enkele jaren schonken ze beide gebieden opnieuw zelfbestuur. Dit dankzij zowel de beslissingen van de liberale regering die in London aan de macht was gekomen, als de inspanningen van de Boerengeneraals die de noodzaak van blanke verzoening inzagen. Na een nationale conventie stemden beide blanke partijen in 1910 met een grondwet in, waarbij de verenigde Unie van Zuid-Afrika tussen Transvaal, Oranje Vrijstaat, Natal en de Kaapprovincie ontstond. Het einde van de strijd tussen Britten en Boeren. De Britten hadden het doel dat hun altijd al voor ogen had gestaan, een federatie, bereikt. De Boeren namen vrede met de situatie. De zwarten bleven als de grote gedupeerden achter, kregen hun landen niet terug en kregen geen stemrecht in de voormalige Boerenrepublieken (Transvaal en Oranje Vrijstaat), maar behielden het wel in de Britse gebieden (de Kaapprovincie en Natal), waar een aantal van hen dat intussen verworven had - nog een pluspunt voor de Britten.

*

PAARL EN TULBAGH

Woensdag 27 december

De volgende morgen verlaten we met tegenzin onze lieve gastvrouw en haar lieflijke woonst. Beter kan moeilijk. Maar op één motel na zijn al onze verdere logeerplaatsen die we uit de Zuid-Afrikaanse hotelgids *Portfolio* plukten, even fantastische plekken. Alle woningen liggen harmonieus ingebed in hun omgeving, in prachtige tuinen, en de uitbaters zijn overal zeer vriendelijk en praten zonder uitzondering graag met hun gasten over de situatie in hun land. Alleen al daarom - of vooral daarom - zou je deze reis als toerist ondernemen. Ze maken je voortdurend deelgenoot van de problemen van hun samenleving, en je voelt je daardoor ook een miniem beetje een deel van hun geschiedenis.

Het afscheid van mevrouw Venter is hartelijk. Ze rekent ons 110 *rand* (ongeveer 11 euro) aan voor ons kerstdiner, en dat voor 2 personen, en 180 *rand* voor het diner op tweede kerstdag. Bij ons had men minstens het dubbele gevraagd.

Omdat we de gewoonten van het land nog niet kennen, vragen we mevrouw Venter of een fooi van 20 *rand* (2 euro) voor het kamermeisje genoeg is.

‘Meer dan genoeg,’ antwoordt ze vriendelijk maar nadrukkelijk.

In verhouding met wat ze ons voor de maaltijden aanrekende, is het inderdaad veel geld. Maar in verhouding met de prijs van het logies dan weer niet, we betaalden ongeveer zestig euro per nacht.

We sluiten de poort van de parkeerruimte in haar tuin zorgvuldig, zoals ze gevraagd heeft.

We beginnen onze reis van de Westkaap naar de Oostkaap en terug.

Darling bezit een klein museum, maar dat zullen we een volgende keer bezoeken, we willen vandaag eerst en vooral het land verder in. Niet zo ver van Darling, terug richting Kaapstad, kun je ook een museum over het oudste volk van Zuid-Afrika, de *San* bezoeken. Maar dat ligt niet op de route die we planden, slaan we ook over.

We rijden Darling buiten langs een kleine baan westwaarts, doorheen weilanden en wijngaarden op glooiende hellingen, mooi verzorgd landbouwgebied. Er bloeien niet veel veldbloemen op de bermen aan de rand van de baan. Hier viel de grote bloei ongetwijfeld vroeger. Op een vergeten aankondigingspaneel langs de baan lezen we dat het bloemenfestival van Darling maanden geleden plaatsvond. Achter de omheining van een

wijngaard met druivenstruiken in overvloedig blad staat ook een grote advertentie voor de plaatselijke wijn.

We naderen een splitsing in de baan, een T-punt. Doordat we rustig rijden zien we al van op enige afstand op de onbegroeide berm op het kruispunt een groepje kinderen neerzitten. De kinderen hebben doeken op de grond open gespreid en op de doeken staan beeldjes van Afrikaanse dieren van bijna een halve meter hoog tentoongesteld.

‘Leuk’, zeg ik, ‘laat ons hier even stoppen, ik wil graag zo een beeld voor bij ons thuis.’

‘Je gaat toch niet op de eerste dag van onze reis al beginnen met kopen?’ antwoordt Piet met alle verontwaardiging die hij in zijn stem kan liggen.

Gelukkig zit ik aan het stuur. We stoppen dus.

We parkeren op de berm die meer dan breed genoeg is en stappen uit. De kinderen zijn intussen recht geveerd, zijn enthousiast dat er kopers zijn gearriveerd. Prachtige kinderen, netjes gekleed, met stralend gladde huid op hun blote armen en benen. Ik vind de huid van bruine en zwarte mensen al mijn leven lang zoveel mooier dan onze blanke huid, zoveel aantrekkelijker, dat ik denk dat er alleen al daarom problemen tussen de blanke en de donkerder mensen moesten ontstaan, pure jaloezie is het en angst dat we onze seksuele partners van ons eigen blank ras aan de schoonheid van de zwarte mensen zouden verliezen.

Een wat grotere zwarte jongen blijft zitten terwijl we dichterbij komen, kerft in een ruwe blok geel hout. Je kunt er al de vorm van een dier in zien, maar er is nog heel veel afwerking nodig om er een mooi beeldje van te maken. Alle beeldjes hebben nog veel afwerking nodig. Ook de beschilderde beeldjes die de kinderen ons door elkaar aanprijzen, hazelnootbruine antilopen, bruingevlekte gele giraffes, witzwart gestreepte zebra’s. En het probleem is voorts dat de antilopen er een beetje als giraffes uitzien, de giraffes als zebra’s, en de zebra’s als paarden. Die laatste vervorming stoort toch het minst. Me goed bewust van wat me boven het hoofd hangt, laat ik me zo’n zebra paard, dat een kleine meisje me met het feilloze aanvoelen van de geoefende toeristenobservant aanreikt, in de handen drukken.

‘Ninety rand, please,’ zegt ze fel en springt daarbij op en neer van opwinding en verwachting.

‘Dat is bijna evenveel als ons kerstdiner,’ protesteert Piet, maar ik bied niet af, onmogelijk om aan deze verwachting te weerstaan. Zwak, natuurlijk. Ik haal mijn portefeuille boven en geef het kleine meisje een briefje van honderd.

Nu brult het kleine krent natuurlijk overmoedig dat ze geen wisselgeld heeft. Ik twijfel even maar aanvaard dan toch het beeldje uit de handen van het jongetje dat mijn trofee al in inpakpapier heeft gerold, en doe teken dat ze het wisselgeld mogen laten zitten.

Er gaat bijna een juichkreet op, we horen hem niet maar hij golft door het groepje kinderen, hun opgetogenheid zindert door de lucht en bereikt ook ons. Piet schudt een paar keer ongelovig het hoofd, maar hij protesteert niet.

‘We gaan een grotere wagen moeten huren,’ zegt hij terwijl hij het misbaksel in de koffer tussen onze reistassen propt.

Terwijl ik Piet uitdrukkelijk negeer, zeg ik de jongen die met zijn zakmes alweer grove schilfers van het hout van een volgend beeldje aan het schrapen is, dat ik het beeldje heel mooi vind en er heel blij mee ben, want ik vrees dat de jongen de sarcastische toon in de stem van Piet heeft begrepen. Wij rijden uitbundig nagewuifd door de kinderen weg, de grotere jongen buigt zich dubbel geconcentreerd boven zijn werk. Ondenkbaar is het voor mij op dit ogenblik dat de blanken en de zwarten hier zo lang vijandig tegenover elkaar hebben gestaan. Maar goed dat het ANC er na de afschaffing van de apartheid in slaagde verzoening tot stand te brengen – zij het dat er onderhuids nog veel woede leeft.

Het ANC ontstond in de nasleep van de eenzijdige vrede tussen Britten en Boeren, die verzoening tussen maar twee van de partijen, de twee partijen bovendien die zich met geweld zeer veel van de gronden van de zwarten hadden toegeëigend. Twee jaar na het ontstaan van de Unie, in januari 1912, verenigden de belangrijkste zwarte organisaties zich in de *South African Native National Congress*, dat ze kort daarna omdoopten tot *African National Congress* (ze hadden ook wel recht op een afkorting, denk ik).

Het ANC bekritiseerde de eerste jaren vooral de onrechtmatigheden bij de oprichting van de Unie van Zuid-Afrika. Het bestond toen vooral uit ‘oudere mannen, die slechts streefden naar het behoud van hun hard bevochten middenklasse-privileges’ zegt de Insight-gids. Ik vermoed dat de gids met dat laatste eigendomsrecht en stemrecht bedoelt.

In de Kaapprovincie hadden een aantal zwarte inwoners onder de Britten al met succes aan commerciële landbouw gedaan en was er een kleine groep zwarte bemiddelden ontstaan, vertelt Ross. Ze kregen al vlug eigendomsrecht. En vanaf 1853, toen er een grondwet en parlement in de Kaapprovincie tot stand kwamen, verwierven kleurlingen en zwarte Afrikanen (van mannelijke sekse) die voor minimum 25 pond sterling grond bezaten ook stemrecht. Op het moment dat men de Unie van Zuid-Afrika oprichtte, in 1910, hadden 13 percent van de kleurlingen en 2,25 percent zwarte mensen stemrecht in Brits Zuid-Afrika.

Goed dat de Britten zich toch enigszins gedroegen, denk ik. En ook goed dat wij net dat beeldje kochten van die zwarte kinderen, wat Piet ook het hoofd blijft schudden. We rijden goedgezind verder het groene wijnland en de kristalheldere lucht van Zuid-Afrika in.

Niet lang na dit intermezzo zien we zwarte mensen met zware reiszakken en grijze plasticzakken erbovenop vastgesjord langs een eindeloze baan lopen. Piet wil ze een lift geven, maar ze vragen er niet om, en als we een eindje heel traag naast hen rijden en ik vanuit het neergelaten raam vraag of ze meewillen, negeren ze me op het akelige af, net wandelende zombies. Het schokt me.

We zullen nog heel dikwijls zwaar bepakte mensen langs eindeloze, eenzame wegen zien lopen en ze liften nooit. Rustig lopen ze. Ondanks alle pakken en zakken zeer waardig. Helemaal geen mensen zonder beschaving. Helemaal niet de ‘wilden’ uit de verhalen over Afrika die wij als kind hoorden, de avonturen van Stanley en de zijnen.

Gevoelig onderwerp, maar ik wil het er toch over hebben, want in onze gidsen heeft men het regelmatig over de ‘stammen’ van de zwarte bevolking. Het is beslist nodig de termen ‘stammen’ en ‘wilden’ van elkaar los te koppelen: volkeren kunnen best in stamverband leven en ontwikkeld zijn. Bovendien: wat is ‘ontwikkeling’? Wat zouden we de zwarte Zuid-Afrikanen op het platteland als minder ‘ontwikkeld’ dan ons, Westerlingen, mogen beschouwen? De kruidengeneeskunde is in de zwarte gemeenschappen prominent aanwezig. Aan sommige Zuid-Afrikaanse universiteiten doceert men colleges traditionele geneeskunde, omdat men de kruidengeneeskunde in staat acht om de lacunes te vullen in de eerstelijnsgezondheidszorg in streken van Zuid-Afrika waar nog geen toegang is tot moderne medicijnen. De holistische levensbenadering van de zwarte volkeren (waarover ik vooralsnog niet veel meer weet dan dat ze bestaat) ligt in de lijn van de nadruk op de eenheid van lichaam en geest in onze huidige westerse geneeskunde. Het belang dat de zwarten hechten aan een goede verhouding met de overleden voorouders, lijkt niet ver verwijderd van de psychoanalyse waarin het verwerken van individuele negatieve gevoelens tegenover ouders en/of andere belangrijke personen uit iemands verleden centraal staat. Later op onze reis horen en lezen wij ook over het zwarte solidariteitsprincipe, *ubuntu*. Het solidariteitsgevoel van de zwarten in Zuid-Afrika is prima ontwikkeld, zoniet beter dan het onze, al heeft het (nog) niet de vorm van een socialezekerheidsstelsel aangenomen. Over mensen met een westerse of geen westerse ontwikkeling kun je dus spreken, zonder daarbij het ene als beter dan het andere te bestempelen.

Maar het idee dat we in het Westen ‘verder ontwikkeld’ zijn, zit er wel heel diep bij me in, en in vele opzichten lijkt ons lieve westerse leventje met al zijn comfort en individuele vrijheid mij toch werkelijk leuker en bijgevolg meer ‘ontwikkeld’ dan dat van de traditioneel levende zwarte Zuid-Afrikanen. Maar over wat wél en wat niet ‘meer ontwikkeld’ is kun je dagenlang filosoferen. De idee van ‘wilden’ dient in elk geval geschrap.

De vereniging van zwarte groepen in 'stammen' en koninkrijken heeft het beeld van 'wilden' in Zuid-Afrika helpen verspreiden, zegt Ross. Maar die vereniging dateert pas van het begin van de negentiende eeuw, van vlak voor de bloedige veldslagen tegen de blanken. En de groepen verenigden zich vooral om zich tegen de blanken te kunnen verdedigen. Voor de blanken hen het leven zuur begonnen te maken, leefden de zwarte inwoners van Zuid-Afrika hoofdzakelijk in nederzettingen met lokale leiders en goede onderlinge relaties en veel overeenkomsten tussen elkaar. En ze voerden handel met blanken. Al vanaf de vijftiende eeuw, meer precies vanaf 1488, vanaf de komst van Bartolomeus Diaz en zijn fellow Portugezen.

Vooraf de manier waarop de Afrikaners op hun schilderijen van gevechten de zwarten afgebeeld hebben - in hun traditionele klederdracht, in rokjes en met hoofdtooi - propageerde het idee van 'wilden', en dat was helemaal niet zo ideologisch onschuldig, en klopte niet.

Er waren natuurlijk wel verschillen in ontwikkeling tussen de zwarte groepen van verschillende regio's, sommige groepen ontwikkelden zich meer in westerse richting dan andere. Op hetzelfde moment dat de Zoeloes van Natal koninkrijken of 'stammen' vormden, kregen de Khoikhoi in de Kaapprovincie onderwijs van de Britse zendelingen en leerden veel voormalige slaven er niet alleen lezen en schrijven, maar konden de besten onder hen ook naar de middelbare scholen die voor hen waren opgericht. Een van die scholen groeide uit tot de universiteit van Fort Hare, de enige instelling voor hogere opleiding van het oude Zuid-Afrika die voor zwarte studenten openstond en waar de belangrijkste kopstukken van de ANC-Youth League elkaar ontmoetten (maar men Mandela wel wandelen stuurde...). Zelfs een bepaalde opvatting over 'fatsoen' gaven de zendelingen zoals gezegd aan de zwarte bevolking door, 'kleding in Europese stijl, een bepaalde standaard van behuizing, ingetogen gedrag in het openbaar, en ga zo maar door' schrijft Ross. De vrouwen van de Khoikhoi vielen voor alles wat de zendelingen onderwezen. Omdat de leer van de zendelingen hen beschermde tegen de vrouwonvriendelijke praktijken van hun landelijke zwarte cultuur. Het geven van een bruidschat was gebruikelijk (lees verplicht). Het kwam eigenlijk neer op het kopen van een bruid, die men daarna binnen de schoonfamilie hard aan het werk zette en die seksueel niet veel rechten bezat. Wat de man-vrouw relatie betreft dacht en handelde de tribale zwarte bevolking wél weinig ontwikkeld. Maar wanneer begonnen vrouwen meer rechten te krijgen in onze westerse kulturen?

Het leven van de mensen, in welke regio dan ook, die in hun gemeenschappen met tribale hiërarchie en gebruiken bleven leven, verschilde ook grondig van dat van de beginnende zwarte commerciële boerenstand en van de zwarte mannen die massaal in de mijnen gingen

werken en zich in de steden gingen huisvesten, net zo goed als van de vrouwen die onafhankelijkheid verwierven door wat voor werk ook in de stad. Zodra de mijnontginning en de stadsvlucht op volle gang waren, vanaf 1880 ruwweg, moet het verschil in ontwikkeling frappant zijn geworden (zij het met allerlei varianten van gedeeltelijke tribale trouw - bijvoorbeeld de controle van het maagdenvlies die nu nog - of nu opnieuw - bij bepaalde groepen Zoeloemeisjes gebeurt, volgens een tv-documentaire van Adriaan Van Dis). Alan Paton beschrijft het verlies van de eigen cultuur bij het assimileren van de westerse cultuur in *Cry, the Beloved Country* als een kernprobleem voor de zwarte bevolking, als zeer problematisch voor de zwarte identiteit.

Na een tijdje rijden arriveren we in het stadje Paarl, waar we het Taalmonument, een monument voor het Afrikaans, willen bezoeken. Men richtte er het monument in 1975 op, uit erkenning omdat de beweging om het Afrikaans tot officiële taal te verheffen daar van start is gegaan. Duidelijk nog een daad van het apartheidsregime. Mandela zorgde er in zijn wijsheid en vergevingsgezindheid voor dat men dit soort monumenten en andere elementen van de Afrikanercultuur niet vernietigde, zegt Allister Sparks in *Het Wonder Voorbij*.

We vinden geen richtingwijzers voor het taalmonument, gaan ten slotte naar het toerismebureau en krijgen een plannetje. Het blijft nog een hele klus om het monument halverwege een berghelling te bereiken, en we vinden het niet echt mooi. Als we zien hoe de grijze, stenen 'naald' die het Afrikaans symboliseert meerdere meters hoog oprijst, en de grote steen die de lokale zwarte talen voorstelt zich aan de basis van het monument met aanzienlijk minder hoogte moet tevreden stellen (maar wel veel breder is), plus als we het opschrift '*dit is ons erns*' onderaan het beeld lezen, begrijpen we dat de stad Paarl dit monument niet teveel in de kijker willen plaatsen.

Ik vind een weetje dat vermoedelijk ook wel ergens in het lange debat over het Afrikaans in het blad van de Taalunie is opgenomen. De Nederlandstalige kolonisten en hun slaven (veel Maleisen) en de zwarte Khoikhoi spraken volgens hem een mengtaal met elkaar, en die mengtaal was al eens de belangrijkste taal in hun gemeenschappen. Er waren verschillende versies van de mengtaal, die men alle als voorlopers van het moderne Afrikaans kan beschouwen. Interessanter nog: men bekeek de mengtaal in de eerste eeuwen van de kolonisering als minderwaardig, als de taal van het volk, geen fraai Nederlands. Pas nadat de Grote Trek goed en wel voorbij was en de Boeren gesetteld, verhieven de Boeren het tot hun eigenste taal. En pas in 1920 zou het Afrikaans het Nederlands in de scholen als de tweede officiële taal van Zuid-Afrika (na het Engels) verdringen. Om dat te kunnen doen

standaardiseerde men het Afrikaans op dat ogenblik, en poetste men het ook op, bracht men het veel dichter bij het Nederlands. Daardoor ging het Afrikaans meer op het Nederlands lijken dan de verschillende versies van de mengtaal voordien.

Het ontstaan van het Afrikaans uit de mengtalen verklaart misschien ook waarom zoveel zwarte personen tot op de dag van vandaag het Afrikaans nog als tweede taal hebben in plaats van het Engels, overdenk ik: zij lagen mee aan de oorsprong van het Afrikaans of bepaalden het alleszins mee.

Hoewel het Afrikaans als taal van het Apartheidsbewind natuurlijk voorgoed getekend is en het Engels in opmars blijft, zou het Afrikaans nog op veel plaatsen op het platteland de voertaal zijn.

Na ons bezoek aan het taalmonument, trekken we op zoek naar Paarl Rock, een paar bizarre, reusachtige afgeplatte rotsen zoals Ayer Rock in Australië. De rotsen van Paarl Rock zijn niet van oranjerood gesteente maar van grijs graniet - toch met een lichtroze tint - en zijn meer dan 500 miljoen jaar oud. Ze liggen in de onmiddellijke omgeving van het taalmonument, maar het is weer geen makkie nie om ze te vinden. Voordeel: het is er heerlijk rustig wandelen, geen andere toeristen in de buurt, alleen een paar kleurlinggezinnen, én heuse klimmers.

Wij bestijgen rots Bernarda langs het wandelpad, zonder haken en koorden, trekken ons omhoog langs de staaldraad die aan wiebelende staken in de rots is bevestigd. De fysieke inspanning doet ons deugd. Het weer is zalig.

‘We zullen hier gerust kunnen joggen, meer dan veilig genoeg is het hier,’ zegt Piet. ‘Die jonge vader in het vliegtuig had gelijk.’

‘We hebben onze joggingschoenen thuis gelaten.’

‘Dan kopen we nieuwe. Onze oude zijn toch aan vervanging toe.’

We kopen nieuwe joggingschoenen in een schoenenzaak in het shopping center van Paarl. De jonge kleurling die ons bedient wijst er ons op dat de dure schoenen die we ons willen aanschaffen niet gemaakt zijn om afstanden van meer dan 10 kilometer mee te rennen. Knap en cool, maar niet meer dan dat. We kopen op zijn advies schoenen aan een veel democratischer prijs.

We bekijken de kleren die men in de winkels van het shopping center te koop aanbiedt, leuke kleren maar geen merkkledij. Ook aan heel redelijke prijzen. Er lopen veel zwarte en gekleurde mensen rond, ik vermoed dat het aanbod aan goederen op hun beurs is afgestemd.

‘Ik heb ergens gelezen dat shopping centra de enige plaatsen zijn in Zuid-Afrika waar apartheid werkelijk verdwenen is,’ zegt Piet.

We lopen nog een tijdje door het shopping center en genieten van de drukte van zwarte en blanke kopende mensen. Maar later zullen we ons afvragen of er niet hoofdzakelijk kleurlingen en geen zwarte mensen in dat shopping center rondliepen en het zal me ook opvallen dat we gewoon zeer weinig shopping centra over het hele gebied tussen de Kapen hebben aangetroffen. Misschien is dat toeval.

We rijden daarna langs dorpen met ronkende namen, die we uit onze supermarkt-wijnafdelingen kennen, Wellington, Robertson, Blygedacht. De wijnbouw en wijnhandel bloeiden al onder het VOC en hoorden tot de voornaamste bezigheden van de kolonie. Totdat de schapenkweek en wolhandel rond Port Elizabeth aan belang wonnen. Wijn hoorde naast verse groenten en citrusvruchten bij de producten tegen scheurbuik waarvoor het VOC zich in de eerste plaats op de Kaap gevestigd had.

‘Wil jij een van de wijnhuizen bezoeken die ze hier op die panelen langs de straat aanprijzen?’

‘Niet echt.’

‘Goed, want ik heb er ook geen zin in.’

Wij blijken allebei gelukkig voorlopig nog liever het landschap en de leefomstandigheden van de mensen te bestuderen. Huizen en straten zijn nog altijd heel westers. Denk de koloniale, gewitte huizen weg en je waant je in de VS, *suburbs* alom in deze streek. Geen directe tekens van armoede. Stilaan meer bergen. Een berglandschap dat mooi is, maar niet adembenemend mooi in vergelijking met de Franse en Zwitserse Alpen en de rode rotswoestijnen in het zuiden van de VS, denk ik blasé.

Vroeg in de namiddag arriveren we in Tulbagh, een oud koloniaal dorp, omringd door meer imposante bergen, waarop in de winter soms wat sneeuw ligt, wat dan veel bezoekers aanlokt. Tulbagh bestaat uit niet meer dan drie of vier horizontaal lopende straten op een zachte helling. Church Street is de onderste straat bij het binnenrijden van het dorp en ligt verscholen achter een heuvel die er als een dijk evenwijdig mee loopt, net de vestingmuur van een versterkte stad. De manier waarop het dorp beschut ligt achter die dijk geeft er mij het raden naar of de kolonisten die er hun nederzetting achter bouwden, bang waren voor vijandige inboorlingen en zich verborgen hielden, of zich net andersom onoverwinnelijk achtten, onmogelijk dat men ze van bovenop die dijk met pijlen en speren zou bestoken.

We logeren in de Oude Herberg, aan het begin van het dorp, in het eerste huis van Church Street, en melden ons aan. De eigenaars van de Oude Herberg zijn even vriendelijk als mevrouw Venter maar meer afstandelijk, stedelijk. Ze doen erg Brits aan, zijn naar hun naam te oordelen waarschijnlijk afstammelingen van Britten. Ze lopen ons door de lobby voor naar een patio met even witte muren als de buitengevel, en vandaar naar onze kamer. Het oude gebouw met hoge ramen en met sierlijk ijzersmeedwerk voor de ramen op de patio en de buitengevels ademt geschiedenis uit. We krijgen een prachtige kamer die uitkijkt op de patio en op Church Street.

Na wat acclimatiseren in onze kamer wandelen wij door onze straat die bekend staat als museumstraat. Ongeveer alle huizen zijn parels van erfgoed, 32 huizen zijn beschermd als monument, ook de Oude Herberg. De huizen zijn voornamelijk in Kaaps-Hollandse stijl opgetrokken. Bij de belangrijkste kenmerken van die stijl horen, voor zover ik dat kan uitdrukken, dat de huizen gewit zijn en boven de voordeur zowel als aan de zijkanten van het huis een klokvormig fronton zoals jezuïetenkerken bezitten, al dan niet met voluten afgewerkt. Verder kan je de huizen het best omschrijven als Hollandse fermettes met grijze of strooien daken en groengeschilderde deuren en dito vensters, waarvan de ramen met wit lattenwerk onderverdeeld zijn in kleine glaspanelen.

De naam Church Street verandert op het diepste punt van de straat in Paddengang, de grond moet hier soms drassig zijn. Hier staan de meest imponerende, oudste koloniale huizen, in reusachtige, eeuwenlang gekoesterde tuinen. We voelen ons een beetje bedrogen als we in onze gids lezen dat alle koloniale huizen van Tulbagh in 1968 volledig verwoest werden en nadien heropgebouwd. Dit nadat een aardbeving - iets vrij zeldzaam in Zuid-Afrika - van een sterkte van 6.3 op de Richterschaal het stadje trof, waarbij zegge en schrijve acht mensen het leven lieten.

Wij hebben ongeveer het einde van de museumstraat bereikt, we lopen een dwarsstraat naar omhoog en slagen dan rechtsaf, de winkelstraat in. Deze straat vormt het centrum van het dorp en straalt heel wat minder klasse uit, armoede zelfs. Er lopen nogal wat zwarte mensen in rond, shoppend en lanterfantend. Is deze straat werkelijk armoedig of gewoon minder rijk, maar is het contrast te groot? De straat nog wat hogerop bezit geen enkele charme meer. We wandelen terug naar de rijke benedenstraat, naar ons kleine charmehotel op de uiterste hoek, bij de ingang van het dorp. We beginnen de kloof tussen hebben en niet hebben te voelen. We trekken ons terug in de veiligheid van degenen die hebben.

We ontspannen wat in het zwembadje van ongeveer zes op vier meter in de afgesloten patio. Het is met blauw witte tegels afgeboord, er staan roodbloeiende hibiscus en roze bougainville in kuip rondom, de lucht erboven is strakblauw.

‘Dit is het paradijs,’ zucht ik.

‘Wel één binnen muren,’ zegt Piet.

We eten ‘s avonds in het restaurant van de Oude Herberg, een restaurant naast het huis, in de buitenlucht, op een geplaveide koer omringd door struiken en bloemen. Michael, de kelnerkok, komt ons steak van reebok en struisvogel aanbevelen. We bestellen dat en krijgen de steaks al gauw voorgeschoteld.

‘Die struisvogel smaakt als bosduif, zuur, niet voor herhaling vatbaar,’ zeg ik tegen Piet

‘Mijn steak is eetbaar, maar ook niet echt lekker.’

We kijken allebei naar drie kleine honden, drie verschillende types bastaard, die rond ons en nog een paar andere stellen in het restaurant hangen. De hondjes wachten geduldig tussen de tafels, krijgen her en der een hapje. Aan onze tafel...

Als kok Michael, nietsvermoedend, komt vragen of het eten in orde is, stellen we hem bovenmatig gerust en bieden hem een glas rode Tulbach wijn aan. We vragen hem ook om te zingen. De eigenaars van de Oude Herberg hebben er ons bij onze aankomst attent op gemaakt dat hij tot tien jaar geleden professioneel operazanger was en de wereld rondreisde, onder meer in Duitsland en in de VS in de schouwburgen optrad. Vermoedelijk nodigt ongeveer elke avond een of andere toerist hem uit om bewijs van zijn kunnen op dat vlak te leveren. Hij aanvaardt prompt.

Met zeer geschoolde stem, die door het hele nachtelijke dorp schalt – ‘Daar gaat ie weer,’ zuchten de burens -, zingt hij een aria uit la Traviata, hoewel hij vooral in het repertoire van Wagner gespecialiseerd zou zijn. Daarna vertelt hij ons dat hij van Ierse afkomst is, maar geboren en getogen in Cape Town. Sinds hij met pensioen ging leeft hij in Tulbagh, omdat hij daar zijn paard (plus enkele andere paarden die hij sindsdien bijkocht) kan laten grazen en er makkelijk mee de bergen in kan trekken. Een gelukkige man zo te zien. Hij drinkt onze wijn gulzig.

Wij slapen weer in bij het geluid van krekels. In een prettig ingerichte kamer, puur Feeling- en Neststijl, met beige lampetkan en bijbehorende kom van met bloemen versierd porselein, met kraaknet wit beddengoed, lintjes in de kussenslopen, een uitstekende matras. Maar onze kamer heeft terrasdeuren die uitgeven op de straat en er zitten geen stevige sloten op. Eén

straat hoger dan deze ene straat vol historische monumenten hangen zwarte jongelui rond, arme jongelui die hier eigenlijk gemakkelijk zouden kunnen binnenbreken. Ze bedelden niet, hoe arm, depressief en weinig trots ze er ook uitzagen.

*

SWELLENDAM EN BARRYDALE

Donderdag 28 december

Vandaag trekken we langs de bekende route 62 (de oude route naar de Oostkaap), naar het dorpje Barrydale waar we zullen overnachten. Niet bijzonder veel kilometers vreten. Maar dan merk ik dat we de dag voordien de verkeerde baan van Paarl naar Tulbagh hebben gevolgd.

‘We hebben de *Bain’s Kloof Pas* gemist, de mooiste pas van de streek volgens mijn gids.’

Bain is de persoon die een aantal passen aanlegde in de streek en het lijkt me dan ook logisch dat de mooiste pas zijn naam kreeg.

‘Spijtig. Ik had die pas echt graag gezien.’

‘Dan rijden we een eind terug!’ zegt Piet.

Zo gezegd zo gedaan, maar dan nemen we opnieuw een verkeerde baan. Na een uurtje merken we dat we richting Worcester aan het rijden zijn, waar we later op de dag een parkje met een collectie succulenten, *de Karoo National Botanical Garden*, willen bezichtigen.

‘Ze zijn hier wel karig met wegaanduidingen. Er zijn er hier veel minder dan in Darling.’

‘Misschien zouden we vooral een betere kaart moeten kopen.’

De aankoop van goede detailkaarten van Zuid-Afrika valt aan te bevelen, zeker waar er vrij veel bewoning is en veel banen naar ergens en nergens leiden.

We blijken Worcester intussen al zo dicht genaderd dat we 25 kilometer moeten terugrijden om een tweede poging te wagen de *Bain’s Kloof Pas* te vinden. Dat betekent stilaan een omweg van meer dan honderd kilometer. We geven het op, beslissen om onze reisroute van de dag zo te veranderen dat we andere bergpassen zien.

We zijn nog altijd goedgeluimd en rijden nog altijd door wijnland, al voor de derde dag op rij.

De wijngaarden kleuren in de herfst prachtig bruinrood in de uitgestrekte vlakke en op de hellingen onder de grijsgroene bergtoppen, lees ik, maar nu staan ze nog sterk groen in blad. Op grote plakkaten langs de baan prijst men alweer bezoeken aan wijnhuizen aan.

Dé manier waarop men hier het best aan wijnproeven doet en meteen enkele van de mooie, oude domeinen met huizen in Kaaps-Hollandse of Victoriaanse stijl kan bewonderen, is door een georganiseerde tour langs meerdere wijnhuizen te boeken. Sommige tours gebeuren met kar en paard, en naast wijnproeven en oude huizen bekijken, kan men er vaak als afsluiter ook een maaltijd gebruiken op de domeinen. Het trekt ons vandaag wel aan, maar wij hebben niet voldoende tijd voor zo een tour (niet echt een ontgoocheling, we wisten dit vooraf).

Er zijn een tiental wijnroutes uitgestippeld in deze hoek van Zuid-Afrika, in het grote, vruchtbare gebied tussen de Atlantische Oceaan en het snoer van bergen dat de contouren van het vasteland en de kaap volgt, soms van op aanzienlijke afstand. Op sommige plaatsen strekt het vruchtbare land tussen de oceaan en de noordelijke bergen zich dertig, veertig kilometer breed uit. Ter hoogte van Kaapstad wordt de strook veel smaller, neemt de westelijke bergketen een fameuze bocht naar links. En waar ze de zuidelijke keten, de Capefold Mountains, ontmoet, lopen de twee ketens ongeveer samen uit in zee.

De vruchtbare strook waar de wijngaarden groeien is dus goed afgebakend, maar een aantal wijngaarden liggen ook buiten de vlakte, in berggebied, op de hellingen rond de rivieren, onder meer in de vallei van de Breede Rivier bij Worcester, waar we intussen vlakbij zijn. Hier bevindt zich de oudste wijnmakerij van Zuid-Afrika, de *Wet Wine Cellar*, van 1946, en een botanische tuin met veel succulenten.

Wij missen helaas ook deze bezienswaardigheden doordat we bij de kruising van onze baan met de N1 beslissen om een stukje te rijden van de grote verbindingssbaan tussen Kaapstad en Johannesburg – lijkt echt wat!- en daardoor Worcester niet aandoen.

Driemaal is scheeprecht.

We troosten ons ermee dat er bij de *Gogmans Kloof Pas*, waar we doorheen moeten om weer op onze route te geraken, een natuurreservaat ligt. We plannen om daar een tocht van meerdere uren te maken. Het loont de moeite volgens een van de brochures die we uit de Oude Herberg mee gaptten.

‘Daar is baie mooi rotsformasies en veldblomme bo-op die berg. Verskeie voëlsoorte, onder andere die witkruisarend, klipspringers en dassies is volop,’ lees ik voor.

‘Wat zijn klipspringers?’ vraagt Piet.

Ik bestudeer de foto’s.

‘Kleine antilopen vermoed ik.’

‘En wat zijn dassies?’

‘Ongetwijfeld dassen.’

Maar dat klopt niet. Dassies zijn geen dassen maar een soort ratten.

We rijden dus op de N1, oostelijk en lichtjes noordelijk. Naar boven op de kaart. Het immense Afrika in. Het landschap met lage bergen wordt droger, bruiner. Een wat saai landschap voor ons. Wij zien weinig huizen meer. Zo eindeloos onbewoond spreidt het landschap zich na een tijdje voor ons uit dat we ons stilaan een beetje kunnen inbeelden hoe

het voelde voor de eerste kolonisten om hier met ossenwagens het grote onbekende in te trekken. Een interessant gevoel.

Er zijn op deze baan wel meer auto's dan we tot nog toe op de Zuid-Afrikaanse wegen tegenkwamen, maar naar onze normen nog niet bijzonder veel, bijna geen in vergelijking met de congesties op onze snelwegen. Af en toe passeren we ook een vrachtwagen. Op de baan die uit slechts twee rijstroken bestaat, één in elke richting. Maar die ook telkens met een ruime pechstrook is uitgerust, waarop het tragere verkeer stelselmatig uitwijkt voor wie dicht achterop komt liggen of een ander teken geeft dat hij of zij gehaast is. Als dank voor datt opzij gaan moet jij dan een flits van je alarmlichten geven. Als je dat nalaat flitsen de trage slakken zelf even. Hoffelijkheid moét hier nog.

We nemen de afslag om weer op route 62, waarop onze logeerplaats van die avond ligt, te geraken. Een baan met enkele passen! We rijden een tijdje door meer agrarisch gebied waar het leuk om leven lijkt. Maar de Rooihogte Pas stelt niet veel voor, is geen echte pas in onze ogen. En de Cogmans Kloof Pas valt ons ook tegen, we vinden het gebergte niet hoog genoeg. We vergelijken het opnieuw met de Zwitserse Alpen en zien daardoor zijn eigen, unieke schoonheid niet. We voelen daardoor ook minder lust om ons uit te sloven en een tocht van meerdere uren te maken. Het gebied lijkt ons bovendien zeer eenzaam, we zien niet veel wagens meer, laat staan toeristen. Ik ben bang om hier uren onder ons tweetjes te wandelen.

‘Wat als we zwarte personen zouden ontmoeten die de blanken echt niet mogen?’

Het Afrikanerverleden zowel als het Britse verleden van Zuid-Afrika rispen me op.

‘We hebben nog geen enkele vijandige reactie van zwarte mensen ondervonden, wel integendeel,’ zegt Piet.

Maar hij dringt niet aan de wandeling te beginnen. Ook hij weet dat ik een punt heb. Er is zoveel in het verre verleden waarvoor de zwarte bevolking van Zuid-Afrika terecht boos is op de blanken, en nog veel meer in het niet zo verre apartheidsverleden. En die tijd van apartheid duurde zo lang. De *Nasionale Party* van de Afrikaners, de partij die de apartheid erdoor zou duwen, ontstond in 1913, kort na het ontstaan van de unie van Zuid-Afrika, en vlak na de oprichting van het ANC. Maar de partij was aanvankelijk zeer klein.

Ongeveer dertig jaar later, om precies te zijn in 1943, werd de Youth League van het ANC opgericht door o.m. Nelson Mandela en Oliver Tambo, twee jongeren die zich bij de vakbonden aangesloten hadden en radicalere acties wensten tegen de blanken die de zwarten in toenemende mate onrecht aandeden. Het racisme van onder apartheid was al in volle opgang maar was toen nog geen officieel systeem. En de *Nasionale Party* groeide maar.

Vijf jaar na de oprichting van de Youth League, in 1948, kwam de Nationale Partij aan de macht in Zuid-Afrika. Een reeks droevige evoluties greep daarna binnen een heel kort tijdsbestek in het land plaats. Op een twaalfal jaren.

Twee jaar nadat de Nasionale Party in de regering trad, vanaf 1950, begon het apartheidswetten te regenen: verbod op gemengde huwelijken, op seksuele relaties met personen van een ander ras, verplichting tot registratie van het ras waartoe men behoorde (waardoor men de pasjeswetten kon invoeren), en nog zo enkele wetten. Officieel luidde het dat men de belangen van de verschillende etnische groepen wilde veiligstellen. De verschillende groepen waren ‘door God gegeven eenheden’ en ‘moesten in al hun zuiverheid worden bewaard’, vertelt Ross, met uitdrukkingen van die tijd.

Nelson Mandela en Oliver Tambo stuurden het ANC in reactie op dat alles naar de ‘uitdagingcampagne’ van 1952. Die campagne bestond uit geweldloze protestacties tegen de apartheidswetten. (Noteer dat Mahatma Gandhi vanaf ongeveer 1900 twee decennia lang in Zuid-Afrika geleefd had en er op geweldloze manier met succes voor de rechten van de Indiase gemeenschap was opgekomen, Mandela heeft er regelmatig nadrukkelijk op gewezen dat het denken van Gandhi hem sterk beïnvloed heeft.)

De uitdagingcampagne had zoveel succes dat de beleidvoerders het ANC in 1960 verboden. Daarop richtte Mandela samen met enkele anderen de militaire vleugel van het ANC, de *Speer van de Natie*, op. De groep maakte gebruik van guerrillatactieken (ook bomaanslagen) om de regering te saboteren, maar had als politiek om al het mogelijke te doen om doden te vermijden, schrijft Sparks.

Mandela speelde in de ondergrondse militaire organisatie van het ANC een leidende rol. Tot men hem in 1962 oppakte. Einde van een periode.

Mandela vloog tot 1990, ruim 27 jaar lang, achter de tralies. Mandela’s vriend Tambo werd voorzitter van het ANC van 1967 tot in 1991, het grootste deel van die tijd in ballingschap, en organiseerde het verzet tegen apartheid vanuit het buitenland.

In de jaren 80 begon Tambo ondanks het verzet tegen apartheid gesprekken met bepaalde mensen van het blanke kamp te voeren, onder meer met belangrijke blanke businessmensen en Afrikaner dissidenten, vertelt William Mervin Gumede, in zijn uitstekend boek *Thabo Mbeki, the Battle for the Soul of the ANC*. Thabo Mbeki (de zwarte president na Mandela), die ook banneling was, werd de rechterhand van Tambo in die cruciale periode, toen het toekomstige beleid van ANC zijn embryonale vorm aannam. Toen Tambo in 1989 gezondheidsproblemen kreeg, nam de jonge Mbeki vele taken van Tambo als ANC-voorzitter

over. Dat gebeurde op het einde van de apartheid, vlak voor president De Klerk Mandela vrijliet en het ANC weer wettig verklaarde. Vanaf 1990 begon een nieuwe tijd.

Een tijd waarover de zwarten niet zo boos mogen zijn op de blanken. Maar al bij al is de levenssituatie van de grote groep zwarten sindsdien niet zoveel rooskleuriger geworden dat de woede serieus is afgenomen.

Wij maken uiteindelijk geen bergtocht.

Om toch iets van onze dag te redden beslissen we om vandaag, en niet tijdens onze terugreis van de Oostkaap naar Kaapstad, in Swellendam de beroemde ‘Drostdy’ te bezoeken. Swellendam is niet zo ver weg, dat betekent slechts een omweg van een dertigtal kilometers op een secundaire baan, dat kan niet fout lopen en dat loopt ook goed af.

Men vertaalt Drostdy meestal als ‘gerechtsgebouw’. Maar eigenlijk kun je Drostdy beter vertalen door bestuursgebouw, want men sprak er niet alleen recht, er was ook een gevangenis aan verbonden en men inde er de belastingen, lees ik op Wikipedia. Het woord Drostdy komt uit de middeleeuwen en verwijst naar *drost*, ambtenaar. In Nederland was de drost een ambtenaar met weinig verantwoordelijkheden (maar de boeren onder de drost mochten wel tweemaal per jaar zonder vergoeding hand- en spandiensten voor hem verrichten). In de Kaapprovincie had het ambt meer te betekenen. Al bij al is het me na die info nog altijd niet duidelijk wat een drost nu precies allemaal als bevoegdheden bezat en tot waar het gebied zich uitstreckte dat hij in de Kaapprovincie onder zich had.

Een uitgebreider antwoord is te vinden op een fascinerende website, die de brieven bevat van een zekere J.A.Baart de la Faille, die landdrost was van het district Winburg in Oranje Vrijstaat, in de periode dat Transvaal en Oranje Vrijstaat Boerenrepublieken waren, gebieden met eigen bestuur dus. Tijdens de periode die de brieven bestrijken, vond men in Oranje Vrijstaat en Transvaal diamant en goud - drost de la Faille werkte daar in een historisch zeer belangrijke periode. Hij beschrijft zijn werk in zijn brieven naar zijn vader. ‘De landdrost is het hoofd van het District, kan aldus tegelijk Gouverneur, Burgemeester, Politie-Commissaris en Kantonrechter genoemd worden; ook zelfs lid van het Hof...’

De drost mocht alleen rechtspreken in zaken waar de eis of straf niet hoger dan 450 florijn beliep, en werd daarin dan geholpen door ‘Heemraden’. Voor zwaardere zaken waren er andere rechtbanken. De president van de Republiek was het hoofd van de gehele rechterlijke macht, maar dat schiep een gevaarlijke toestand en zorgde ginds al dadelijk voor problemen, omdat de president ‘...zich verscheidene daden van willekeur en tiranny heeft veroorloofd die

bepaald tegen de wet waren...'. Drost Baart de la Faille voegt eraan toe dat ze verzet tegen deze president organiseerden.

In zijn brieven staan ook weetjes over wat me in de geschiedenis van de Britten en de Boeren, evenals in de geschiedenis van Zuid-Afrika vóór die periode en de geschiedenis van andere koloniale landen, als zeer onrechtvaardig overkomt, namelijk dat de zwarte inheemse volkeren steevast elke gevecht tegen de blanken verloren omdat de blanken vuurwapens in hun bezit hadden en de zwarten niet. Wanneer in juni 1858 in de streek van de drost een Kaffer oorlog uitbreekt, schrijft hij zijn familie - vanuit het standpunt van de blanke kolonist - dat de Boeren het veel moeilijker hebben dan voordien om het van de 'Kaffers' te halen omdat de 'Kaffers' intussen naast hun assegaiën (een soort speer) ook over geweren en kruit en lood zoals de Boeren beschikken. Ik laat de drost zelf aan het woord: '...alles wordt bezorgd door de Fransche en Engelsche zendelingen die, hunne christelijken roeping geheel vergetende, meer kwaad stichten dan in Europa bekend is...!'

Ross bevestigt dat de bekeerijver van de Engelse zendelingen hen ertoe bracht om de zwarten in vele zaken tegemoet te komen en ook handelswaren met hen uit te wisselen. Aan Moshoeshoe, de grondlegger van het koninkrijk Lesotho, leverden ze naast dekens en paarden inderdaad ook wapens. De verstandige Moshoeshoe liep altijd in Westerse kleren rond, pakte met de zendelingen aan en kreeg van hen allerlei gedaan. Moshoeshoe stelde de datum voor zijn doop wel zolang uit dat hij al twee dagen overleden was toen de vastgestelde dag in 1870 eindelijk aanbrak.

Een blank leven woog in de tijd van de drost ook veel zwaarder dan een zwart, staat er verderop in de brieven: '...31 boeren vielen tegen 900 à 1000 kaffers, maar in alle gevallen was dit de boeren reeds veel te veel...!'

De heer J.A. Baart de la Faille maakt in zijn brieven wel een zeer integere indruk, maar was natuurlijk een kind van zijn tijd, en een man die deel uitmaakte van het gezag.

We bezoeken de Drostdy van Swellendam, dat onder een ander gezag dan het zijne viel, en hebben geluk en geen geluk. Het is al vrij laat in de namiddag, het gebouw met zijn horigheden is nog open, maar terwijl we de eerste kamer van de residentie bezoeken sluit een kleurling bediende bijna gelijktijdig met ons bezoek er buiten de luiken. Ook al is het museum officieel nog een half uur open. Gevolg: wij zien alle mooie meubelen en snuisterijen in de kamer bij kunstlicht. En in de volgende kamer is het net hetzelfde, verdwijnt het natuurlijke licht en het uitzicht op de mooie tuin net als wij er binnenkomen.

'Dat voelt aan als een pesterij,' zegt Piet.

‘Komaan. Die man wil gewoon alles tijdig dicht om weg te kunnen zodra het sluitingsuur geslagen heeft. Ik weet hoe we dat probleem kunnen omzeilen.’

Ik trek Piet de gang in, loop met hem snel naar de allerlaatste kamers. En ja daar is de luikensluiser nog niet aan het werk, we zien er de kamers en voorwerpen nog in volle daglicht. We bewonderen een vloer van perzikpitten, alle pitten zitten vast tegeneen gedrukt in een patroon en steken met de donkerbruine punt omhoog, een heel mooie textuur geeft dat, maar zonder schoenen kun je er niet op lopen. We bekijken ook de werktuigen van de residentie, waar vele knechten en meiden tewerkgesteld moeten zijn geweest. Koper kloppen, leder bewerken, wielen maken, wagens bouwen, kruidentuin onderhouden: het hoorde allemaal bij het runnen van de doening van de blanke kolonist, wiens leven er op het eerste gezicht niet zo slecht uitzag. In de keuken alle nodige gerief om wijn te maken, olie te persen, groenten op te leggen, brood te bakken, ook de huisvrouw was hier een manager. We krijgen beslist de indruk dat het leven hier in zijn rijke eenvoud veel voldoening schonk.

We wandelen nog even in de oude moestuin rond en lopen dan naar onze wagen, verlaten Swellendam zonder het stadje verder te bezichtigen, omdat het ten slotte nog een eind rijden is naar onze logeerplaats in Barrydale.

Barrydale ligt gelukkig niet meer veraf, in een redelijk bewoonde, kleine, vruchtbare vallei. Voor ons, in het zuiden, in de richting van de kust tussen de West- en Oostkaap, zien we een keten van bergen, maar geen bijzonder hoge. Aan de andere kanten zien we op verdere afstand ook bergen, nog lagere. We zullen nog dikwijls door dit soort afgesloten valleien rijden op onze reis. Wij zijn in de *Cape Fold Mountains* aanbeland, het bergmassief met aan de kust parallel lopende ketens. Op sommige plaatsen zijn de bergen tot 2000 meter hoog, maar hier zeker niet.

Wij vinden onze logeerplaats zonder enige moeite. De eigenares/uitbaatster is ditmaal een energieke, intelligente dame van ongeveer pensioenleeftijd. Haar ruime villa is omringd door prachtig uitgegroeide solitaire loofbomen - een beeld dat ik ook op mevrouw toepasselijk vind. Wij logeren opnieuw in een apart gebouwtje. Erachter ligt een boomgaard, een wand van fris bladgroen, die de horizon verbergt. Langs de oprijlaan staan evergreens van een donkerder groen, in een dubbele rij. Daaronder perken van blauwe agapanthus in volle bloei. Alles is weer prima verzorgd.

De eigenaars van deze villa wonen hier al zeer lang, hebben het terrein vanaf niets ontgonnen. Mevrouw toont ons een foto van hun huis nog temidden een lege vlakte als bewijs van wat ze hebben gerealiseerd. Vanaf ons logeerverblijf zien wij nog maar een klein deel van hun boom-

en wijngaarden, vertelt ze. Het valt niet moeilijk dat te geloven en er respect voor op te brengen.

We dineren in het restaurant dat mevrouw ons aanbevolen heeft: Jack of the Karoo. We vragen er om een plaatselijk gerecht uit de Kaap-Maleisische keuken met de naam 'Bobotes'. We krijgen een ovenschotel van gehakt voorgezet waarover een zachte witte kaassaus die even onder de grill ging, is uitgespreid. Er hoort een soort kroepoek bij die we in een zestal sausjes kunnen dippen, een soort chocoladesaus, een chutney, een zeer speciaal smakend citroensausje, en nog drie gewonere, rode sausjes, alles zeer lekker. De sfeer in het restaurant is heel gemoedelijk, het Wilde Westen na milde kolonisering. Het zwarte meisje dat ons bedient is goedlachs. We drinken weer een lokaal wijntje, en zijn er lichtjes van onder invloed, niet slecht voor het volledig verbeteren van ons beider humeur.

Terug op onze logeerplaats komt mevrouw aangerend nadat we de ramen wijd opengooien. We mogen de ramen van onze slaapkamer, die met meubelen in bamboe en andere voorwerpen in koloniale stijl is ingericht, niet openen voor de muggen.

Het wordt gelukkig niet te warm in onze kamer met gesloten ramen. Er flonkeren weer duizenden sterren in de fabuleus mooie sterrenhemel. We gaan naar buiten om die volop te kunnen bewonderen. Maar een van de drie vrienden die ons trouw volgen sinds onze aankomst (pikzwarte Labradors) begint zwaar te grollen, wij houden het ook letterlijk snel voor bekeken.

*

DE SEWEEWEEKSE POORT EN OUDTSHOORN

Vrijdag 29 december

Het regent als we ontwaken - zit dan eens in Zuid-Afrika waar het nu bloedhete zomer zou moeten zijn. Wij krijgen ons ontbijt vanwege de regen niet op het terras geserveerd maar in de woonkamer van onze landlady. Aan de muur: foto's van haar vier zonen en de jongste, een dochter. Mooie familie. Alle kinderen stellen het goed, dank u, er zijn al kleinkinderen. We krijgen niet echt contact met mevrouw, geen glimp van haar ziel te zien, tenzij de defensieve boodschap zoals eerder vermeld dat ze even hard, nee harder dan hun personeel hebben gewerkt om deze rijkdom op te bouwen.

Wij vertrekken niet al te vroeg. We verlaten onze logeerplaatsen om eerlijk te zijn elke dag later, pas op het uur dat we ze moeten verlaten. De tijd dat we als Guide-Michelinfanatici alle maar dan ook álle bezienswaardigheden van een streek voorbij houden, is gelukkig voorbij.

Als om ons tot permanent perfecte echtelijke verstandhouding aan te manen vinden we een uur later aan het begin van het dorp Ladysmith, naast een kerk waarin we een heemkundige tentoonstelling bewonderen, een grafsteen met het volgende opschrift: WAT WY GEWEEST ZYN ZYT GIJ NU, EN WAT WY NU ZYN ZULT GIJ WELDRA WORDEN. Dat weldra mag voor ons nog even uitblijven.

Wij doorkruisen heel Ladysmith, een prettig, oud dorp. In de hoofdstraat waar wij traag doorheen rijden glimlachen zwarte mensen vriendelijk naar ons, wuiven. Geen vijandigheid tegenover blanken, noteer ik, ook geen zichtbare armoede. Vermoedelijk gaan die twee hand in hand.

Daarna minder huizen. Volgens onze kaart liggen er slechts twee dorpen op de zeventig kilometer die ons nog van Oudtshoorn, struisvogelland, het einddoel van vandaag, scheiden. We rijden nog steeds vooral oostelijk, tussen lage bergen. De kleine Karoo heet dit gebied. Men doet aan landbouw in de valleien, soms ligt de gele grond braak. De algemene indruk is er toch vooral een van groen, maar dan zonder bossen. We voelen ons helemaal niet in Afrika, eerder ergens in Frankrijk, en er hangen nog regenwolken boven ons hoofd ook. Maar het regent gelukkig niet meer.

Bij Calitzdorp beslissen we om een van de aangeprezen toeristische omwegen uit de gids te maken, zwenken we naar de bergen links van ons toe, en rijden de Seweweekse Poort in, een kloof in de bergwand. Er valt geen enkele auto in de verste verte te bespeuren.

Naarmate we de kloof naderen valt het gesteente ons meer op. Geen grijs graniet maar roodoranje zandsteen die zeer verwrongen aan de oppervlakte komt, een schoolvoorbeeld van geologische gelaagdheid, zeer indrukwekkend. De rode steenlagen golven, plooien zich in alle richtingen, maken soms haast complete lussen, en dat blijft maar duren. Ik begrijp opeens waarom men over de 'Kaapplooibergen' spreekt. Verrassend is ook het gefragmenteerde van de rode rotsen, als verbrokken is het gesteente, in de lagen zitten constant verticale breuken.

De kloof slingert zich almaar dieper, de weg meandert 17 kilometer lang door het gebergte. Links en rechts van ons volgen steile bergwanden van soms duizend meter hoog elkaar continu op.

We picknicken in de kloof, genieten van de absolute stilte, een roofvogel die rondzweeft, het zonlicht op het rode bizarre gesteente, de vele felgroene planten en struiken, me totaal onbekend. Bolronde, grijze dassies duiken op en dartelen op het bleke gravelbaantje en in de struiken, we erkennen ze van een foto in onze gids. Leuke beestjes. Doen ons met hun speels gedrag aan eekhoorns denken en lijken er ook op, maar zijn zoals al gezegd eigenlijk een soort ratten die tussen rotsen leven. Ze spelen op een tiental meter afstand van ons verwijderd. Na deze zalige rustpauze gaat het weer verder op het baantje dat plat gelijk door de kloof blijft slalommen. Volgens de plaatselijke toeristische website stijgen we vierhonderd meter over die 17 kilometer, maar wij merken dat niet. Rond de jaren 1850 hebben de Britten de passen 'verbeterd', kwam mister Bain hier even langs. Zou men voordien zeven weken over deze kloof, die toen waarschijnlijk uit een reeks passen achter elkaar bestond, gedaan hebben en heet ze daarom de Sevenweekse Poort?

Het gebergte houdt op het einde van de kloof abrupt op. We maken rechtsomkeer, en plots houdt een vuil uitziend zwart oud vrouwtje met een kind van ongeveer twee of drie jaar aan haar hand en naast zich een oude man op een fiets, ons tegen. Ze wuift heel dramatisch. Geen mogelijkheid om haar te negeren of te ontwijken op deze smalle baan. Niet dat we daar op dat moment aan denken want het gekromde, magere vrouwtje houdt een hand in een met bloed doordrenkt verband omhoog geheven en huilt teatraal.

Zonder aarzelen laten we haar en het kind in onze auto plaatsnemen. Het mensje stinkt naar houtvuur, is nog vuiler van dichtbij dan van ver. Ik bied haar impulsief een aspirine en ons flesje water aan - daar gaat onze watervoorraad voor die morgen. Ze begrijpt me onmiddellijk, grijpt het flesje en slikt de aspirine met wat water door. Daarna begint ze onafgebroken te tateren in een mengeling van wat een zwarte taal lijkt en het Afrikaans - een oudere versie van het Afrikaans? Af en toe verstaan we afzonderlijke woorden. Ze doet een verhaal met heel veel gebaren en hangt daarbij regelmatig tot voor het gezicht van Piet die de wagen

bestuurt. Ik zie met ontzetting hoe haar bebloede vingers daarbij vlakbij zijn oor waarop hij een opengekrabde muggenbeet heeft, zwaaien. AIDS schiet het in hoofdletters door mijn hoofd. Ik haal de arm van het vrouwtje voortdurend naar beneden, van Piets hoofd weg.

Wij zetten het vrouwtje alleen al uit zelfbehoud uit de auto zodra we weer op de grote baan zijn beland. Iemand anders, al dan niet van haar eigen volk, mag de zaak nu overnemen. Omdat ze niet lijkt te begrijpen dat we haar uit de auto willen, open ik de achterdeur voor haar en gebaar ik vriendelijk dat we verwachten dat zij en het kind uitstappen. Ze doen dat meteen. Maar dan steekt zij haar hand zonder verband met de handpalm omhoog onder mijn neus. We snappen het opeens. Zij is niet tevreden dat ze maar 4 rand krijgt, veertig eurocent ongeveer. Het is weinig, toegegeven. Maar ik heb niet meer kleingeld op me en iets zegt me dat ik mijn portefeuille niet mag boven halen. Ik ruk snel de autodeur langs mijn kant dicht. Mijn reisgenoot scheurt niet weg zoals ik hem opdraag, maar vertrekt aan een gezapig tempo.

‘Het is de klassieke manier waarop ze je hier vangen, zeker en vast opgezet spel,’ zegt men ons in het café van een benzinestation waar we iets gaan drinken (bij gebrek aan een flesje water in de auto), maar dat hadden we ondertussen al begrepen.

‘Jullie nemen het best nooit iemand in de wagen mee, want er gebeuren veel diefstallen op deze manier. Zelfs je auto kan eraan geloven. Het gebeurt dat men er toeristen uitzwiert en die dan zelf autostop mogen doen.’

We hebben ons lesje geleerd en begrijpen nu ook waarom al die zwarte mensen met zware tassen langs de banen sjouwen en niet eens proberen om een lift te krijgen: het is een op voorhand verloren zaak.

Er ligt wat vuil, grint, as, op de achterbank, we maken de achterbank schoon. Ik was mijn handen die het vrouwtje continu vastgepakt heeft. Toen ik de mensen van het benzinestation vertelde dat de oude vrouw zo vuil was, zeiden ze: ‘Die vrouw en die man leven waarschijnlijk in de bosjes, zijn bushmen, maar niet de echte, geen Hottentotten, want die leven in andere streken en zijn schuw.’

De Hottentotten en de Bosjesmannen zijn inderdaad twee verschillende volkeren, zegt de Insight Guide, maar je mag de uitdrukkingen Hottentotten en Bosjesmensen niet meer gebruiken, men beschouwt ze als beledigend, de juiste namen zijn nu respectievelijk, Khoikhoi en San. Beide volkeren stammen af van de Khoisan, die jagers-verzamelaars waren, en duidt men ook dikwijls, al dan niet samen, aan met de term Khoisan.

De meeste oorspronkelijke Khoisan leefden in de huidige provincie Westkaap en Noordkaap, maar er leefden er ook nog meer noordelijk, tot in Botswana vond je ze. (Al 40.000 jaren

leven er Khoisan in de zuidwesthoek van Afrika. In het oosten van Zuid-Afrika, nabij Krugersdorp, trof men overblijfselen van nog veel oudere bewoners, van de allereerste mensachtigen aan.)

Een groep Khoisan zou een kleine drie duizend jaar geleden in het Noorden van Botswana de veeteelt geleerd hebben en er vee verworven hebben van andere Afrikanen. Ze noemden zichzelf van dan af de Khoikhoi en de andere Khoisan die nog altijd jager-verzamelaars waren, de San. De Khoikhoi zakten met hun kudden almaar dieper naar het zuiden af, tot in de vruchtbare kuststreek van de Kaap. De San bleven meer in de drogere gebieden van het Hogevelde leven.

Ross geeft een aardige beschrijving van wat de leefwijze van de oorspronkelijke Khoisan moet zijn geweest, een leefwijze die de San (waarvan nog altijd een paar kleine groepen bestaan) in stand hielden. ‘In de loop van de millennia leefden deze mensen van het verzamelen van wortelen, noten en ander plantaardig voedsel, van het rapen van schelpdieren aan de kust, van vissen en de jacht op de overal voorkomende antilopen en ander wild. Zij vormden het landschap door vuur en kunnen zodoende heel goed de graslanden van het Hogevelde hebben geschapen, maar in geen enkel ander opzicht drukten ze een stempel op het milieu.’

Ze lieten wél een spoor na: duizenden rotsschilderingen op de plaatsen waar zij zich schuilhielden. In die schilderijen (evenals in hun mondeling doorgegeven literatuur) komt hun kosmologie en mythologie tot uitdrukking. Ze beeldden het wild erin af, maar ook de man-dierfiguren die hun sjamanen tijdens hun trances zagen. Het oudste schilderij dateert van 27.000 jaar geleden, de meeste schilderijen zijn van veel recentere oorsprong, tot in de negentiende eeuw vervaardigde men er.

De San en de Khoikhoi hadden veel contact met elkaar. Je mag het onderscheid niet al te strikt zien. En nadat de Khoikhoi door de blanken van hun vee beroofd waren en aldus de basis voor hun samenleving hadden verloren, raakten de volkeren meer en meer vermengd. Ze smeedden zelfs samen plannen tegen de blanken en verenigden zich om die uit te voeren.

De Khoikhoi leerden in Botswana ook nog wat anders dan de veeteelt. Ze hoorden er een taal met veel klikklanken. Ze namen die klikklanken in hun eigen taal op en brachten ze mee naar het zuiden, waar een aantal andere talen op hun beurt dat fonetisch trekje overnamen. Als ik het goed begrepen heb, vielen er van dan af zowel bij sommige groepen Khoikhoi als San klikklanken in de taal te horen. Die klikklanken hoor je trouwens nog altijd in de zwarte talen en zijn bijzonder leuk om horen én maken. Er zijn drie soorten klikklanken: je kunt er maken tegen de tanden, tegen het verhemelte, en zijdelings in de mond. Ze klinken een beetje zoals

het geluid dat wij als kinderen produceerden wanneer we het galopperen van paarden nabootsten.

Zuid-Afrika telt naast de San en de Khoikhoi nog een derde grote zwarte bevolkingsgroep: de landbouwers-veehouders die zich ergens in de eerste 500 jaar na Christus in Zuid-Afrika vestigden en een van de Bantoetalen spraken (o.m. het Xhosa en het Zoeloe). Ook zij namen clicks in hun talen op.

Dat deze groep maar zo 'recent' in Zuid-Afrika zou zijn aangekomen, leidt men af uit het feit dat de verschillende talen binnen de groep nog zo verwant zijn met elkaar dat de sprekers elkaar min of meer kunnen verstaan.

De Bantoesprekende volkeren vormen samen met de San en de Khoikhoi de oorspronkelijke bevolking van Zuid-Afrika, al zijn de Bantoesprekende mensen wel groter van gestalte dan de Khoisan en donkerder gekleurd van huid. (Opgelet: ook de term Bantoe is volgens de gids intussen een scheldwoord, mag niet als aanduiding voor de leden van de groep - alleen voor hun taal kan het nog).

De drie groepen leefden wel in erg verschillende samenlevingen.

De San leefden in zeer kleine groepen, waar iedereen iedereen kende en als bloedverwant beschouwde en waarin geen bezit voorkwam. In tijden van overvloed verzamelden verschillende kleine groepen zich rond een voedsel- of waterbron, in tijden van schaarste verspreidden de groepjes zich over het Hogevelde.

De Khoikhoi, de veehouders, leefden in grotere groepen. De hoeveelheid vee die een man in zijn kralen had ronddraven, besliste of hij een leiderschappositie verwierf of niet. Er waren meerdere leiders in de samenleving. Het vee, en daarmee ook het gezag, gaf men via bloedverwantschap in mannelijke lijn door.

Bij de Bantoesprekende volkeren, de agrarische veehouders ten slotte vormden de woningen een belangrijke component van de cultuur, net zo goed als de werkverdeling tussen mannen en vrouwen. Zij beschouwden vrouwen als gevaarlijk voor het vee en vrouwen mochten daarom geen vee hoeden of verzorgen, maar wel al het overige werk opknappen, gaande van akkerbouw en het huishouden doen tot bier brouwen en huizen bepleisteren - het ontbossen van de gronden en het optrekken van het houten of stenen geraamte van de huizen namen de mannen nog wel voor hun rekening. De situatie van de vrouw, die men 'kocht' bij middel van de bruidschat die uit vee bestond, was allesbehalve rooskleurig (zoals ten tijde van de zendelingen ook bij de Khoikhoi aan de Kaap het geval was). Vrouwen waren wettelijk ondergeschikt aan hun man, en zelfs aan hun zoons. Een man mocht meerdere vrouwen hebben, gewoon alle vrouwen voor wie hij de bruidschat kon betalen, en steeg in de algemene

achting in verhouding met het aantal vrouwen dat hij voor zich kon doen sloven. De koningen spanden de kroon in het gebruiken van huwelijken om hun macht te vergroten. Hun macht hing zowel af van de stuks vee die ze bezaten als van het aantal personen dat ze aan zich konden binden, en huwelijken waren daar een heel geschikt middel voor. Ik prijs me zalig dat ik in een andere samenleving ben geboren.

Nog een laatste woord over de prekoloniale volkeren in Zuid-Afrika: afhankelijk van de bron hoort men een ander verhaal over de verwantschap tussen de San en de Khoikhoi. Op de website *africanhistory.about.com* staat uitdrukkelijk dat alleen de San, van wie er niet veel meer rondlopen, een echt inheems volk van Zuid-Afrika zijn. Volgens de Insight Guide daarentegen stammen zowel de San én de Khoikhoi zoals al gezegd van de Khoisan af, en zijn beide groepen lid van de oudste bevolkingsgroep. En dit verschil in geschiedschrijving is niet zo betekenisloos als het lijkt. Want een aantal blanken in Zuid-Afrika benadrukken dat de Khoikhoi uit het noorden afgezakt kwamen en dus vreemdelingen waren, en hebben dat tegen de zwarte bevolking gebruikt in die zin dat het grootste deel van de zwarte Afrikanen als afstammelingen van de ‘vreemde’ Khoikhoi en van de Bantoesprekende volkeren net zoals zij in Zuid-Afrika ingeweken zouden zijn, en de zwarten bijgevolg niet veel meer aanspraak op het land en zijn gronden en ertsen konden maken dan zijzelf.

De San, die men op de vermelde website erkent als een inheems volk, beschrijft men daar overigens voorts als een groep met een lagere sociale status dan de Khoikhoi, als mensen die de Khoikhoi als pachters en knechten gebruikten en op wie men neerkeek, kortom als mensen van wie men gemakkelijker kon zeggen dat ze een en ander niet waard waren (en zijn) - maar misschien maak ik verkeerde gevolgtrekkingen over die website.

Wat op die site in elk geval niet betwistbaar lijkt, en mij interessante nieuwe informatie biedt, is dat je aan de voet van de Drakensbergen San-schilderingen vindt van door paarden getrokken wagens, van een zeilschip uit de Renaissancetijd en van San die vluchten voor paardrijders die geweren dragen en van wie men niet weet of ze Xhosa's of Europeanen zijn.

Als het effe kan, wil ik graag een van die schilderingen zien. Maar dat zal niet voor tijdens deze reis zijn, ligt in een andere hoek van Zuid-Afrika.

Het is aangenaam warm in de streek rond Oudtshoorn, geen wolken meer boven ons hoofd, zonnig, perfect weer, ongeveer 20 graden.

‘Jullie hebben geluk, dikwijls is het hier 40 graden op dit moment van het jaar,’ zal de uitbaatster van onze logeerplaats ons zeggen.

We stoppen bij de eerste struisvogels die we achter een omheining opmerken. Grappige zwarte beesten, die we al een tijdje ook in tuinen langs Vlaanderens wegen kunnen bewonderen. De mannetjes lopen er pronkerig bij met hun oranje bek en hun beige en witte staartveren die fel afsteken tegen hun blauwig glanzende zwarte verenvacht. De gekweekte struisvogels krijgen veel 'loop', reuzenstukken omheind vlak terrein met schrale, lage vegetatie en donkergroene struiken die net hoog genoeg zijn dat ze er zich achter kunnen verschuilen, lage bergen op de achtergrond. Als de mannetjes niet voldoende ruimte voor zich alleen hebben komt hun voortplantingsdrift in het gedrang, en dat zou maar sneu zijn voor de eigenaars van de beesten want de vrouwtjes leggen 15 à 20 eieren per jaar, in twee worpen, en de jongen zijn veel geld waard.

Niet zozeer voor hun vlees als voor hun vel zijn struisvogels gegeerd en teelt men ze. Handtassen in struisvogelleer zijn zeer duur. Ik zal ze in een winkel in Cape Town aan 1000 euro per stuk geprijsd vinden, obsceen in dit land waar 10 rand, ongeveer 1 euro, een hoop geld is voor de grote meerderheid van de mensen. Bovendien zie ik later in ons eigen land tassen in echt struisvogelleer voor 'slechts' 600 euro - en ik ken het verschil tussen echt en nep, intussen wel, ik weet dat de schubjes waaruit men de pennen van de pluimen trekt los liggen bij *the real thing*, en dat is bij die handtassen in ons land ook het geval.

We logeren niet in Oudtshoorn maar buiten het dorp (of stadje), ditmaal niet in een charmehotelletje maar in een motel. Geen bloemen op de kussens.

Wij gaan joggen op de onverharde strook grond van orangerode klei langs de baan. De buitenmuren van een paar huizen zijn ook met die klei bedekt. Ik pluk, terwijl ik even trager ren, een paar struisvogelveren uit een prikkeldraad. Fascinerend hoe de talloze donkergrijze, slappe zijdraadjes langs de groenige schachten van de veren naar beneden hangen, in een zeer grillig patroon van dunne lijnen, fel glanzend bovendien, de glitter van de Folies Bergères in mijn handen. We joggen voort, op een veldwegel, langs kwistig bloeiende blauwe klaver. We bewonderen struisvogeljongen die met hun moeders in een klein veld naast een begraafplaats rondscharrelen.

Nadat we een douche hebben genomen en wat hebben gerust, beklagen we het ons een beetje dat we per email gereserveerd hebben voor het avondeten in het motel en niet naar het stadje Oudtshoorn kunnen om er een leuk restaurantje te zoeken. We verwachten niet veel van de kookkunst in ons motel, magnetronkeuken. Maar wie het 'avontuur' waagt om principieel op elke logeerplaats waar men het aanbiedt, het diner te gebruiken moet de culinaire gevolgen dragen.

We eten net aanvaardbaar goed genoeg, slecht dus. Er zitten buiten ons maar twee andere personen in het restaurant: een ouder Engels paar. Ze vinden het eten ook maar niks. We kunnen niet vermijden brokstukken van hun gesprek op te vangen. Ze zijn niet met elkaar getrouwd, lijken elkaar niet eens goed te kennen, zijn nog elkanders voorkeuren voor kranten, radiostations, tv-zenders en dergelijke aan het afchecken. Stel je voor dat je daar weer allemaal door moet bij een nieuwe relatie. We prijzen ons vanavond gelukkig met ons huwelijk van vele jaren - dat scheelt al eens het ene dagje tegen het andere - en almaar gelukkiger naarmate we hen verder horen discussiëren over de BBC, the Economist, de renovatie van het British Museum, en onze fles wijn leger wordt.

*

SWARTBERGPAS, BEAUFORT-WEST EN DORP X

Zaterdag 30 december

We stoten onze tenen aan de houten matten naast ons bed als we opstaan. Ook in de badkamer liggen voor wc, lavabo en douche houten matten met dwarse latten. We begrijpen niet goed wat het doel van al deze opstapjes op de grond is. Heeft het met ongedierte dat onder vochtige tapijten kan kruipen te maken? Nadat Piet zijn tenen voor de zoveelste keer gestoten heeft, komt de volgende verrassing eraan: hij heeft de doucheknop een kwart gedraaid en vangt een ware jet-straal, wordt met kracht schoongeboend voor de dag. Niet slecht.

Na het te verwachten niet vermeldenswaardige ontbijt - en geen Engelsen als toemaatje - vertrekken we vroeger dan anders. In een weide naast onze wagen zitten meerdere witte pelikanen. Ze blijven rustig in hun veren en in het gras pikken terwijl wij dichterbij komen. We slaan ze een tijdje gade, voelen ons allebei meer opgetogen en begrijpen steeds beter dat men zegt dat vooral de wilde dieren Zuid-Afrika aantrekkelijk maken voor toeristen. Een hele bende kleine zwaluwen doen ons even later uitgelaten uitgeleide, vliegen en fladderen over en rond onze wagen.

We beslissen om de dag weer met een omweg te beginnen, willen via de Swartbergpas het binnenland intrekken. De baan versmalt, stijgt. Dit keer geen weg die plat gelijk blijft lopen zoals in de Seweweekse Poort. Hoger en hoger gaat het. Op een baan met grint, met putten. Onze reisgids waarschuwde voor hoogtevrees. Op het hoogste punt van de pas draait de weg ongeveer 300 graden. Op een baantje in nog slechtere staat moet het straks steil naar beneden. We stoppen op de pas waar nauwelijks voor drie wagens plaats is om te parkeren. In de richting van het Kaapgebergte zien we eindeloos ver één vruchtbare vallei. Aan de kant van de Karoo zitten we midden bergen van hetzelfde roodoranje gesteente als dat van de Seweweekse Poort, dezelfde gewrochte gelaagdheid, dezelfde brute geologische kracht.

Vlak na de pas, aan het begin van een steile afdaling, vertrekt er links een baantje naar 'de Hel', een minuscuul dorp waar een paar decennia lang twee, drie families volledig afgezonderd leefden - ongetwijfeld een hel. Het ligt op twee uur heen en twee uur terug langs het gravelbaantje. We hebben jammer genoeg niet de tijd om deze omweg op te nemen in onze reis. Maar de afdaling van de Swartbergpas loont de moeite, compenseert dat ruimschoots, levert een spectaculair mooi zicht op het speciale gesteente op.

Beneden aangekomen rijden wij weer in een kloof zoals die van de Seweweekse Poort, met een baantje dat plat gelijk tussen steile bergkammen blijft. Hier is het baantje wel geasfalteerd en stroomt er een breder beekje langs, en er groeien naast struiken ook heuse bomen langs de boorden. Bij een waadplek ontmoeten wij twee Vlaamse families, de kinderen maken een dam in het beekje. De dames van het gezelschap vertellen ontgoocheld dat het weer aan de Kaap niet bestendig zonnig is, en nog meer dat ze in het Krügerpark haast geen wilde dieren zagen. Wij wisten dankzij zus Lieve en schoonbroer Frank, Zuid-Afrikakenners, dat de kerstperiode geen moment is voor een safari in het Krügerpark omdat de dieren zich dan voor de hitte verschuilen en naar andere waterplekken trekken dan die waarlangs de baan van het park slingert, omdat die dan droog staan. In het Krügerpark is het nu wél een bakoven. Dat goede weer hadden de Vlaamse dames dan toch.

Als we de kloof van de Swartbergpas uitrijden rent een donkergrijze baviaan op een goede meter afstand voor onze wagen verschrikt weg. Zijn armen slepen over de grond. Met zijn donkere, gebogen gestalte en grote snelheid is het maar een akelig beest.

Daarna doorkruisen we lieflijke valleitjes. Hier en daar staan mimosastruiken in magere gele bloei. We bereiken de N12, een baan die pal noord Zuid-Afrika in loopt. Dieper het land in gaan we, de eenzaamheid waarvan we een voorproefje kregen op de N1.

Het landschap verandert langzaam. Dit moet stilaan de echte Karoo zijn, het onherbergzame gebied waarnaar de Afrikaners uitweken. Een vlak bruin land met nog maar heel in de verte achter ons bergen. Voor ons en rond ons zien we wel her en der donkerbruine heuvels die men 'koppies' noemt in het landschap. Die *koppies* zijn vulkanisch van oorsprong, het gesteente is doleriet, onder het licht van de ondergaande zon kan het van bruin over paars tot rood opglloeien. Prachtig moet dat zijn. De *koppies* zijn nu ook al interessant van vorm, kregen door verwerking en oeroude overstromingen - hier lag in oeroude tijden een moeras - de meest vreemde vormen.

De vegetatie wordt schaarser op de vlakke met de verspreide *koppies*, droger. Op de stenige ondergrond groeien grassen, succulenten en dwergstruiken, af en toe hogere struiken, ik waag me niet aan namen.

'Droog land van dorst' betekent *karo* in de plaatselijke zwarte taal. Toch zou er veel water onder de grond zitten, ligt de watertafel niet zo diep dat ze niet aan te boren valt. Dat horen we op het adres waar we niet deze maar de volgende nacht zullen logeren. Met minachting voor de zwarte bevolking die het niet ontdekte. Het blijft ons een vraag of er inderdaad water in de ondergrond zit, want de uitbaters van die logeerplaats mochten de zwarte bevolking niet

en maakten daar geen geheim van. Tot ik bij Joyce lees dat er inderdaad een overvloedige hoeveelheid water onder een groot deel van de Karoo opgeslagen ligt, dat men op duizenden plaatsen water omhoog pompt, en dat in het oostelijke gebied door die irrigatie zeer veel gras groeit en enorme kuddes schapen grazen.

We komen aan in Beaufort-West. De stad heeft een ongewone geschiedenis. Ongewoon is dat de zwarten hier voor een keertje een gevecht tegen de blanken wonnen: rond 1770 slaagde een groep van vierhonderd San erin om de Europeanen uit het gebied tussen Beaufort West en Graaff-Reinet te verdrijven.

Terwijl Piet in het toerismebureau aan de overkant van de straat een stadsplannetje en het adres van een hotel zoekt, spreekt een zwarte bedelaar die op de stoep naast onze wagen tegen een muur neergehurkt zit, mij agressief aan. Ik begrijp hem niet goed en neger hem. Maar dan snauwt hij onmiskenbaar: 'Ik zal u nie opeet nie'.

Mijn spontane reactie is nu toch dat ik de man iets zou willen zeggen en geven. Maar we hebben net aan een benzinepomp een jongen vijf rand en een bic cadeau gedaan en kregen toen prompt een uitgestoken hand van twee andere kinderen onder onze neus gestoken en er kwamen tien andere kinderen aangehold. Ik heb me toen voorgenomen nog alleen in hotelkamers wat achter te laten (zoals ik van mijn schoonmoeder leerde) plus aan tafel redelijk diep in mijn zak te duiken, zeker als de kelner een vrouw is die kinderen of kleinkinderen kan hebben (positieve discriminatie). Ik steek de straat over en haak mijn arm in die van mijn partner die uit het toerismebureau stapt, de bedelaar staakt zijn geschreeuw.

Piet is tevreden, heeft meerdere adressen van hotels gekregen. We hebben een reservatie om die avond te logeren in een Bed & Breakfast in een dorpje dat ik hier om 'veiligheidsredenen' X zal noemen. Maar het dorpje X ligt op een paar uur rijden van Beaufort-West, weer heel wat dichterbij de Kapen, en intussen weten we dat de wegen in het binnenland goed blijven, dat we vanuit Beaufort-West gerust een kleinere, gele baan op de kaart als doorsteek kunnen nemen naar onze bestemming van de volgende dag, Graaff-Reinet, het verste punt dat wij zullen aandoen in de Karoo. We willen daarom onze reisroute veranderen en in Beaufort-West overnachten. Dat spaart een omweg van meer dan 200 kilometer.

We vinden dankzij de inlichtingen die Piet inwon vrij vlug een leuk hotel met aanvaardbaar overnachtingstarief. Maar ik voel mij niet helemaal veilig in dit dorp, waar een bedelaar me vijandig aanklampte, en dat bijzonder afgelegen ligt, op uren rijden van enig ander dorp of stadje. Scènes van onlusten uit het apartheidstijdperk spoken in mijn hoofd.

Niet dat ik me zoveel tv-beelden van onlusten uit Zuid-Afrika herinner. Van de rellen in Soweto herinner ik me alleen het beeld van de dode zwarte jongen in de armen van een andere zwarte persoon. De apartheidsregering liet geen camera's toe in onrustgebieden, allicht kwamen er effectief weinig beelden op onze schermen of schiet me met het verloop van de tijd nog alleen het meest aangrijpende beeld te binnen. Ik herinner me vooral beeldloze informatie over geweld: de moord op Steve Biko, de charismatische leider van de Black Consciousness Movement, die men de schedel insloeg en daarna naakt en geboeid in een vrachtwagen neersmeet en zo naar een ziekenhuis aan de andere kant van het land vervoerde. Geweld vanwege de blanken. (De Black Consciousness Movement probeerde de zwarten minder gehoorzaamheid en meer zelfbewustzijn bij te brengen in de strijd tegen apartheid, wees hen erop dat zij hun te onderdanige houding door eeuwenlange slavernij hadden opgedaan, en probeerde hen een sterker positief zelfbewustzijn mee te geven.)

Eigenlijk bleef me van wreedheid van zwarten tegenover blanken vooral een fragment uit het boek *In ongenade* van Coetzee bij, een fragment waarin een zwarte persoon een blanke vrouw op een afgelegen boerderij met uiterst kilte en haat verkracht. En ik herinner me de algehele sfeer van angst in het boek *July's People* van Nadine Gordimer, de angst van een blanke vrouw en haar man en kinderen die zich voor hun lijfsbehoud verschuilen in het dorp van hun zwarte bediende.

Pas later, als we terug veilig thuis zijn, zal ik over *plaasmoorden* lezen, de moorden op blanken die tegenwoordig op afgelegen boerderijen plaatsvinden en die gepaard gaan met ongemeen veel geweld en foltering. Ik lees dan ook over *necklacing*, het levend verbranden van mensen waartoe de zwarten op het einde van apartheid overgingen als ze iemand als collaborateur beschouwden. Men hing een band vol benzine rond de nek van het arme slachtoffer en vervolgens...Veel was er tijdens de eindjaren van apartheid, de late jaren tachtig, niet nodig om binnen de zwarte bevolking excessen te doen plaatsgrijpen, volgens de uitvoerige apartheidsite op Wikipedia. Het ANC stak toen ongewild zelf het vuur aan de lont door op te roepen om de townships 'onregeerbaar' te maken. Voor het ANC betekende 'onregeerbaar maken' dat de bewoners van townships zouden ophouden met het betalen van gemeentelijke diensten, huurgelden, enzovoort. Maar alle opgekropte woede keerde zich na hun oproep - alsof die oproep het legitimeerde - tegen echte collaborateurs én tegen de plaatselijke bedienaars van het systeem. Tegen degenen die de huur inden, gemeenteraadsleden, politiemensen en hun families, allen die men verdacht of gewoon ervan betichtte mee te heulen met de vijand. Ook rivaliteiten tussen de zwarte politieke fracties, tussen Inkatha en het ANC beslechtte men al eens op deze manier.

Langs blanke kant viel er na 1985, in de jaren van onafgebroken noodtoestanden, buiten alle ‘gewone’ onrecht van de apartheidswetten, zeer veel mishandeling van opgepakte dissidenten voor. Tegen 1988 hadden 30.000 mensen in de gevangenis gezeten. Tien zweepslagen was een courante straf. Ook dood door ophanging viel regelmatig voor, dikwijls stelde men dissidenten zonder enige vorm van proces terecht. Sparks beweert dat de blanken vanaf 1963, vanaf de eerste regering onder Vorster, begonnen te moorden. Tot in 1990 duurde dat, tot onder president De Klerk. (Dat De Klerk apartheid de rug toekeerde zou ook te danken zijn geweest aan zijn oudere broer een *verligte* blanke, die het apartheidssysteem helemaal niet zag zitten.) De meest beruchte moord die de blanken pleegden was de al vermelde op Steve Biko. Maar er waren nog veel andere moorden, men biechtte sommige ervan tot in alle gruwelijke details op tijdens de hoorzittingen van de Waarheids- en Verzoeningscommissie. De blanke regeringen hadden wetten uitgevaardigd om verdachten tot in het oneindige te kunnen vasthouden en misbruikten die wetten om mensen intussen te vermoorden. Daarna gebruikten ze de gewapende strijd rond Namibië en Angola als voorwendsel om te moorden. Nog later, onder president Botha, richtte men een heuse ‘defensieorganisatie’ op met afdelingen in vele steden en dorpen, om in het binnenland een zogezegd ‘totale’ aanval vanuit Rusland te bestrijden, en breidde het moorden zich in die context verder uit.

Dit moorden nam niet zo’n proporties aan dat men over een genocide kan spreken.

Tussen 1984 en 1988 zouden 4.000 mensen gestorven zijn als resultaat van politiek geweld van weerszijden, staat op een bepaald moment op de apartheidssite van Wikipedia te lezen – intussen is dit item verwijderd. Ik lees dat Max Coleman in *A Crime against Humanity: analysing repression of the Apartheid State*, over 7.000 doden door politiek geweld onder apartheid spreekt en over 14.000 gedurende de overgangperiode. Allister Sparks heeft het in een interview over duizenden die neergeschoten werden, maar ook over honderdduizenden die gevangen werden genomen en miljoenen die uit hun huizen verdreven werden... Het onrecht jegens de zwarte bevolking was onder apartheid vooral structureel, economisch, sociaal en psychologisch van aard. En dat decennialang.

De resulterende deprivatie en schade zijn natuurlijk ontzettend.

Maar hier moet toch ook aan de orde dat een van de zwarte koningen, Zoeloeekoning Shaka, veel psychische (en andere) schade heeft aangericht.

Shaka maakte aan het begin van de 19e eeuw veel meer dan 4.000 doden, volgens Kets de Vries in *De geest van despotisme, over de psychologie van Shaka en de tirannieke macht*, en de terreur van Shaka was die van een waanzinnige despoot. Van iedere stam die zich niet zonder slag of stoot overgaf, slachtten zijn opgezweepte krijgers alle leden af. Shaka spaarde

geen enkele tegenstander die zich overgaf, noch vrouwen noch kinderen of bejaarden, ja liet soms zelfs de honden doden. Door deze politiek van Shaka vluchtten zeer veel stammen weg. En dat resulteerde op andere plaatsen dan op zijn beurt in rooftochten en slachtpartijen met vele, vele doden, met als eindresultaat twee miljoen doden. En nadat Shaka alle stammen in zijn gebied had onderworpen, uitgeroeid of verdreven, hield hij volgens blanke ooggetuigen zijn macht in stand door dagelijks een aantal mensen publiekelijk om te laten brengen, en niemand kon door zich gedeisd te houden ontsnappen aan de mogelijkheid als slachtoffer te vallen. Deze executies waren bijzonder sadistisch van aard: hij liet mensen voor hongerige jakhalzen gooien, liet ze anaal spietsen, dwong ze om hun geliefden te doden en liet hen dikwijls daarna nog onder de meest bizarre martelingen aan hun einde komen. Terreur van de ergste soort dus voor de zwarte bevolking, met de psychologische gevolgen van dien,. Maar misschien beschrijft zwarte geschiedschrijving zijn bewind als minder gruwelijk...

Dat zoveel mensen wegvluchtten voor de terreur van Shaka zou er ook voor gezorgd hebben dat de Karoo grotelijks ontvolkt was toen de Afrikaners er arriveerden en zou gemaakt hebben dat ze er zich konden vestigen zonder al te veel weerstand te ondervinden (en misschien zonder zich er voldoende sterk bewust van te zijn dat ze gronden van anderen inpalmden).

Met de blanken lijkt Shaka meer in vrede geleefd te hebben.

Ik ben er niet geruster op geworden.

‘Die slechte tijden zijn hier al lang voorbij,’ zegt Piet. ‘In deze streek is het absoluut rustig, dat merk je toch.’

Ik kan Piet alleen maar gelijk geven. Wij beslissen om in Beaufort-West te overnachten.

Maar dan waarschuwen we de eigenaar van de Bed & Breakfast van X dat we niet zullen komen opdagen, en horen dat we de overeengekomen som voor het logies so wie so zullen moeten betalen. Dus toch maar in X logeren, en misschien niet zozeer om de centen als om het gekwetste verwijt dat in de eis doorklinkt.

Een beslissing met gevolgen zal blijken.

We willen eerst nog snel Beaufort-West bezoeken.

Volgens een vluchtige blik in de gidsen blijkt er een en ander te bekijken in het stadje, een kerk, een stadhuis. Maar we hebben al bij al geen zin ernaar op zoek te gaan. Wij willen allebei voor we naar dorp X doorrijden eigenlijk alleen maar het *Karoo National Park*, dat naast het stadje ligt, zien. Ons eerste bezoek aan een nationaal park in Zuid-Afrika.

We merken dat de infrastructuur er net zoals in de VS is opgevat: hetzelfde hokje aan de ingang, dezelfde bruine bordjes met wegaanduidingen, de pamfletten met uitleg en routebeschrijving vergelijkbaar, de *rangers* ook in bruine uniformen.

Het park is een deel van de Karoo, en dus een uitgestrekte bruine vlakte met fameuze, verspreid liggende *koppies*. De vlakte is begroeid met zeer laag, half verdord gewas en hier en daar struiken en bomen. In een van die kale bosjes zien we na wat rijden op een tiental meter afstand twee zebra's met een jong. We stoppen en observeren ze zoals gevraagd vanuit de auto, kijken hoe het jong aan de uier snokt van het moerdier dat geduldig blijft wachten. Wat verderop grazen een soort reebokken. Witte ibissen trippelen in hun omgeving rond. De reebokken heffen hun kop op als we traag komen aangereden, we zetten de wagen weer aan de kant. Eén reebok blijft zijn kop de hele tijd geheven houden, houdt ons in de gaten zolang we stilstaan. Meer dieren zien we niet.

Daarna gaat het in één trek naar dorpje X, 160 km rechte baan door hetzelfde vlakke bruine landschap als het nationale park, een semi-woestijn met veel stenen op de bodem en zeer lage schrale planten. We vinden het maar niks, maar na onze reis zullen we er met heimwee aan terugdenken en zal dit landschap ons het meest als het echte Zuid-Afrika bijblijven.

Ik rijd, maar geef al vlug het stuur over aan de sterkere hand. De baan is goed geasfalteerd, maar zeer smal, met geen enkele verharding opzij uitgerust, en er rukt veel wind aan de wagen. Bovendien scheuren er af en toe tegenliggers voorbij aan serieuze snelheid. In zo'n oneindige vlakte minder je geen vaart bij het naderen, ga je na een tijdje op automatische piloot rijden, stellen we ook bij onszelf vast.

Na een tijdje duikt de schim van een gebergte op in de zuidelijke verte. De Kaapse bergen. Ze groeien aan de horizon, worden groener, komen almaar dichterbij. Af en toe zien we een soort mimosastruiken, die acacia's blijken te zijn, in volle gele bloei. Het land wordt lieflijker. We doorkruisen valleien. Een meertje glanst als een parel in een van de valleien, een zeldzaamheid in Zuid-Afrika. Wel twintig agaves bloeien rond het meertje, pronken elk met een boom van een bloem, een kandelaar met takken in alle richtingen en vele gele bloemen als kaarsen recht omhoog aan het uiteinde van elke tak van de boom. We arriveren in X.

Bijna pal na onze aankomst vernemen we van een van de andere gasten van de B&B, die samen met ons in het zwembadje met zwarte (lelijke) bekleding wat ontspanning neemt, dat de eigenaar van onze logeerplaats 18 jaar lang lid van de Staatsveiligheid van Zuid-Afrika is geweest. Een fervente aanhanger van apartheid dus. Even slikken.

De veiligheidsman heeft zowel een flink deel van de geschiedenis van apartheid als van de eerste regering onder leiding van het ANC van dichtbij meegemaakt, en is er trots op dat hij onder Vorster, Botha, De Klerk en Mandela heeft gediend, vertelt onze informant. De ex-apartheidsman ging vervroegd op pensioen toen de Mbeki-regering hem de keuze gaf tussen een mooie gouden handdruk of aanblijven zonder enige zekerheid over de termijn dat hij nog tewerkgesteld zou zijn. Het volledig naleven van de contracten van de ambtenaren van het oude regime die vrijwillig wilden vertrekken is, volgens Gumede, een van de duurste overeenkomsten geweest die het ANC maakte tijdens de Conventie voor een Democratisch Zuid-Afrika (CODESA), de onderhandelingen die de overgang van apartheid naar democratische verkiezingen en een interim-grondwet bewerkstelligden. En niet alleen gooide men daarmee veel broodnodige expertise overboord, men gebruikte de financiële middelen waarover men nog beschikte ook verkeerd.

De allereerste onderhandelingen kwamen tot stand door toedoen van een man over wie onze gastheer het later op de avond uitdrukkelijk zal hebben, namelijk Niel Barnard, het hoofd van de Veiligheid in Zuid-Afrika, de baas van onze gastheer gedurende vele jaren. Volgens Sparks knoopte Barnard samen met zijn rechterhand Mike Louw in het uiterste geheim gesprekken met Mandela aan, terwijl die nog op Robbeneiland gevangen zat. Dit om af te tasten of er gewoon van enige onderhandelingen tussen het oude regime en het ANC sprake zou kunnen zijn. Er volgden 47 ontmoetingen! Na een tijdje verhuisde men Mandela naar de Pollsmoor gevangenis waar men hem makkelijker kon benaderen. Toen een allereerste principieel akkoord was bereikt in de *'talks about talks'*, vond in november 1985 een eerste gesprek tussen Mandela en toenmalig president P.W.Botha plaats, maar nog altijd in het grootste geheim. Barnard zette ook deze ontmoeting op touw. Vier jaar lang, tot in 1989, waren er aftastende gesprekken. Toen was een zekere consensus tot stand gekomen dat er met elkaar te praten viel.

De Veiligheid organiseerde daarop de Dakar Safari waar men de bereikte oplossing voor de belangrijkste opiniemakers van de Afrikaners uit de doeken deed. President Botha verdween van het toneel, president de Klerk kwam aan de macht, iemand van de jongere garde (en met een *verligte* broer).

Nadat de Klerk het ANC weer wettig verklaard en Mandela vrijgelaten had, vond CODESA I plaats. Daarna CODESA II. Toen de onderhandelingen tussen alle betrokken partijen maar toch hoofdzakelijk het ANC en de Nationale Partij, in 1992 dreigden af te springen, schakelde men een hoofdonderhandelaar voor het ANC en de Nationale Partij in. Het was Joe Slovo, de leider van de communistische partij, die toen met de idee op de proppen kwam - die de naam

de *sunset clause* zou krijgen - om een coalitieregering, een 'regering van nationale eenheid' op te richten die de eerste 5 jaar na de democratische verkiezingen aan zou blijven. En het was Slovo die stelde dat men langs beide kanten garanties moest geven en toegevingen doen. Van alle mensen van het ANC besepte, wonderlijk genoeg, de topman van de communistische partij het best dat dit de voorwaarden waren om geen bloedige oorlog te krijgen. Ik kan me inbeelden dat die communistische partijbonds niet alle concrete toegevingen die het ANC aan de partij die de zon zag ondergaan, moest doen, toegejuicht heeft.

Andere toegevingen buiten het naleven van de contracten van de ambtenaren waren het overnemen van de pensioenlast en andere overheidsschuld, het toelaten in Mandela's eerste kabinet van veteranen van de Nationale Partij op financiën en energie en mineralen, en het behouden van de gouverneur en de onafhankelijkheid van de Centrale Bank - wat het parlement meteen van veel macht beroofde, vertelt Gumedu. Om maar over de grootste toegevingen te spreken.

Er was nog een andere, rationele grond voor het aanvaarden van een aantal voorwaarden dan de vrees voor een bloedbad van Slovo. Door maatregelen als het op dezelfde royale schaal als in het Westen vergoeden van de afgedankte hogere ambtenaren van het Ancien Regime hoopten een aantal mensen in de ANC-top, Mandela inbegrepen, om het Westen het signaal te geven dat het nieuwe bestuur van Zuid Afrika sociaaleconomisch niet met het bewind van de apartheidsregeringen wou breken, dat het nieuwe bestuur m.a.w. de vrije markteconomie met alles erop en eraan toegenegen was. Gouden handdrukken dus en andere maatregelen om het buitenland te overtuigen dat men neoliberal dacht. En dat wel degelijk ook met het oog op het counteren van de enorme armoede bij de zwarte bevolking. Mandela, Mbeki en de mensen rond hen geloofden werkelijk in het neoliberale paradigma, de groei van de koek die men daarna kon verdelen, en rekenden op investeringen - uit het buitenland vooral - om groei en tewerkstelling te creëren (daarover later meer). Het heeft helaas de staatskas uitgeput, en het signaal heeft niet gewerkt als verhoopt. De armoede bij het grootste deel van de zwarte bevolking is er niet op gebeterd, zoals wij weten maar nog niet echt hebben gezien op onze zwerftocht van de ene rijke logeerplaats naar de volgende.

Na zijn verguld ontslag kocht de ex-veiligheidsman bij wie we logeren zich zijn respectabele doening met boerderij en toeristenonderkomen, horen we ook nog terwijl onze rug tegen de zwarte wand van het zwembad drukt, onze ellebogen op de rand steunen, onze benen op het zwart uitziende water drijven. En dat meneer zijn huis met militaire discipline runt. Stipt om

zeven uur die avond verwacht hij ons op het appel om samen met hem en zijn vrouw en de twee gezinnen die hier net als wij logeren, aan één grote vierkante tafel het diner te gebruiken. De mensen die mee aan tafel zitten blijken allen van Duitse afkomst. Het echtpaar van wie we de man in het zwembad ontmoet hebben, heeft twee tienerdochters en runt een B&B in Kaapstad. Het andere echtpaar, ook met twee tienerdochters, is bevriend met hen en voor vakantie uit Duitsland overgekomen.

De eigenaar van onze logeerplaats blijkt het gezin uit Kaapstad goed te kennen maar zelf geen Duitser te zijn. De voertaal aan tafel is Engels. De eigenaar zit aan het hoofdeinde van de tafel en zegt een gebed. Iedereen zwijgt eerbiedig. Daarna bedienen wij ons aan een reusachtig buffet op het terras naast de keuken. Mevrouw heeft een lekker maal met verschillende specialiteiten voor ons klaargemaakt, verwent ons werkelijk. Wij eten in een soort veranda zonder ruiten in de ramen, waar de natuur langs alle kanten binnendringt. Weelderige struiken, takken van bomen, ranken van bloeiende planten wiegen vlakbij ons in het vallende duister. België is heel ver weg en de verre geschiedenis van Zuid-Afrika zeer dichtbij.

Ik waag het om naar het werk van de eigenaar bij de Veiligheid te polsen. We leren dat hij als jonge man met het laagste veiligheidswerk begon en zich geleidelijk opwerkte tot hogere échelons, maar tot hoe hoog hij opklom zegt hij niet. Hij verandert van onderwerp. Geen onderwerp. Het gesprek kabbelt van het weer overdag naar het weer 's nachts. Tot de eigenaar ons vraagt of wij een goede tocht achter de rug hebben. Wij bevestigen dit en voegen er domweg aan toe dat alle banen in Zuid-Afrika, ook de kleinere banen en *dirt roads*, tot onze verbazing verrassend goed aangelegd en onderhouden zijn, en dat tot in de meest afgelegen hoeken die we bezocht hebben.

‘De verkeersinfrastructuur mag er hier zijn. Zuid-Afrika is veel meer ontwikkeld dan wij verwachtten.’

‘Ja, dat mag ook eens gezegd!’ roept zowel de ex-veiligheidsman uit als de eigenaar van de B&B in Kaapstad die samen met ons in het zwembad dobberde en die Karl heet.

Vlak daarna wordt ons gesprek onderbroken. Op een manier die spannend genoeg is om het voorgaande te doen vergeten.

‘Een slang, een slang!’ roept een van de meisjes die de tafel net hebben verlaten.

De eigenaar snelt zijn tuin in. Hij vindt de slang niet, ze is weggeglipt.

‘Toch blijven oppassen,’ zegt hij nadat hij weer aan tafel zit.

Hij leert ons een Afrikaans spreekwoord: ‘Als een gevaarlijke slang je gebeten heeft, moet je de dichtstbijzijnde schaduwboom opzoeken, omdat een lijk in de schaduw minder vlug stinkt dan in de zon.’

Daarna gaat hij op hevige toon op Piets terloopse opmerking van daarnet in, niks vergeten.

‘Dat wil niemand ooit zien,’ zegt hij, ‘dat wij het land toch maar volop tot ontwikkeling hebben gebracht!’

Karl neemt over. Hij woont ongeveer 15 jaar in Zuid-Afrika, kwam pas in 1991 aan, na de overgang dus, en kan geen deel uitgemaakt hebben van apartheid.

‘De blanken hebben hier bijzonder hard gewerkt. Om passen door de bergen te houwen, om banen te trekken, om de grond vruchtbaar te maken, om de wijngaarden aan te planten en de rest van de landbouw op te starten. Kortom om het land op alle mogelijke manieren te ontwikkelen, zoals jullie zelf hebben gezien!’

Ik heb helaas mijn bandopnemer niet bij me en de eigenaar houdt er niet van dat ik nota's neem, maar ik typ die avond nog een en ander op mijn pc in, en probeer het gesprek hier waarheidsgetrouw weer te geven. Het verloopt steeds meer in het Afrikaans, dat je, als men het niet te snel spreekt en de algemene richting van het gesprek duidelijk is, redelijk gemakkelijk kunt verstaan. Onze tafelgenoten begrijpen ook ons Nederlands, maar moet gezegd dat wij niet veel spreken. Wij luisteren vooral. Ik probeer me open te stellen voor wat deze mensen met veel heftigheid vertellen. Beroepsmisvorming? Ik merk dat ook Piet in zekere mate probeert om te luisteren.

De eigenaar en zijn Duitse medestander beginnen erover dat het eigenlijk de Engelsen zijn die de problemen in Zuid-Afrika hebben binnengebracht door veel teveel zwarten uit naburige landen als ‘*cheap labor*’ voor de mijnontginning in Zuid-Afrika aan te trekken. Onze eigenaar heeft het kennelijk niet voor de Britten.

Wij durven het aan de oprichting van de thuislanden aan de orde te brengen.

‘Jullie kennen de zwarten niet,’ valt de ex-apartheidsman uit, ‘jullie kennen ze helemaal niet. Hun cultuur is zo anders. Ze zijn zo verschillend van ons. Je kunt niet met hen werken. Wij toch niet.’

Hij raadt ons aan om het boek *Indaba my Children* van Credo Mutwa te lezen om meer te begrijpen van de manier van denken van de zwarten en van hun tribale geschiedenis en gewoontes. (Ik schrijf de titel van het boek op en neem me voor het te kopen zodra ik er de kans toe krijg - er moet wat mis zijn met dat boek dat deze man het me aanbeveelt, denk ik, meer onbewust dan bewust.)

De ex-veiligheidsman maakt ons er dan op attent dat apartheid bij de aanvang iets nieuws was, iets anders dan dat tot wat het ten slotte verwerd, dat de nadruk in het begin vanwege het verschil in cultuur en manier van werken op het *naast elkaar leven* lag, niet op het *apart* leven. Hij beweert met klem dat algemene verkiezingen niet zouden gewerkt hebben in Zuid-

Afrika. *One man, one vote, one state* zou nooit gelukt zijn. De *splitsing* - zoals hij apartheid noemt - moest het blanke Zuid-Afrika de kans geven om ongehinderd economisch te groeien, en het blanke Zuid-Afrika was van plan om daarna, nadat het zelf genoeg gegroeid was, de zwakkere broertjes ter hulp te snellen.

‘We wilden de onafhankelijke staten helpen ontstaan, zich laten ontwikkelen en zichzelf regeren. Elke groep zijn eigen staat. Later een overkoepelende federatie, dat was het idee.’

Ze menen het, lijken het goed te menen, van die indruk kan ik me niet ontdoen, en Piet heeft dezelfde indruk, stellen we achteraf vast. Maar we beseffen ook dat de kans groot is dat ze zich deze houding pas na de val van apartheid aanmaten.

Piet merkt voorzichtig op dat de pasjeswetten toch wel onaanvaardbaar waren, ik vul aan dat er nog andere zaken pijnlijk... Geen kans om uit te spreken. Ze geven ons allebei onmiddellijk gelijk.

‘Ik weet niet hoe al die excessen tot stand zijn kunnen komen,’ zegt de ex-veiligheidsman triest, wat minder hevig.

Zowel hij als Karl lijken zich goed genoeg bewust van de verschrikkingen van het apartheidsregime en er niet fier op te zijn.

Maar dan zegt de ex-veiligheidsman dat president Vorster eigenlijk een zeer verstandige man was. Hoewel mijn kennis van de geschiedenis van Zuid-Afrika zeer beperkt is, gaat het me te ver dat hij een van de eindverantwoordelijken van het apartheidsregime verstandig noemt. Maar ik kan er niets tegen in brengen omdat ik op dat moment weinig of niets afweet van Vorster, en zeer weinig concreet van de voorbije wantoestanden ken. In het boek *Opposing voices, Liberalism and Opposition in South Africa Today*, door Milton Shain samengesteld, zegt Helen Suzman, prominent parlamentslid van de Democratische Alliantie, het volgende over Vorster: ‘instandhouding van de dominantie van de blanken was zijn onverborgten objectief’. Dat is duidelijk. Maar toen men Helen Suzman ooit vroeg om de leiders van de Nationale Partij in één woord te omschrijven, zei ze dat Vorster verstand had en ze graag naar hem luisterde. Vorster zou ook gezegd hebben dat in de verre toekomst ‘verdiensie misschien niet meer blank maar zwart zou zijn’ en men dat moest aanvaarden. Aldus een zekere Hermann Giliomee in hetzelfde boek. Onze ex-apartheidsman zal dus wel gelijk hebben dat Vorster intelligent uit de hoek kon komen. Maar al zou Vorster een gematigder beleid dan Verwoerd gevoerd hebben, hij was toch de persoon die van de thuislanden een feit maakte, waardoor de zwarte bevolking ‘ineens in de fabriekssteden waar ze woonden de status van gastarbeiders’ kregen.

De *Wet op de Groepsgebieden*, de wet die de zwarte Zuid-Afrikanen in 1950 verplichtte om in hun landen van oorsprong, hun 'thuislanden' te gaan leven, was een van de meest brutale, onmenselijke en gehate wetten van apartheid. Op een groep zwarte mensen na, de 'insiders', die in de steden mochten blijven wonen omdat ze er al 10 of 15 jaar lang werkten, kregen de zwarte inwoners van Zuid-Afrika de inheemse reservaten als thuislanden toegewezen. Die reservaten lagen dikwijls uren ver verwijderd van waar men werkte, mensen hadden er geen enkele band meer mee, hadden ze soms nog nooit gezien. De wet trok blindelings gezinnen, families uit elkaar, ook bij de kleurlingen. Ze veroorzaakte onnoemelijk veel menselijk leed, naast economische deprivatie, want wie te ver van zijn werk moest gaan wonen verloor zijn job en vond er zelden een nieuwe in de arme thuislanden.

Ongeveer gelijktijdig met deze gehate *Wet op de Groepsgebieden* ontstond de *Wet op de Bevolkingsregistratie* evenals de *Pasjeswet*, het moeten vertonen van pasjes om bepaalde gebieden te kunnen verlaten en/of betreden. (Cynisch genoeg luidde de officiële naam van de Pasjeswet *de Wet op de Afschaffing van de Passen en Documenten*.)

Het apartheidsregime slaagde er toen in om 42 procent van alle Zuid-Afrikanen terug te dringen op ongeveer 13 procent van de oppervlakte van het land.

Maar de *Wet op de Naturellengrond* (de *Natives Land Act*) van 1913 is nog sterker verantwoordelijk voor het beperkte grondbezit van de zwarten. Die wet kwam vlak na de oprichting van Zuid-Afrika tot stand, dus vóór de apartheidsregering aan de macht kwam. Deze wet verbood blanken om nog grond buiten de zwarte reservaten aan zwarten te verkopen en sneed daarmee de opkomende zwarte commerciële boerenstand finaal de pas af. Dit maakte dat tegen 1926 ongeveer 87 procent van het land in blanke handen was en de oppervlakte van de zwarte reservaten zo klein uitviel. Of hoe het racisme al vanaf het prille ontstaan van de Unie van Zuid-Afrika de vooruitgang van de zwarte bevolking lamlegde.

Maar al deze bezwarende feiten kan ik de ex-apartheidsman dus niet voorleggen bij gebrek aan kennis tijdens ons gesprek.

De man voelt zich hoe dan ook zichtbaar ongelukkig met het tegen de borst stuitende verleden van het apartheidsregime. Hij wijst er ons nadrukkelijk op dat Botha bij de noodtoestand toch instructies gaf voor een andere oplossing dan een militaire, dat de Veiligheid al in 1987, tien jaar voor datum dus, aan de huidige grondwet begonnen te werken en dat die in zeer democratische zin is opgesteld - ik ken ze niet maar heb dat inderdaad gelezen. Hij zegt dat zijn baas, de vernoemde Niel Barnard, een integere man was, een intelligente academicus, die men als enige vanuit de Veiligheid als lid van de Waarheids- en Verzoeningscommissie

aanvaardde. (Dat laatste klopt niet, merk ik wanneer ik check wie er in die commissie zetelde, maar misschien behoorde Barnard tot een subcommissie.)

Karl valt de ex-veiligheidsman bij. Hun zelfverdediging blijft maar duren. De wijn vloeit rijkelijk, de eigenaar vult onze glazen ongevraagd en ongemerkt almaar gul bij, en wij zullen de drank niet moeten betalen. Het gesprek blijft boeiend, maar is te emotiegeladen, te hevig. Mevrouw probeert af en toe om de toon van het gesprek te milderen. Als we met het excuus van mijn zieke maag van tafel proberen weg te glippen, geeft ze mij een drankje met Boegoe, een Zuid-Afrikaans wonderkruid, geen ontsnappen van tafel mogelijk. Boegoe Blitz staat er op het etiket van het flesje - ik denk Boegoe *Blitz*, en denk er automatisch het woordje *Krieg* bij. Een echtpaar van dokters dat de logeerplaats ooit bezocht, wou het drankje importeren naar Europa nadat ze bij eigen intestinale onrust ondervonden hadden dat het goedje veel effectiever werkte dan de medicijnen die zij zelf voorschreven. Ook geen ontsnappen aan het drinken van een vingerhoed Boegoe Blitz.

Het drankje smaakt niet al te slecht en ik word er niet zieker van, zelfs een klein beetje beter overnacht. Na die goede daad willen mevrouw en de Duitse dames naar bed. Het geeft ons eindelijk de kans om op te stappen.

De eigenaar staat erop ons naar onze kamer in de tuin te begeleiden om reden van niet uit te sluiten ontmoeting met weggeglippte slang (het blijkt standaard in Zuid-Afrika dat logies in een B&B in een apart gebouwtje is ondergebracht). Attent. Maar ik vind dat hij me iets te nadrukkelijk bij de elleboog vastgrijpt - *als de wijn is uit de kan...*

‘Je zou je geveleid moeten voelen op jouw leeftijd,’ grinnikt Piet, als ik het hem, terug op de kamer, vertel.

Ik negeer zijn reactie.

‘Heb jij ook een lichtjes andere kijk op apartheid gekregen?’

Piet knikt.

‘Ik vond de eerlijkheid en de betrokkenheid van die ex-apartheidsman heel opvallend.’

‘Mij viel vooral op hoe droevig hij over het verleden is, en dat ik naar zijn verhaal kon luisteren zonder voortdurend inwendig te steigeren.’

‘Die man is geen arrogante kerel en dat maakt het verschil.’

‘Hij heeft berouw, ja, dat voel je. Daarom zijn wij geneigd hem een en ander te vergeven.’

Berouw tonen is de hoofdvoorwaarde om vergiffenis te krijgen volgens de katholieke leer die wij als kind meekregen.

‘Voor mensen bij wie het voorbije diep in de kleren zit, moet het ook bij zo’n nederige houding toch nog een zware opgave zijn te vergeven...’

Dat tussen waarheid en verzoening berouw staat wisten ze zeer goed in de *Truth and Reconciliation Commission* (TRC) van Bisschop Tutu. En ze probeerden dat mechanisme te gebruiken. Af en toe met reëel succes. Tijdens CODESA, de onderhandelingen voor een vreedzame overgang, werd al evident dat men na dit soort intense onderhandelingen nog moeilijk de processen van Neurenberg kon overdoen. Bovendien zaten de blanken aan de onderhandelingstafel met de vraag naar algehele amnestie. Het compromis dat men over deze netelige kwestie bereikte bestond erin dat de apartheidsschuldigen de waarheid zouden vertellen in ruil voor amnestie. Maar er zat een addertje onder het gras: men besliste ook dat men daders en slachtoffers bij dat opbiechten met elkaar zou confronteren in publieke hoorzittingen.

Gedurende zes maanden grepen die hoorzittingen plaats. Buiten de gewone rechtszalen, in zeer eenvoudige lokalen. De drama's van de slachtoffers en de gruweldaden van de schuldigen, kwamen daardoor nog sterker uit de verf. Voorgoed in het geheugen gegrift van al wie de radio- en tv-uitzendingen volgde, is de oerschreeuw die zich uit de keel van een jonge vrouw wrong toen ze over de dood van haar man die ze innig lief had gehad moest spreken. Sparks vertelt het nog zelf merkbaar aangedaan....

De TRC-commissie begon haar werk in 1995 met Desmond Tutu als voorzitter. En ze beëindigde het eind oktober 1998, een jaar voor de tweede vrije verkiezingen, met een eindverslag van 3.500 bladzijden. De commissie leverde deugdelijk werk, ook al bemoeilijkten de voormalige blanke gezagdragers het werk aanzienlijk. Dag na dag versnipperde men documenten, ook nog toen de commissie al zetelde...

De commissie luisterde naar getuigenissen van meer dan 21.000 slachtoffers.

De TRC heeft nog altijd een officiële website, waarop de volgende informatie: er ressorteerden drie comités onder de TRC: een comité voor amnestie, een comité voor herstel en rehabilitatie en een comité voor schendingen van de mensenrechten. Momenteel is de commissie opgeschort, alleen het amnestiecomité (dat de overblijvende taken van de twee andere comités overnam) is nog werkzaam.

De eigenaar van onze B&B dringt mijn privacy opnieuw binnen wanneer hij de volgende morgen om acht uur dertig stipt de luiken openzwaait van de tweede kamer van de kleine suite waarin wij ons net aan het aankleden zijn, gelukkig deden wij de binnengordijnen dicht.

Wij arriveren om vijf na negen aan zijn ontbijttafel waar de Duitse gasten al zeer pünktlich een deel van hun ontbijtomelet hebben verorberd. Geklutste eieren met losgewerkte fetakaas en aspergepunten, een origineel én zwaar gerecht - prompt voelt mijn maag weer ziek aan - maar eigenlijk smaakt het best lekker, mevrouw is een prima chef en een lieve dame.

Het gesprek van de avond voordien hangt nog in de lucht, herbegint. De eigenaar spreekt met een zekere bitterheid over de huidige toestand in Zuid-Afrika. Toch met minder emoties dan zijn Duitse vriend uit Kaapstad. Beide mannen zijn merkbaar allebei nog zeer begaan met de politiek van Zuid-Afrika, volgen die op de voet. De vrouwen ondergaan het nieuwe losbarsten van een politiek gesprek gelaten.

We zijn niet boos dat we niet voor twee nachten hebben gereserveerd. Maar de toon van onze reis is nu wel definitief gezet: geen ontsnappen aan verleden noch heden en toekomst in Zuid-Afrika.

Het wordt ook almaar duidelijker hoe diep en breed het meer van onrecht is dat de woede van de zwarte Zuid-Afrikanen voedt.

*

VALLEY OF DESOLATION EN GRAAFF-REINET

Zondag 31 december

We willen na ons vertrek uit onze logeerplaats graag wat lunchspullen kopen in dorp X. Geen mens op straat. Na het emotionele gesprek van de avond voordien waarderen wij de rustige sfeer extra. Wij vinden een supermarkt die open is, maar de uitbater wil ons geen wijn verkopen omdat het zondag is, geen probleem om brood en kaas in te slaan. De supermarkt is zeer primitief ingericht, het aanbod aan goederen is beperkt. Er liggen voedselpakketten met meel, suiker, olie en andere basisvoedingswaren op de grond, bijeen gehouden door een dikke doorschijnende plastic. We vermoeden dat de pakketten voor de arme bevolking bestemd zijn. We vragen ons af of het rantsoeningpakketten zijn, afkomstig van de centrale overheid, of pakketten die de lokale overheden als een soortement eindejaarsgeschenk uitdelen, maar vragen er niet naar.

We tanken benzine en merken achteraf dat men ons tien rand teveel deed betalen. Dat komt ervan als je er vooral op uit bent bedelende kinderen te vermijden. Want ja, opeens is er wel volk op straat, veel volk zelfs.

Opnieuw de Karoo in gaat onze weg, schuin omhoog op de kaart. Wij nemen een andere weg dan die van gisteren om tot in Graaff-Reinet te geraken. Weer een bruine vlakte. Een grijsbruine steppe met soms kleine koppies. De struiken worden lager, meer gedrongen, de grond tussen de struiken ziet er steeds harder en versteend uit. De overgang van de kleine naar de grote Karoo gebeurt geleidelijk, bijna ongemerkt.

De ondergrond van de Karoo bestaat volgens de brochure van het plaatselijke Camdeboo National Park niet alleen uit vulkanische steen, maar ook uit zandsteen en schalie, en zit vol fossielen. Ook bovengronds overal stenen. In deze weinig vruchtbare, onbarmhartige streek leefden de Afrikaners, apart van de Britten, en slaagden er toch in zich te redden - wat ze later van de zwarten in hun thuislanden ook verwachtten, zeg maar eisten...

‘Er is hier opvallend veel tegenverkeer,’ merkt Piet na een tijdje rijden op.

Inderdaad, er komen gestaag auto’s vanuit het noorden richting Kaap, vanuit de tegenrichting dus aangereden.

‘Dat zullen mensen zijn die voor het eindejaar afzakken naar de kust, mensen die op familiebezoek gaan of op vakantie. Of beide combineren.’

Het rijden wordt er niet makkelijker op. Het verkeer zoekt ons maar aan hoge snelheid voorbij op de typische smalle baan van dit gebied, en vandaag lukt het ons niet om zelf ook aan hoog tempo te blijven rijden, ook niet nadat Piet het stuur overneemt. Het is non-stop scherp opletten geblazen bij het kruisen en we kruisen voortdurend auto's. Na een tijdje beslissen we om telkens als een tegenligger voorbij scheurt, gewoon serieus te vertragen. Makkelijker dan zo gespannen te moeten rijden.

Wij hebben ongeveer 300 kilometer van dat regime voor de boeg.

Vrij laat in de namiddag arriveren we in het witte stadje Graaff-Reinet dat zich temidden het lege, droge landschap tegen een zadel tussen twee bruine bergen aanvljkt, de dubbele top van de Spandau Kop. Dit zijn geen *koppies* meer maar bergen, lees ik, een deel van het gebergte met de poëtische en veelzeggende naam Sneeuwbergen. De belangrijkste piek van het gebergte ligt noordelijk van de stad en is 2500 meter hoog. Graaff-Reinet zelf ligt 750 meter boven de zeespiegel, en de bergen waartegen het stadje ligt en die er als het ware voor achteruit deinzen, schat ik een duizendtal meter hoog. Hoe hoog of laag ook, ze zijn indrukwekkend. Ook door hun onbegroeide, kale flanken. Stel je daar verder bij voor dat het stadje uit bijna niets dan witte huizen bestaat en zeer compact binnen een hoefijzerbocht van de Zondagsrivier ligt. Het is een ervaring het voor je te zien opduiken in dit landschap. Maar van de Zondagsrivier zien we alleen de bedding, geen water.

Niet evident, inderdaad, waar je in dit desolate landschap water om te overleven vandaan haalt, en hoe vlug de kolonisten ontdekten dat er water uit de ondergrond te pompen viel.

Nadat we ons aangemeld hebben in hotel Villa Reinet, maar er niet eens onze valiezen aan de receptie droppen omdat we nog wat van de omgeving willen genieten voor de avond valt, ontdekken we tot onze verbazing een stuwmeer vol helderblauw water aan de voet van de bergen vlakbij de stad. In Zuid-Afrika zijn er markant genoeg geen natuurlijke meren van betekenis te vinden, is er maar één enkel groot meer, in Fundudzi, in de noordelijke provincie, en dat meer ontstond dan nog door een massieve landverschuiving, volgens Joyce. Verder zouden alle grote meren stuwmeren zijn, door de mens gemaakt. Het zijn er heel wat, leert een vluchtige blik op de kaart. Als de ex-veiligheidsman nu in de buurt was, zou hij mij er zeker attent op maken dat de blanke kolonisten ook dit in Zuid-Afrika gerealiseerd hebben. Jawel, het mag gezegd dat de blanke Zuid-Afrikanen hard aan de infrastructuur van het land hebben gewerkt, of dat nu vooral hun eigenbelang diende of niet.

Het stuwmeer bij Graaff-Reinet is meer dan gevuld, loopt over. Op dit tijdstip van het jaar is dat ongewoon, horen we later. Terwijl we van het lieflijke stuwmeer aan de voet van de droge

bergketen wegrijden, steken opeens een rij koedoes (bruine springbokken) de baan over, op weg naar het water. Meters hoog en ver springen ze in een flits een bosje uit, de baan over, en een ander bosje in.

We kijken ademloos toe en vinden het een geweldige troostprijs voor de ontgoocheling die we net opliepen in het deel van het Camdeboo National Park dat aan de kant van het meer ligt. We mochten het park niet binnen omdat het vijf voor zeven was en dat deel van het park om halfacht sluit. Wat we ook aandroegen en beloofden op tijd aan de uitgang te zijn, we kregen geen toestemming om het snelsnel te doorkruisen. Maar we mochten van de parkwachters nog het hoofdpark aan de andere kant van de baan bezoeken.

‘Jullie kunnen daar, van op de bergtop, het park en het omringende landschap in een rode gloed zien liggen terwijl de zon ondergaat.’

Niet erg logisch dat we in dat deel van het park nog zolang mogen vertoeven.

Terwijl we naar het deel van het park rijden waar we nog wel in mogen rond kuieren, zien we meerdere groepjes zwarte mensen een lift vragen, een ongewone zaak in dit land. We durven ze niet meenemen. We merken een zwarte man die lazarus langs de baan wankelt. Om zeven uur 's avonds al. Wat wil je, realiseren we ons dan, het is 31 december.

We arriveren in het deel van het Camdeboo National Park met de naam *Valley of Desolation*. Wij hebben al desolater gezien in the South-West van de VS, en ook op deze reis, in Zuid-Afrika. Als een groepje zwarte mensen een eindje voor ons het pad naar het uitkijkpunt oplopen, aarzel ik om ook dat pad te nemen. Er zijn geen andere blanken in de buurt en we hebben in een krantenkop gelezen dat er almaar meer boeven op de toeristische wandelpaden in en rond Kaapstad overvallen plegen. Wat als dat ook hier het geval is?

Piet lacht mijn vrees weer weg, en terecht. Het groepje zwarte mensen splitst zich op in enkele vrouwen, die zich op een bankje neerzetten, en twee jonge mannen en een kind, die voorbij het eindpunt van het pad over de rotsen klauteren om op de verste uithoek van de berg naar het stadje in de diepte te kijken. Ze wijzen elkaar locaties aan. De jonge vrouwen kletsen intussen in het Afrikaans, hebben het over een of andere kennis, we kunnen het gesprek goed volgen, relaties, emoties, overal ter wereld hetzelfde. De avondzon begint het gesteente rood te kleuren. Maar we blijven niet op de top tot de zon ondergaat.

We rijden rond in Graaff-Reinet bij dalende zon, bewonderen de mooie, witte Kaaps-Hollandse huizen onder prachtig oranjerood licht. Tweehonderd oude huizen zijn hier tot monument verklaard. Omdat er anarchie heerste in de streek, kwam er ooit een landdrost orde

op zaken stellen. Die drost gaf het stadje de namen van de toenmalige gouverneur van de Kaapkolonie, Cornelis van der Graaff, en zijn vrouw Reinet.

Er staan paarsblauw bloeiende bomen in de steeds roder kleurende lanen van Graaff-Reinet. Er rijden haast geen wagens in de straten waar de zon haar licht glorieus over het asfalt, de plaveien en de huizen strooit. Geen mens loopt er rond. Rustig, ingeslapen is het stadje op deze eindejaarsavond en ook de volgende dag, op Nieuwjaar. Er valt beslist geen *booming tourism* waar te nemen. Wij genieten van de vredige atmosfeer, alleen op de wereld in kolonistenland, in het koloniale verleden ondergedompeld alsof het tijdperk van de pioniers hier nog niet voorbij is. Aan niets is te merken dat in Graaff-Reinet ooit een kleine revolte tegen de Verenigde Indische Compagnie en het Hollandse bestuur plaatsvond en het stadje zichzelf, in 1795, bijna een jaar lang onafhankelijk van de Kaapkolonie verklaarde, een republiekje. Wij lezen dit onder een grote oude foto van een gebouw die in het hotel aan een muur hangt. Het waren de nieuwe heersers, de Britten die het gezag in het stadje weer herstelden. Veel inwoners waren hierover zeer ontevreden en namen een goede dertig jaar later deel aan de Grote Trek.

Deze afgelegen plaats, aan de grens van wat men de kleine en de grote Karoo noemt, vormde dus nog deel van de Kaapkolonie, en vormde nog niet het Hogevelde waar het Brits gezag niet van kracht was - vermoedelijk valt dat gebied samen met de grote Karoo.

Op deze afgelegen plek een hotel runnen lijkt ons nog altijd pionierswerk. Meneer is een kleine, geblokte gentleman van Engelse afkomst, die geboren werd in Zambia maar zijn leven lang in Zuid-Afrika heeft geleefd. Zijn vrouw Elza is een grote blonde dame met opvallende blauwe ogen en een hippie uitstraling. Geboren en getogen in Zimbabwe verhuisde zij pas na haar huwelijk met haar gentleman naar Zuid-Afrika. Het echtpaar woonde en werkte tot de aankoop van hun hotel in Johannesburg (Joburg voor de ingewijden). Zesentwintig jaar lang kocht en verkocht onze gastheer er voor een gasmaatschappij ventielen en pompen op industriële schaal.

‘Onmogelijke files op de autowegen van Joburg,’ zegt hij. ‘Elke dag anderhalf uur rijden naar het werk en anderhalf uur terug naar huis. Dat is de voornaamste reden dat we verhuisd zijn.’

‘Er zijn overal goede en minder goede mensen,’ voegt hij er dan zacht aan toe, alsof hij andere redenen om te verhuizen, die hij niet wil verwoorden, wil ontcrachten. ‘Het is niet je accent dat telt, maar wat je zegt.’

Ze zijn nog maar vier weken in business in Graaff-Reinet en zijn druk aan het onkruid wieden in hun door kamers omsloten vijfhoekige, ruime binnentuin, terwijl wij er in een luie stoel van

de laatste zon genieten. Zij stoppen even met tuinieren en plaatsen ongevraagd glazen met ijswater en schijfjes citroen voor ons op een tafeltje. Zij bieden ons ook fruit en thee en koffie en water naar believen aan, en we mogen er altijd bij vragen. Ook onze was doet hun zwarte dienstmeisje gratis, blijkt later als het meisje ons wasgoed gewassen en gestreken terugbrengt. Het dienstmeisje kan haar geluk niet op als wij haar enkele briefjes van 10 rand, slechts enkele euro's, toeschuiven, haar gezicht straalt. Ik noteer opnieuw het gebrek aan evenwicht tussen het bedrag dat geschonken is en de blijdschap van de ontvanger. Maar we zijn er gerust in: haar gloednieuwe bazen zullen haar goed betalen, het zijn gulle mensen.

Onze kersverse hoteluitbaters zijn wat bezorgd over de lage opkomst van toeristen in Graaff-Reinet. Volgens ons moeten ze zich niet teveel zorgen maken want hun hotel beschikt over een bijzonderheid die het vermeldenswaard maakt in elke goede reisgids: op de muren van receptie en ontbijtlokaal staan van de vloer tot aan het plafond teksten en handtekeningen van bezoekers van jaren her. Leuke teksten die er blijk van geven dat ook de vorige eigenaars zeer aardig waren voor hun gasten. Om dat nog meer speciaal te maken zijn al die teksten met goudstift op de witte muren aangebracht, in deze kerst- en Nieuwjaartijd zeer gepast en dubbel aantrekkelijk. De andere hotels in Graaff-Reinet lijken trouwens niet helemaal gerust in de concurrentie, of misschien is het enkel nieuwsgierigheid. Men vraagt ons in elk geval de volgende avond aan de receptie van het oude Drostdy Hotel - dat al wel de boekjes haalt als attractie van het stadje - wat de kwaliteit van het verblijf en het ontbijt is in Villa Reinet, nadat we verteld hebben dat de eigenaars van de Villa ons de Drostdy voor het avondeten hebben aanbevolen. Te duchten sociale controle, zoals overal in kleine gemeenschappen waar iedereen Jan, Pier en Pol kent en de volgende burens op één of twee uur rijden wonen, geef mij maar de anonimiteit van een grotere stad.

Onze gentleman-hoteleigenaar vertelt triest over de criminaliteit in Joburg. De meeste blanken doen een beroep op een bewapende dienst om hun woonst te beveiligen. Zijzelf deden het niet, maar hadden drie honden, de twee Duitse schepers en de golden retriever die in de binnentuin rondlopen. Die vonden zij voldoende bescherming bieden. De reu van de Duitse schepers lijkt me in staat om die klus op zijn eentje te klaren, ik vertrouw het beest niet volledig. De honden sliepen bij hen in de kamer. Ook omdat er teveel honden door dieven vergiftigd worden.

Oudejaarsavond in Zuid-Afrika na een lange reisdag: we slepen ons om acht uur vermoeid naar een familierestaurant dat vlak in de buurt ligt - en dat open is! Een halfbloedmeisje met een prachtige hese stem bedient ons allercharmantst. Eens wat anders, we hebben al veel

stuurse gezichten gezien bij het inwonende personeel van onze diverse logeerplaatsen, ze krijgen dan misschien wel loon en kost en inwoon maar lijken niet altijd gelukkig.

Ook het restaurant ademt overvloedig veel koloniale sfeer uit met zijn vloeren, muren, plafonds en tafels van hout, alle tinten van bruin zijn aanwezig, zoveel bruin als in de Karoo. Dan valt een goedgeluimd gezin Fransen, dat op het eiland La Réunion woont, het restaurant binnen. Gedaan met de rust. Meneer eet een steak van springbok, net zoals ik, maar krijgt hem op een opzichtige staak gespietst aangeboden, we lachen allemaal samen.

De Fransen en hun drie kinderen kennen Afrika goed en doen deze reis totaal onvoorbereid. Ze willen naar het Krügerpark. Als wij hen waarschuwen dat alle hotels daar nu gegarandeerd nokvol zitten en prijzen om u tegen te zeggen aanrekenen, plus dat de dieren zich momenteel verstoppen voor de hitte, beslissen ze in een mum van tijd om naar een park tussen het Krügerpark en Durban te trekken. Naar Sint Lucia, een reusachtig estuarium waar ze vogels willen kijken. Ik begrijp niet goed dat hun tieners er ook enthousiast voor gaan, ook vogelliefhebbers blijkbaar...

Maar er valt in Sint Lucia heel wat meer te zien dan vogels. Het natuurgebied is uitgebreid en onbedorven, heeft een dik begroeide duinenrij, mooie stranden, koraalriffen, op droogte ingestelde bossen, zout- en zoetwatermoerassen. Het bezit tot slot ook een zeer groot zoetwatermeer (dus toch meerdere grote meren in Zuid-Afrika?), waarin zeer veel nijlpaarden en krokodillen leven.

We lopen terug naar ons volkomen leeg hotel waarin alle, maar dan ook werkelijk alle lichten branden, alsof er een groots feest aan de gang is. De eigenaars waarschuwden ons dat ze in hotel Drostdy het eindejaar zouden vieren en pas midden in de nacht zouden terugkeren, normaal dat ze wat lichten laten branden, maar dit hadden we niet verwacht. Er zijn geen andere gasten in het hotel dan wij op dit moment.

Er staan een paar kopjes en een thermoskan koffie en thee voor ons klaar in de receptie. We hebben geen van beiden zin in koffie noch thee, maar vullen de kopjes net voldoende om ze vuil te maken, drinken elk één slok. We schrijven een briefje om onze hartelijke gastheer en gastvrouw te bedanken voor de lieve attentie en hen een gelukkig jaar toe te wensen. We zijn blij dat we hun drie honden niet ontmoeten in de binnentuin waar we door moeten om in onze kamer te belanden.

Piet leest nog wat, ik typ op mijn laptop. We steken twee vaalwitte, gedraaide kaarsen aan voor het jaar dat voorbij is en alles wat het gebracht heeft - ook een opgedrongen (maar boeiende) reis naar Zuid-Afrika. We hebben ons die kaarsen vandaag speciaal met dat doel

aangeschaft, samen met twee witgelakte blikken kaarsenhouders die uiterst goedkoop waren - ik vermoed dat vooral de zwarte bevolking ze koopt en associeer ze daardoor voorgoed met armoede en neem ze mee naar huis. We slapen in lang voor het middernacht is, we horen wat vuurwerk en feestgedruis maar worden er niet echt wakker van, we voelen ons nog altijd zeer veilig.

*

GRAAFF-REINET EN CAMDEBOO NATIONAL PARK

Maandag 1 januari 2007

De volgende morgen krijgen we een Nieuwjaarsontbijt die naam waardig, eieren en spek, chocola en croissants, ananas en meloen. Onze landlord bedankt ons voor ons nachtelijk dankbriefje - straks gaan wij hem nog danken voor zijn dank. We praten over hun stadje. Het is ons opgevallen dat er geen storende bedelaars tegen de muren hurken zoals in Beaufort West.

‘Dat komt omdat de lokale kerken er hier zorg voor dragen de ergste noden van de zwarte armen te lenigen,’ antwoordt hij.

Om die reden raden alle hoteleigenaars de toeristen ook aan om absoluut geen aalmoezen te schenken aan personen die bedelen.

Onze hoteleigenaar gaat niet verder in op de grote armoede, spreekt zijn bezorgdheid uit over het slechte niveau van het lagere schoolonderwijs van de zwarte bevolking, en spreekt over het verschil in cultuur. Op een respectvolle manier. Op een keer ging hij naar de begrafenis van een verwant van een van zijn zwarte ondergeschikten, nam deel aan een ceremonie waarbij men de handen wast enzovoort, maar toen zijn ondergeschikte hem na die ceremonie daar en dan meedeelde dat hij zoals bij hen gebruikelijk was nu drie weken in rouw zou wegblijven, weigerde hij dat categoriek.

Hij vertelt ons ook het verhaal van de zwarte boer die nadat de blanke boer hem geleerd heeft hoe hij met de juiste meststof en ploegtechnieken een veel grotere opbrengst kan halen, voor de materiële noden van al zijn verwanten mag opdraaien en daarop verkiest om weer slechte oogsten te krijgen, moet hij tenminste alleen maar voor zichzelf zorgen. Gekend verhaal, maar als deze man het vertelt, dringt het dieper door.

Hij en zijn vrouw doen aan kunstschilderen in hun vrije tijd. Concurrenten! Ze volgden geen van beiden een opleiding aan een academie, maar de ingekaderde resultaten van hun betere hobbywerk mogen er zijn, landschappen, naar foto's van Zuid-Afrika vermoed ik, altijd opnieuw formidabele landschappen, de sfeer van hun schilderijen zit goed. Nadat ik ze even van dichtbij heb bestudeerd, wandelen Piet en ik heel relaxed het stadje

Tien uur in de ochtend op 1 januari. Geen kat, laat staan een mens op straat. Het wordt snel warm, nog warmer. De temperatuur stijgt op enkele uren tijd van twintig naar dertig graden. Zalig. Het is heerlijk wandelen onder de bloeiende bomen in de mooi verzorgde lanen, waar

de bleke plaveien de zon opvangen en weerkaatsen. Ik herken in de schaars vertakte blauw bloeiende bomen nu jacaranda's en zie ook een verwante boom met rode in plaats van blauwe bloementrossen.

Er zijn een paar winkels open die mooie kunstvoorwerpen verkopen, aan redelijke prijs.

'Laten we hier onze cadeautjes kopen. Als we tot de laatste dag wachten wordt het weer zo'n karwei en vinden we misschien niet zo'n leuke spullen meer,' zeg ik.

'Een prima begin van het nieuwe jaar,' antwoordt Piet sarcastisch.

Maar hij ziet de logica van mijn argumenten in en hoewel hij aanvankelijk de ongeïnteresseerde speelt, legt hij uiteindelijk meer voorwerpen op de toonbank dan ik: een reeks beschilderde, kleine(!) houten beeldjes van dieren, een aantal beschilderde houten kommetjes die door een diertje gedragen worden. We kopen ook twee expressieve wanddoeken met een rand van rode, witte, zwarte en gouden geometrische motieven en in het midden gestileerde dieren en bloemen en planten op, door een plaatselijke kunstenaar geschilderd. Eentje voor ons en eentje voor mijn zus en haar man, die met hun kennis van Zuid-Afrika en die van hun vrienden die hier al jaren wonen, onze reis hielpen uitstippelen.

Tot onze verrassing zijn er twee mooie koloniale huizen in Kaaps-Hollandse stijl open op deze eerste januari. Een ervan is een oude bibliotheek waarin o.m. een tentoonstelling over Mangaliso Robert Sobukwe, een van de zwarte verzetshelden van de apartheidstrijd (en geen onbelangrijke) is ondergebracht. Sobukwe raakte bekend doordat hij de uitdagingcampagne steunde die Mandela en zijn kameraden hadden opgezet. Maar hij verliet het ANC om het Pan Africanist Congress (PAC) te stichten, waarvan hij tot eerste voorzitter werd gekozen. Het PAC wilde alleen met zwarten samenwerken, terwijl het ANC ook voor hulp van kleurlingen en blanke dissidenten openstond. In 1960 organiseerde het PAC een nationaal protest tegen de pasjeswetten. Sobukwe voerde een groep aan in Soweto. Dit leidde niet tot het fameuze incident van Soweto, waarbij men in de menigte van jongeren schoot die protesteerden tegen het verplichte gebruik van het Afrikaans als hoofdtaal op de scholen, het incident van 1976 dat het einde van de apartheid inluidde. Het initiatief van het PAC en Sobukwe leidde tot een ander berucht incident in een andere stad: de *Sharpeville Massacre*, waarbij de politie ook het vuur opende op een menigte en 69 personen doodde. Er volgden vele jaren gevangenis, onder meer op Robbeneiland, voor Sobukwe. Hij stierf in 1978 aan kanker en ligt ergens begraven in Graaff-Reinet. In de bibliotheek belicht men zijn leven met vele foto's, mooie zwart-wit foto's. De bibliotheek bevat verder ook een collectie van de fossielen waaraan de Karoo zo rijk is, en een collectie rotsen, oude kleren, camera's, en wat ik nog zoal vergeet.

Het huis Reinet is het tweede monument dat open is op 1 januari, een pastorie van de 18de eeuw. In dit witgeschilderde, Kaaps-Hollands huis krijg je er nog meer dan in de Drostdy van Swellendam een gevoel van hoe ruw én verfijnd het leven hier vroeger in het binnenland van Zuid-Afrika moet zijn geweest. Er staan meerdere ossenwagens in de stallingen op de achterkoer, met huifkar inbegrepen, ook een ambulancekar. In het residentiële huis staan we versteld van de luxe waarmee de blanke pastoriebewoners zich omringden: porseleinen serviezen, zilveren voorwerpen, mahoniehouten meubels. In de leefkwartieren van de dienstboden in het souterrain zet men de rijkdom van het dagelijkse koloniale leven verder in de verf: naast de keuken, de melkerij en het washuis valt er een kamer met speelgoed, met medische spullen, met naaldwerk te bezichtigen, en ook hier een kledingverzameling. In de tuin bewonderen we een oude, gewrongen wijnstok die zijn ranken in alle richtingen over meer dan tien meter verspreidt en meer dan honderd dertig jaar geleden door een van de predikanten aangeplant is. De druivensoort draagt de Afrikaanse naam *Swartakker* (Black Acom in het Engels). De oude stronk kreeg een omtrek van tweeënhalft meter, maar rotte weg, we zien wat overleefd heeft, en nog altijd vruchten draagt.

We wandelen terug naar de binnentuin van de Villa Reinet en luieren er die middag - meer luieren is een van onze goede voornemens voor het jaar. We wisselen af en toe een woordje met de eigenaars en de moeder van mevrouw die over is voor de feestdagen en het ijverigst van hen drie onkruid wiedt.

‘Hebben jullie gezien dat de bodembedekkers onder onze perenboom gewoon bieten zijn?’ vraagt Elza opeens en toont ons het welgevormde rooswitte bewijs.

Onder de centrale, volgroeide perenboom van de binnentuin groeit overweldigend veel groen...

Op de dag van ons vertrek zeg ik Elza dat men de tuin zo te zien tot recente datum goed onderhield.

‘Tot wij de plaats kochten’, antwoordt ze.

Eén januari nog steeds. Na enkele uren luieren vertrekken we naar het deel van het Camdeboo National Park dat naast het meer ligt en waarvan de rangers ons de vorige avond de toegang ontzegden. We vertrekken om stipt 17u, zoals onze gastheer ons aanraadt, kwestie van zoveel mogelijk dieren te zien.

‘Vroeger is zinloos,’ zegt hij, ‘want pas bij het vallen van de avond zoeken de dieren de drinkwaterplaatsen op en heb je kans ze aan het meer aan te treffen.’

We arriveren om 17u15 aan de ingang van het park. Om 19u30 sluit het park, waarschuwen de rangers, maar dat weten we al. We denken dat ruim twee uur trouwens meer dan genoeg zal zijn om alle dieren in het relatief kleine natuurpark te observeren, we verwachten er niet veel van na onze ervaring in het nationale park bij Beaufort West.

We rijden een verharde zandweg op, rijden door wat laag struikgewas, en treffen dan al na enkele bochten een hele familie spelende grijze fluweelaapjes aan. De dieren vluchten niet weg voor onze wagen, die braafjes aan de verplichte 30 km per uur aangesjokt komt, blijven op een paar meter afstand van de wagen die we langs de kant van de weg parkeren verder spelen. We bekijken ze lange tijd. Ik schat dat de troep een tiental apen telt. De jongen rollen in het gras, duwen en trekken aan elkaar zonder zich om ons te bekommeren. Een moeder met een piepjong diertje dat zich aan haar vastklampt, gaat wat verderop zitten. Het jong is weinig behaard, heeft een nog ontroerend kaal kopje en een lichte huidskleur, net een mensenbaby. We vergeten de tijd, ja verliezen hem volledig uit het oog.

We rijden voort. In meer open terrein, een eind verder van de baan, grazen enkele dieren van de antilopenfamilie, welke precies weten we niet. We hebben deze uitstap niet genoeg voorbereid, beseffen we nu. De folder die we meekregen aan de ingang van het park toont foto's van slechts een beperkt aantal dieren, laat ons niet toe alle dieren te identificeren.

We rijden maar dieper het park in, zijn nog niet halverwege de *loop* door het park als we plots tot de vaststelling komen dat we sneller zullen moeten rijden dan de voor de rust van de dieren toegelaten - en gezien de putten verstandige - 30 km per uur. Er staat een hek rond een groot deel van het park, om de dieren te beschermen tegen de baan tussen de twee delen van het park en om hen niet overal springend te laten oversteken van het ene deel naar het andere (zoals ze al eens durven te doen). We denken allebei dat de zwarte rangers de toegangspoort niet zomaar zullen sluiten, maar zijn er niet helemaal zeker van dat ze geen blanke-ambtenarenmentaliteit bezitten. Harder rijden maar.

Onze voort stuivende wagen schrikt een kudde wildebeesten op die een halve kilometer van ons vandaan rustig aan het grazen zijn. Geschrokken rennen de dieren de verkeerde kant op, naar ons toe, in plaats van van ons weg. Weg van de baan en de afsluiting, beseffen we later. Prachtig zoals ze zich laag leggen om uit alle macht te kunnen rennen, hun kop en nek in het verlengde van hun rug. Met hun donkerbruine, rijke vacht zijn ze net een kudde vluchtende bizons, *Dances with Wolves*, filmbeelden. Hoewel de tijd dringt vertragen we de snelheid van onze wagen steeds meer, en maar goed ook. Op nauwelijks honderd meter van onze wagen

kruisen de dieren onze baan, rennen ze ons schuin voorbij. Doodjammer dat we niet over de nodige tijd beschikken om ze na te staren, nog lange tijd te observeren.

We zijn nipt op tijd aan de poort waar de rangers ons bekommerd vragen of wij geen Toyota-jeep opgemerkt hebben, ze telefoneren met iemand. Bij de oprit van het park op de baan staat een jeep met een blanke security-man in. Hij knikt ons erkentelijk toe...

Terwijl we naar Villa Reinet terugrijden, genieten we met volle teugen van het zicht van de rood bloedende avondzon in het stuwmeer. Er loopt er een zwarte familie langs de baan. Hun tienermeisjes wuiven vrolijk naar ons en wij wuiven even vrolijk terug.

Diner op Nieuwjaar in hotel Drostdy, vijf gangen voor 110 rand, ongeveer 11 euro per persoon. We drinken vooraf, omdat onze tafel nog moet vrijkomen, een aperitief in de tuin die met witgeverfde gietijzeren tafels en stoelen is uitgerust. Een dure aperitief in verhouding met de kostprijs van het menu, dat we al moeten bestellen. Een norske, zwarte vrouw verplicht ons er om zo te zeggen toe.

Als we de grote zaal van het restaurant binnenlopen, stoppen we geschokt. Alle kelners zijn zwarte vrouwen in zwarte jurken met witte schortjes voor en witte mutsen op het hoofd, echte slavenkledij. Heel onbehoorlijk naar de zwarte bevolking toe, volgens ons, dat men het niet zo fraaie verleden hier op deze manier opnieuw tot leven wekt. Nu ja, dit hotel is dan ook een *tourist trap*, elke georganiseerde rondreis laat zijn blanke toeristen hier dineren en in de gerenoveerde voormalige huisjes van de slaven in de ommuurde tuin van de Drostdy slapen. Tussen de tuin en het huis pronkt nog de enorme klok die de slaven uit hun huizen bonsde. In de eetzaal probeert men het verleden verder te doen herleven met een heleboel kandelaars met kaarsen. 'Bijna 150 kaarsen,' zegt de maître d'hotel trots.

De zaal zit vol etende mensen, voornamelijk blanken. Het eten is lekker en overvloedig, wekt bij mij een verre herinnering aan de Mexicaanse keuken, gebrande bonen en maïsbloem, ik weet niet welke ingrediënten me die smaakassociatie geven.

Ik stop op het einde van het diner een fooi in de schortzak van onze zwarte dienstster, hoewel we intussen al weten dat we straks ook de opgelegde 10 percent dienst die steevast op de rekening staat, zullen moeten betalen. Pijnlijk weer zoals de vrouw er blij mee is. 'Bless you', komt ze tegen ons fluisteren aan de receptiebalie wanneer we de rekening betalen.

Fooien geven voelt hier stilaan als een politiek statement aan, en ik voel er mij almaar minder prettig bij. Ik krijg ook steeds meer de indruk dat men de zwarte mensen die in de hotel- en horecasector werken zwaar onderbetaalt, maar ik ken (nog) geen cijfers. En misschien zijn de lonen inderdaad te laag, maar is dat met de economische situatie van het land voorlopig nog

onvermijdelijk, je kunt geen massa buitenlandse bedrijven aantrekken wanneer de lonen hoog zijn, de onverbiddelijke wetten van de vrije markteconomie - ik ben niet voor niets al zoveel jaar met een econoom getrouwd. Dat de lonen minimaal zijn heeft er trouwens waarschijnlijk ook mee te maken dat het werktempo van de zwarte mensen zichtbaar lager ligt dan dat van de doorsnee werknemer bij ons in West-Europa - maar ook blanke mensen doen het in de Zuid-Afrikaanse horeca rustigjes aan...

Terug in ons hotel smeren we ons grondig in met de muggenmelk uit het flesje dat onze landlord ons ongevraagd cadeau deed - de muggenbeten jeuken hier inderdaad slaapverstoring erg. Het verblijf in Villa Reinet is in alle opzichten onberispelijk, en meer. De kamers in de koloniale stijl van het land plaatsen ons diep in het verleden, de hoteleigenaars laten ons een toekomst zien zoals die het best vorm zou nemen. Het stille stadje ademt zoveel serene charme uit dat ik gerust voorgoed op deze plek zou willen wonen

*

NEW-BETHESDA, CRADOCK EN KIRKWOOD

Dinsdag 2 januari

We maken na het afscheid op nadrukkelijk advies van onze landlord een omweg naar New-Bethesda. Veertig kilometer over grindwegen, aan een slakkengang - we hebben ons opnieuw van weg vergist, stellen we achteraf vast. Wij bereiken het dorp uiteindelijk, maar vinden er niks aan, een toeristenval, handelscoöperatieve van 1893 inclusief. Het zal wel waar zijn dat het fashionable is om hier rond te lopen en iets te eten, maar het dorp voelt zeer onecht aan.

Hetzelfde geldt voor het huis en de tuin van de kunstenares die hier leefde en gefascineerd was door uilen en alleen kunstwerken met uilen maakte. We vinden haar kunst ook maar niks, kitscherig.

We kopen servetringen van gedraaide ijzerdraad, met kralen op, die een kleurling ons aanbiedt vanuit zijn kraam dat niet meer voorstelt dan een tafelblad op twee schragen onder het dak van een schriële boom. Heel simpele servetringen, maar veel mooier dan de kunstwerken van de aangeprezen kunstenares. De kleurling aan wie wij zonder morren de hoge prijs die hij vraagt betalen, steekt het geld gretig op zak maar bekijkt ons daarom niet vriendelijker, integendeel. *We don't care*. Aan wie een inspanning doet om aan de armoede te ontsnappen geven wij graag. De houding van de rijken, natuurlijk. Een houding waar die man hoogstwaarschijnlijk allergisch voor is geworden omdat wij ons daarmee als meerderen opstellen. *So be it*. Een mens kan ook nooit goed doen. Drink vandaag een extra glas bier op onze gezondheid, meneer.

Achter het kraampje van de man staan tegen de achtergrond van een mooi gewit kerkje met grijze, spitse toren enkele borsthoge cactussen. Groene stengels met rondom rond twaalf rijen naalden loodrecht naar beneden en bovenop een kroon van vijf, zes volle, witte bloemenkelken van meer dan een hand groot. Zo rijkelijk bloeien de bloemen met hun meerdere lagen smalle bloembladen en vele lange stuifmeeldraden in de kelk, dat dit zicht de omweg (bijna) de moeite waard maakt.

Na dit bezoek rijden we dubbel tevreden met alle banen in goede staat, in dit deel van Zuid-Afrika althans, naar Cradock. We rijden over een pas met termietenhoppen vlakbij de baan. Ik zit aan het stuur en moet stoppen: Piet fotografeert niet de termietenhoppen maar een groepje rode trosbloemen op een zeer korte stengel, zonder blad, van de amaryllisfamilie, denk ik. Wij zullen nog terugkeren als botanisten als dat zo voort gaat.

We stoppen in Cradock. Wij wandelen door een winkelstraat, in meerdere winkels hangen kleren van gekende merken, een meubelzaak toont luxesofa's. We arriveren bij een supermarkt op een groot plein dicht bij de kerk. De kerk lijkt eerder een justitiegebouw, is een kopie van Sint Martin in the Fields lezen we in onze gids. Er lopen heel wat zwarte mensen rond op het plein (een enorm parkeerterrein zoals bij ons), er staan veel gehavende pickups en andere oudere wagens geparkeerd. Mensen zitten onder bomen nietsnuttend op de stoep met elkaar te kletsen en te roken, gooien hun sigarettenpeuken in grote ronde vuilbakken - opengesneden olietonnen. Er rijden volgeladen auto's weg. Modern stedelijk leven. Een groot verschil met het slaperige Graaff-Reinet.

We zoeken in de supermarkt die goed verzorgd is en goed voorzien van goederen, en vooral door zwarte mensen wordt bezocht, naar de blikken Zuid-Afrikaanse marmelade waar de moeder van Piet gek op was. Niet te vinden. Maar de zuivelproducten staan hier in gekoelde schappen zoals het hoort. We kopen nog wat kaas. We kopen ook een plaatselijke Engelstalige krant die interessante artikels over het reilen en zeilen van het land lijkt te bevatten, ook kritiek op de overheden van divers niveau. We kopen bier en wijn in een winkel waar alle alcohol achter de toog in een kast waarvoor tralies zijn aangebracht is opgeborgen. Vlak naast de winkel, ervan afgescheiden door een dunne wand, is een *basic café* waar een pak zwarte mensen op houten banken aan houten tafels meer neerliggen dan neerzitten, en bier slempen, geen wijn. Maar die verkopen ze daar ook niet, blijkt dan. Ik vraag me af of dit nu een *shebeen* zou zijn, een van de vroegere beruchte illegale cafés waar de zwarte Zuid-Afrikanen hun mijnwerkersverdriet verdrongen. Hoewel uit dit café armoede spreekt, is de ruimte toch niet verloederd, niet vuil, en ook het plein is netjes onderhouden, er slingert geen rommel rond. Maar de mensen in het café zagen er wel gedeprimeerd uit, ja erger, totaal lusteloos.

Verder bezoeken wij Cradock niet. Cradock vormt maar een korte stop op onze route, we moeten vandaag nog teveel kilometers afleggen. Vanaf hier gaat het weer naar de Kapen toe, verlaten wij definitief de Karoo.

We zoeken een picknickplek buiten Cradock, maar vinden niet direct een mooie landweg opzij van de hoofdbaan. We houden uiteindelijk halt op een van de officiële rustplaatsen langs de baan en halen brood en kaas boven, twee tomaten, een blikje bier om te delen. Dan stopt een gestroomlijnde rode BMW convertible op de rustplaats waar wij picknicken. Wij vinden gezelschap krijgen tijdens de picknick nooit plezierig, maar de knappe blanke dame die uit de wagen stapt zal ons zeker en vast niet storen, denken we. Ze stoort ons wel.

Ze verontschuldigt zich er lichtjes uit de hoogte voor dat ze bij komt ons parkeren, doet dit enkel omdat ze vreest dat ze motorpech krijgt en dan niet graag ergens lange tijd alleen langs de baan moet wachten.

‘Geen probleem,’ zeggen wij.

De vrouw heeft zich al omgedraaid, is niet geïnteresseerd in ons antwoord, loopt onbeleefd van ons weg. Een tiental meter van ons vandaan haalt ze haar gsm uit haar handtas en begint druk te bellen.

‘Heb jij ook de indruk dat ze zich te goed vindt voor paupers die niet op restaurant kunnen eten?’ vraag ik Piet.

‘Niet echt,’ antwoordt hij terwijl hij naar de bevallige verschijning in jeans en topje met grote halsuitsnijding blijft kijken – ik kan hem geen ongelijk geven.

Na wat gekauw op zijn nederig picknickbrood verlaat hij opeens de tafel en stapt naar de schoonheid toe.

‘Als u wil brengen wij u met onze wagen bij u thuis of naar een restaurant of andere plek waar u zich kan redden.’

Goed idee, vind ik na mijn eerste reactie van enigszins andere aard. En zo zien we misschien nog iets interessants.

De dame slaat zijn aanbod met een handgebaar af, draait zich weer ruw van hem weg en telefoneert verder. Piet schudt een paar keer het hoofd. Maar wanneer ze vertrekt roept hij haar toch in haar open wagen na dat we haar zullen oppikken mocht ze ergens in pech staan. Ze reageert niet, bedankt niet eens.

Een aantal kilometers is het zo ver, staat ze met pech langs de baan. Piet rijdt haar wagen zonder verpinken voorbij.

‘Er is hier verkeer genoeg, ze zal wel andere hulp vinden,’ zegt hij.

Er duiken weer bergen aan de horizon op, de Kaapbergen. Het landschap begint te golven, steeds meer te glooien, de natuur wordt almaar groener. We kennen dat landschap al, het verrast ons niet, maar het blijft mooi en groots.

We slaan een zijbaan in om op onze logeerplaats van die avond te belanden en komen in een dichtbegroeide vallei terecht, waar men citrusvruchtbomen cultiveert. Aan het begin van elke rij citrusvruchtbomen prijkt een bloeiende rozenstruik, een gewoonte die men hier ook in wijngaarden ziet. De omgeving is zo weelderig groen dat we voor we het weten ter bestemming zijn: Kirkwood, bij het Addo park. We rijden traag door het kleurrijke dorp met een zwarte bevolking die tevreden rondsloent en veel winkeltjes. Een jonge vrouw zit tegen

een zijmuur van een winkel en geeft er haar kind de borst, machtig beeld van moederliefde dat onwillekeurig – zonder dat de huidskleur ertoe doet - aan de zebramoeder met haar zogend jong en aan het grijze aapje dat haar jong beschermde, doet denken.

Even buiten het dorp ligt het domein waar we zullen slapen. Van vijf-sterrenklasse, met zeer grote, verzorgde tuin. De majestueuze oprijlaan met hoge palmbomen is meer dan honderd meter lang, telt een paar bochten, heeft Hollywoodallures. De oude witte villa is perfect onderhouden. Het zwembad in foetusvorm licht turkoois op naast de witte villa. Wij begrijpen niet goed hoe deze B&B in onze gids geraakte, maar hij bevat ons. Weer eens kunnen zwemmen ook! In een werkelijk reusachtig zwembad. Met zelfs genoeg diepte om te duiken. Maar ook met een paar reuzenspinnen onder de rand...

‘Geen zorg, de bedienden zullen die morgen verwijderen.’

De eigenaar, een jonge veertiger, vertelt ons dat het zwembad zo groot is omdat zijn dochter in 2001 het Kanaal bij ons overgezwommen heeft en regelmatig baantjes moest trekken om te oefenen. Hijzelf speelde rugby en cricket op professioneel niveau, bij een gekend Zuid-Afrikaans team - of het de Springboks waren, het blanke team dat men boycotte gedurende apartheid maar waarvoor Mandela na de verkiezingen op de World Cup onverwacht kwam supporteren, kom ik niet te weten. Maar onze gastheer van die avond ziet er inderdaad zeer sportief uit. Hij is een energieke persoon, maar had, naar zijn eigen zeggen, niet de psyche om zich in de topsport te handhaven.

Na deze voorstelling van zichzelf en zijn dochter vraagt hij wat uitdagend waarom we niet vroeger kwamen ‘socializen’ in de rieten zetels bij zijn zwembad. Tegelijk schenkt hij ons ongevraagd *long drinks*, gin-tonics, weer gratis blijkt achteraf. Mijn zus vertelde dat de Zuid-Afrikanen zeer gastvrij zijn, en wij krijgen daar steeds meer bewijzen van.

Zowel onze gastheer als zijn manager behandelen ons zeer voorkomend, lijken ingenomen met ons, een rustig ouder echtpaar, als gasten - we vragen ons met enig heimelijk plezier af wie hun vorige gasten waren en of die zich wel gedroegen op Oudejaar- en Nieuwjaarsavond. Om zichzelf verder voor te stellen vertelt de eigenaar ons dan dat hij een plantage van circa 160.000 citrusvruchtbomen bezit. De belangrijkste commerciële citrusvruchtgroeiende gebieden op de wereld zijn nu Spanje, China, de VS en Zuid-Afrika volgens hem. Hij exporteert een deel van zijn fruit, maar men perst lokaal ook veel van zijn sinaasappelen voor een gekend sinaasappelsap.

Amper heeft hij dit gezegd of hij neemt een paar citroenen uit een kom op het salontafeltje op zijn terras en loopt naar zijn vijver met water voor de bevoeiing van zijn citrusboomgaarden. De vijver ligt vlak naast het turkooizen zwembad - wat al te contrasterend bruin met zijn

troebele water, maar kom. De eigenaar gooit een citroen in de vijver en zijn hond zwemt er dolletjes achteraan, en dat niet één keer maar tot alle citroenen in het vuile diep verdwenen zijn.

Dan zinkt onze gastheer weer in zijn zetel neer. De man moet stinkend rijk zijn, maar lijdt erg onder een echtscheiding die al jaren voorbij is maar klaarblijkelijk nog niet verwerkt, want hij begint er zomaar over te praten. Ik mag deze schatrijke blanke in vuile short en T-shirt en met het hart op de tong wel.

‘Mijn relatie met mijn nieuwe vriendin wil maar niet lukken omdat haar dochter een ettertje is dat alleen maar zeurt en haar nagels lakt en al mijn opmerkingen straal negeert.’

‘Misschien moet je het boek *Dans van woede* van Harriet Lerner eens lezen,’ zeg ik hem.

Ik heb het boek net gelezen en vind het nuttig voor elke relatie tussen mensen, en dubbel nuttig in een land waar zoveel oude woede sluimert.

‘De basishypothese van het boek is dat het geen enkele zin heeft je boos te maken om storend gedrag van een dierbare want dat die dierbare daardoor toch niet zal veranderen. Het enige wat je kan doen is je eigen reactie op dat gedrag veranderen, drastisch veranderen wel te verstaan. Alleen zo kan je de ‘rondedans van woede’ doen ophouden.’

‘Dat boek koop ik morgen,’ antwoordt de eigenaar.

Er arriveren nog vier gasten, Duitsers van rond de dertig, een gehuwd stel dat voor anderhalf jaar in Joburg leeft, en twee vriendinnen die uit Duitsland overkwamen om hen te bezoeken. Ze komen erbij zitten en krijgen ook een aperitief.

De man van het gehuwde stel werkt voor Bayer en moet mee oordelen over de toekomst van een van hun vestigingen, een bedrijf dat plastics verkoopt. Hij weet ons te vertellen dat Bayer overwoog om de fabriek uit te breiden maar daar nu, na zijn doorlichting, voor terugschrikt. Hij gaf een negatief rapport omdat de grootste klant van de fabriek de automobielnijverheid is en die slechts overeind blijft dankzij overheidshulp, het daagde hem vlug dat de fabriek het best kan opteren voor stabilisatie.

De man is volgens mijn bescheiden opinie veel te jong voor dit soort doorlichting en beslissing, maar allicht overdrijft hij zijn opdracht. Binnenkort vertrekt onze jonge zelfverzekerde ingenieur alweer, vroeger dan gepland, naar Dubai, om van daaruit de markt voor plastics in de verschillende Emiraten te verkennen.

Zijn jonge vrouw heeft farmaceutische wetenschappen gestudeerd, en volgt in Zuid-Afrika een cursus over medicijnen voor AIDS-patiënten. Het zijn háár vriendinnen die zijn overgekomen uit Keulen. Haar ene vriendin is boekhoudster, de andere advocate.

De eigenaar besteedt geen aandacht aan het verhaal van de jongeman, noch aan dat van de jonge vrouw, hoort dit soort verhalen waarschijnlijk niet graag, hoort ze misschien te dikwijls. Dan komt zijn manager, van halfbloedafkomst, zeggen dat de maaltijd klaar is. We nemen binnen, in een vertrek met oude meubels in een donkere houtsoort, waarvan ik denk dat het ebbenhout is, aan tafel plaats. De eigenaar vertelt ons terwijl we onze stoelen aanschuiven dat zijn manager piano studeert en bezig is aan een muziekdoctoraat. De twee mannen gaan zeer vertrouwelijk met elkaar om, als oude vrienden, meer nog, bijna als broers.

‘Je hebt teveel verbeelding,’ zegt Piet als ik hem dat in het oor fluister.

De manager serveert ons als voorgerecht een heerlijke zure komkommersoep in een azuurblauw kommetje, daarna een kippenbout op een donkergroen fluwelen blad, een soort lindeblad dat bijna het hele bord bedekt, en tot slot een bolletje ijs op een minipannenkoek. Alles zeer geraffineerd van smaak. Onze manager-kok zit niet mee aan tafel, maar bedient ons volgens mij zonder dit laatste als vernederend te ervaren - de goede verstandhouding tussen de twee mannen blijft me opvallen.

Na het avondeten nodigt onze gastheer ons uit om samen met hem bij het maanlicht in zijn magnifieke laan van oude palmbomen te wandelen, vandaar naar de sterren kijken is hét van hét. Zijn bewering is waar, tussen de gevederde bladeren van de palmbomen fonkelen de sterren weergaloos mooi tegen het donkerblauwe doek van de nacht. Maar tijdens de wandeling, krijgt onze gastheer opeens bericht dat de motorfiets van zijn manager het begeven heeft en vertrekt hij met zijn jeep om zijn werknemer en vriend ondanks het gevorderde uur uit de nood te helpen.

‘Hij leeft bij zijn moeder,’ vertrouwt onze gastheer ons toe. ‘Hij heeft geen verwanten die hem kunnen helpen. Ik kom straks terug. Wandelen jullie maar rustig terug naar het huis.’

Daar lopen we zonder begeleiding in deze nachtelijke natuur die overweldigend is met zijn sterrenlucht, tropische palmen, immense bougainvillestruiken, het geluid van krekels, geuren, geuren. Alleen de speelse hond waarnaar de eigenaar citroenen gooide in de vijver naast het zwembad, houdt ons en de Duitse jongelui nog gezelschap. Het beest heeft er gelukkig geen moeite mee dat een van ons de voordeur opent zonder zijn baas of de manager in de buurt.

Slapengaan. In een huis waarvan de manager en de eigenaar in het donker verzwonden zijn. Ik krijg heel even het onbehaaglijke gevoel dat de eigenaar en zijn manager het niet veilig achten om zelf in dit rijke, afgelegen huis te slapen - zoals u weet heb ik gelukkig op dat moment nog niet over *plaasmoorden* gelezen.

De meubels in de kamer zijn ook van massief zwart hout, zeer luxueus, het dekbed is je reinste dons en de lakens puur linnen. Maar onze deuren op de tuin vertonen een kier waartussen je je dikke teen kan steken. Omdat het buiten frisser is dan binnen en de binnentemperatuur bijgevolg misschien aantrekkelijker voor ongedierte - waaronder een soort reuzenspin die van zwembaden houdt - vouw ik een glamourtijdschrift dat in de kamer rondslingert een paar keer dubbel en prop dat onderaan in de reuzenkier. Nog veel ruimte hogerop, maar kom. We wrijven ons met de muggenmelk van onze Engelse landlord uit Graaff-Reinet extra in tegen muggen en ander ongedierte. De kamfergeur die we afgeven houdt ons ook ver van elkaar verwijderd in het dubbele bed. Ik ben niet meer bang voor onverwachte aanraking met harige spinnen.

Wel voor de tocht in het olifantenpark die we de volgende dag zullen ondernemen.

Zowel de eigenaar als de manager lachte die schrik tijdens het avondeten weg. We lopen geen enkel gevaar als we in onze wagen blijven zitten.

‘Jullie kunnen eventueel een ranger inhuren en met zijn jeep het park bezoeken. Voor 100 *rand* voor twee uur doet ie het wel, soms ook voor 50 *rand*. Maar jullie kunnen het park het best op eigen houtje bezoeken, met jullie eigen wagen.’

We zullen morgen zien.

*

ADDO ELEPHANT PARK, PORT ELIZABETH EN ST-FRANCIS BAY

Woensdag 3 januari

We ontbijten aan de supersizede houten tafel op de veranda aan de ingang van de rijke villa waar de eigenaar en zijn manager weer zijn opgedaagd. Er staan potplanten in bloei tussen de witte kolommen die het lattenwerk van de veranda schragen, blauwe agapanthus en witgroene tabaksplanten. Een rieten sofa met zachtblauw bebloemde kussens nodigt tegen een lichtgeel geverfde muur uit om alles langer te bewonderen.

De Duitsers hebben het huis intussen al verlaten, horen we van de manager die druk in de weer is voor ons ontbijt. Ze opteerden voor een rondrit in het olifantenpark in de jeep van een ranger, de lafaards, en moesten daar vroeger voor opstaan.

Het ontbijt is weer heel verzorgd, net beter dan op andere plaatsen, alles oogt heel artistiek. Het contact met de manager wordt warmer wanneer we hem dat zeggen. We praten wat over de Koningin Elizabeth-wedstrijd, hij kent die. Als we hem beloven dat hij bij ons mag logeren als hij het ooit zo ver schopt dat hij mag deelnemen, lacht hij goedwillig.

‘Zover geraak ik nooit met mijn achtergrond.’

Wij weten niet of hij het niveau van zijn talent of het niveau van het muziekonderwijs bedoelt.

Ook deze hoteleigenaar praat bij het afscheid nog wat met ons na over de problemen van Zuid-Afrika, en heeft het net zoals de gentleman van Graaff-Reinet over de schrijnend slechte kwaliteit van het onderwijs. Hij hekelt - net zoals de krant die we kochten - het initiatief van Oprah Winfrey die vanuit het fonds met haar naam een school voor 150 superbegaafde kinderen opstartte maar niets doet voor de grote massa kinderen die niet eens behoorlijk basisondericht krijgen.

De eigenaar zegt dat er veel Xhosa's rond Port Elizabeth leven en dat, als men nog een goede school voor de opleiding van onderwijzers zou oprichten, die daar moet komen.

Hij neemt op het eerste gezicht de handschoen aan die we hem toegooien om zelf iets te ondernemen om het onderwijs van de zwarte bevolking op te krikken. Het zou lukken moest hij zich ervoor inzetten. Hoeveel reusachtige palmbomen en bougainvillestruiken heeft hij niet geplant, wat voor sportcarrière hadden hij en zijn dochter niet. Het viel Piet ook op, terwijl hij langs het kanaal in de citroen- en oranjeappelplantage achter het huis jogde, hoe tevreden het zwarte werkvolk van de eigenaar eruit zag. En het meest opvallende nog voor ons: de man zegt dat hij Xhosa spreekt, de taal van de zwarten rond de Kapen. Als bewijs

daarvan begint hij dadelijk met zijn manager in het Xhosa te praten. Vlotjes maakt hij om de haverklap de klakkende geluiden die ons in de lokale zwarte taal al zo opvielen en die we zo leuk vinden klinken. De twee mannen lachen, hebben een grapje gemaakt (we raden wel over wie).

‘Ik spreek het Xhosa zo vloeiend,’ zegt de eigenaar daarna, ‘doordat ik van mijn ouders altijd met de zwarte kinderen op de plantage mocht spelen.’

Vermoedelijk ook met zijn manager denk ik, en mijn verbeelding slaat weer op hol, wilde familie verhalen.

Wij nemen afscheid met iets van hoop dat deze man iets zou ondernemen voor de onderwijsuitbouw in zijn land. Hij wuift ons na met een *warme lappie* in zijn hand, heeft onze voorruit samen met zijn kok-manager nog snel een poetsbeurt gegeven. (Die ruit kon dat gebruiken.)

We bezoeken Addo Elephant Park in onze eigen wagen. Met schoongemaakte voorruit. Ik zit wat gespannen naast Piet die onvervaard het stuurwiel vast gegrepen.

‘Die olifanten leven wel dicht bij een nederzetting van mensen, zeg,’ merk ik op als we na amper een kwartier rijden of minder het park hebben bereikt.

‘Die omheining mag er ook zijn,’ antwoordt Piet.

Hij wijst op de reuzenomheining die het park afscheidt van de door mensen bewoonde wereld. Wie sluit hier wie buiten, vraag ik me opeens af. Op een kaart van Afrika van de National Geographic die bij ons thuis aan de muur hangt, staat het zinnetje waarmee de Oost-Afrikaanse Maasai hun graslanden zegenen: *‘Blijf onbewoond’*...

Amper zijn we het park binnen of een reusachtige kop rijst een tiental meter opzij van onze auto uit een boom in een wat lager gelegen valleitje op. Wat een schok, wat een spanning, wat een schoonheid - inderdaad, in bepaald opzicht vergeet je je angst door het ontzag dat je voor dat dier van prentenboeken en natuurdocumentaires voelt wanneer het in levende lijve zo dicht bij jou opduikt.

Gelukkig geen ontmoeting van nog dichterbij, want het maakt me toch behoorlijk nerveus dat die kolossen, die ons wagentje zonder moeite kunnen verpletteren, ons zo frank en vrij kunnen benaderen. Enkele ogenblikken later marcheert wat verderop een hele groep olifanten een bosje met lage bomen in, net als op tv. Dit is echt.

Het terrein van het park is heuvelachtig en biedt regelmatig uitzicht op een bredere vallei met bossen en half verdroogde weiden. In de verte, langs verschillende kanten, zijn lage bergen zichtbaar. Het is al laat in de voormiddag. En dertig graden. We hebben daarmee geluk, want

dit maakt dat de dieren rond de drinkplaatsen bij de baan hangen waar in tegenstelling met het Krüger Park nog water voorradig is. Vreemde plassen, als door de mens gemaakt, maar we zien later nog meer van die kleine, ronde plassen, ze zouden natuurlijk zijn.

De route voor de auto's die met hun kleine mensjes erin door het boomrijke park rijden, loopt in verschillende lussen langs een achttal drinkplaatsen. Aan bijna elke plas staan en drinken een paar olifanten, al dan niet met jongen, telkens vergezeld van witte ibissen. Dit park is volgens onze gids de beste plaats van heel Zuid-Afrika om olifanten te observeren. Vierhonderd van die beesten zou het park nu ongeveer rijk zijn. Zo verwonderlijk is het dus niet dat we aan de drinkplaatsen regelmatig groepjes van drie tot tien, één keer vijftien olifanten aantreffen.

Er zijn vandaag, derde nieuwjaarsdag veel bezoekende auto's, een ware invasie. Ze schuiven in kleine files door het parklandschap, voorbij de waterplassen waarvan de meeste op enkele tientallen meters van de weg liggen. Bij een plas wat verder in de diepte zien we een paar volwassen dieren en een viertal jongen.

'Vind je ook niet dat de volwassen dieren zo defensief in een kring rond de jongen staan?' vraag ik Piet.

'Maar nee, die dieren doen een spelletje.'

'Mij lijken alleen de kleintjes in de kudde aan het spelen en zijn de ouders heel alert.'

Piet blijft het oneens met me.

Aan sommige waterplassen manoeuvreren auto's door elkaar. De olifanten reageren volgens mij ongerust op al dat motorengeronk, draaien en keren hun zware bruingrijze lijf. Dat ontkent Piet niet. Er vormt zich een file van een twintigtal auto's achter een dikkerd met flapperende oren die de baan als pad gebruikt. De voorste auto van de file volgt de olifant op nauwelijks vijf meter afstand. Flapperende oren zouden een teken van agressiviteit zijn. Maar het dier lijkt niet agressief, eerder bang, in te duidelijke minderheid tegenover de rij brullende motoren achter hem.

De toer langs de waterplassen is te vlug voorbij. Teveel indrukken ook om ineens verwerkt te krijgen. Teveel en te weinig natuur voor mij.

'Ik kan me maar niet van het gevoel ontdoen dat we een show voor toeristen hebben bijgewoond.'

'Tja, het is vandaag nog een topdag van de vakantie hier. We hadden het park beter op een andere dag bezocht.'

We rijden een minder gebruikte baan op, dieper het park in. Maar geen olifanten en ook geen ibissen meer te bespeuren. Wel knobbelzwijnen, een soort antilopen, struisvogels, zebra's. Al deze dieren dronken daarstraks samen met de olifanten aan de waterplassen - de lammeren naast de leeuwen - maar door de aanwezigheid van hun kolossaal uitgevoerde broeders hadden we toen niet veel oog voor hen. Nu wel. Foto's te over. Nog een reuzenschildpad en dan hebben we het gehad. We verlaten het park langs een heerlijk eenzaam baantje. We stoppen om te picknicken onder een lage boom, in ideale omstandigheden: zon, lekker weertje, volle natuur. Als ik onze twee valiesjes uit de wagen sleur, kijkt Piet verbaasd op.

‘Wat moeten we daarmee?’

‘Op zitten.’

‘Waarom niet gewoon op de grond?’

‘Heb jij er zin in een van de lieverdjes van mevrouw Venter opeens in je boterham te zien bijten? Als ze al regelmatig in tuinen te zien zijn, zitten ze beslist ook hier.’

Daar zitten we allebei op onze valiesjes (moet ongewoon zicht geweest zijn voor de slangen). We genieten van onze kaasboterham met tomaat zonder dat we gezelschap krijgen. We genieten van de geuren en kleuren, van het gezoem van insecten in de stilte, van de stralend warme zon. Dan pakken we onze picknickspullen weer in en rijden door een almaar groener, weelderiger berglandschap over enkele lage bergpassen tot volledig beneden op onze kaart: de zuidkust van Zuid-Afrika, met zijn bergen die zich in zee storten, dicht bij de Oostkaap.

De zuidkust doet ons met zijn bergen die in zee uitmonden en zijn rotsmassieven die parallel met de kust lopen, aan Californië denken. Maar in Zuid-Afrika is de kust meer ingesneden, zijn er veel meer kleine inhammen, kleine baaien, en regelmatig ligt er ook een brede strook land tussen de oceaan en de bergen. De kust is daardoor niet zo ruig als die van Californië waarlangs de gekende Pacific Highway loopt.

Er is hier ook meer bewoning. De dorpen en stadjes zijn groter en moderner dan in de Karoo en op de Westkust van Zuid-Afrika. We zitten weer in de verstedelijkte, westerse wereld. Darling en Langebaan, Kirkwood en Graaff-Reinet bevinden zich op een andere planeet, paradijs geheten.

We rijden naar Port Elizabeth om tegen onszelf te kunnen te zeggen dat we werkelijk van het ene einde van de zuidkust tot het andere hebben gereisd, van Kaap tot Kaap, en om toch ietwat de sfeer van de Oostkaap op te snuiven.

Port Elizabeth heeft niet veel bezienswaardigheden, des te meer sociale problemen. We merken er niet veel van. Wij brengen een uur of twee door op de oude hoogte van de stad, met

langs alle kanten zicht op de oceaan en op heel wat havenactiviteit. We lopen door straten met oudere, statige huizen op hellingen die bijna zo steil zijn als die van San Francisco. Wind. Wind rond onze oren. Na twee uur heb je er genoeg van. We volgen de Donkin Heritage Trail, wandelen van het Fort Frederick naar een ander historisch gebouw dat we niet meteen vinden. Tot een soort bewakingsagent op een fiets ons voor de tweede maal passeert, ons aanklampt en ons aanmaant om de *trail* niet verder te voet maar met de wagen te volgen. Wij zien geen gevaar, maar nemen zijn woorden in acht en wandelen rustig terug naar onze wagen terwijl de man in onze buurt blijft fietsen.

Onze wagen staat aan de '*settlers cottage*' op Castle Hill geparkeerd, een oud huisje in de rij waarin ik zo mijn intrek zou kunnen nemen, ook nog op de hoogte. Om het oude stadhuis te bereiken, rijden we daarna naar de brede laan aan de voet van de stad. De laan loopt langs de oceaan maar is ervan afgescheiden door pakhuizen en andere lelijke gebouwen plus door een viaduct. We slaan rechts in op de brede laan, niet richting oosten maar richting westen, vanaf hier begint onze terugtocht naar de Westkaap.

De zijstraten hellingopwaarts van de laan zien er arm en vuil uit, zo onguur en gettoachtig dat we besluiten om niet verder naar het stadhuis te zoeken en de stad te verlaten. De dag is te mooi geweest en niet meer jong genoeg om hem nog met zware problematiek te beladen.

We logeren die avond in de St. Francis Bay, bij een mevrouw die op het internet heel slordig met onze creditcardgegevens omsprong, de geheime gegevens die men overal opeist om een reservatie te maken mail na mail in onze correspondentie bleef behouden en terugzenden, hoewel we telkens weer vroegen ze te verwijderen.

De mevrouw in kwestie blijkt een dametje te zijn van zeventig jaar, met veel te rood gestifte lippen, de manager, niet de eigenaar van deze plek, een van de minder rijke blanke Zuid-Afrikanen.

We zullen de volgende dagen een oude blanke man ontmoeten die er ontzettend aardig (te zachtaardig) uitziet en die met dank een fooi aanvaardt als hij ons helpt om uit een parkeerterrein te vertrekken, plus een toegewijde dame van rond de veertig die een kleine carwash uitbaat en ontgoocheld is als we haar geen fooi durven geven bij het weggrijden.

In 1931, tijdens de Grote Depressie, vielen driehonderd duizend blanken uit een totaal van 1,8 miljoen als zeer arm te bestempelen, 1 op 6 blanken is dat, maar die tijd vormde natuurlijk een bijzondere periode (die zich hopelijk niet zal herhalen).

Momenteel bestaat er opnieuw blanke armoede in Zuid-Afrika. Ongeveer één percent van de blanken leeft in extreme armoede in vergelijking met 24 percent van de zwarten, volgens het

hoofd van de Statistiek van Zuid-Afrika; die blanken zouden net zoals de zwarten met hoge werkloosheid kampen en tekort aan sociale zekerheid: blanke vakbonden zeggen dat er nu averechtse rassendiscriminatie heerst, doordat zwarte werknemers voorrang krijgen op blanke, volgens de website van de ABC.

De averechtse discriminatie heeft tot doel de zwarten economisch te ontvoogden door ze in mooie functies te plaatsen, en maakt deel uit van de algemene strategie van *Black Economic Empowerment* (BEE) van de ANC-regering.

BEE omvat een hele reeks maatregelen om de positie van de zwarten in de Zuid-Afrikaanse economie te versterken. BEE leidde en leidt niet alleen tot het bevoordelen van zwarte werknemers tegenover blanke op alle niveaus, het liet ook een kleine klasse van zwarte bedrijfsleiders ontstaan. Sommige vooraanstaande zwarte leden van de apartheidsbeweging werden (gedeeltelijk) eigenaar van geprivatiseerde bedrijven... BEE verplicht bedrijven, volgens wat zwarte mensen in de straat ons vertelden, om bij alle grote contracten een deel van de onderaannemingen aan zwarte bedrijven uit te besteden.

Het doel van de Black Economic Empowerment is om de zwarten economisch meer macht te geven, ter compensatie voor hoe ze achteruitgesteld geraakten door de eeuwenlange heerschappij van de blanken en meer specifiek het apartheidsbewind. Maar de formule beperkte zich aanvankelijk tot het creëren van een klasse van zwarte industriëlen. BEE beoogde aanvankelijk, volgens Gumede, vooral om 'het bezit van de productiemiddelen niet meer door ras bepaald te laten zijn'.

Er ontstond een kleine succesvolle zwarte elite. Maar corruptie is dikwijls niet ver te zoeken. En de zwarte elite doet geen speciale inspanningen voor de armen, zeggen zowel Gumede als professor-columnist Frank Bostyn. Bovendien laat de zwarte elite haar nieuwe rijkdom ergerlijk wijd hangen. Ook de economische voorlichtingsdienst van het Nederlandse Ministerie voor Economische Zaken maakt er in zijn economisch overzicht van Zuid-Afrika dat men nog voortdurend bijwerkt, gewag van dat BEE maar in beperkte maat tot grotere deelname van de zwarten aan de economie heeft geleid.

Men viel de oorspronkelijke 'enge' inhoud van het begrip dan ook aan. De totale zwarte samenleving moest economisch en sociaal ontwikkeld, wierp men op. Onder druk van de vakbonden en de communistische partij vaardigde de overheid in 2004 een nieuwe strategie uit onder de naam: '*Broad Based Black Economic Empowerment Act*'. Bedrijven kunnen nu op zeven afzonderlijke criteria scoren in het kader van het scheppen van meer BEE. De strategie zou nu voor meer mensen vruchten afwerpen. Maar ze blijft omstreden. Wegens het scheppen van averechtse discriminatie, omdat ze teveel zwarte mensen dus in functies plaatst

waarvoor ze niet opgeleid zijn en te weinig ervaring bezitten, en omdat ze teveel bekwame blanke mensen wegjaagt.

Hoe dan ook, BEE is een zeer aanwezige strategie in de Zuid-Afrikaanse samenleving, en niet alleen in de industrie en de economie, maar ook in de dienstensector en in het onderwijs.

De dienst op onze logeerplaats is niet perfect verzekerd. Het huis bezit een rieten dak waarvan het gebinte zichtbaar is in de kamer. Heel interessant. Maar al het straatlawaai gaat dwars door het riet heen alsof er helemaal geen dak op het huis ligt. En helaas loopt vlak voor het huis de centrale baan van het vakantiedorp, een doorgangsbaan met heel veel verkeer.

‘Zoveel lawaai, ik houd dat hier niet uit!’

Piet gaat ogenblikkelijk bij de landlady brommen dat de kamer te lawaaierig is, al vind ik ze aardig ruim en best leuk met het langs drie kanten door rieten dak omringde terrasje aan de achterkant. Het dametje is van goede wil, maar *too bad*, er is geen andere kamer beschikbaar, we zullen ons moeten schikken in ons lot van gevangen toeristen.

Het dametje kan ons wel een goed restaurant aanbevelen, heeft er eigenlijk al voor ons gereserveerd omdat een tafel bemachtigen in een restaurant niet evident is in dit dorp. Attent van haar. En ik kan haar geloven. We logeren in een residentiële wijk, in een hoofdzakelijk nieuwe nederzetting, die zo blank is als het dorp waar we op weg hierheen doorreden (Humansdorp) zwart was. Alle huizen zijn wit geschilderd, de meeste hebben een rieten dak, met de superstanding die erbij hoort, maar daar grinniken wij om. Aan het begin van het dorp ligt ook een *golf course*, mondain gedoe. Vanaf ons dakterrasje zie ik dat de achtertuin van ons hotelletje zonder merkbare scheidingslijn overloopt in een golfterrein van tweede categorie, minder chic. En voor het huis, langs de drukke baan, ligt een nog meer democratische links, zoals de eerste, de enige echte, in St. Andrews, Schotland, waar een van onze zonen zijn heugelijke maanden in het Erasmus-programma doorbracht. Die links is ook voor de gewone mens toegankelijk.

‘Het verkeer zal wel minderen naarmate het later wordt,’ zeg ik kalmerend tegen mijn echtgenoot die niet in de stemming is om er zich bij neer te leggen dat hij oordoppen zal moeten gebruiken om te kunnen slapen en dat dus eerst ook weigert.

We slapen allebei niet al te slecht, dankzij de oordoppen, maar kunnen niet geloven hoeveel verkeer er blijft langsrijden, de hele nacht door. Tot we de volgende morgen na het ontbijt horen dat ons hotel vlakbij een dijk ligt waarop de oceaan genadeloos inbeukt en blijft inbeuken dag en nacht, weken en maanden, jaren en eeuwen lang. Ofte: als je je eens bij het

slapen erg gestoord voelt door continu lawaai, beeld je dan in dat het de zee is, de zee, die vlakbij je nederige woonst ruist en raast.

*

HUMANSDORP EN NATURE'S VALLEY

Donderdag 4 januari

Terwijl we het ontbijt gebruiken spelen een paar 'witten' golf op de links van tweede categorie achter onze B&B. De mensen die de tassen van de golfers dragen zijn zwart.

'Heb je gezien hoe die blanke zijn stick aan de zwarte drager gaf zodra hij een slag geplaatst had en die zwarte persoon dan zijn stick tot aan de volgende hole mocht dragen?' vraagt Piet.

Ik heb niet op het spel gelet.

'Irritant,' zegt Piet, 'heel irritant.'

Mevrouw klaagt bij het afscheid over haar zwart personeel, voelt niet dat ze daarvoor bij ons aan het verkeerde adres is. Toch interessant ook naar haar verhaal te luisteren.

'De zwarte bedienden in Zuid-Afrika zijn hebberige schepsels geworden, nooit tevreden.'

Haar personeel is manifest niet content: een van de meisjes heeft juist de dienst opgezegd om elders te gaan werken. Vraag en aanbod, toch goed, nee?

Wij wandelen even naar de zee, die zo vlakbij ligt. De St. Francis Bay is geen bijzonder mooie baai, het land is hier plat als een pannenkoek. Maar de baai heeft een vuurtoren langs rechts en Cape St. Francis als natuurlijke smalle afsluiter aan de linkerkant. De Cape is niet veel breder dan het baantje dat er over de zandtong loopt, ook geen wereldwonder, maar het trekt ons wel aan om op die smalle zandstrook te wandelen.

We vragen de weg ernaartoe aan twee jongedames van dertien die gemaquilleerd zijn als ouwe dozen, met hele scheppen bleke fond de teint op hun donzen velletje. Ze antwoorden hautain dat ze bij de 'canals' wonen - dat die er zijn weten we dan ook alweer - en ze ons bijgevolg niet kunnen zeggen hoe we op het meest markante punt van hun wereldje kunnen geraken .

We rijden dan maar naar de vuurtoren, een vuurtoren zoals alle anderen die niet met hun voet op een rots in zee de zee trotseren, ons wat te min, *not the real thing*. We vinden schelpen als borstjes met tepels, die vind je niet overal. We hebben het allemaal toch snel bekeken. Een blanke familie maakt ons bij het weggrijden van het parkeerterrein erop attent dat we een nogal platte achterband hebben. De jonge man van het gezelschap haalt prompt het nodige gerei uit zijn jeep om onze band op te blazen en pompt onder het toeziende oog van zijn schoonvader snel en vakkundig onze band op tot exact 2 komma 2 zoals schoonpa met autoriteit beveelt. Makkelijk, zeg. Nogmaals dank je.

Onze reisroute leidt ons daarna opnieuw door Humansdorp, het authentieke dorp dat er zo gezellig bij lag bij onze aankomst, met massa's zwarte en gekleurde mensen op de hoofdstraat. We mengen ons in de drukte. We zoeken er in de winkels opnieuw naar de Zuid-Afrikaanse marmelade van de moeder van Piet, het belangrijkste doel van onze reis. We lopen een supermarkt in maar willen er bijna onmiddellijk weer uit, omdat het er zo stinkt naar vlees dat onhygiënisch uitgesteld ligt en naar een vuile luier bij een baby op de rug van een zwarte vrouw voor ons.

Een theorie van Alice Miller uit *De bevrijdende waarheid* schiet me te binnen. Alice Miller is een psychologe die baanbrekend werk verrichte met ideeën over empathisch hoogbegaafde kinderen, kinderen m.a.w. die anderen zeer goed kunnen aanvoelen en die door dat aanvoelen zodanig proberen om het hun ouders voortdurend naar de zin te maken, dat ze geen eigen ik kunnen ontwikkelen en 'narcistische stoornissen' krijgen (een boek dat iedere volwassene – mondjesmaat - zou moeten proberen te lezen). Alice Miller liep jarenlang met de vraag rond waarom zwarte Afrikanen, die als kind toch nooit in de steek gelaten worden door hun moeder, integendeel, altijd op haar rug megedragen worden, meer dan andere volkeren tot gruweldaden als het in mootjes hakken van hun medemens geneigd lijken. Tot zij Afrika eens bezocht. Zij merkte toen dat de kleine zwarte kinderen op de rug al vanaf hun eerste levensmaanden slaag krijgen van hun moeder, kwestie van ze af te leren zich van enige ontlasting te ontdoen terwijl ze op de rug zitten. Alice Miller denkt dat de geweldige agressie waartoe zwarte volkeren al in staat zijn geweest (o.m. de volkerenmoord in Ruanda-Burundi die men met machetes in de blote hand uitvoerde) voor een groot deel zou kunnen voortvloeien uit deze eerste, negatieve levenservaringen, door dat voortdurend slaan door de moeder tijdens de eerste levensjaren.

We steken de vrouw met de baby die dringend een andere pampers moet, snel voorbij. We kopen geen picknickspullen in deze winkel hoewel we dat van plan waren. We blijven er nog alleen maar rondhangen omdat men al het voedsel in zakken van tien, twintig kilo verkoopt en we veel van de aangeboden bulkvoedingswaren niet kennen: vreemde soorten pasta, rijst, granen, onbekende gedroogde peulvruchten, gedroogde witte maïs die 12 uren moet weken voor gebruik. Ook in deze supermarkt liggen in plastic verpakte voedselpakketten met verschillende basisproducten op de vloer. Weer vragen we ons af of die voor de armen bestemd zijn en of er een rantsoeneringsysteem achter zit. Weer schromen we ervoor terug die vraag aan het winkelpersoneel te stellen .

We vergeten in een andere voedingszaak lunchgerief te kopen. In een volgende winkel koop ik een rok met bruine motieven op beige ondergrond, zeer Afrikaans in mijn ogen. Ik pas hem en draai keurend rond voor een spiegel. Een paar zwarte vrouwen nemen dezelfde rok uit de rekken, aarzelen of ze hem zullen passen, doen het ten slotte niet, passen niets. Verder geen klanten in de winkel. Ik duw mijn vervelende gevoelens weg, de twee Chinese meisjes die de shop runnen zorgen voor genoeg afleiding.

‘Kijk eens naar de bordjes achter hun rug,’ zegt Piet zacht.

De meisjes blijken niet eens *no* te kunnen schrijven, dat draait uit op *know*, en *sales* vervormen ze tot *sels*. Maar het meest bijzonder ziet hun *thank you* eruit, zonder spelfouten geschreven maar zodanig in lijntjes gehakt dat het Chinese tekens lijken, heel uniek eigenlijk, een grafisch kunstwerkje.

Na deze impulsaankoop rijden we naar Nature’s Valley, een compacte, halfronde baai met een lagune opzij van de rotskust die het strand omzoomt. Een wondermooi strand met zachte duinen en uitheemse bomen, die ook de hellingen van de grijze rotsen oplopen. Het is bijna middag en ik vermoed dat Piet té slecht geslapen heeft en de vermoeidheid zich laat voelen, of anders ligt het aan dat dipje dat in elke vakantie voorkomt. We hebben in Zuid-Afrika nog niet in zee gezwommen en in zee zwemmen is een van onze favoriete activiteiten.

‘We kunnen hier zonder enig probleem in de oceaan zwemmen of in de lagune achter ons. Ga je mee zwemmen?’ vraag ik.

‘Ik heb geen zin in zwemmen. Ga jij maar alleen.’

‘Alleen is niet zo fijn.’

Ik heb er nu ook geen zin meer in.

We kijken naar wandelaars die op het strand zonder enige moeite een watergeul zoals die van het Zwin oversteken en in een kleine inham tussen de klippen van de hoge rotskust verdwijnen.

‘Hé, dat ziet er leuk uit. Willen we ook eens naar die inham stappen?’

‘Trekt me nog minder aan.’

Het is hopeloos vandaag. Ik loop wat alleen rond. Daarna eten we wat nog overblijft van ons brood en kaas van de vorige dag, altijd dezelfde kaas, cheddar of blue cheese. Hoewel we elk maar een halve snee brood als lunch hebben, begint Piet stukjes brood af te brokkelen en naar de meeuwen te gooien.

‘Dieren voederen is voor zover ik weet overal ter wereld verboden,’ zeg ik nadrukkelijk, ‘en er zijn hier parkwachters in de buurt.’

Piet gooit de stukjes brood nog hoger in de lucht en zijn humeur verbetert aanzienlijk.

Onze logeerplaats in Nature's Valley, waar we kort daarna aankomen, ligt onopvallend in het landschap, op een zeer rustige plek op een hoogte, weg van de zee. We bereiken het huis na een rit door een dichtbegroeide junglevalei, waarin de kruinen van twee reusachtige yellowwoods ver boven de rest van het loofdak uitsteken, majesteitelijk. Op de hoogte rijden we plots midden *fynbos*, waarover we al gelezen hebben maar dat we nu pas voor het eerst van dichtbij zien en dadelijk als dusdanig herkennen: alle Zuid-Afrikaanse bloemen- en plantensoorten die men thuis in de bloemenwinkels te koop aanbiedt, prothea's, takken met kleine, lansvormige bordeauxrode bladeren op de top, stevige heidesoorten, een soort Zwinbloem met een dikkere stengel en schermen van roze bloemetjes, alles een lust voor het oog.

Er bloeien nog overvloedig veel protheas, vooral witte. Veel te laat op het seizoen, maar er is ook hier weinig regen gevallen in oktober en november wanneer de protheas meestal in bloei staan. Iemand vertelt ons dat de witte prothea een uit Australië ingevoerde soort is, en misschien bloeit die altijd later. *Whatever the reason*, het fynbos is prachtig en ruikt heerlijk, foto's maken maar weer. Wij beginnen te begrijpen wat *the Gardenroute*, de naam van de streek die we morgen zullen bezoeken, betekent. We zitten er al in, beseffen we, in de tuin, een aangelegd park. Het opvallendst zijn bomen overladen met een vracht van feloranje en rode bloementrossen, een soort eucalyptus te oordelen naar de vruchtdoosjes die er nog aan hangen. Heel de Gardenroute blijven we het gevoel houden in een park te rijden. Zo bekoorlijk is de vegetatie. Zo evenwichtig ingeplant. Zonder enige overwoekering door vervelend onkruid als netels en als de bramen die we ook in Zuid-Afrika weelderig zien tieren, met vruchten jawel, maar ook met zo verdomd veel stekels – een symbool van de menselijke ziel?

De eigenaars van onze logeerplaats op de hoogte boven Nature's Valley wonen al veertig jaar op deze sublieme plek en hebben er allerlei bedrijven gerund. Ze hebben een boerderij gehad, eerst een met verschillende dieren, pluimvee, schapen - veel geknoei -, daarna met alleen maar koeien, dat was wel winstgevend, en nu runnen ze dus een Bed & Breakfast en fokken ze paarden. Dat horen we op subtiel smalende toon van de zwager van de eigenaar, die er met zijn vrouw (de zus van de eigenaar) op familiebezoek is en die zijn Audi opblinkt op het parkeerterrein. 's Avonds eten we met z'n allen aan een ovalen tafel van bleek notenhout. Vreemd is dat eigenlijk, dat je niet zomaar aan een tafeltje apart een maaltijd voorgeschoteld

krijgt, zoals in een restaurant, maar dikwijls met de gastheer en gastvrouw mee aan tafel mag, heel gastvrij voelt dat aan.

De gastheer en gastvrouw van vanavond naderen de zestig, waren echte hippies in de zestiger jaren, en leefden daarna vele jaren volkomen onafhankelijk van de rest van de samenleving, werkelijk zelfbedruipend. Meneer, die technisch ingenieur is, maakte voor hun elektriciteitsvoorziening een generator die jarenlang de enige bron van energie vormde op de doening. Gevolg: ze zijn nog altijd heel gevoelig aan de geringste verspilling van energie, lichten die blijven opstaan, gasten die hun handdoeken nodeloos - want niet vuil - voor vervanging op de badkamervloer gooien. Ze zeggen dat ze hierin misschien wat overdrijven, maar menen het nog altijd. Hun luster is er een met kaarsen om te branden en licht te geven, niet voor de show. Er druipt een beetje wit kaarsenvet op de notenhouten tafel. De zus van onze gastheer maakt hen op een vriendelijke, niet venijnige manier op de gevallen was attent, maar de kaarsenwas blijft liggen. De tafel lijkt stevig genoeg geboend en ze hebben ervaring met dit soort dingen, dus zal dit wel niet in een blijvende vlek resulteren.

De zwager van onze gastheer en gastvrouw is een gezette businessman, niet onaardig, maar de ernst waarmee hij een paar uur voordien zijn Audi-sportwagen opblonk, staat mijlenver van mijn leefwereld. Hij doet in pompen voor de mijnindustrie, en zijn vrouw heeft een job als secretaresse in een ander bedrijf van de branche. Ze wonen in een mijnstad in het midden van het land, en zijn naar hier afgezakt om de oude moeder van mevrouw (en de eigenaar) te bezoeken. Die heeft haar leven lang in een huisje achteraan onze logeerplaats gewoond, maar leeft nu in een rusthuis in de buurt.

De businessman mag er eigenlijk best zijn, maar onze gastheer mag zijn zwager niet, dat voel je zonder fingerspitzengefühl. Ik vraag me af of de oorzaak er niet in ligt is dat ze veel te verschillende levens hebben geleid en ze elkaar daarom wederzijds wat benijden.

Onze gastheer is de kok van de avond. We krijgen kip met *squash* (een smakeloze groente), hartige bloemkool en broccoli in kaassaus, en een slaatje van rode biet met ui. Daarna taart van méringue met citroensmaak, ongewoon maar lekker.

Niks geen discussies over politieke toestanden in dit huis onder de kandelaar met echte kaarsen. De businessman en zijn vrouw starten een gesprek over het Waalse meisje dat een jaar lang langs de ondoorgrondelijke wegen van de Rotaryrelaties bij hen kwam leven. Het meisje bleek nog nooit contact met Vlamingen te hebben gehad en te denken dat alle Vlamingen alle Walen haten.

Na deze valse start volgt een boeiend gesprek over de talen van de zwarte bevolking. De businessman kent een paar uitdrukkingen van de mengtaal van de mijnbouwers die uit

verschillende hoeken van Afrika naar Zuid-Afrika afgezakt kwamen om er te werken. Hij heeft die uitdrukkingen nodig om met hen te kunnen onderhandelen. Iedereen communiceert via die mengtaal en die is daardoor tot de lingua franca uitgegroeid, meer nog dan het Engels of het Afrikaans.

Onze gastheer pocht erover dat hij die mengtaal redelijk goed spreekt, goed genoeg om er zich op zijn reizen in de naburige landen mee te kunnen redden. Hij gaat er ook prat op dat hij een mondje Zoeloe kent, geen Xhosa. Volgens mij heeft hij zelfs een tikkeltje zwart bloed - voor mij geen probleem - want zijn huid is heel bruin, zijn baardje is licht kroezig en moet ooit zwart geweest zijn, zijn lippen zijn opvallend dik en zijn neusvleugels breed. Piet heeft daar niets van opgemerkt, en betwist het achteraf. Ik blijf me er vragen over stellen. Dit zou in elk geval, meer nog dan het verschil in levensstijl, de animositeit tussen de twee mannen kunnen verklaren. Het legt misschien ook uit waarom het echtpaar verkoos om zo afgezonderd te leven. Al lijkt dat laatste mij iets intrinsiek eigen aan hen beide. Ze lijken hun wilde hippieharen nog altijd niet volledig kwijt.

Ze stoppen eerstdaags met het runnen van hun B&B, hebben hem verkocht om niets anders meer te doen dan door Afrika trekken, samen met enkele vrienden die met hen in de reuzenjeep al eerder meereisden. Ze hebben samen met die mensen net een fantastische tocht door het noorden van Namibië achter de rug. Ze deden er op een dag vier uren over om door een kloof van 10 kilometer te rijden, te voet gaat vlugger. De engtes in de Seweweekse poort duiken voor me op. In nog ongerepte staat...

Onze Africa-lovers vertellen uitgebreid verder over hun reizen, over de onvoorstelbaar mooie natuur waarin ze al vertoefden, blauwe oceaan en rode duinen op de ene plaats, bruine open grasvlaktes en paarse bergen op de andere. Ze slapen zonder mankeren altijd in openlucht en om beurten waakt iemand van hen dan bij het vuur dat de hele nacht brandt.

‘Bent u dan niet bang van het geritsel dat u rond u hoort?’ vraag ik mevrouw.

‘Het vraagt veel aandacht om op het vuur te passen,’ antwoordt ze, ‘ ik eet en drink dan veel en ik kijk naar de sterren.’

‘En wat als er dieren rond jullie kamp sluipen?’

‘Er liepen op een nacht eens leeuwen in ons kamp rond’, vertelt ze. ‘Dat was akelig. Maar de beesten liepen gelukkig weg nadat ze alles goed bekeken hadden.’

‘En nadat zij het vuur heel hoog opgestookt had,’ grijnst haar echtgenoot breed.

*

GARDEN ROUTE EN KNYSNA

Vrijdag 5 januari

Onze landlord monkelt nog meer in zijn baardje de volgende ochtend, lijkt bijzonder in zijn schik. We zitten weer met zijn zessen aan tafel, nemen het ontbijt gezamenlijk. De businessman is verrassend koel in de omgang, groet ons nauwelijks en praat niet met ons. Opeens schiet me te binnen dat ik gisteravond, vlak nadat we door de hordeur naar buiten waren gestapt, tegen mijn metgezel opmerkte dat onze gastheer en gastvrouw niet boos leken dat ze niet met hun zwager en zijn vrouw alleen moesten dineren. De Zuid-Afrikanen verstaan denkelijk ons Nederlands. Heb ik te luid gesproken?... Of is de man gewoon humeurig, wie weet, dat de vakantie er weer op zit en het werk hem niet toelacht? Maar waarom is onze gastheer dan zo vrolijk, frappant in zijn nopjes met een of ander?

Ik hou me gedeisd, laat de *small talk* aan Piet over. De echtgenote van de zakenman is nog vriendelijk tegen ons en praat meer dan gisteren. Zij en haar man rijden vandaag dadelijk na het bezoek aan haar oude moeder weer naar huis, weer naar het stadje in het midden van Zuid-Afrika. Mijn tweede veronderstelling zou (ook) kunnen kloppen.

Zij verlaten de ontbijttafel als eersten. We nemen zeer afstandelijk, maar toch nog hoffelijk afscheid van elkaar.

Als onze gastheer afscheid van ons neemt, sleurt hij er een indrukwekkende pomp bij. Hebben we nog meegemaakt. Onze achterband staat volledig plat. We vangen een glimp op van al het gerei waarover hij in zijn jeep beschikt - hij kan direct weer op safari. Hij helpt ons efficiënt uit de nood.

‘Die band zal wel een eindje goed blijven,’ zegt hij met grote stelligheid. ‘Die band was nog vol toen jullie gistermiddag arriveerden en ook gisteravond nog, die liep dus langzaam leeg gedurende de nacht, er zit maar een heel klein gaatje in. Jullie kunnen er volgens mij probleemloos mee tot in Knysna mee rijden, en daar vinden jullie zeker een bandengarage.’

Knysna ligt op enkele uren rijden. We hebben geen andere keuze dan het erop te wagen. We danken onze gastheer naar behoren en wensen hem en zijn echtgenote nog veel fantastische reizen toe.

Terwijl we langs het baantje vol fynbos wegrijden, maken we de bedenking tegen elkaar dat dit het leukste stel Zuid-Afrikanen is dat we al ontmoet hebben op onze reis. Maar ogenschijnlijk zijn zij ook het minst bezorgd om hun land in berooide toestand. Zij verkopen hun bezit om veel kleiner te gaan wonen en de rest te beleggen, om voortaan bijna non-stop te

kunnen reizen, mogelijk ook om Zuid-Afrika halsoverkop te kunnen verlaten wanneer de situatie uit de hand loopt en de blanken er (weer) gevaar lopen.

‘Ik heb het er moeilijk mee dat ze hun land in de steek laten nu het juist veel ontwikkeling nodig heeft.’

‘Ze hebben al heel wat opgebouwd en zijn al wat ouder. Misschien hebben ze geen energie meer om voort te doen met hun B&B.’

‘Kan zijn. Maar toch heb ik het er moeilijk mee dat ze alles klaar hebben gemaakt om voorgoed te vertrekken.’

‘Wat zou je zelf doen als je zou vrezen dat de situatie in je land elk ogenblik ontploft?’

‘Denk je dat die mensen die mogelijkheid op dit moment al zeer reëel achten?’

‘Misschien wel.’

Uiteraard hebben wij de onheilsprofetieën al gehoord dat het land een stoomketel onder druk is, klaar om te exploderen, dat het elk ogenblik kan gebeuren, mits de juiste vonk. We hoorden ook de theorie dat het land overeind zal blijven tot na de voetbalcup van 2010, omdat de zwarte bevolking tot dan hoop zal koesteren. Hoop dat de mediabelangstelling en overige heisa rond de wereldkampioenschappen de situatie ten goede zal doen keren, tot lokale investeringen zal leiden en nieuwe investeerders zal aantrekken, alsook de belangstelling van de wereld voor het lot van de zwarte bevolking weer zal aanzwengelen. Wie weet klopt dat allemaal. Hopelijk vindt dat effectief plaats.

In de Cape Times van een dag of twee dagen geleden, die ik nog op het terras van de B&B die we net verlieten gelezen heb, stonden niets dan onheilstijdingen over het land zoals men het nu runt. De ferry's naar Robbeneiland hebben de hele kerstweek niet gewerkt omdat ze in te slechte staat verkeren, men denkt nu aan uitbesteding, maar grote horden toeristen die de trip maanden op voorhand geboekt hadden konden het eiland niet bezoeken. Tijdens het vorige trimester ontvingen de ondervoede kinderen van de Oostkaapprovincie de maaltijden niet waarvoor de overheid betaald had, massale fraude, en men is niet zeker dat de zaak in orde komt voor het nieuwe trimester. Men beschikte een paar dagen lang niet over water in bepaalde zwarte townships aan de Kaap. En zo verder.

Kinderen die met een hongerige maag naar school moeten...

De businessman die met vrouwlief op bezoek was bij de eigenaars van onze logeerplaats in Nature's Valley, vertelde ons dat de hele administratie van Zuid-Afrika mank loopt, dat een kennis van hem twee jaar vruchteloos op een paspoort wachtte en die ten slotte, nadat hij met een revolver ten tonele was verschenen, op een uur tijd kreeg, maar nu wel even in de nor zit. Maar goed dat wij niet in Zuid-Afrika geboren werden.

Hoewel we met onze traag lek lopende band het best rechtstreeks naar Knysna zouden rijden, denken we er gewoon niet aan, zalige kommerloosheid van vakantiedagen. We maken een lange wandeling in Nature's Valley, langs een stroompje dat in zee uitmondt. Een gemakkelijke wandeling onder lage, dunne dennenbomen. We ontmoeten wandelaars die waarschuwen voor een reusachtige slang in een stuk hoog gras hogerop. Er leven pythons in Zuid-Afrika. De vrouw die het vertelt ziet nog erg bleekjes rond de neus.

'We wachtten tot het beest weg schuifelde en we bewonderden het intussen,' zegt zij toch.

Bij iedereen dezelfde gemengde reactie bij zulke ontmoetingen met De Natuur, denk ik, angst én ontzag.

Wij wandelen naar beneden, langs kniehoog fynbos. Vooral een plant met stengels die bezet zijn met kleine stugge bladeren, bijna als doornen, valt ons sterk op. Hij draagt schermen van witte bloemetjes, alle gelijk afgesneden, familie weer van de Zwinneblom. Doorheen die struikachtige planten en enkele felgroene evergreens zien we de baai van Nature's Valley - waar we gisteren picknickten - als een blauwe hap in het land in de diepte liggen, met rijen aanstormende witte golven nog gulzig verder vretend aan het land.

Beneden aangekomen bevinden we ons op een andere plek van het strand dan de dag tevoren, ver van de lagune en de Zwinachtige watergeul. Hier steken er rotsen uit het zand en het water. Op een van die rotsen droogt een grijze aalscholver zijn wijd open gespreide vlerken zonder zich eraan te storen dat we hem tot op een drietal meter benaderen. Wat een geruste zonneklopper. De mens lijkt voor hem een schuldeloos dier waarvoor hij niet bang moet zijn. Ook andere dieren geven ons op deze reis de indruk dat ze de mens als ongevaarlijk zien, hem in hun rijk tolereren zonder zich veel zorgen over hem te maken, niet de dieren maar de mensen zijn hier 'tam'. Alles hangt af van het perspectief.

Na onze wandeling rijden we door naar Knysna. Wij laten onze autoband herstellen zodra we in het dorp (of stadje - ik weet het hier nooit) zijn aanbeland, omdat we dadelijk een bandencentrale voorbijrijden. Een nagel in de band, het herstel kost 40 rand, 4 euro, maar de blanke Zuid-Afrikaanse lieverd die ons helpt, zegt eerst dat het 4000 rand is en lacht om onze verschrikte reactie. Het herstel gebeurt vlug, wij zitten weer in de bewoonde, ontwikkelde wereld, geen verschil met thuis.

Daarna zoeken we onze logeerplaats op, die geen Farm is zoals de naam laat uitschijnen maar een luxevilla, met weer een reuzengroot zwembad, in de heuvels boven Knysna. Een villa met uitzicht op de oceaan en de lagune waarrond Knysna is gebouwd, en op de twee machtige

rotsen die een natuurlijke poort vormen tussen de oceaan en de lagune. Het heeft even geduurd voor we deze idyllische plek boven de villawijken en bossen op de hellingen van Knysna vonden, maar het mag een wonder heten dat het hier geen stormloop van toeristen is. Het heuvelachtige domein van the Farm is zeer goed onderhouden, het gras gemillimeterd, nog even en het is een golfterrein. In de schuur (met opvallend naampaneel: 'THE SHED') gaan feesten door, huwelijksfeesten en zo. De eigenaars gaan het domein gedeeltelijk ontwikkelen, voeren al onderhandelingen met een projectontwikkelaar, omdat ze bang zijn dat de overheid hun lap grond anders in zijn geheel zal onteigenen en er huizen voor zwarten op zal neerplanten, binnen het huisvestingsprogramma waarvan wij overal sporen zien. Heel positieve sporen overigens, in onze ogen, goede huizen, geen krotten, ook al klaagt men dat veel van de huizen van de overheid te ver buiten de steden, in het verafgelegen binnenland, zijn gebouwd.

Wij hebben bij het binnenrijden van Knysna voor de eerste keer een shantytown gezien op deze reis. De huisjes zijn uit hout opgetrokken en staan tussen bomen en gras, ik zie enkele goudsbloemen. Vlakbij de grote baan zijn in een paar houten huisjes primitieve winkeltjes ingericht, een voor videoverhuur, een voor gsm's, wij horen luide, bonkende muziek. Het lijkt er wel een redelijk gezellige boel, ondanks het vrij gore uitzicht van de zaak. Er staan auto's voor de huisjes geparkeerd. Er liggen hier en daar stenen en kleine rotsblokken op de daken van hout of golfplaat. Tegen een van de huisjes zwerft een oud bad, een half tafelblad en andere rommel. Maar over het algemeen lijken de huisjes en hun tuintjes redelijk goed onderhouden. Misschien is de toestand van de huisjes dieper in de shantytown, verder van de kustbaan, minder goed, zijn ze daar minder verzorgd. Maar het lijkt hier min of meer leefbaar. Deze shantytown is een categorie apart beseffen we later, is beter dan de shantytowns rond Kaapstad en Stellenbosch, maar nog niet zo'n goed als de nederzetting met gemetselde blokken van Darling.

Ik trek wat foto's vanuit de wagen, Piet wil niet stoppen, vindt dat niet verstandig. Ik zou alleen op stap kunnen gaan in dit township, met een gids uiteraard, maar voel er niet de minste zin in. Meer en meer ben ik toch echt op vakantie en duw ik met succes elke gedachte aan armoede weg.

Vreemde situatie op onze logeerplaats (die tot mijn en tot Piets groot genoegen een volgende vijf-sterrenlocatie is): we slapen weer in een dependance van het hoofdhuis maar de kamer is kleiner dan doorgaans en heeft een niet afgescheiden badkamerhoek, het meubilair is

goedkoop, en ook andere dingen stemmen niet overeen met de luxe van het domein en de villa. De aquarel aan de muur heeft wel klasse, en blijkt door mevrouw geschilderd.

Mevrouw heeft vijf kinderen grootgebracht en bleef nadat die het huis uitgevlogen waren, eenzaam op het domein achter met haar man, een aannemer, altijd druk bezet. Daarom begon ze haar B&B. Als tijdverdrijf. Om nog met mensen te kunnen omgaan, om de sociale contacten (en ze blijft schilderles volgen, hoewel ze al ruim volleerd is, ook voor de contacten).

Het is lekker zwemmen in haar zwembad met panoramisch uitzicht zonder weerga. Piet, die zich dadelijk na onze aankomst de opdracht gaf om de lange, steile oprit naar beneden en weer naar omhoog te joggen (150 meter dalen en stijgen schat ik), duikt in het water na een bliksemsnelle douche, zonder zich gróndig af te koelen. Ik zeg voor de zoveelste keer in ons gezamenlijk leven dat hij zo nog eens een hartaanval zal krijgen en voeg er cynisch aan toe dat ik geen zin heb om naast een lijk in het water te dobberen.

‘Je doet het al,’ antwoordt Piet grijnzend.

Hij wijst op een dode pad in het zwembad (van een groener, frisser bruin dan de padden bij ons). Hij vist met het schepnet dat gereed ligt een tiental kleine padden uit het water, al storen die beestjes niet echt, ze drijven op een hoopje bijeen in een hoek van het zwembad en je kunt ze makkelijk ontwijken.

Als we bij ons vertrek tegen mevrouw zeggen dat we gezelschap hadden tijdens het zwemmen, glimlacht ze nonchalant. ‘Ach ja, die padden liggen er elke morgen weer in, die vissen wij er elke dag uit.’

We hoorden ook al op andere plaatsen zulke stevige, no-nonsense reacties op dieren.

Reuzenspinnen in Addo, no problem: ‘We zullen die morgen wel verwijderen voor jullie.’

Slangen in de tuin: ‘Alles oké, ze is weggeglipt. Toch nog opletten.’

Een cobra in huis: ‘Prachtig beest was dat!’

We eten die avond in een restaurant aan de toeristische *waterfront* van het dorp. Piet kiest voor gekookte mosselen. Men serveert hem een bord met amper twaalf mosselen op, open, in halve schelp, zonder kookvocht, maar hij vindt ze wel lekker. Ik eet de vis van de dag, een soort tonijn met zeer stevige textuur maar witter vlees, ook lekker.

Het is mooi terugrijden naar onze B&B in het donker, langs de *lagoon* onder maanlicht. Er is bijna geen straatverlichting. Opletten wel, want de smalle baan is op een bepaald punt langs twee kanten door water omgeven. Daarna is het zoeken naar het kleine weggetje dat naar onze logeerplaats in de hoogte leidt. We vinden de Farm zonder al te veel problemen terug.

De nacht is warm, de maan staat vol aan de hemel, we hebben zicht op de binnenbaai van Knysna in onwezenlijk maanlicht. Wij zetten ons neer in de tuinstoelen naast het zwembad en genieten van het sfeervolle, schemerige zicht op de baai en de oceaan. Er drijven een paar wolken over, zilveroranje belicht. De kruinen van de dennenbomen opzij van het zwembad wuiven. De krekels sjirpen. Dit hoort bij de mooiste dingen van het leven. Elke avond weer het paradijs. Ook als er geen sterren aan de hemel staan. Goed dat we hier twee nachten logeren.

Dan horen we nog een paar toeristen arriveren. Hoe hebben zij deze godvergeten godgezegende plek in 's hemelsnaam in het donker kunnen vinden? (Met gps natuurlijk.)

*

THE GARDEN OF EDEN EN PLETTENBERG BAY

Zaterdag 6 januari

Onze gastvrouw nodigt ons de volgende morgen uit om wat wasgoed in haar wasmachine te proppen, wij aanvaarden haar aanbod dankbaar. Het valt ons op dat zij zelf aan het strijken is in haar waslokaal.

‘Het is weekend,’ zegt ze, ‘dan werkt mijn meisje niet.’

We rijden naar Knysna en nemen onderweg een paar zwarte jonge meisjes die autostop doen mee, we zijn onze ervaringen in de Seweweekse Poort vergeten. De drie meisjes dragen hetzelfde uniform, werken in een hotel in het centrum. We vragen hen uit over hun werkomstandigheden. Ze giechelen dat ze best tevreden zijn over hun job en hun baas.

We bezoeken Knysna niet. We bezoeken The Garden of Eden, net hetzelfde natuurpark met naambordjes en houten loopbruggen als Tsitsikamma Big Tree dat we de dag voordien bezochten. Een vochtig, als het nog even warmer zou zijn stomend oerwoud. Nadat we een bord zien dat men hier sporen van luipaarden gevonden heeft (de beesten dwalen gelukkig alleen ‘s nachts rond), loop ik toch minder gerust in de tropische plantenweelde. Het parkje is gelukkig niet groot, na een half uur hebben we het doorlopen. Vooral de eindeloos omhoog rijzende gele stam van een *yellowtree* blijft me bij, geen sequoia van omvang of hoogte, geen redwood, maar indrukwekkend genoeg tegenover onze menselijke kleine gestalten.

We rijden naar Plettenberg Bay om een langere wandeling te maken in het Robberg Natuureservaat, een rotsachtig schiereiland langs de kust. We lopen vooraf langs het strand en Piet kijkt met veel zin om te zwemmen naar de hoge golven, maar men waarschuwde ons voor te sterke stroming in het water.

We bereiken het schiereiland Robberg dat eigenlijk aan de plaats grenst waar we op het strand liepen, pas na een lange autorit, weer een serieuze omweg -of opnieuw waarom je hier detailkaarten nodig hebt. Maar het was mooi rijden, op een baan van roodbruin leem, met *yellowtrees* langs weerszij, ook een soort dennenbomen en feloranje bloeiende acacia’s. In het lagere gewas links en rechts oranje heidesoorten en fynbos. Alsof hier iets in de grond zit dat alle bloemen oranje kleurt.

Het Robberg natuureservaat is een bergrichel in zee, het einde van een gebergte. We lopen een halfuurtje langs een van de zijkanten van de enorme rotsmassa, ziedend water breekt stuk op de klippen beneden ons. We dalen ernaar af. Het midden van het smalle schiereiland is een laag punt, nauwelijks hoger dan de zee. Hier begint aan de rechterkant een wandeling over

een zandrug naar een eilandje langs zij. Maar om op de zandrug te raken moet je eerst twintig meter over een gladde, schuin liggende steen waaronder de zee buldert en raast. Niets voor mij, wel iets voor Piet.

Piet is zo aardig om bij mij te blijven. We gaan zitten op het bankje en kijken naar het woelige water en de durfals die op de zandrug lopen waarover de golven al beginnen te stromen, maar snel gaat het niet, de dapperen op het eilandje zullen nog tijdig terug geraken als ze zich haasten. De vloed gaat heen en weer. De wolken vluchten door de lucht, schuiven over de grijsgroene oceaan en weerspiegelen zich met donkere plekken in het water, net de kleuren van de Noordzee. Een lied van Marva speelt in mijn hoofd. *Waar ik ook mag komen, zal ik blijven dromen van mijn heerlijk gouden Noordzeestrand, niets kan dat vervangen, steeds zal ik verlangen naar mijn heerlijk Noordzeestrand.*

Dan tikt Piet mij op de arm en wijst me op een kleurlinge die dicht bij ons met twee Aziatische kinderen over een rotspunt klautert. De kinderen noemen de vrouw mama en Piet trekt conclusies.

‘Kijk toch hoe mooi, die rassenvermenging’.

‘Die vrouw doet gevaarlijke dingen met die kinderen. Ik geloof nooit dat het de mama is.’

We stappen op omdat ik het niet kan aanzien, lopen langs de andere kant van het rotsmassief van het schiereiland terug, zetten ons op een andere plek opnieuw op een bankje neer en kijken opnieuw, kijken maar naar de geweldige natuur.

Wat later zien we de kleurlinge en de kinderen terug en schuilen de kinderen veilig in de armen van de Aziatische ouders die blijkbaar even onder hun tweetjes wandelden, vermoedelijk over de zandrug romantisch naar het eilandje zwierven. Ik mag de kleurlinge niet omdat ze te weinig verantwoordelijkheidsgevoel aan de dag legde, en om nog iets anders, iets onbepaalds, een stukje arrogantie dat ze uitstraalt. In het huidige Zuid-Afrika stellen de kleurlingen zich arroganter en meer discriminerend op tegenover de zwarten dan de blanken, er zijn veel spanningen tussen de twee groepen, hoor ik later in een radioprogramma.

We picknicken die avond uitgebreid bij het zwembad met weids uitzicht op de Farm. Zonsondergang boven de lagune en de oceaan, en boven de klippen langs zij de ingang van de lagune die men heel beeldend the Heads noemt. Morgen willen we het botanische park bezoeken op een van de twee klippen, we hebben gereserveerd voor een geleide wandeling - onze vriendin en buurvrouw Els, een doorwinterde reiziger, beviel ons die uitstap ten zeerste aan. Niet alleen zullen we bij het afdalen van de klip door ongerept fynbos en oceaانبossen wandelen, maar we zullen ook Khoikhoigrotten kunnen bewonderen en het Knysna

zeepaardje. Maar 's nachts horen we regen tikken op het dak boven ons, al te vertrouwd geluid. Toch de tweede keer pas op deze reis dat we regen hebben.

*

ALFRED PASS, AVONTUUR EN WILDERNESS

Zondag 7 januari

Het regent nog als we ontwaken, Belgisch weertje. We staan toch vroeg op, misschien klaart het wel op tegen 8u30 wanneer onze tocht naar Featherbed Reserve begint, eerst met de ferry over de lagune, dan met een treintje naar de top van de rots aan de linkerkant.

We krijgen ontbijt in de woonkamer van de eigenaars en niet op het terras. Mevrouw zegt dat de rotsen van het reservaat waarlangs men tijdens de tocht afdaalt erg glad zijn bij regen, dat de tocht dan niet doorgaat.

Meneer ligt languit lui in zijn sofa naar het landschap te kijken dat ook in de regen mooi is, ja zelfs mooier, vreemd betoverend mooi met zijn mistige contouren van bomen en huizen op de helling naar beneden, met de baai en de poortrotsen wazig verder in de diepte, met de kleur van de oceaan die aan de horizon naadloos overgaat in die van de lucht vol regen, nergens en overal zee.

Zowel de eigenaar als zijn vrouw zijn blij dat het regent, goed voor hun grasveld van meerdere hectaren. Ik begin te denken dat ze dit stuk land erop voorbereiden om binnenkort écht in een golfterrein te veranderen, dat dit de bestemming is waaraan de projectontwikkelaar werkt en niet villabouw, zij hebben ons niet gezegd aan welk project die ontwikkelaar precies werkte.

Het blijft regenen. We zeggen onze excursie zonder probleem telefonisch af en vertrekken vroeger dan we intussen gewoon zijn uit onze logeerplaats.

We bezoeken de drie kerkjes langs de hoofdbaan van Knysna. Er is een gebedsdienst aan de gang in een van de kerkjes, de St.George's Church. Een dienst van de gereformeerde Anglicaanse kerk, met lekenpriesters en veel blanke aanwezigen. Het overgrote deel van de bevolking van Zuid-Afrika blank en zwart hangt ergens een christelijke godsdienst aan.

De dienst verloopt gezellig, de toespraken zijn levensbetrokken. Maar dan lezen we in de folder met de gebeden van de dag dat de personen die er *'jaarlijks, twee maal of vier maal per jaar, of maandelijks voor in aanmerking komen'*, hun enveloppen voor 2007 na de dienst achteraan de kerk mogen ophalen. Het maakt dat ik me afvraag wat de aanwezige blanken hun zwarte huispersoneel betalen en of er nog aalmoezen nodig zouden zijn als alle rijke kristenen de arme kristenen genoeg zouden betalen. Vervelende gevoelens en gedachten. Ik

duw ze weg, maar ze keren terug. Als iets dat boos is in Zuid-Afrika en erop uit is te knagen. Ook aan mijn geweten. Ook al moet deze reis vakantie voorstellen.

Na de dienst verlaten we de kuststreek omdat het er nog altijd volop regent, we moeten naar de auto rennen. We koesteren de hoop dat het weer zonniger is aan de andere kant van de bergen, meer naar de Karoo toe. We nemen de baan over de Alfred Pass, een van de vele passen van de Cape Fold Mountains die hier tot vlak tegen de oceaan parallel met de kust lopen. Dat in plaats van de korte route langs de kust om naar het dorp Wilderness, ons einddoel van vandaag, te rijden. De regen verdunt tot troosteloze motregen terwijl onze wagen de pas oprijdt. Weer een weg met roodbruin grint. Met veel putten en dus ook plassen vandaag, plassen van opspattend roodbruin water met grint, onze wagen zal er straks lief uitzien.

We rijden door een jungle met zo'n dicht struikgewas onder het hoge loofdak dat je er geen meter ver in kunt zien. We speuren toch naar bavianen, de 'Baviaanskloofberge' zijn hier vlakbij. Naarmate de weg stijgt, verijlt de regen verder en zijn de bermten van de Alfred Pass meer en meer met fynbos begroeid. Weer witte protheas en andere exotische bloemen in overvloedige bloei, rijker bloeiend dan in veel plantentuinen. Leve de digitale camera. We spotten een van de topplanten van de streek, een soort heide met rode hangklokjes, de '*Erica versicolor*'. De naaldbladeren op de takjes zijn veel voller en 'vleziger' dan op de heide bij ons, schieten uit met felgroene toortsen, en de klokjes zijn drie à vier centimeter lang, vaalrood en groenig wit op het uiteinde van de kelken. We rijden maar verder omhoog. Voor een eenzaam huisje op de hoogte wiegen twee jacaranda's overladen met blauwe bloemtrossen. We hebben de pas bereikt.

Aan de andere kant van de pas schijnt de zon inderdaad, zij het niet zo ongesluierd als tijdens ons verblijf in de Karoo, wolken jagen over de pas richting oceaan. We bevinden ons nu volop in het hoge Kaapse gebergte. Een eenzaam maar groen gebergte, met vele begroeide ruggen naast elkaar, als vingers die naar de valleien wijzen. Een kudde witte geiten zwerft over een helling. Een zeer gezonde agave bloeit aan de rand van de weg, duwt zijn bladeren met naaldpunt in alle richtingen bijna twee meter hoog omhoog.

We stoppen in een kleine vallei aan een theehuis waar drie blanke motorrijders ons olijk teken doen dat we er iets moeten gebruiken aan tafels onder een soort kurkboom.

'Supergoede koffie hebben ze hier!'

Een halfbloed dame met een volbloed Nederlandse naam runt het theehuis. Haar villa met B&B staat wat verder achterop.

En ja, zij schenkt Piet de eerste koffie die hij in Zuid-Afrika lekker vindt. Ik koop een pakje van de koekjes die zij bakt en twee potten van haar aandoenlijk uitgestalde potten jam en marmelade, net zoals in de film *Confituur* van Lieven Debrauwer en Jacques Boon. We blijven wat hangen op deze plek, uren van een ander dorp verwijderd. Toch surfen ze hier op het Internet. Nu ja surfen. Soms krijgt mevrouw mits heel geduldig wachten op verbinding een email door van haar zoon die aan de andere kant van de wereld woont.

Onze volgende stop is een klein gat met de naam 'Avontuur'. Nog meer afgelegen, denken we (maar we kruisen niet veel later verderop een nationale baan). We rijden door het dorp van nauwelijks een straat en treffen net buiten het dorp een stel oude houten treinwagons op een smalspoor tussen moderne, goedverzorgde blauwgrijze hangaars aan. Goederenwagons die op de beestenwagens naar de Duitse kampen lijken, maar smaller nog. Museumstukken. Maar geen paneel met uitleg, en op het spoor naast dat waarop de wagons zijn gerangeerd blinken de rails. Misschien gebruikt men de wagons nog, hoewel je ze zo in Bokrijk zou kunnen opstellen.

We willen in Avontuur enkele biertjes kopen (alcohol!), maar het is weer zondag en dan verkoopt men dat ook in dit dorp niet. In een *roadshop* die niet de naam supermarkt verdient maar wel souvenirs verkoopt, kunnen we toch een paar blikjes bemachtigen.

We rijden verder, een klein fort prijkt op een heuveltop. Nog uit de Boerenkrijg. Maar geen doen om het met de wagen te bereiken, deze dirt road is in te slechte staat, enkel voor terreinwagens geschikt. We bereiken de nationale baan en rijden terug naar de kust, langs een baan met bergen en hellingen vol geel geschroeid gras aan weerszijden. We passeren een kleine dam en de kleinste krachtcentrale ooit gezien, amper één pijler volstaat om alle elektrische draden te dragen en verder te voeren. We rijden langs een twintigtal ANC-huizen van naar schatting acht meter lang en vier meter diep, met twee kleine ramen en een deur in de voorgevel, geen verdieping. De huizen zijn mooi wit geschilderd, hebben rode pannendaken en staan keurig verspreid op een groene helling. Groene bomen her en der verfraaien het geheel. Maar inderdaad, sociale woningbouw *in the middle of nowhere*. Wat moeten de mensen die erin wonen op deze plek mijlenver van enig dorp die naam waardig? Staan de bewoners in voor de krachtcentrale ettelijke kilometers hier vandaan? Waarom dan geen elektriciteitspalen in hun eigen dorpje? Wil men dat ze het land bebouwen? Ik zie niet één wagen, laat staan een tractor in de kleine nederzetting.

Wat verder zien we een dorp van oudere, kleinere maar toch nette woningen die op de nieuwbouwwoningen die we passeerden lijken, eenvoudige woonblokken. Maar de meeste woningen hebben een kleurtje gekregen, zijn okergeel, hemelsblauw, vaal roze of lichtgroen

geschilderd. De kleuren vrolijken het landschap onder de nog altijd versluisde lucht ferm op. Ook elektriciteit hier. Meer struiken tussen de huizen. En eucalyptusbomen, palmboompjes. Gammele schuurtjes tegen de huizen doen het geheel er nog gezelliger uitzien. Auto's en pick-ups staan op straat geparkeerd. Natte was wappert aan een lijn. Dit is een echt dorp en hier lijkt het goed leven.

Rijden maar. Onder een hemel waarin steeds meer wolken verschijnen naarmate we de kust weer naderen. Wollige witte wolken gelukkig, met weinig dreigend grijs. Met wat geluk is het droog aan de kust.

De zon schijnt volop in Wilderness, onze bestemming. En Wilderness blijkt helemaal geen wildernis maar een goed ontwikkeld dorp. We logeren in een villa waarvan de achtertuin aan een kleine lagune grenst die eigenlijk een zoetwatermeer is. Een meer dat bij elk hoogtij vol zeeewater loopt. Onze gastvrouw, een smashing beauty recht uit de serie *Third Rock from the Sun* gestapt, vertelt dat er kanjers van zeevissen in zwemmen, ze spreidt haar armen wijd open. Haar man en zoon vissen regelmatig met veel succes.

'De vissen zwemmen hier binnen bij vloed en blijven binnen, lijken zich goed te kunnen aanpassen aan zoet water.'

Vreemd is dat.

'Er staat niet genoeg stroming als het tij keert om hen mee terug te nemen,' legt de dame uit.

Nog vreemder dat de vissen niet terugzwemmen naar hun natuurlijke milieu als het tij ze helpt en in de juiste richting trekt. Maar ja wat weet ik van de species piscis af? Zero. Evenmin weet ik iets van vogels, en de tuin van onze logeerplaats hangt vol vogelhuisjes en allerlei kleurige vliegende schepseltjes met rode en blauwe veren, gele en rode, met lange en korte snavels, bezoeken hem druk.

Wij zwemmen die avond niet in de lagune maar in de oceaan met hoge golven, het is er veilig heeft mevrouw ons gezegd. Voor de eerste keer zwemmen wij (nu, ja) in Zuid-Afrika in zee. Piet gaat vrij diep in het water, kan bodysurfen, en laat zich door de golven keer op keer het strand opwerpen. Er staat toch vrij veel stroming in zee, ik ploeter wat aan de rand in ondiep water. Daarna eten we in een duur restaurant, niet lekker. Nog later, om de avond verder in stijl af te ronden, blijkt het hoofdeinde aan mijn kant van het bed niet goed aan het onderstel bevestigd en piept het vreselijk als ik mij omdraai in bed, ik word er die nacht telkens opnieuw wakker van.

*

VAN MOSSELBAAI, OVER SIR LOWRY'S PASS NAAR SOMERSET WEST

Maandag 8 januari

Ik vertel de vrouw des huizes aan het ontbijt dat het ijzeren geraamte van het bed een stevige mannenhand nodig heeft om een en ander vast te schroeven. Ze neemt het me zichtbaar kwalijk, hoewel ik de boodschap met enige humor probeer over te brengen én wachtte tot de andere ontbijtgasten vertrokken waren. Ik vermoed dat ze deze opmerking al te dikwijls heeft gehoord en er niet veel aan het euvel te verhelpen is, en dat mijn opmerking haar daarom zuur opbreekt. Mij een zorg. Ik vind dat ik me als een goed lid van de reizigersbond - toeristen aller landen verenigt u - heb gedragen en hoop dat ook andere toeristen opkomen voor de belangen van de volgende kamergasten wanneer het ongemak de spuigaten uitloopt.

Na het ontbijt zwemmen wij in de lagune achter onze logeerplaats, het meer vol kanjers van vissen, maar we zien er niet ééntje. De lagune voedt wel zichtbaar tal van planten. Aan de rand van het water staat het vol groene struiken.

Na het zwemmen pakken we onze bagage en checken we onze e-mail. We mogen surfen op het internet, maar niet gratis. Mevrouw blijft koel. We spreken in het naar buiten gaan wat met de heer des huizes bij wie we de rekening betalen. Hij stamt van een familie die al 300 jaar zijn stek in Zuid-Afrika heeft. Zijn vrouw kwam als vijfjarige in het land wonen.

Nu draait mevrouw toch bij en komt ook met ons praten. Hier enkele fragmenten uit ons gesprek.

‘Maar een heel kleine groep mensen dragen de belastingen in Zuid Afrika.’

‘Sommige mensen verwachten dat álles nu gratis is.’

‘Het probleem is niet dat de zwarten te hoge verwachtingen koesteren, maar dat ze niet krijgen wat men hen beloofd heeft. Huizen, bijvoorbeeld, en andere zaken. Elk van die huisjes kost ongeveer 30.000 rand. Men beloofde zo een huis aan alle mensen met een inkomen onder de 20.000 rand per jaar.’

Ik reken uit wat voor inkomen dat is: ongeveer 167,00 € per maand. Dat is dus het niveau van sommige lonen, van zeer veel lonen wellicht.

‘Vooral aan de Oostkaap is er veel corruptie in de administratie.’

‘Zwarte mensen weten nog niet wat hard werken is, dat moet men ze op school leren, maar ook thuis.’

‘Er loopt een pilootproject in de lagere school van Barrydale, geleid door Nederlanders die zes maanden per jaar overkomen om het project te begeleiden. Zij geven les in groepsdynamica, over succesvol onderhandelen, en zo.’

Met het adres van die Nederlandse filantropen op zak vertrekken wij, na alle fundamentele problemen waarover de eigenaars spraken, toch ietwat optimistischer gestemd.

Piets vakantie zit er intussen grotendeels op. Nu volgen een paar dagen werk voor Piet. Boeiend werk weliswaar: Zuid-Afrikaanse universiteiten bezoeken, relaties aanknopen met professoren, afspraken maken, misschien projecten opstarten.

Wij hebben vandaag de langste rit van onze reis voor de boeg, 480 kilometer tot onze volgende logeerplaats, en het is al bijna twaalf uur als wij vertrekken doordat we de vuile wagen eerst naar de carwash brengen, kwestie van toch ietwat presentabel op die vreemde universiteiten te verschijnen. De wasbeurt duurt lang, maar we zwemmen intussen weer in zee en we krijgen onze wagen werkelijk picobello gewassen terug.

Piet rijdt het eerste stuk maar stopt al snel aan een brug waar men aan bungee jumping doet. Hij kijkt naar een bungee swing, geen losse val maar een val tussen twee koorden. Ik kijk niet, heb geen zin in al die extra adrenaline (heb er van nature genoeg).

Een halfuurtje later bezoeken we hoewel we nog meerdere honderden kilometers moeten rijden het Diaz-museum in de Mosselbaai. Wij bewonderen er een replica van het schip dat Bartolomeus Diaz en enkele van zijn manschappen in 1488 aan land zette om water en eten te vinden voor de hele bemanning. Men bouwde de replica in Portugal en zeilde in 1988 vandaar naar Zuid-Afrika ter gelegenheid van de vijfhonderdste verjaardag van de landing van Diaz.

Wij kopen bij het buitengaan postkaarten voor de mensen die ons dierbaar zijn en steken onze gefrankeerde kaarten in een brievenbus onder een oude, dikke boom met op de grond slepende takken en dik loof. Een melkhoutboom. Een boom zoals deze hier vormde op deze plek de oudste brievenbus van Zuid-Afrika. Daarin liet een van de eerste Portugese zeelui in een schoen een bericht achter voor iemand van een volgend schip, en de scheepslui die na hem de Kaap aandeden volgden zijn voorbeeld op.

Tegenwoordig is de brievenbus natuurlijk geen heuse schoen in een boom meer, maar een reuzengrote namaakschoen van roze steen onder de melkhoutboom. De boom lijkt heel oud met zijn gedraaide, gewrongen hoofdtakken dicht tegen de grond. Op die hoofdtakken zijn hogerop al veel zijtakken afgezaagd. Uit de voet van die stronken groeien nieuwe, stevige loten, boompjes op zich. Maar dat deze boom met zijn oude stronken en brede kruin nog de originele zou zijn van ten tijde van Diaz, zoals ik ergens op het web lees, betwijfel ik, vijfhonderd jaar lijkt ook voor een boom wat teveel van het goede. Al is deze boom een monument op zich.

We vertrekken om 15 uur uit het museum en zijn tuin. Ik rijd nu, op de N2, de hoofdbaan langs de kust. Zelfs deze verkeershoofdader van de streek is geen autosnelweg maar een baan met maar twee, af en toe drie rijstroken. Geen andere afscheiding tussen de twee rijrichtingen dan een witte streep op de grond. Voortdurend heuvels op en af gaat het, in een landschap met bergen aan de rechterkant en massa's goudgeel gras op de glooiingen van de bergen, zoals in het Californische binnenland. Voorbijsteken kan weer alleen maar doordat de auto's op de pechstrook uitwijken. Maar ze wijken dikwijls uit terwijl ze bergop rijden, wanneer je geen zicht hebt op de tegenliggers aan de andere kant van de heuvel en niet zeker bent dat die perfect in hun baanvak blijven. Verder gaat het rijden goed, het vergt aandacht maar is niet te stresserend, er is weer niet veel verkeer.

'Een geluk dat er bijna geen vrachtwagens op de baan zijn,' zeg ik.

'Als dat hier de economische ontwikkelingsgraad weergeeft...', antwoordt Piet met gefronst voorhoofd.

Wanneer we in onze door Belgen gerunde logies in Somerset West aankomen, horen we dat er op zon- en feestdagen nooit zwaar verkeer is in het land en dat deze maandag, 8 januari, nog bij de feestdagen hoort, nog in de 'grote vakantie' van de Zuid-Afrikanen valt.

We eindigen de lange rit met een klim over een bergpas, de Sir Lowry's Pass, en kijken zeer aangenaam verrast op. Totaal onverwacht breekt zich het hele landschap van de West-Kaap voor ons open, ligt de landkaart reusachtig uitvergroot onder onze ogen. Wij zien een enorme blauwgroene baai met het honderd kilometerlange Kaapschiereiland als begrenzing in de verte, en dichterbij, achter de vloedlijn met zijn vele witte *rollers*, een uitgestrekte lichtbruine vlakte ook afgezoomd met bergen. Spectaculair mooi. Het is soms beter niet teveel over een reisroute te lezen, dan blijven de spectaculaire vergezichten ook werkelijk adembenemend.

Het bleekbruine land noemt men de *Cape Flats*. Het gebied is een zanderige vlakte en lag vroeger - 60 miljoen jaar geleden - onder water. De Nederlandse kolonisten noemden het wegens zijn bewegende duinen '*die Grootte Woeste Vlake*'. Nu cultiveert men een gedeelte van de vlakte intens en liggen er flink wat randsteden van Kaapstad op. Ook de reusachtige shantytown van Kaapstad: Khayelitsha. Kaapstad zelf ligt noordelijker, achter de bergen, is van hieruit helemaal niet zichtbaar. We herkennen niet eens de Tafelberg tussen de bergen, maar zien er mogelijks de achterkant van.

Wij dalen naar de enorme vlakte af. Een tijdje rijden we recht door de vlakte met *suburbs* op redelijk verre afstand van de baan. Dan slaan we af naar Somerset, waar wij logeren. We rijden recht op de Helderberg af, een van de bergen die de Cape Flats omzomen. Onze

logeerplaats blijkt in een superelegante wijk van Somerset te liggen, bovenaan de Helderberg. De woningen veranderen in steeds grotere paleizen naarmate de baan stijgt, doen denken aan ambassades en villa's van machthebbers, met voldoende woonruimte voor een leger bedienden en bodyguards. Dat blijft maar duren. We rijden almaar verder omhoog, en onze nieuwsgierigheid naar waar we precies zullen terecht komen neemt maar toe. Dan draait de weg honderd tachtig graden naar rechts. Het gaat weer omlaag. Langs woningen die iets nederiger zijn. Achter ons, helemaal boven, in laatste positie, glanst de onmeetbare granieten top van de Helderberg, een natuureservaat.

Wij houden halt bij een riante villa, een spel van kubussen in lichtgele crepi. De villa en het grootste deel van de tuin er rond zijn omheind met tralies van drie meter hoog. De brede en hoge poort aan de ingang is van smeedwerk met speerpunten bovenaan alle spijlen. Er ligt een hond van het ras van de killer dog in de film Amores Perros op de oprit van bleek dolomiet. Prachtig beeld, mooi kleurencontrast tussen het beige grint, de langharige zwart-witte hond, de lichtgele villa en de donkergroene, hoge evergreens rond het huis.

Links van het huis, totaal onopvallend, ligt een beduidend kleinere poort die automatisch openzwaait nadat we ons in het Vlaams aangemeld hebben aan de parlofoon: de toegang voor de gasten, met aparte parkeerruimte en toegangsdeur tot de hotelkamers. Knap gemaakt, speciaal voor het toerisme ontworpen Ook deze oprit is met hoge draad afgezet.

Eric en Ritje ontvangen ons zeer hartelijk. We krijgen een topklasse upgrade omdat we Belgen zijn en hun beste suite beschikbaar is: een kamer met een ongewoon hoog plafond, ook heel ruim wat de andere dimensies betreft, tien meter op zes schat ik de kamer. Zowel het plafond als de muren zijn in zachte aardetonen geschilderd, oker, Indisch rood, de kleuren van de Afrikaanse wandtapijten die we gekocht hebben. Bovenmatig rijk is ook het meubilair van de kamer en heel de architectuur van de villa, hier kan een oliesjeik logeren. Zonder enige betwisting het mooiste hotel van onze reis (maar ook het duurste aan ongeveer 100 euro per nacht - op andere plaatsen betaalden we meestal 70 euro, soms 60, Europese prijzen dus). Vanaf het zwembad heeft men een uitzicht op de Helderberg dat bijna zo schitterend is als het uitzicht van de Farm over de lagune van Knysna, je ziet de grijze top van de Helderberg en zijn groene hellingen van heel dichtbij.

Eric brengt ons een glas gekoelde witte Zuid-Afrikaanse wijn en verdwijnt tactvol. We zijn zo verwend en alle luxe zo gewoon intussen dat we de drank met moeite aanraken. Water, een groot glas water met ijsblokjes zoals je gratis krijgt in alle cafés en restaurants in de South-West van de VS, zou eigenlijk beter geweest zijn als welkom.

Er gebeurt niet veel meer die avond. Zelfs uit eten gaan is ons bijna teveel, en stelt ook niet veel voor in het eerste het beste restaurant dat we vinden op weg terug naar de vlakte, we zijn te moe om het adresje te zoeken dat de eigenaars ons aanbevolen hebben. Het bed ligt heerlijk.

*

STELLENBOSCH

Dinsdag 9 januari

Pas de volgende morgen aan het somptueuze ontbijt op de reuzenveranda van Eric en Ritje praten we wat langer met hen. Maar we hebben niet veel tijd om echt van gedachten te wisselen. Men verwacht Piet redelijk vroeg op de universiteit van Stellenbosch en ik reis met hem mee want we logeren nu enkele nachten in dat stadje.

We horen een verhaal van ondernemers, durvers, harde werkers, van lieve mensen ook, niet volledig op hun gemak met de situatie van het land waarin ze zich bevinden. Het juiste soort inwijkelingen. We zien Eric vlak voor ons vertrek op een gemoedelijke manier in de keuken samenwerken met een kleurlingmeisje dat hij duidelijk als gelijke behandelt. Ik merk dat ik gefixeerd begin te geraken op de arbeidsverhoudingen op de logeerplaatsen in het land, verdomd toch, het is nog vakantie voor mij, géén prettig gevoel.

Wij arriveren maar nipt op tijd voor Piets eerste afspraak op de Universiteit van Stellenbosch. Zijn werkdag begint met een korte rondleiding op de campus door een mooie dame van kleurlingenafkomst, met een gladde amberkleurige huid en groene, amandelvormige ogen om van weg te dromen (alleen al daarom zou je meegaan). Het is altijd journalistiek interessant als autochtonen je de plaatsen tonen die zij belangrijk vinden, en ik ben dan ook blij dat de mooie gids mij welwillend tolereert. Meer niet. Wij krijgen, enfin Piet krijgt een prima rondleiding. Ik waan me in de VS, op een campus van de Ivy League. Zowel de gebouwen als het interieur van de gebouwen zijn van topkwaliteit, mooi, niet nieuw maar wel heel modern uitgerust. Hier is geld. Onduidelijk of het ook van de zwarte overheid komt.

De universiteit maakt deel uit van het stadje Stellenbosch zoals de KULeuven van de stad Leuven, het loopt wat door elkaar. Aan de ene kant van een laan met oude evergreen magnolia's, prijken gebouwen van de universiteit, aan de andere kant rijke woonhuizen en hotels. Onder de bomen van een wat bredere laan staan opvallende verkeerspaaltjes van ongeveer een meter hoog met groene lichtjes bovenaan. Onze aantrekkelijke gids vertelt ons dat de paaltjes aanduiden dat hier een wandelpad loopt dat studenten bewaken, iedereen, inbegrepen meisjesstudenten zonder gezelschap, kunnen het dag en nacht veilig gebruiken. Elke soort privé bewaking, zelfs als het een soort burgerwacht is, lijkt me gevaren met zich mee te brengen, maar hier zal die bewaking wel echt nodig en nuttig zijn...

Onze toer is afgelopen.

Schitterend weer, een zachtblauwe lucht, echt een weertje voor vakantie. Voor mij. Niet meer voor Piet. De rest van de dag voert hij gesprekken met proffen van de faculteiten van economie en de rechten. Ik meld ons aan in het hotel dat we reserveerden, geen B&B vandaag. Een meer afstandelijke ontvangst. Zonder twijfel heeft het ook met het meer anonieme, stadse karakter van Stellenbosch te maken.

Bij het aanvullen van mijn dagboek merk ik dat ik de gesprekken met Zuid-Afrikanen niet meer kan bijhouden (en de volgende dagen zal dat er niet op verbeteren).

Daarna kuier ik door het lieflijke Stellenbosch, dat veel mooie oude huizen, ook veel Kaaps-Hollandse huizen telt en waar men hoogbouw weerde. Veel bomen en bloemen in de lanen, de blauwe agapanthus is alomtegenwoordig. Ik vind na enig lopen 'Oom Samie se Winkel', een curiositeit die mijn buurvrouw, wereldreiziger met oog voor het bijzondere me in geuren en kleuren beschreef. Omdat ik te goed weet waaraan mij te verwachten, vind ik de winkel niet meer echt fantastisch, maar origineel is het aanbod er alleszins: een bonte verzameling koopwaar die (gemaakt) slordig door elkaar hangt in rekken die van de grond tot aan het plafond reiken. De gerookte vissen aan stokken naast de open bokalen met snoep zijn er wel over voor mij. Leuker vind ik de oude muziekplaten en de bordjes en keukenschorten met grappige uitspraken.

Wat later bezoek aan het plaatselijke historische museum dat uit vier huizen van verschillende sociale stand op vier verschillende locaties bestaat. In het oudste huis, met rustige binnentuin, maakt een zwarte vrouw in lange zwarte rok en witte blouse met lange mouwen mij niet zonder spot opmerkzaam op de speciale kussens in de bedden: de blanke eigenaars durfden niet plat neerliggen bij het slapen uit vrees dat ze hun tong dan zouden inslikken.

Terug in het hotel zie ik tijdens een zwembeurt hoe een oude zwarte man een paar bladeren van het smetteloze grasperk harkt en de propere stoep nog wat extra aanveegt, kortom werk doet waar geen werk is. Ik praat met de eigenaar van het hotel die me trots een oud boek laat zien, een logboek van een van de eerste pioniers in Zuid-Afrika dat in het bezit van zijn familie geraakt is en dat hij terecht koestert.

Late namiddag. Nog altijd heerlijk warm. Nadat Piet van zijn werkdag teruggekeerd is, lopen wij samen Stellenbosch in om een ruiker bloemen te kopen voor de vertegenwoordiger van de universiteit die ons uitgenodigd heeft voor het diner die avond. In een klein, benauwd aanvoelend shopping center in het midden van het stadje vinden we de enige bloemenzaak die open is tijdens de vakantie. De bloemen zijn niet fris meer. We proberen dat te compenseren door de ruiker voller te maken, in de verkeerde veronderstelling dat de individuele bloemen

dan niet meer zo opvallen. Het is geen succes. We durven niet vragen dat men het hele boeket weer uit elkaar neemt, en de bloemen zijn spotgoedkoop - naar onze normen - dus laten we het zo. Maar we voelen aan de reactie van de zwarte bedienden (er werken vier mensen in de éénmanszaak) dat we een voor hen onaanvaardbaar hoog bedrag uitgeven. Als we daarop uitleggen dat de ruiker bestemd is voor de echtgenote van een prof van de universiteit die ons uitgenodigd heeft voor een diner, hangen ze er snel nog wat gouden draadjes in. Onze ruiker wordt er niet mooier mee. Kortom, dit is een miskleun van jewelste, zowel naar koopproces als naar eindresultaat toe. (Maar de dame voor wie de ruiker bestemd is zal hem - zij het met licht verbijsterde blik vanwege zijn omvang - gracieus in ontvangst nemen.)

Wij verbergen onze extravagantie achter onze rug als we het hotel weer binnenlopen.

Korte tijd later komt de vertegenwoordiger van de universiteit ons ophalen met zijn wagen. Hij voert ons en zijn echtgenote naar een trendy restaurant op de top van een van de bergen rond Stellenbosch, een restaurant van een *wine estate*. De eigenaar vertoont er zich dikwijls, zegt de prof, heeft het restaurant voor zijn plezier gebouwd en laat het uitbaten. De speeltjes van de absurd rijke mens...

Terwijl Piet en de prof vooraan in de wagen over universiteitszaken spreken, praat de echtgenote van de prof die ontdekt heeft dat ik het Afrikaans redelijk goed versta en het leuk vind om het te horen, in haar taal over koetjes en kalfjes met mij. De dame vergeet regelmatig dat ze traag moet spreken. Af en toe heb ik er een kort moment volledig het raden naar waarover het gesprek gaat. Ook een Zuid-Afrikaanse toestand, je kunt toch niet voortdurend ‘*sorry, ik begrijp u niet*’ zeggen.

We parkeren. Er waait wind hoog op deze bergtop, maar het is er nog aangenaam warm. De lucht is blauw, zachtblauw met oranje. De zon gaat onder boven het landschap dat we vanop dit hoge punt ongehinderd kunnen bewonderen: grillige grijze bergtoppen met mos en gras begroeid, daaronder hellingen met bossen, dan een patchwork van gele, verdroogde weiden, frisgroene wijngaarden en een meertje met het blauwste water, voor de irrigatie van de wijngaarden.

We krijgen een exquise maaltijd aangeboden, die de kwaliteit van het eten in de Leuvense Faculty Club overstijgt. En de sfeer is gemoedelijker. De professor met wie we dineren is een ontvankelijke persoon met wie we makkelijker dan met de meeste andere Zuid-Afrikanen tot nog toe over de moeilijke dingen van het land kunnen praten: de armoede, de schrille ongelijkheid die nog altijd, na meer dan tien jaar zwart bewind, in het land heerst.

‘De zwarte mensen zijn net zoals de blanken,’ zegt hij, ‘maar om hen echt te begrijpen moet je weten wat *ubuntu* betekent. Dat is een zeer belangrijk zwart begrip. Sociale interactie, voor je eigen lokale groep zorgen, is voor zwarte mensen belangrijker dan zichzelf ontplooien. Het is een soort solidariteitsbegrip.’

De professor vervolgt zijn uitleg: ‘Een zwarte student die een beurs krijgt zal dat geld naar huis sturen als daar dringende nood heerst. Zwarte mensen kijken door de voorrang die ze aan hun groep verlenen ook al eens anders tegen tijd aan, durven twee uur te laat komen op een vergadering als ze dringend iets voor de groep moeten regelen. Het maakt ze soms ook minder nauwkeurig.’

Als deze minzame man *ubuntu* zo belangrijk vindt, moet ik er meer over leren, weet ik meteen, en ik ga op het web op zoek. Een zekere Julian Hewitt schrijft dat *ubuntu* een verkorte versie is van een Zuid-Afrikaans gezegde uit de Xhosa-cultuur, namelijk, *umuntu ngumuntu ngamuntu*. Ik vertaal zijn Engelse tekst: ‘Dit betekent dat ik een persoon ben doorheen andere personen. Het betekent dat mijn menselijkheid verbonden is met de uwe. Dit waarschijnlijk hét belangrijkste aspect van het leven op een sterk verbonden planeet: onze menselijkheid is verbonden. Wij moeten elkaar respecteren, en moeten ons altijd onze onderlinge verbondenheid herinneren...’

Op onze webencyclopedie tref ik vier boeiende bladzijden over *ubuntu* aan. Ik leer dat *ubuntu* een algemeen Bantoe-begrip is, dat het niet alleen in Zuid-Afrika voorkomt maar ook in Zimbabwe, evenals in Rwanda en Burundi, Uganda en Tanzania, en dat het een zeer brede inhoud heeft.

Aartsbisschop Desmond Tutu benadrukt dat een persoon met *ubuntu* goed in zijn vel zit en positief tegenover de anderen staat, vanuit het besef dat hij of zij tot een groter geheel behoort; wie *ubuntu* heeft voelt zich verminderd of vernederd als men anderen vernedert, en gefolterd en onderdrukt met de anderen. Een levensinstelling dus, een deugd.

Een zekere Louw ziet in *ubuntu* een religieus aspect op zijn Afrikaans, in die zin dat de persoon die men zal worden door zich menselijk (met *ubuntu*) te gedragen, zal maken dat men een voorouder wordt die verering waard is; wie volgens *ubuntu* leeft zal na zijn dood eenheid vinden met wie nog leeft.

Nelson Mandela noemt *ubuntu* ‘een ethiek of een humanistische filosofie die op de loyaliteit tussen mensen en hun onderlinge relaties focust’. Hij benadrukt dat er meer is dan de ontvangende kant van het begrip (een reiziger zal zonder fout onderdak, voeding en kleding krijgen), dat *ubuntu* ook betekent dat een mens zijn verantwoordelijkheid tegenover de anderen moet opnemen.

Stanlake J. W. T. Samkange ziet drie grondregels in *ubuntu*. De eerste regel houdt in dat men de menselijkheid van anderen erkent en respectvolle menselijke relaties met anderen opbouwt. De tweede grondregel wil dat men 'geconfronteerd met een beslissende keuze tussen weelde en het behoud van het leven van een andere menselijk wezen, opteert voor het behoud van het leven'. De derde grondregel zegt 'dat de koning zijn status, inbegrepen alle macht die eraan vast hangt, aan de wil van het volk onder hem dankt'.

Ubuntu is dus ook een politiek begrip en men ziet het als een van de basisprincipes van de nieuwe republiek van Zuid Afrika: 'In de politieke sfeer gebruikt men het concept om de nood voor eenheid of consensus in de besluitvorming te benadrukken, zowel als de nood voor een gepaste humanitaire ethiek bij het vormen van de beslissingen.'

Ik begrijp de politieke situatie van het huidige Zuid-Afrika ineens een stuk beter. Ook daarom heeft het ANC allicht al een aantal zeer betwistbare beslissingen doorgedrukt gekregen zonder uiteen te vallen: de partij moet volgens Afrikaanse traditionele verwachtingen tot een consensus komen vooraleer een beslissing te kunnen nemen. Zou de neiging om consensus te willen bereiken ook de reden zijn dat de omstreden Jacob Zuma op de bitter verdeelde partijconferentie van december 2007 toch tot nieuwe ANC-voorzitter verkozen raakte?

Het begrip *ubuntu* is ook van toepassing op Mandela als politiek hoofd. Doordat zijn overgrootvader koning was van het Thembuvolk in de Transkeigebieden van de Kaapprovincie, en zijn vader bij de raadgevers van een van de volgende koningen hoorde, wist Mandela zonder twijfel zeer goed wat men van een politieke leider met *ubuntu* verwachtte: 'Een leider met *ubuntu* is onzelfzuchtig en consulteert langs alle kanten en luistert naar zijn onderdanen. Hij of zij neemt geen levensstijl aan die verschilt van die van zijn onderdanen en leeft tussen zijn onderdanen en deelt wat hij bezit. Een leider die *ubuntu* bezit, leidt niet, maar staat zijn volk toe zichzelf te leiden, en kan zijn wil niet opdringen, want dit is strijdig met *ubuntu*.' Nog altijd Samkange.

Het concept van *ubuntu* vormt volgens hem ook de kern van de traditionele Afrikaanse rechtspraak. Men straft schuldigen zowel binnen als buiten hun sociale kringen. Misdaden van een bepaald individu tegen een ander strekken zich buiten de twee betrokken individuen uit en hebben verregaande implicaties voor het volk waaruit de misdadiger komt. De familie en samenleving van een schuldige krijgen de rol van '*schuldige van derde orde*' (*tertiary perpetrator*) toegeschoven. De straf voor schuldigen van derde orde is een reusachtige boete en een sociaal stigma dat zij pas van zich af kunnen schudden door vele jaren *ubuntu* te beoefenen.

De *ubuntu* rechtspraak neigt er ook toe oplossingen en straffen te steunen die mensen samenbrengen, lees ik goedkeurend, maar dan rijzen mijn haren ten berge. Een moord zou leiden naar de creatie van een huwelijksband tussen de familie van het slachtoffer en de familie van de aangeklaagde - ik mag niet aan de sukkel van een vrouw denken die men zo als schoondochter in een familie katapulteert. *Ubuntu* vertaalt zich hier wel in een boeteregel die hoogstwaarschijnlijk een ander leven om zeep helpt.

Ubuntu veruiterlijkt zich in nog andere concrete levensregels. De plicht tot ‘delen’ en ‘gastvrijheid verlenen’ zijn al vermeld, niet vreselijk, integendeel. *Ubuntu* houdt ook het taboe in om oudere personen bij hun voornaam te noemen, men mag ze enkel bij hun familienaam noemen. Goed om weten. Met die regel benadrukt men dat de oudere persoon een familie en een volk vertegenwoordigt. Elk individu vertegenwoordigt trouwens een dorp, district, provincie en regio, portretteert ze met zijn gedrag. Dit stelt wel hoge eisen aan het individu.

Nog andere leefregels betreffen de verschillende sociale rollen die mensen bezitten. Een schoondochter zal traditioneel neerknielen als ze haar schoonouders begroet, hen voedsel geven als teken van respect, en zal altijd het meest lovenswaardige gedrag nastreven vanuit de idee dat zij haar familie en alle vrouwen die in haar familie zijn grootgebracht vertegenwoordigt. Dit respectbetoon verwacht men niet alleen van schoondochters maar van alle vrouwen, zelfs tussen vrienden en gelijken zoals broer en zus, zonder dat het zou betekenen dat de vrouw ondergeschikt is... Voor mannen gelden hogere fysieke eisen.

Positiever weer: onder *ubuntu* kunnen kinderen nooit wees worden want de rollen van vader en moeder hangen per definitie niet aan een enkel individu vast. Bovendien zal een man of vrouw met *ubuntu* nooit toelaten dat een kind in zijn buurt als wees leeft. Mijn Congolese vriendin Chantal heeft naast haar eigen vijf kinderen er drie geadopteerd, en die kinderen stellen het allemaal zeer goed, zeker weten.

Ik krijg meer en meer de indruk dat *ubuntu* voor een flink deel te herleiden is tot ons begrip van naastenliefde en goed fatsoen van een vijftigtal jaren en langer geleden, toen er ook in onze contreien nog veel meer solidariteit, sociale controle en veel meer informele regelgeving bestond. Op falen van een zaak, bijvoorbeeld, rustte ook bij ons toen een smet. Bij falen probeerde men soms ook bij ons om de schulden van het in gebreke blijvende familielid te betalen. Ik begrijp ook beter in welke zin *ubuntu* een solidariteitsbegrip is, zoals onze tafelgenoot van de universiteit van Stellenbosch beweerde: het verzekert het individu van opvang in een samenleving waar het voor velen nog vechten is om te overleven. Ik ben maar

wat blij dat de armsten bij ons over een leefloon kunnen beschikken en solidariteit door de band genomen een meer onpersoonlijk karakter heeft gekregen.

Toch kunnen wij van *ubuntu* een en ander leren: al was het maar de Afrikaanse nadruk op de zorg voor wezen en op de verantwoordelijkheid voor elkaar, met meer ‘delen’ van weelde voorop. Dat wij binnen de context van onze samenlevingen met veel tewerkstelling en sociale zekerheid nooit meer zelf hulpbehoevend willen zijn en daarom op onze centen passen, maar toch ook een deel van onze weelde via taxatie stelselmatig herverdelen, is een idee die wij misschien beter naar de zwarte Afrikanen toe moeten communiceren, kwestie dat zij ons gebrek aan ‘delen’ wat beter kunnen begrijpen en ons niet als hartelozer zien dan we zijn.

Ik overdenk nog eens de korte definitie van het begrip *ubuntu*: ‘*Een mens wordt maar mens doorheen andere mensen.*’

*

UNIVERSITY OF THE WESTERN CAPE, EEN WINERY EN EEN CAFE

Woensdag 10 januari

De University of the Western Cape in Kaapstad is de universiteit waar de meeste zwarte studenten van de regio studeren, een universiteit ook waarvan het bestuur overwegend zwart is. De campus van UWC ziet er op het eerste gezicht even welstellend, zo niet rijker uit dan die van Stellenbosch. Een aantal gebouwen zijn gloednieuw, andere net gerenoveerd of nog in verbouwing. Het centrale plein, dat de studenten wegens de kleur van de gebruikte materialen (of om andere redenen) de naam het ‘rode plein’ gaven, is indrukwekkend. We krijgen een toer van enkele gebouwen en doen de indruk op dat de campus groter is dan die van Stellenbosch. Maar dat kan ermee te maken hebben dat hij afgezonderd in de vlakte ligt, in de *Cape Flats*, ten zuidoosten van Kaapstad, ver weg van een woongebied. Dit is geen toeval.

In vroegere tijden bestond er een soort niemandsland tussen de universiteit, die opgericht was voor de kleurlingen, en Kaapstad. Vroeger isoleerde men de kleurlingbevolking die wou studeren op dit terrein, hield men ze hier net zo goed als de zwarte bevolking apart.

‘In een bepaalde periode onder apartheid woonden er in Kaapstad nog alleen maar blanken, 120.000 blanken. Maar al in 1987 begon het apartheidsregime zijn greep te verliezen en zakten de zwarte en gekleurde Afrikaanse mensen weer massaal naar de stad af,’ zegt een van de twee proffen die Piet en mij ontvangen.

‘Het niemandsland tussen de universiteit en de stad veranderde in een waardevol natuurreservaat,’ vervolgt de prof, terwijl hij ons het uitgestrekte stuk fynbos laat bewonderen op wat vroeger het niemandsland was.

Dit gebeurt op het einde van ons bezoek en de zwarte prof vertelt het niet zonder een zweem van spot en bitterheid. Het is het enige moment tijdens de hele namiddag die we samen doorbrengen dat hij dit soort emoties laat blijken. Komt het omdat ons samenzijn ten einde loopt en hij zijn voorzichtigheid daardoor even uit hoe oog verliest? Ik vermoed het. Want het viel op hoe emotioneel neutraal hij bleef tijdens onze lange conversatie over de situatie van Zuid-Afrika, hoe rustig en zelfverzekerd, een persoon, van wie je voelt dat hij geknipt is voor een hogere functie, precies door zijn emotionele controle, zonder zich daarom koud, arrogant of hooghartig op te stellen. Ook de blanke prof, die ons mee ontving, beheerste de kunst van emotionele controle opmerkelijk goed, en was de beminnelijkheid zelf. Hij heeft een grote gestalte maar leek zichzelf non-stop ietwat kleiner te willen maken. Ook psychologisch leek hij zichzelf te willen uitschakelen, enkel als tussenpersoon te willen fungeren. Hij werkt op UWC maar woont in het lieflijkere Stellenbosch

De twee heren brachten ons na onze kennismaking naar een *winery* ergens in de uitgestrekte vallei tussen de bergen en de oceaan. Ditmaal geen *wine estate* op een bergtop, voor de rijke Zuid-Afrikaan en de rijke toerist, maar een plek waar men werkt, de aarde bewerkt, de wijnstruiken snoeit, de druiven oogst en plet, de wijn in vaten en in flessen opslaat.

We zitten aan een picknicktafel naast een gebouw van bescheiden formaat. Rond ons velden met wijngaarden, eindeloze rijen felgroen. Achter ons een oprijlaan met lage, grijsgroene bomen. Heel in de verte de bergen van Franschhoek, waardoor de vlakte nog vlakker lijkt.

Het eten is eenvoudig - een pittige, donkere stoofpot - maar proeft authentiek en is even lekker, zoniet lekkerder dan de avond voordien. De conversatie verloopt prettig, onze tafelgenoten hebben het uitvoerig over de taal van de Xhosa-mensen die in de streek van Kaapstad wonen. Het Xhosa zit, zoals vroeger al gezegd, vol vreemde klikklanken. De blanke prof produceert een woord met een klikklank. Wij proberen het na te bootsen maar het lukt ons niet. Het vraagt heel veel oefening verzekeren de professoren ons, en als prof móét je die klikklank kunnen uitspreken of je kunt zelfs geen naamafroeping van je studenten doen... We proberen het opnieuw. De professoren lachen. Na nog enig vruchteloos oefenen snijden we de algemene toestand van het land aan.

De twee proffen van UWC zijn nog veel meer met het lot van de zwarte bevolking begaan dan de Zuid-Afrikaanse uitbaters van onze diverse guest houses tot nog toe. Wij praten urenlang heel open met hen. We stellen hen de vraag hoe het in godsnaam kan gebeuren dat de zwarte bevolking sinds 1994 een zwarte ANC-regering heeft, die sinds 1999 bovendien met volstrekte meerderheid regeert, en dat de levensomstandigheden voor de enorme groep zwarte armen er niet wezenlijk op vooruit gegaan zijn. Voor onwetende buitenstaanders is dit op het eerste gezicht onbegrijpelijk.

De professoren beginnen met onze vraag met een tegenvraag te beantwoorden.

‘Deed de ANC-regering het werkelijk zo slecht, of ligt de zaak minder eenvoudig?’

Zij wijzen er zoals Sparks op dat men de vreedzame overgang naar een ‘regering van nationale eenheid’ een wonder mag noemen. Dit is een verdienste die men de ANC-regeringen niet kan ontnemen. Maar Zuid-Afrika bezit de economie van een rijk ontwikkeld land naast de economie van een ontwikkelingsland - zoals president Mbeki tijdens zijn ambtstermijn zelf toegaf. Het onvermogen om één goed draaiende economie te maken waarin ongelijkheid en armoede snel afnemen, ontluistert het wonder inderdaad danig. En dat onvermogen heeft alles te maken met de economische politiek die de twee ANC-regeringen

hebben gevoerd. Men voerde een verkeerd beleid, daarop komt het antwoord op onze vraag neer.

De proffen verklaren zich nader. Echt jammer dat ik mijn bandopnemer niet bij me heb. Maar ik krijg door onze gesprekspartners een hulpmiddel aangeboden waardoor ik de strekking van het gesprek toch min of meer kan weergeven – niet de exacte inhoud.

Zowel de blanke als de zwarte prof bevelen ons het al vermelde boek van Gumede als verplichte lectuur aan om toch iets van de huidige situatie te begrijpen. Gumede is een Zuid-Afrikaans economisch journalist met internationale faam, die o.m. voor the Sunday Independent, the Economist en the Guardian schrijft en voor de BBC World Service werkt. In zijn boek komt wat zij aan tafel in grote lijnen uiteenzetten in detail en met massa's statistische gegevens terug, zij het dat Gumede meer de kritische toer opgaat dan de professoren die vooral hun grote bezorgdheid uiten.

Gumede's hele boek komt erop neer dat fundamentele verbetering voor de armen uitgebleven is doordat de ANC-regeringen een veel te extreem neoliberal economisch beleid hebben gevoerd.

Als leek in de economie versta ik onder een liberaal beleid dat de regering van een land supervriendelijk is voor de bedrijven en voor de armen om zo te zeggen niks onderneemt, vanuit de redenering dat de groei die de bedrijven zullen creëren tewerkstelling zal scheppen voor de armen, hen een loon zal bezorgen, en zo de armoede automatisch zal uitroeien. Maar dat is uiteraard een uitermate simpele uitleg.

Gumede licht het verkeerde beleid toe via een lang verhaal, het relaas van wat er gebeurde nadat Mandela uit de gevangenis stapte en het ANC weer wettelijk verklaard was. Het verhaal komt erop neer dat zowel de regering onder Mandela als daarna onder Mbeki door een complex samenspel van factoren en omstandigheden die té orthodox neoliberale koers gingen varen. Hoofdredeën dat men voor een extreem neoliberale politiek koos, waren, punt één, dat de koers die het ANC uit zou gaan al grotendeels bepaald was voor het aan de macht kwam en, punt twee, dat het ANC van start moest met een economie in zeer slechte staat. En doorheen dit alles speelden toevallige (of niet zo toevallige) gebeurtenissen en de evolutie van andere landen in de wereld na globalisering ook hun rol.

Punt één: het beleid was al grotendeels uitgestippeld. Dit wegens een viertal factoren.

Eerst en vooral had het ANC al zijn energie op de strijd tegen apartheid gericht en vooraf geen enkel beleid uitgewerkt voor wanneer het aan het bewind zou komen. Pas in 1990 richtte het een organisme op dat zich met het economische beleid begon bezig te houden.

Voorts werden alle topmensen van het ANC sterk beïnvloed door neoliberale krachten tijdens de laatste jaren van het apartheidsbewind en de vier jaar van onderhandelingen voor een vreedzame oplossing. De apartheidsoverheid vatte zoals al gezegd al in de gevangenis met Mandela gesprekken aan om af te tasten of het ANC in de richting van een liberaal economisch beleid wou denken. Mandela ontmoette er ook Helen Suzman, politica van de liberale Democratische Alliantie, die tijdens het apartheidsbewind 13 jaar lang het enige parlementslid van de oppositie was en moedig opkwam voor de zwarte bevolking (president Botha noemde haar een gemene kleine kat). Helen Suzman introduceerde Mandela dadelijk na zijn vrijlating bij een groep Zuid-Afrikaanse businesslui en die gaven hem advies tijdens de onderhandelingen. Ook de lokale en internationale zakenwereld en media, multilaterale organisaties als het IMF en de Wereldbank oefenden toen alle druk uit die ze konden op alle ANC-mensen met enige macht.

Mandela was dus al grotendeels tot het neoliberalisme bekeerd nog voor het ANC aan de macht kwam. Thabo Mbeki op zijn beurt, de andere grote protagonist, studeerde tijdens zijn ballingschap economie in Engeland en raakte daar zeer vertrouwd met het neoliberale denken en zijn positieve mogelijkheden. (Mbeki liep er altijd in knap tweed pak rond, was de zoon van een vooraanstaand ANC-lid.) Mbeki kwam er binnen het ANC rond voor uit dat men een neoliberale koers moest varen. Zowel Mandela als Mbeki waren er, zoals vroeger al gezegd, heilig van overtuigd dat alleen een neoliberale economie naar Westers model tot respect van het Westen kon leiden.

Ten slotte lieten de onderhandelingen naar nieuwe verkiezingen en naar de overgangsregering niet veel speelruimte, en hoorde het voorzitten van het gevoerde neoliberale beleid van het apartheidsbewind bij de voorwaarden om een deal te sluiten. Ironie van het lot: uitgerekend de belangrijkste man van de communistische partij, Joe Slovo, besepte tijdens de onderhandelingen, zoals ook al gezegd, het best dat men om een vreedzame oplossing te bereiken voor een aantal voorwaarden moest buigen.

Tot daar het voorspel.

Hoe speelden al deze factoren samen met belangrijke gebeurtenissen?

Toen Mandela in zijn eerste publiek optreden zei dat het ANC voor nationalisatie ging, crashte de beurs van Johannesburg onmiddellijk, hij was dadelijk gewaarschuwd dat de keuze voor nationalisering niet in goede aarde viel. Na de val van de Berlijnse muur en de ineenstorting van de Sovjet-Unie adviseerden drie buitenlandse afgevaardigden van linkse signatuur Mandela om niet langer voor nationalisatie te gaan. Westerse regeringen maakten het Mandela bovendien duidelijk dat het ANC moest afzien van de verwachting dat er een

initiatief zou volgen zoals het Marshall plan om Zuid-Afrika her op te bouwen, en 'dat het beste dat het ANC kon verwachten een vloed van vreemde investeerders was als Zuid-Afrika een orthodox, marktvriendelijk economisch beleid zou voeren'.

Dit alles resulteerde erin dat het ANC nog voor het in 1994 in de overgangsregering trad de idee van nationalisatie - het enige wat uitgemaakte zaak was geweest - volledig had verlaten. Een verdere consequentie was dat het ANC al in 1996, twee jaar nadat Mandela als president aantrad, een extreem neoliberal programma zou doorduwen. Maar zo begon het ANC niet aan zijn eerste ambtstermijn.

De alliantie van het ANC had noodgedwongen aanvaard om het neoliberale beleid van de apartheidsregering in grote mate voort te zetten, maar sprak zich aanvankelijk (nog) niet uit voor een orthodox liberaal beleid. De alliantie engageerde zich daarentegen voor een gemengd economisch beleidsprogramma, het '*Reconstruction and Development Programme*' (RDP).

Het RDP was afkomstig van de vakbonden, die het economische beleidsconcept van 'groei door herverdeling' waarmee Mandela en Mbeki in 1990 naar voor waren gekomen, verder uitgewerkt hadden. Dit onder meer op basis van een rapport van een groep gedreven lokale en internationale economen (de MERG), dat de regering helaas verwierp. De voorstellen van de vakbonden behelsden dat de staat zou investeren in huisvesting, onderwijs, gezondheid, elektriciteitsvoorzieningen en wegenbouw, en dat de staat ook anderszins de motor voor de economie zou zijn.

Mandela en zijn ploeg konden niet omheen het RDP dat de vakbonden nog voor de eerste verkiezingen naar buiten brachten. Maar ze schaafden en schaafden het RDP om het binnen de context van de onderhandelingen meer aanvaardbaar te maken voor de businessgemeenschap. Tot het uiteindelijk zo sterk veranderd was dat het zelfs de goedkeuring kon wegdragen van het IMF en de Wereldbank.

Het RDP behield wel de kern van de doelstellingen van de vakbonden, de fameuze verkiezingsbeloftes van Mandela, weet u nog, de beloftes voor *een beter leven voor iedereen* 'in de vorm van een miljoen huizen over een periode van vijf jaar, basisdiensten als elektriciteit en water, en gratis onderwijs voor hen die er voordien geen toegang toe hadden'.

Maar hier begint punt twee zijn funeste rol voor de Zuid-Afrikaanse armen te spelen: het ANC zat met een economie in zeer slechte staat.

Om te beginnen waren er veel minder middelen in de staatskas dan verwacht. Na de verkiezingen begon men het RDP uit te voeren, maar die uitvoering verliep zeer traag. Mandela kon het congres van het ANC in december 1994 nog uitleggen dat de beperkte

middelen van de nieuwe regering het inlossen van de concrete beloftes in de weg stond. Maar bij het begin van 1995 was het land in de greep van een reeks stakingen door ontevreden studenten, verpleegsters, en gemeentepersoneel. De vakbonden dreigden zelfs met een staking van zes maanden. Een economische catastrofe kondigde zich aan.

Niet alleen waren de middelen zeer beperkt, ook de economie die men geërfd had bleek in zeer slechte papieren te zitten. Ik vind op de website van het Nederlandse Ministerie voor Economische Zaken dat Zuid-Afrika wegens zijn apartheidsprikelen al vanaf 1973 een continue daling van de economische groei kende, met stijgende werkloosheid, vallende lonen en hoge niveaus van armoede en ongelijkheid tot gevolg; het bedrijfsleven zat als gevolg van de boycots ook structureel fout, was niet in het minst op export gericht, en bestond vooral uit machtige blanke conglomeraten; er waren bijna geen zwarte ondernemingen; en ook het gebrek aan zwarte hoger opgeleide werkkrachten was enorm. Alle scholing van zwarten stond achterop door de ‘Bantoe-opvoeding’ die onderwijs in wetenschappen, wiskunde, en een commerciële taal voor de zwarte bevolking geschrapt had.

Ten slotte leed het land ook onder een onwerkelijke vlucht van kapitaal, vooral vanuit de privésector; en de industriëlen die beloofd hadden te investeren kwamen na de onderhandelingen met nieuwe eisen op de proppen, wilden nog meer garanties dat het economische beleid marktvriendelijk zou blijven vooraleer te willen investeren, vertelt Gumedde.

Een economie die niet opbrengt en slecht in elkaar steekt; een bevolking zonder diploma’s; kapitaal dat wegloopt of toch alleszins niets uit zijn zakken haalt; leg daar bovenop nog een schuldenberg. Het apartheidregime liet de nationale schuld tijdens de vier jaren van de onderhandelingen vertienvoudigen. Het promoveerde ook nog snelsnel veel van zijn ambtenaren, om ze in aanmerking te laten komen voor hogere bedragen bij de ontslag- en pensioenregelingen die het ANC toegezegd had te zullen uitkeren - een van de voorwaarden van de onderhandelingen, en ongeveer de grootste schuld voor de nieuwe ploeg. En last but not least voerde het regime halsoverkop privatiseringen door van een aantal belangrijke maatschappijen.

Met al deze problemen, die op elkaar inwerkten, en de dreiging van lange stakingen, moest er iets ingrijpends gebeuren. Buitenlandse voorbeelden ontbraken of faalden net in die periode. Verschillende regeringen die ontstaan waren uit bevrijdingsbewegingen zaten in een diep economisch dal. De Westerse socialistische partijen deden het niet zo goed. Het buitenland naast de deur zorgde bovendien voor acute nieuwe problemen: uit de naburige Afrikaanse landen zakten steeds meer migrantwerkers naar Zuid-Afrika af.

In juli 1995 gaf Mandela zijn kabinet daarom de instructie het geweer radicaal van schouder te veranderen en van economische groei voortaan topprioriteit te maken. Niet van staatsinvesteringen. Men moest het *Reconstruction and Development Programme* verlaten. Het extreem neoliberale *GEAR* kwam eraan...

De rand devalueerde in februari 1996 op een paar weken tijd met 20 procent tegenover de dollar. Mbeki werkte met een ploeg economen aan volle snelheid het nieuwe economische beleid uit. In strikte geheimhouding. Nog diezelfde maand februari was het ontwerp van *GEAR* klaar, de nieuwe strategie van '*Growth, Employment and Redistribution*' waarbij het inlossen van de beloftes aan de armen op de tweede plaats kwam.

GEAR wilde voornamelijk door het aantrekken van directe investeringen groei creëren, wat dan op zijn beurt tot tewerkstelling en herverdeling zou leiden. De privé-sector zou dienst doen als de motor voor de economie, niet meer de staat. Vrijwillige investeringen vanuit de bedrijven zouden het land redden. Men werkte gunstige fiscale voorwaarden voor de bedrijven uit. Maar niet alleen dat. Bedrijven investeren alleen in een land met een stabiele munt. Men moest daartoe de schuldenberg reduceren, zeker niet vergroten met massale staatsuitgaven (voor nutsvoorzieningen, behuizing, onderwijs voor de armen). Een zorgvuldig begrotingsbeleid moest uitgedokterd om nieuwe schulden te vermijden en de oude te delgen. De ANC-regering kon snoeien in de uitgaven voor de armen en deed het. *GEAR* was een soort stabiliteitspact, stelt Gumedé.

GEAR wou vooral de bedrijven geruststellen, begrijp ik, zowel de bedrijven die moesten investeren als de bedrijven die al geïnvesteerd hadden en zeker niet mochten vertrekken. *GEAR* opteerde ook voor de complete privatisering van alle 'niet-essentiële' corporaties in staatsbezit en voor partiële privatisering van de andere. Ongetwijfeld vanuit het neoliberale geloof dat men privé-bedrijven beter runt, en misschien klopt dat wel over het algemeen en in Zuid-Afrika in het bijzonder, de ambtenaren zouden er zeer inefficiënt en corrupt zijn volgens meerdere bronnen, het grote zeer van Afrika. Privatiseringen van overheidsbedrijven brengen ook aanzienlijk veel geld in het laatje, middelen waarmee men de schuldenberg kan doen slinken, begrijp ik. Ook vanuit dit oogpunt lijkt die maatregel zinvol geweest te zijn. Maar het verhaal van al wat beter had gekund bij de privatiseringen telt toch enkele bladzijden in het boek van Gumedé.

Dat men *GEAR* zonder enige inspraak van de vakbonden en de communistische partij uitwerkte, en hen nadien ook niet in het minst toeliet er wijzigingen in aan te brengen, is een van de zwaarste kritieken op de toenmalige ANC-regering. Men vraagt zich ook af in hoever de ANC-top toen alleen voortging op de alarmkreten van het financiële blok van de Zuid-

Afrikaanse bedrijfswereld. Maar dat de ANC-top besloot om een duidelijke neoliberale koers te varen, lijkt zelfs voor een beginneling in het vak begrijpelijk in de gegeven context, misschien wel het verstandigste. En GEAR zorgde effectief voor macro-economische stabiliteit, een positieve zaak.

GEAR heeft verder nog positieve effecten gehad, maar lang geen onverdeeld positieve.

Het nieuwe beleid creëerde groei (ongeveer 5 procent de laatste jaren) maar raakte niet aan de geplande en broodnodige zes procent om nieuwe tewerkstelling te kunnen creëren.

De directe buitenlandse investeringen waren zeer beperkt, buiten dan in het jaar 2005, toen ze goed waren voor 2,5% van het BNP. Het vreemde kapitaal kwam het allereerste jaar na de verkiezingen, in 1994 in zekere mate toegestroomd, maar liet het daarna afweten. Gumedé klaagt aan dat de staat en de lokale businessmensen niet gehaast waren om in eigen land te investeren en dat dit volgens de vakbonden een belangrijke reden is dat het vreemde kapitaal geen vertrouwen in Zuid-Afrika kreeg. Mbeki en zijn ploeg slaagden er dus niet in om de lokale businessmensen ervan te overtuigen dat het in hun eigen belang was om bij te dragen tot veranderingen die de armoede en de ongelijkheid serieus zouden terugdringen, en daardoor te zorgen dat de marktvriendelijke economie niet ten onder ging. De blanke bedrijven binnen Zuid-Afrika investeerden hun winsten niet in eigen land, en schiepen bijgevolg geen nieuwe werkplaatsen. En ze bieden ook veel te weinig trainingen aan om het gebrek aan geschoold talent op te vangen.

Er kwam meer consumptie, bij een groeiende zwarte middenklasse, vertelt Bart Pennewaert, maar mensen kopen veel op krediet. En de rentevoeten blijven hoog. Bij het Nederlandse Ministerie voor Economische Zaken schat men die op gemiddeld 8,0 procent in 2007.

Gedeeltelijk positief werkte ook de *Black Economic Empowerment*, en in het bijzonder de aangepaste strategie van *Broad Based Black Economic Empowerment*, die bedrijven een aantal maatregelen aanbiedt waarmee zij de zwarte bevolking een meer prominente rol in de economie kunnen laten spelen, maatregelen die meteen ook evaluatiecriteria zijn.

Eindconclusie omtrent het gevoerde beleid is dat de Zuid-Afrikaanse economie grote problemen bleef en blijft kennen. De tekorten op de lopende rekening stijgen de laatste jaren almaar; er is veel meer import dan export; Zuid-Afrika produceert niet genoeg, o.m. door het blijvende gebrek aan geschoold talent. En het allerbelangrijkste blijft ontbreken: groeiende tewerkstelling. Men schat de werkloosheid op ruim 25 procent in 2007. De armoede die eruit voortvloeit is navenant. Dit alles ondanks GEAR. Ondanks het orthodox neoliberale economische beleid dus dat wonderen zou verrichten.

Maar laat me Gumedede's relaas afronden. Dat GEAR niet als wondermiddel werkte, bleek al gauw na de invoering. Er kwamen stakingen, de vakbonden eisten een leefloon voor de armen. Tegen het einde van 2000 begon het Mbekikamp toe te geven dat er aanpassingen aan GEAR moesten gebeuren. In juni 2003 hield het ANC een Growth and Development Summit en stelde daar het beleidsplan *Accelerated and Shared Growth Initiative* (ASGISA) voor, dat een voortzetting is van het bestaande beleid, een 'aanvulling', volgens het Nederlands Ministerie voor Economische Zaken. Groei is nog altijd de basisprioriteit en werkgelegenheid een afgeleide. Maar de staat investeert ook onder ASGISA, 51 miljard Euro, voor voornamelijk drie projecten: een transportcorridor, een breedbandtelecommunicatienetwerk en de bouw van een stuwdam.

Geen sociaal vangnet evenwel voor de armen.

Het eindresultaat voor de armen van het GEAR-beleid dat het ANC veertien jaar lang onder Mbeki voerde, is dat er nog maar zeer beperkt tegemoet gekomen is aan hun basisnoden. Miljoenen armen kregen toegang tot zuiver water, tot elektriciteit, tot huisvesting en sanitaire voorzieningen, dat wel, maar men sneed ongeveer een derde van hen al van de nu voor handen elektriciteit- en watervoorzieningen af omdat ze hun rekeningen niet konden betalen. Minstens 20 miljoen mensen zouden het in Zuid-Afrika met minder dan twee dollar per dag moeten doen, een immense groep, 40 à 50 procent van de bevolking. De ongelijkheid tussen arm en rijk is van de hoogste ter wereld. De armen werden de laatste jaren nog armer en de rijken nog meer welstellend.

Met zulke toestanden is het geen wonder dat een populist als Zuma met de belofte dat hij het verschil zal maken de harten veroverde en dat de Zuid-Afrikanen hem tot nieuwe ANC-voorzitter en nieuwe president verkozen.

Maar of uit de geschiedenis nu te besluiten valt dat men GEAR volledig moet verlaten is een ander paar mouwen.

Een neoliberale politiek blijven voeren, voor groei blijven gaan, lijkt de keuze van Gumedede, maar met veel meer tussenkomst van de staat, én een leefloon voor de armen. Groei 'in tandem' met herverdeling. Een gecoördineerde aanpak van de armoede, een algemeen kader, hoort daar voor hem essentieel bij. Gumedede staat een nieuw pact voor, een eigen New Deal voor Zuid-Afrika tussen overheid, business en civiele samenleving, inbegrepen de vakbonden. Samen onderhandelen over de nodige veranderingen, om drastische stappen te ondernemen, kwestie van een politieke en sociale explosie te voorkomen.

Gedurende 2006 kende het land maar liefst 10.000 opstoten van protest tegen lokale overheden...

Na ons lange gesprek over de Zuid-Afrikaanse politiek spreken de professoren van UWC met wie we aan de ruwhouten picknicktafel van de *winery* zitten, over de levenssituatie van afgestudeerde hoog opgeleide personen. Ze praten over de desastreuze beslissing van de regering om medici die pas afgestudeerd zijn in verplichte burgerdienst ter compensatie voor hun studies - op zich een redelijke zaak - naar verafgelegen gebieden te sturen. Helaas houdt men hierbij geen rekening met het feit dat deze jonge mensen meestal net een gezin hebben gesticht, en veel medici nemen het niet dat men hun gezinnen uiteenrukt en vertrekken naar het buitenland. (Ik acht het mogelijk dat deze maatregel intussen ingetrokken is, want er rees veel verzet tegen.) De professoren vertellen ook over de leegloop aan verpleegsters en ander medisch personeel. Slechte werkomstandigheden en het risico op HIV spelen hierin mee. Om niet te spreken over de hoge misdadcijfers, meer specifiek de moordcijfers die beroepsmensen wegdrijven.

‘Er zijn helaas al bedroevend veel geschoolde mensen naar het buitenland vertrokken sinds het apartheidsregime verdween.’

De professoren hopen dat de regering een reeks effectieve maatregelen zal treffen om gunstiger werkomstandigheden te scheppen voor al het geschoolde personeel van het land en zo deze mensen in het land zal houden.

‘De lonen zijn te laag, alle lonen. Niet te vergelijken met die in uw land.’

De proffen bekijken ons betekenisvol, weten waarover ze spreken want hebben ons land al meermaals bezocht. ‘Er is nog zoveel ontwikkeling nodig.’

Even stilte aan de tafel.

Daarna neemt het gesprek een optimistischer wending. De professoren vertellen ons trots dat een derde van de mensen die in de eerste regering van Mandela zetelden aan de UWC afstudeerden. De universiteit staat zesde gerangschikt op de lijst van topuniversiteiten van Zuid-Afrika. Zij praten over de samenwerking met de VLIR (de Vlaamse Interuniversitaire Raad) voor meerdere projecten. In de afgelopen jaren gaf de VLIR vooral geld voor projecten rond armoedebestrijding, nu voor projecten rond deugdelijk bestuur. Er zijn verlangens. Voor doctorandi krijgen ze voorlopig alleen fondsen uit een Scandinavisch land... Pas helemaal op het einde van het gesprek komen concrete universiteitszaken aan de orde.

Het afscheid is hartelijk, we verwachten deze mensen in ons land terug te zien. De korte ontmoeting met de exuberante zwarte dame die zich om studentenzaken bekommert en een paar extra armen om iedereen in haar omgeving stevig te omhelzen van de natuur lijkt te hebben gekregen, brengt ons eveneens in een hoopvollere stemming.

‘Het gaat vooruit in Zuid-Afrika,’ zegt ze overtuigd, ‘hoe moeilijk ook, het gaat hier vooruit.’

Het verhaal van het eenzijdige ANC-beleid dat de professoren uit de doeken deden, blijft in onze hoofden hangen terwijl we terugrijden naar Stellenbosch.

‘Toch erg dat ze niet eerst en vooral serieus werk maakten van betere levensomstandigheden voor de zwarte bevolking,’ zeg ik.

‘*Hindsight is the best science,*’ antwoordt Piet resoluut. ‘Als het wél gewerkt had, als er toen massaal ondernemers naar het nieuwe Zuid-Afrika afgezakt waren en daar met het nieuwe regime van start waren gegaan, dan zou men die beleidskeuze nu een magistrale zet noemen. En misschien lukt het nog, al ziet het er niet erg naar uit.’

‘Na 14 jaar bewind zal het misschien beginnen beteren voor de allerarmsten,’ zeg ik cynisch.

‘Wat zijn 14 jaren als je van zo ver komt en zo’n zware erfenis meezeult?’ vraagt Piet.

‘Theoretisch klopt dat misschien, maar als jij een van de miljoenen arme zwarten zonder sanitair, water en elektriciteit was, zou je wel anders piepen.’

De vrede van Darling begint op de helling te staan.

‘Dat is correct,’ antwoordt mijn echtgenoot instemmend, ongelooflijk maar waar.

Wij eten die avond onder ons tweetjes in een klein restaurant niet ver van de Drostdy van Stellenbosch. We knopen een gesprek aan met de zwarte kelner die ons opgewekt plaats laat nemen aan een tafeltje, blij dat er nog wat klanten bij gearriveerd zijn, vermoedelijk. We hebben hoewel onze reis bijna ten einde is nog bijna niet met zwarte mensen gesproken, hebben we ons vandaag gerealiseerd. Het heeft er natuurlijk mee te maken dat we hen vooral in de functie van ondergeschikten in de horecasector ontmoet hebben en ze zelden toegankelijk leken voor een gesprek.

Onze kelner van die avond stelt zich open voor een gesprek, ja, meer dan dat, iets in zijn houding is uitnodigend. Hij is zo goedgeluimd en sympathiek dat je automatisch met hem zou beginnen spreken. We vermoeden dat hij een student is, omdat hij de typische air van uitbundige, eeuwige jeugd en algemene verbroedering van studenten bezit. Hij gaat joviaal in op onze vraag of hij soms student is.

‘Die tijd ligt al ver achter mij,’ lacht hij terwijl hij vlug en efficiënt een roze tafelkleed over ons tafeltje open spreidt.

Dan laat hij plots zijn armen langs zijn lichaam hangen en kijkt ons ernstig aan, zijn glimlach is verdwenen.

‘Ik volgde met succes een jaar universiteit, maar moest in het tweede jaar mijn studies stopzetten omdat ik geen cent meer op zak had. Ik was toen zo blut dat ik niet meer wist wat te eten en onder vrachtwagens moest slapen. Tien jaar geleden is dat, maar ik heb er een trauma aan overgehouden.’

Wij weten niet wat wij daarop moeten antwoorden. De jonge man bespaart ons en hem een vervelend moment, draait zich om en neemt de borden die op een zijtafeltje staan, zet ze bij ons op tafel, neemt daarna ook bestek en legt de vorken en messen netjes naast onze borden, stilaan weer goedgehumid. Maar er moet hem nog iets van het hart.

‘Ik ben nu bijna dertig. En al heel de tijd sinds ik stopte met studeren ben ik kelner in dit restaurant.’

Weer zwijgen we. De jonge man plaatst zorgvuldig wijn- en waterglazen achter onze borden en bekroont onze borden dan met een mooi gevouwen, roze, stoffen servet.

‘Vermoedelijk zal ik de rest van mijn leven kelner blijven,’ zegt hij wat droevig en reikt ons dan met een vriendelijke glimlach de menukaarten aan.

‘Vijf van mijn vrienden zitten in net hetzelfde schuitje als ik,’ vertelt hij terwijl hij nog even aan onze tafel blijft staan. ‘Ze moesten ook met hun universitaire studies stoppen omdat ze blut waren. We lezen allemaal dagelijks de krant en bespreken het nieuws daarna met elkaar, praten elke dag urenlang samen over de toestand van ons land.’

Geen student, maar beslist een intellectueel is deze jonge man. En een charmante intellectueel. Hij glimlacht opnieuw naar ons terwijl hij met het hoofd knikt om ons te verlaten. Ik neem de jongeman niet bij de arm vast, maar het scheelt niet veel.

‘Zeg eens, welk werk zou jij het liefst doen?’ vraag ik hem spontaan.

‘Journalistenwerk,’ antwoordt hij onmiddellijk. ‘Mijn droom is om nog ooit met langeafstandsonderwijs communicatiewetenschappen te studeren, en dan in 2010, bij de wereldkampioenschappen voetbal hier bij ons, artikels te schrijven voor de media. Die kampioenschappen gaan ons land echt vooruit helpen.’

Zijn gezicht straalt nu, is meer dan studentikoos opgewekt. Heel zijn houding drukt de hoge verwachtingen van de zwarte en gekleurde bevolking uit, de hoop dat een en ander dan eindelijk werkelijk in beweging zal komen.

In mij bruist het journalistenbloed. Nog meer dan de vorige dagen. Deze intelligente jongeman zou me veel kunnen vertellen over wat er allemaal aan de hand is in dit Zuid-Afrika van nu. Ik vraag hem op de man af of ik hem een paar vragen zou mogen stellen waarop anderen mij tot nog toe geen bevredigend antwoord gegeven hebben, vragen naar de levensomstandigheden van de zwarte bevolking.

Hij wil daar vast en zeker met mij over praten, maar het kan niet tijdens zijn dienst. Hij neemt alvast een mooi gevouwen tafeldoek voor een ander tafeltje in zijn handen.

We spreken af voor de volgende namiddag, in een café vlakbij. Bij het afrekenen geven we hem een fooi van 50 rand. Hij reageert met weer veel teveel dank, zegt dat het geld heel goed van pas komt, want dat hij geen loon ontvangt, alleen 3 percent commissie op het verbruik van de klanten, plus de occasionele fooien die mensen naast de verplichte dienst van 10 percent op de rekening soms op de tafel achterlaten.

Ik kan het me nu echt niet meer laten hem de vraag te stellen die mij op de lippen brandt: ‘Hoeveel rand bedraagt het loon van de mensen die in de B&B’s werken?’

‘Negenhonderd per maand,’ antwoordt hij. ‘Soms minder.’

Verontwaardigd vertelt hij over een alleenstaande vrouw met kinderen die maar 600 rand per maand krijgt (ongeveer zestig euro), terwijl de levensduurte in Zuid-Afrika volgens onze Belgische vrienden in Somerset net iets meer is dan de helft van die in België. Slaap lekker.

Op verschillende websites bevestigt men de superlage bedragen van de minimumlonen, o.m. op die van de U.S. Department of State, in hun rapport over mensenrechten in Zuid-Afrika van 2005. Toen bedroegen de minimumlonen voor landbouwers, huispersoneel en taxi- en minibuschauffeurs in Zuid-Afrika ongeveer 950 tot 872 rand per maand, bedragen die geen aanvaardbare levensstandaard opleveren volgens de rapporteurs.

Ik lees wel op IOL, de website van de Independent News & Media van Zuid-Afrika waar de belangrijkste kranten bij aangesloten zijn, dat men in mei 2007 een minimumloon voor kelners en ander personeel van de ‘gastvrijheidsector’ kon bedingen, namelijk 1.400 rand per maand in bedrijven met 10 of minder personeelsleden en 1.650 rand in die met meer dan 10 werknemers, plus dat men tegelijk de verplichte dienst van 10 percent bovenop de rekening afschafte.

*

LUNCH IN STELLENBOSCH EN FEESTDINER VOOR ATLETEN

Donderdag 11 januari

Vandaag heeft Piet een afspraak met een professor in de opvoedkunde die zo charmant is om mij dadelijk officieel mee uit te nodigen voor het middagmaal, ik mag zelfs mee in hun ochtendvergadering zitten. Ik aanvaard alles met dank. Alle mogelijke info over het huidige Zuid-Afrika interesseert me, meer dan het bezichtigen van koloniale huizen.

De vergadering verloopt in alle rust. De Zuid-Afrikaanse prof en Piet bespreken universitaire programma's. Ook hier samenwerking met onze VLIR. In de menswetenschappen focussen de VLIR-projecten nu op identiteit, talen en culturen. Er zijn een aantal langeafstandsprogramma's in onderwijskunde. Er komen professoren uit het buitenland lesgeven. Ze geven de lessen in reeksen van zeven weken - maar onze grote vakantie is geen goede periode om over te komen en te doceren, want dan vindt de semesterwissel aan de universiteit van Stellenbosch plaats.

De prof praat over programma's van andere universiteiten en beklemtoont de nood aan sterke programma's, in het bijzonder voor de opleiding van leerkrachten voor het lager onderwijs, van wie er een groot tekort is in het land. Er waren begin 2007 ongeveer 380.000 onderwijzers in het land. (Op een bevolking van ongeveer 46 miljoen mensen, zonder immigranten, geeft dat 1 onderwijzer op 121 mensen, bereken ik achteraf. Neem dat ongeveer de helft daarvan jonger dan 18 zou zijn, dan is dat ongeveer 1 onderwijzer op 60 kinderen.)

Er is 5,7 percent verloop bij de onderwijzers. Het percentage van AIDS-lijdende in het onderwijzerskorps bedraagt 12 percent...

Er zijn volgens de prof 20.000 nieuwe onderwijzers nodig per jaar, maar men levert er maar 7.000 af. Acht jaar terug waren er nog 120 à 150 *training colleges* voor hoger onderwijs, die zijn nu allemaal dicht - dient gezegd dat men de jonge mensen er niet altijd goed opleidde. Nu moet iedereen vier jaar aan de universiteit studeren om het onderwijzersdiploma te behalen, maar de vereisten om universiteit te mogen volgen zijn hoog. Men durft dan ook al eens de ogen te sluiten voor lagere studieresultaten van would-be studenten.

'Maar wie wil nog onderwijzer worden?' vraagt de prof dan sarcastisch.

De salarissen van onderwijzers bedragen volgens hem ongeveer 80.000 rand per jaar (6.670 rand of ruwweg 667 euro per maand) en dat stemt ongeveer overeen met wat ik op de African News Agency site vind voor 2005: ongeveer 7000 rand per maand (toen nog 875 euro waard).

Maar veel onderwijzend personeel zou in werkelijkheid maar de helft van dat bedrag maandelijks in handen krijgen.

Terzijde: de minimumlonen in Zuid-Afrika zouden volgens deze professor opvoedkunde 5.000 à 5.800 rand per maand (500 à 580 euro) bedragen. Dit geldt voor geschoolde arbeid zonder twijfel, want in het mensenrechtenrapport van de VS staat zoals al gezegd dat een hele categorie van ongeschoolde arbeiders maximaal 950 rand ofte ongeveer 95 euro per maand verdienen in 2005. Van de mijnwerkers verdiende de helft volgens Business Report 250 euro of minder per maand in 2005. Er is in Zuid-Afrika nog geen nationaal minimumloon dat de sectoren overstijgt. Lonen verschillen van industriese sector tot industriese sector, van fabriek tot fabriek.

Buiten de lage lonen is er ook het probleem van de politiek van ‘affirmatieve actie’ vanwege de regering, het van overheidswege aanstellen van niet-bekwame zwarte mensen in een hogere positie in het onderwijs (de besproken *Black Economic Empowerment* en aanverwante politiek), die goede mensen weg jaagt, gaat de professor opvoedkunde verder.

Daarna schakelt hij over op het gebrek aan therapeutische krachten in Zuid-Afrika en het grote aantal getraumatiseerde kinderen die in therapie moeten.

Er is zoveel armoede.

Het onderwijsniveau is zo laag. De meerderheid van de Afrikaanse kinderen krijgen geen onderwijs in hun eigen taal. Pas in het vierde leerjaar krijgen ze onderricht in het Engels, hoewel die taal voor velen toch meer en meer de belangrijkste taal is, belangrijker dan het Afrikaans. Het daagt me opeens dat het verzet tegen het Afrikaans niet enkel een kwestie is van verzet tegen het verleden en van verlangen naar respect voor eigen identiteit in het heden, maar ook van nuchtere calculatie naar de toekomst toe. Het gesprek loopt stilaan ten einde.

We lopen te voet naar het restaurant waar we de lunch zullen gebruiken, het ligt op een boogscheut van het gebouw van de faculteit van pedagogie. Onderweg valt een luidruchtige bedelaar ons lastig. Een drugsverslaafde, zie ik in een oogopslag. Van Aziatische afkomst. Omdat ik nu eenmaal moeilijk nee kan zeggen en eens buiten de grenzen van ons eigen land een dakloze onderken in iedereen die om geld bedelt, tast ik in mijn zakken waarin meestal wel een briefje van tien rand rondslingert (Piet heeft een limiet gesteld aan het dagelijks aantal briefjes).

Piet heeft pech, de gedrogeerde reuzengeluk. Omdat we in druk gesprek met de professor zijn gewikkeld, stoort deze onderbreking nogal. Ik maak me er extra vlug van af, kijk niet eens

naar het briefje dat ik geef. Een juichkreet! Een alleluja! ('s Avonds merken Piet en ik dat we 100 rand missen en hou ik wijselijk mijn mond.)

‘Wij maken dat hier zelden mee,’ zegt de professor aangedaan.

Ik kan raden wat er gebeurd is en kan hem geloven.

De professor blijkt emotioneel geraakt door deze confrontatie, praat niet meer terwijl we verder wandelen. Geen harde man. Maar het contact tussen ons blijft afstandelijk, zoals gepast bij zaken, of ze nu universitair van aard zijn of anders. Hij nodigt ons zeer formeel aan tafel. We bestellen. Het eten arriveert snel (ze kennen hier hun professorenvolkje).

Doordat de mededeling dat het zwarte huispersoneel zo weinig verdient, me nog hoog zit, begin ik erover zodra een uitspraak van onze aardige tafelgenoot er zich toe leent het onderwerp aan te snijden. Niet moeilijk, want elke goedwillende Zuid-Afrikaan praat over niets anders dan zijn bezorgdheid voor zijn land zodra hij of zij daar maar de kans toe krijgt.

‘Als men al het personeel van de hotelsector, van de héle horecasector zonder uitstel een loonstijging van tien percent zou geven, zou er hoop kunnen ontstaan bij de zwarte bevolking en de atmosfeer hier wel eens grondig kunnen beginnen veranderen,’ zeg ik.

Mijn levensgezel, altijd graag advocaat van de duivel, een spelletje dat hij al zijn leven lang met overgave speelt, gaat automatisch in oppositie tegen mijn voorstel. Ik ken dat. Maar ben er niet altijd op voorbereid, nog minder altijd mee gediend. Misschien doet hij het ook om het gezicht van onze Zuid-Afrikaanse gastheer te redden. Hoe dan ook, hij wijst me er op professoortoontje op dat zo'n vergaande sociaaleconomische beleidsbeslissing zware consequenties heeft, en dat ze dan over het hele land in alle tewerkstellingssectoren de lonen moeten optrekken.

Ik reageer geïrriteerd dat ik niet inzie waarom de lonen dan overal hoger moeten.

‘Denk je nu werkelijk dat de fabrieksarbeiders dan niet gaan eisen dat hun lonen ook met tien percent stijgen? En wat denk je dat er dán zal gebeuren met het vreemd kapitaal dat hier al is, gaat dat tevreden zijn of overwegen om weg te trekken? Om er nog niet over te spreken dat de lonen nu al te hoog lijken om veel vreemd kapitaal aan te trekken!’

Ook Piet praat niet zonder enige emotie. Onze gastheer brengt intussen voorzichtig zijn vork met een brokje vlees van zijn bord naar zijn mond.

Ik dien Piet van antwoord. Het brokje vlees blijft even halverwege mond en bord zweven.

‘Dat is het hem juist! Jij doet alsof de bedrijven wegblijven omdat de lonen nu al te hoog zijn, maar ik ben ervan overtuigd dat het komt omdat de managers van die bedrijven het hier veel te gevaarlijk vinden voor zichzelf en hun families, met al die misdaad en moorden, en de investeerders zijn bang voor de instabiliteit van het land door al het geweld. Geef de zwarte

mensen een serieus teken dat het hier echt begint te veranderen, geef ze hoop en ze zullen minder overvallen plegen en minder moorden, en dát zal kapitaal aantrekken.’

Wij praten nog heviger tegen elkaar, zijn onze Zuid-Afrikaanse gastheer volledig vergeten. Iets maakt toch dat we opeens weer beseffen dat hij aan de tafel aanwezig is: hij onderneemt een schuchtere poging om mij gelijk te geven. (Voor de felste leeuw ben je het meest beducht, die gooi je het eerst een stukje vlees toe, denk ik achteraf.)

We zijn verstandig genoeg om na deze onderbreking het onderwerp van het ene moment op het andere te laten rusten. Het eten in onze borden is lekker, maar niet meer zeer warm. De Zuid-Afrikaanse wijn die onze gastheer speciaal voor ons uitgekozen had, mag gelukkig koud, en is uitgelezen. Sorry, professor.

Wat die eis voor 10 percent hoger loon betreft: de mijnwerkers van diamantproducent De Beers bekwamen volgens MineWeb in juli 2008 in één keer een loonstijging van 12 percent, daar moet bij gezegd dat de inflatie toen ongeveer 11 percent bedroeg.

Wat betreft de misdadcijfers: Sparks stelt dat je in Zuid-Afrika ook zeer veel georganiseerde misdaad aantreft. Tijdens de laatste jaren van apartheid, toen men voortdurend de noodtoestand uitriep, hadden de regering en de grensposten nog alleen oog voor het binnenlandse verzet en de dissidenten, en zag de georganiseerde misdaad zijn kans schoon om het land met drugs te overspoelen en er een vast afzetgebied te verwerven. Een groot deel van het geweld in het land zou men op hun conto kunnen schrijven.

De lunch is afgelopen. Het is bijna 16 uur, bijna tijd voor mijn afspraak met de zwarte kelner in een café een straat of twee verder, Stellenbosch-centrum is niet groot. Het is maar de vraag of Piet nog mee zal willen en of ik hem meewil. Het gezonde verstand wint.

In een keurig wit hemd en met een kleurige das zit onze kelner aan een tafeltje op het buitenterras van het café op ons te wachten. Knappe kerel. Maar niet precies gekleed voor een snel, informeel interview. Eerder voor een sollicitatiegesprek. Naarmate we dichterbij komen valt me ook op hoe hoopvol de jongeman kijkt, zo hoopvol dat ik direct beseef dat dit gesprek over heel andere zaken zal gaan dan de situatie van de héle zwarte bevolking... Glory, glory, hallelujah. Je hebt zo van die dagen.

De jongeman wacht niet op mijn vragen, maar begint direct volop te praten over wat hij denkt dat mij interesseert - altijd boeiend als een gesprek zo'n wending neemt. Hij begint met brede gebaren uiteen te zetten hoe zwarte jonge vrouwen en jonge mannen zich tot elkaar verhouden, niet exact de eerste vraag die ik zou stellen.

‘Het moet vlug gaan,’ zegt de jongeman, ‘als een meisje niet snel toehapt, proberen we bij een volgende.’

So far for romantic love.

Het volgende onderwerp dat hij aanraakt is het ‘zogezegde’ drankprobleem van de zwarte Zuid-Afrikanen.

‘Wij drinken niet voor het genot van het drinken, wij drinken om te vergeten,’ beklemtoont hij, ‘om de armoede vergeten waarin de meeste zwarte mensen leven. In één huis wonen meestal zeven à negen personen, dat betekent twee à drie gezinnen. Dikwijls zijn er krotten in de tuin bijgebouwd waar nog een paar mensen in hokken.’

Men haalt water aan gemeenschappelijke kraantjes, er zijn alleen publieke toiletten.

‘En de slechte behuizing is nog niet het ergste, want in veel sloppenwijken zijn de huizen eigenlijk groter dan de huisjes die de regering nu standaard in beton en steen aan het neerpoten is. Het ergste is dat ronduit miljoenen mensen honger hebben, doordat men ze zo slecht betaalt en de werkloosheid zo hoog is.’

Onze jonge kelner vertelt dat de werkloosheidsgraad in de townships 60 percent bedraagt en de Insight Guide vermeldt hetzelfde cijfer. In zijn township, Kayamandi, zouden 280.000 mensen wonen. Dat betekent 168.000 werklozen. In het township van Kaapstad, Khayelitsha (‘*nieuw thuis*’ in het Xhosa), wonen meer dan een miljoen mensen (ongeveer 80 percent van alle gekleurde en zwarte mensen van Kaapstad), de krottenwijken strekken zich daar over 3 km uit. Daar 600.000 mensen zonder werk?

‘Ik ben wát blij dat ik vast werk heb,’ zegt onze kelner. ‘Maar de tafeltjes zijn wel te zwaar in ons restaurant. ’s Morgens is het elke dag serieus tillen om ze buiten op te stellen.’

Prettig zoals hij open over zijn job praat en ons in vertrouwen neemt.

Het valt me ook op dat hij voortdurend het woord *township* gebruikt om zijn leefgemeenschap aan te duiden, het woord *shantytown* komt niet over zijn lippen. Ik begrijp hem. De zwarte mensen doen moeite om hun povere leefkwartieren toch enigszins toonbaar te houden, net zoals ze hun kledij goed verzorgen, mijn woord krottenwijk is te negatief, erkent die inspanningen niet en kan ik maar beter nooit meer gebruiken.

We praten opnieuw over zijn verlangen om met langeafstandsonderwijs alsnog een diploma te behalen. UNISA, the University of South Africa biedt dat onderwijs aan, is tegelijk ook de grootste universiteit van het land. Onze kelner is er rotsvast van overtuigd dat hij daar schitterende resultaten zou halen. Dan betreft zijn gezicht een beetje. Het inschrijvingsgeld is niet overdreven hoog, toch te hoog voor hem, (een bedrag dat naar onze normen anders nog meevalt), hij weet niet hoe hij dat zelf kan verdienen.

We wandelen zwijgend naar ons hotel.

Wat later die avond heeft Piet weer een afspraak met een prof en ik ben niet mee uitgenodigd... Ik zet me tevreden met een boek in de tuin van het hotel neer, aan een van de tafels van de veranda. De eigenares van het hotel komt een praatje met mij maken. Al vlug hebben we het over de zwarte studenten die hun studies niet kunnen voortzetten wegens geldgebrek. De kerk waartoe mevrouw hoort heeft een fonds om individuele studenten te steunen en zij schenkt regelmatig geld aan dat fonds. Ik haal prompt het kaartje met het adres van onze jonge kelner boven en schuif het haar toe, maar zij weigert het en geeft mij een kaartje van haar kerk waarop mensen tot gulle sponsoring worden aangezet. Dan verlaat ze me om een en ander in gereedheid te brengen.

In het hotel logeren op dit moment een groep jongeren die aan een toernooi van atletieksporten voor gehandicapten deelnemen. De wedstrijd is bezig. We horen het gedonder van het publiek op de tribunes tot in het hotel. Naast het zwembad treft het hotelpersoneel voorbereidselen voor een feestelijke ontvangst van onze atleten na afloop van de wedstrijd. Bediendes hangen lampions in de bomen, zetten een lange tafel klaar en dekken ze met fraai porselein en bestek en glazen.

Onze atleten arriveren niet bijster opgewekt, maar de sfeer in de tuin is goed. Er is veel personeel, blank en zwart, en het loopt allemaal vriendelijk lachend door elkaar.

Ik spreek met de eigenaar van het hotel over het belang om de zwarte bevolking hoop te geven, hoop op beterschap. Er is al genoeg wijn gevloeid dat ik hem durf suggereren dat het wonderen zou doen als alle huispersoneel op slag en stoot een opslag van tien percent zou krijgen.

‘Ze werken niet allemaal even hard,’merkt hij op.

De oude man die ik in zijn tuin zag lanterfant, is niet in de buurt.

‘Ik heb gezien dat u hier oude mensen aan het werk houdt,’ antwoord ik, ‘voor hen geldt dat natuurlijk niet, maar misschien wel voor de anderen?’

Ik zeg het voorzichtig. Hij geeft geen antwoord. Maar ik droom die avond met een glas wijn in de hand, aan de tafel op de veranda van zijn feeëriek verlichte tuin waar het feest voor de atleten in volle gang is, dat hij het loon van zijn mensen dadelijk fabuleus optrekt en die praktijk doorgeeft aan andere leden van zijn kerk, die het op hun beurt aan leden van andere kerken doorgeven. Ach, zo een prachtig land, en de zwarte bevolking die meer dan genoeg westers ontwikkeld is, dat zou hier toch moeten kunnen vooruitgaan.

Gumede zet genuanceerd uiteen hoe de economie tot op de dag van vandaag groeide en bloeide voor de gevestigde blanken en de zeer beperkte zwarte upper class, en ook voor wat er al aan middle class bij de zwarte bevolking is ontstaan. Maar niet voor de armen. De persoon of personen die voor de Insight Guide door Zuid-Afrika reisden en zich tijdens hun uitgebreid onderzoek naar de kunst- en muziekbeleving ook in de middenklasse die zich dit soort amusement kan permitteren, bewogen en het land heel wat beter kennen dan ik, zijn positief over de evolutie van Zuid-Afrika. Maar voor minstens twintig miljoen arme zwarten zou er dus niets veranderd zijn tegenover de tijd voor 1994, de tijd van het apartheidsbewind. Het lijkt de regering van Mbeki niet echt gedeerd te hebben, ze alleszins niet tot een ernstige koerswijziging aangezet te hebben. En dát probeer ik alsnog te begrijpen. Vanuit de basishouding dat de meeste mensen het toch goed menen in hun job, zeker mensen in een verantwoordelijke positie. *So, what went wrong? What can go wrong again?*

Als je puur als econoom op de lange termijn redeneert, heeft het misschien geen belang dat het gros van de armen niet in een vingerknip uit de armoede opgetild zijn, als het er maar aan komt - liefst binnen niet al te lang, natuurlijk. Binnen niet al te lang. Daar zit hem de angel. Wat is 'niet al te lang'? Dat scheelt nogal eens van welke kant je het beziet. Het blinde geloof dat met de juiste koers de werkloosheid en de armoede uiteindelijk traag maar gestaag verder zullen afnemen, is een mogelijk standpunt en een mogelijk reëel vooruitzicht. De geschiedenis op lange termijn zal de strategie misschien als juist bestempelen, *hindsight is the best science*, maar dat intussen, terwijl ik dit schrijf al 14 jaar lang, miljoenen en miljoenen zwarte mensen in onmenselijke omstandigheden blijven leven lijkt er dan wel niet toe te doen. Het doet er wel toe als je momenteel beleidspersoon bent in Zuid-Afrika. Als het dan al niet is om redenen van medeleven en (politieke) bezorgdheid voor de lagere sociale klassen, dan om veiligheidsredenen, de misdaadcijfers die de pan uit swingen, en dat niet alleen wegens maffiabendes. Hoe kan het anders met alle ellende, alle teleurstelling, het ontbreken van hoop op betere tijden, dan dat men roofst uit noodzaak en dat de negatieve gevoelens zich regelmatig ontladen in agressieve daden.

Het kan meteen anders. Gumede geeft in zijn boek overvloedig en heel concreet aan waar een regering met de juiste politieke wil binnen de kortste keren het verschil kan maken. Ik krijg door het lezen en herlezen van het boek van Gumede steeds meer de indruk dat de zwarte regeringsploeg volledig in de denkpatronen van de blanke elite trad en maar één doel had: economische groei. Het doel ook van Helen Suzman en de Democratic Alliance, de liberale partij die als enige tegen de apartheidregering inging en de excessen aanpakte. Dit zijn geen mensen van slechte wil, maar van een andere politieke wil. Het probleem is daarbij dat die

mensen zich niet het minst met de zwarte armen identificeren. En het is niet zo dat ze zich *niet kunnen* of *niet willen* identificeren, maar dat ze dat kunnen of willen niet eens overwegen, dat de armen voor hen niet bestaan. En ik vraag me af of de zwarte regeringselite zich deze mentaliteit ook niet eigen heeft gemaakt.

Dat de zwarte regeringen het economische beleid in een richting stuurden die de Zuid-Afrikaanse economie in onze geglobaliseerde wereld op niveau bracht en houdt, kan ik onmogelijk een verkeerde keuze vinden, ondanks het tewerkstellingsverlies dat uit de herstructureringen voortvloeide, en zo verder. En ja, ik ken het verhaal van Gumede intussen vrij goed. Maar wat ik niet kan begrijpen is de uitgesproken manier, de eenzijdigheid waarmee ze voor die keuze gingen, hun weigering om de zaak van economische groei via privé-initiatief ook maar enigszins te belasten, hun weigering de staat ook onmiddellijk genoeg geld te laten pompen in infrastructuur en diensten die de basisnoden van de armen leningen. Je hoeft niet honderd percent voor het privé-initiatief te gaan, je mag gerust een ferme spie uit de staatskoek snijden voor zulke redenen. Een businessestablishment, internationaal en zeker lokaal, met een beetje een hart en gezond verstand zou zoiets aanvaard hebben, zoals Gumede ergens bijna letterlijk zegt. Er zijn begrotingsoverschotten in Zuid-Afrika, vertelt hij ook. Men zou er niet in slagen de gelden voor voorzieningen voor de armen aan te wenden. Al die zaken samen noem ik van slechte wil zijn. Dat noem ik een verkeerde mentaliteit. Zien de zwarte regeringsmensen zich dan niet meer als leden van het zwarte ras, ga je je daarbij afvragen.

Maar zover zullen ze wel niet afgedwaald zijn. Ik ben ervan overtuigd dat zij zich nog wel degelijk met de zwarte bevolking in zijn geheel kunnen identificeren, met het zwarte ras. Maar zij lijken er niet aan te denken zich een keertje te identificeren met de lagere zwarte klassen, zij lijken er zich volkomen van te distantieren. Omdat ze zichzelf als té verschillend zien? de arme zwarte bevolking als té minderwaardig zeg maar, en precies daarom onbelangrijk? omdat zijzelf anders zijn, beter?

Het lijkt er sterk op.

En ik heb een sterk vermoeden dat de reden dat zij zich zo verschillend, zo superieur zien, niet alleen aan de ideologie van the American Dream ligt, de theorie dat je op eigen krachten aan de top kan geraken, maar ook aan de ideologie van de Voortrekkers, de aanvoerders van de Nationale Partij en apartheid: het Calvinisme. Waar is de tijd dat ik als student sociologie leerde over *De Protestantse Ethiek en de Geest van het Kapitalisme*, het basiswerk van Max Weber, gepubliceerd rond 1905.

Weber bespreekt uitvoerig hoe de ethiek van de Calvinisten en andere puriteinen tot het moderne, rationele ondernemen heeft geleid. Volgens het Calvinisme van de 17^e eeuw waren een aantal mensen door God uitverkoren en de anderen tot de hel gedoemd. De uitverkorenen zagen het bewijs van hun uitverkiezing geleverd door succes in hun ondernemingen, God toonde dat Hij doorheen hen werkte. En wie er niet in slaagde welstand en fortuin op te bouwen, was niet door Hem uitverkoren en zou in het eeuwige vuur branden. Die denkwijze bezorgde de Calvinisten een fikse aanmoediging om de zaken zo rationeel en efficiënt mogelijk aan te pakken, en om daarbij bikkelhard te zijn: het ging tenslotte om je zielenheil, het was een kwestie van hemel of hel in het hiernamaals of je in het heden succes in zaken kende of niet.

Weber schrijft ook dat een aantal denkbeelden van het Calvinisme die oorspronkelijk religieus van aard waren, snel hun eigen leven gingen leiden, los van religie, doordat ze de elite zeer goed van pas kwamen (haar de perfecte verantwoording gaven voor haar uitzonderingspositie). De goddelijke bekrachtiging van rijkdom, ‘het bewustzijn zichtbaar in de volheid van Gods gratie te staan’, zorgde er ook voor dat men een ‘verbazingwekkend goed, zelfs farizëisch goed geweten tegenover het verwerven van geld, zolang als dit wettelijk gebeurde’ bezat, schrijft Max Weber. Tegelijk leidde deze leer van uitverkiezing ook tot grote onverschilligheid tegenover armoede en ongelijkheid, als door God gewild. Men zegde het niet te luid, maar schreef toch neer dat de grote ongelijkheid tussen arm en rijk, de veel aanzienlijker aantallen armen dan rijken, ermee te maken had dat God maar een beperkt aantal mensen bekwaam achtte om weelde en fortuin te dragen en Hem nog te blijven gehoorzamen, om dan niet in een zondig leven te vervallen met andere woorden.

Hoewel men de theorie van Max Weber fel bekritiseerde, lijkt ze de tand des tijd te hebben doorstaan. Ik vraag me af of zowel de blanke als de zwarte elite in Zuid-Afrika niet onbewust nog altijd behept zijn met dat intussen eeuwenoude puriteinse denken dat de armen als uitschot en zelf verantwoordelijk voor hun benarde situatie ziet. Het uitverkiezingsdenken met daarbovenop het succesdenken van de Amerikaanse Droom, deze twee ideologieën die elkaar versterken, bieden alleszins een verklaring voor het grof negeren van het lot van de armen door zowel blanken als zwarte elite.

Zwaar succesdenken: ‘Het is hun eigen verantwoordelijkheid zich aan de armoede te ontworstelen, wij slaagden daar wel in.’ En meer stiekem, en daardoor veel doordringender en meer noodlottig, de uitverkiezingidee: ‘Ik heb van het Oppergezag - wat dat ook mogen wezen, een harde God of het magische godenrijk - wél de nodige talenten en hulp gekregen

om een goede positie te verwerven. Ik ben uitverkoren, voor een beter leven voorbestemd. Zij niet.’

De uitverkiezingidee leefde zeer sterk bij een deel van de Afrikaners op hun verre boerderijen, eenzaam in de Karoo, het gebeurde dat deze mensen alleen een protestantse statenbijbel als boek in huis hadden, las ik ergens. De uitverkiezingidee nam soms zelfs extreme vormen bij hen aan. In het boek *‘Het beloofde Land. Een reis door de Karoo’* van Adriaan van Dis noemt een oude Afrikaner, de oom van de vrouw met wie de schrijver door het land reist, de zwarte huidskleur het teken van een verbond van de zwarten met de duivel; van de weeromstuit zagen Afrikaners die zo dachten, de blanke huid waarschijnlijk als een teken van hun positieve band met de goddelijke kracht. Maar over die extremen gaat het hier niet. Wel over het generatie na generatie onbewust doorgeven van superioriteitsgevoelens door mensen die een zekere mate van succes kennen, of ze nu blank zijn of bij de zwarte elite (of middenklasse) behoren. Daarover gaat het, in samenhang met het ontbreken van een gevoel van verantwoordelijkheid voor mensen met minder geluk.

Het is een hypothese uiteraard dat deze uitverkiezingmentaliteit nog altijd leeft en dat men ze nog steeds doorgeeft, en dat ze tegenwoordig ook de zwarte elite beheerst. Het dient onderzocht of deze geest werkelijk nog zo nadrukkelijk aanwezig is als ten tijde van de Voortrekkers, en of hij ook in de hoofden van de zwarte elite en de zwarte middle-class rondwaart. Maar als dit men dit zou onderzoeken en zou kunnen bewijzen, dan is deze mentaliteit alvast een van de eerste zaken die moet veranderen in Zuid-Afrika, wil er politieke wil kunnen ontstaan om wezenlijk het lot van de armen te verbeteren. Ervan doordrongen raken dat sommigen langere strootjes trekken dan anderen, dat de armen geen schuld hebben aan de zeer zwakke situatie waarin zij zich bevinden (dat de schuld daarvan daarentegen onloochenbaar grotendeels bij de blanken ligt) levert de beste motivatie om op slag en stoot, op de korte termijn, het lot van de armen stevig aan te pakken. Een veel betere motivatie trouwens dan de zorg om de misdaad terug te dringen.

Dat het niet aan iets wezenlijks van de armen, niet aan hun cultuur of hun karakter ligt dat zij zich in zware armoede bevinden, is de idee die in de plaats van het succes- en uitverkiezingdenken van de rijken moet komen, wil men de armen en de armoede anders gaan bekijken en aanpakken. De eerste vereiste om in de samenleving een daadkrachtig verlangen om de armen - zwart en blank - te helpen tot stand te brengen, is dat men erkent dat eeuwenlange onderdrukking, uitbuiting, vernedering, uitsluiting van kansen, ontmoediging en in de collectieve psyche opgeslagen negatieve zelfbeelden de ware oorzaken zijn van de

wijdverspreide armoede. Zolang deze idee niet overheerst zou de politieke wil kunnen ontbreken om de armoede grondig aan te pakken.

En misschien leeft, om de zaak van de armoede verder te bemoeilijken, deze mentaliteit van eigen schuld dikke bult ook bij de arme zwarte bevolking zelf. Als de hogere klassen deze gedachten continu communiceren - op welke subtiele verbale en niet-verbale manieren ook, al dan niet door de media gedragen - dringen ze onvermijdelijk in de harten en de hoofden van de armen door. De minderwaardigheidsgevoelens en depressiviteit van de armen zijn misschien net zo goed het gevolg van subtiele communicatie in het heden als van de generatie na generatie doorgegeven verdoemenis- en uitverkiezingsideeën die zowel arm als rijk hebben bereikt en beïnvloed. En deze negatieve gevoelens zullen hen zeker niet helpen om uit de grenzeloze armoede overeind te kruipen.

Dat armoede structurele en culturele oorzaken heeft, is een denkwijze die men ook bij ons in België nog niet zo lang aanvaardt. Intussen heeft ze wel geleid tot het ontstigmatiseren van armoede en van de pijnlijke noodzaak voor sommige armen om beroep te moeten doen op steun van de gemeenschap. Het duidelijkst komt dit tot uitdrukking in de verandering van de naam van *Centrum voor Openbare Onderstand* in de naam *Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn*.

Maar zo'n aanvaarding heeft men nog lang niet bereikt in Zuid-Afrika. En ook bij ons is er nog heel wat werk aan de winkel wat armoedebestrijding betreft, maar binnen onze samenleving, en vooral de sociale sector zelf, is die mentaliteitsverandering gelukkig grotelijks een feit.

Ik probeer me in te leven in de geesten van de goedmenende bewindslui van zwarte en blanke kant. De goede verstandhouding tussen de Democratic Alliance en het ANC dateert van de apartheidstrijd. De DA, met Helen Suzman als belangrijkste voorvechter, kwam op voor de rechten van de zwarten, ik weet dat ik me herhaal. Wellicht heeft de leiding van het ANC een zeer stevig vertrouwen opgebouwd in deze neoliberal gericht blanke, politieke fractie; en misschien speelde dat zelf méér mee in het kiezen voor een neoliberale koers à la GEAR dan de druk van de businessgemeenschappen. Maar er is daar nog iets aan de hand.

Ik herbekijk het boek *Opposing Voices*, het liber amicorum voor Helen Suzman. Er is een korte beschrijving van alle mensen die een bijdrage leverden, in opgenomen. De Joodse connectie van het DA is opvallend. Ook het Joodse volk heeft iets met uitverkiezing, al kennen zij helaas vooral de keerzijde van de medaille, de kwalijke gevolgen van een 'uitverkoren volk' te zijn. Maar ook de ethiek van de American Dream is bij hen prominent aanwezig weet ik van Joodse vrienden, en het Joodse volk heeft al disproporioneel veel

topgeleerden en topkunstenaars voortgebracht. Misschien bepaalt niet zozeer de protestantse ethiek de sfeer van het DA als wel hun eigen, even zwaar wegende, Joodse uitverkiezingidee. Een derde ideologie die de armen naar *AF* verwijst, als zelf verantwoordelijk voor hun armoede, driemaal is scheepsrecht.

Calvinisme, American Dream en Judaïsme, drie elkaar versterkende ideologieën die succes duiden als iets waar ieder mens vat op heeft en iets wat hij of zij ongeremd mag nastreven, hét grote goed. Hét grote paradigma in het Westen, zeg maar dé grote mythe, van de voorbije vier eeuwen.

De rust is teruggekeerd in de tuin. De atleten zijn vermoeid gaan slapen.

Ik nip van het glas wijn in mijn hand. Mijn gedachten vlieden de Zuid-Afrikaanse nacht in met zijn zuivere lucht, zijn heerlijk warme temperatuur, zijn duizend tsjirpende krekels en zwoele, doordringende geuren.

Ik kan me voorstellen hoe zo'n blanke goedmenende dame of heer een zwart regeringslid feliciteert voor de stabiliteit van de rand en de groei van de economie die de laatste jaren toch ongeveer vijf procent bedroeg.

'We komen er,' zegt de blanke sympathisant tevreden.

'We komen er, langzaam maar zeker,' zegt de zwarte persoon, even tevreden, levend met *ubuntu*, hij voelt zich verantwoordelijk voor zijn groep, maar op een zeer strenge manier, strenger dan de blanken, de armen veroordelend, zelf uit de armoede ontsnapt en dat volledig aan eigen krachten wijtend, een gekend psychologisch principe.

'Toch jammer dat de zwarte bevolking zo weinig van de kansen grijpt die we haar bieden en al geboden hebben,' vervolgt de blanke persoon.

'We hebben ze overal in de administratie op goede posities geplaatst en ze bakken er niets van,' antwoordt de zwarte persoon zuchtend.

'En ze leiden de gelden die we hen voor de ontwikkeling van basisdiensten voor de armen toevertrouwen al eens naar hun eigen zakken om,' zucht de blanke nog dieper.

Hierop zwijgt de zwarte politicus. Want misschien klinkt dit al te bekend - te dicht bij eigen broekzak - en begrijpt hij dit fenomeen. Vanuit de enorme druk op zwarte mensen om alles te moeten delen - ook *ubuntu* -, nooit geld genoeg voor alle verwanten van dichtbij en ver, bittere noodzaak soms om te delen, omdat geliefden en verwanten anders niet kunnen overleven. En omdat ze een onstilbare honger kregen naar materiële goederen, een honger die al eeuwenlang is gevoed en nooit bevredigd.

De nacht wordt zwarter, de stilte dieper, er zijn geluiden van een huilend dier in de verte. Ik beeld me in dat ik een oude kreet van zwart dorp tot zwart dorp hoor gaan, de tamtam die

rondgaat zoals zo wondermooi beschreven in het boek van Alan Paton: ‘De *umfundisi* is terug thuis’.

Ik heb er geen zicht op hoe de tribale denkpatronen van de zwarte Zuid-Afrikanen de succesmythe ondersteunen of dwarsbomen. Denkelijk spelen de hiërarchische regels van de zwarte stammen en de automatische onderdanigheid, het kritiekloze volgen van de leider dat de wrede Shaka de Zoeloes met speren en zwaarden in het hoofd sloeg, ook hun rol in het in stand houden van de uitverkiezinggedachte en het superioriteitsgevoel bij de zwarte elite. Een elite die volgens wat ik gelezen heb veel te weinig ondernomen heeft en onderneemt om de arme zwarte bevolking te helpen.

En toch, en toch. Dit prachtige land moet toch een paradijs voor iedereen kunnen worden?

*

KHAYELITSHA, PINGUÏNBAAI EN KAAP DE GOEDE HOOP

Vrijdag 12 januari

We begeven ons, na meer dan twee weken in het gebied van de Kapen, eindelijk op weg naar Kaapstad en Kaap de Goede Hoop.

‘Goed idee van jou onze reis zo op te bouwen,’ zeg ik tegen Piet.

Onderweg naar de Kaap maakt een jonge zwarte vrouw met een klein meisje van de leeftijd van onze kleindochter het internationale teken dat ze graag een lift wil. We stoppen en nemen haar en het kind mee. De jonge vrouw zit stilletjes op de achterbank, het kleine meisje leunt tegen haar aan. Ik heb geen snoep bij me, maar wel een haarspeldje met een roze bloemetje voor mijn kleindochter. Ik geef het aan het kleine meisje.

Haar gezichtje trekt verheugd open, zij schenkt me een lieve glimlach.

De moeder glimlacht ook een beetje en zegt zacht: ‘Roze is haar lievelingskleur.’

Geen verrassing.

Er komt langzaam een gesprek op gang tussen ons en de jonge vrouw, hoewel zij nogal gereserveerd is. Gaandeweg spreekt ze spontaner. Scènes uit het leven van een zwarte of gekleurde Zuid-Afrikaanse vrouw. Dramatische scènes. Haar man is een paar maanden geleden overleden aan kanker en liet haar achter met twee kindjes - de baby is momenteel bij een oppas. De jonge vrouw vertelt het zonder enig vertoon van emoties. Géén tranen. Zowel haar man als zijzelf hadden een goede job, maar zijn ziekte en verzorging slokte al hun spaarcentjes op. Op een bepaald moment wou hij zich niet meer laten behandelen in het ziekenhuis omdat hij haar niet totaal berooid wou achterlaten. Hij kwam naar huis en overleed daar enige tijd later. Zij was intussen haar werk kwijt, zegde dat op om nog zoveel mogelijk tijd samen met hem te kunnen doorbrengen. Na zijn dood vond ze niet dadelijk een nieuwe job, ze is nog altijd op zoek en zit nu volledig zonder middelen. Het gezicht van de jonge vrouw en van het kind staan zeer ernstig.

‘Ik ben vier maanden achterop met de huur van ons appartement, en de eigenares wil niet langer dat wij daar blijven wonen omdat ik het achterstallige bedrag nu al nooit meer zal kunnen bijeenschrapen. Ik weet niet waar naartoe, heb geen geld om iets anders te kunnen huren. Ik heb de laatste dagen nauwelijks nog iets gegeten. Voor de kinderen had ik nog nipt eten genoeg. Ik ben nu op weg om met de eigenares te gaan spreken, maar zij heeft mij laten verstaan dat ik mijn problemen zelf moet oplossen.’

We vragen de dame hoe groot haar schulden zijn. Zij antwoordt en wij maken ons de bedenking dat dit wel een erg laag huurgeld is, dat haar appartement zeker niet tot de meest

luxueuze zal horen. Toevallig hebben wij iets meer dan dat bedrag op zak. We praten even met elkaar, in onze moedertaal die de vrouw misschien verstaat, en zijn het vlug eens. (Misschien zijn we weer in een valstrik aan het tuimelen, een diepere valkuil...)

We rijden vlug weg. Alsof we ergens voor vluchten, god nog aan toe. Het gebeurde proeft wrang, en dat is al bij al maar gepast.

‘Ik reis nooit meer met u naar een ontwikkelingsland,’ zucht Piet enkele momenten later.

Ook dat vind ik maar gepast.

En Piets lijden is nog lang niet ten einde. Er staat hem nog iets te wachten.

Mijn echtgenoot krijgt een uurtje later wel een beloning: een zwembeurt in de oceaan samen met de ‘pikkewyns’, de mini-pinguïns die langs alle kanten in de zee aan de Westkaap leven.

Voordien rijden wij nog per toeval door Khayelitsha, het township van Kaapstad, op zoek naar de kustbaan die naar het nationale park op Kaap de Goede Hoop leidt. Het township ligt vrij dicht bij de kust. Als de mensen hier een paar uurtjes lopen kunnen ze langs de oceaan wandelen en erin zwemmen, denk ik, wat ons betreft een van de grootste geneugtes van het leven. Dat dan toch. Wij zijn onthutst over de zwartgeblakerde plafonds en muren van de krotten vlak naast de baan. Dan lezen we in de gids dat dit geen woningen zijn maar kraampjes waarin men eten gereedmaakt. Inderdaad, overal staan vrouwen aan vuurtjes aan het werk. Maar de woningen achter de kraampjes zijn niet veel beter dan de krotten. Toch is de indruk die wij, buiten onze ontreddering over de armoedige omstandigheden, van dit township overhouden er vooral een van drukte en levendigheid. Niet van oeverloze troosteloosheid zoals je zou kunnen verwachten, want veel mensen die hier wonen lijden honger volgens de kelner met wie we gisteren spraken en volgens de jonge vrouw die we daarnet tijdelijk uit de nood hielpen.

‘Er is veel solidariteit,’ beklemtoonde de kelner. ‘Zelfs als ik rijk was zou ik liever in mijn township wonen dan in een van de koude buurten van de blanken.’

De schoonheid van de kustweg helpt ons verder vergeten. En de grappige pinguïns - geen half been hoog - vegen de laatste gedachten aan de moeilijke levensomstandigheden van de meeste zwarte Zuid-Afrikanen uit onze hoofden weg. De eerste zwartvoet die we al meteen op het kleine strandje van het reservaat opmerken, heeft plompverloren een ei gelegd op de grote steen vlakbij de toegang en staat er onnozel te broeden in het volle zicht van iedereen die door het poortje binnenloopt, zijn vlerken hangen tot aan zijn voeten. Andere pinguïns waggelen een beetje van ons weg, maar echt gealarmeerd zijn de dieren door onze aanwezigheid niet, ze behandelen ons als dieren zoals de andere waartussen ze leven.

‘Ik wil zwemmen tussen de pinguïns,’ zegt Piet na enkele minuutjes heel gedecideerd.

Dit ondanks alle witte souvenirs die we op de rotsen moeten vermijden en die van de stenen in het water druipen.

Hoewel er geen pashokjes om zich om te kleden op dat strandje zijn, zwemt Piet al gauw tussen de pinguïns. Het zorgt voor een paar leuke plaatjes voor de kleinkinderen. En met enig sleuren en trekken krijg ik hem toch weer op het droge dat in dit geval een natte, gladde steen is. Daarna kleedt hij zich weer ondanks mijn protest niet al te bescheiden in de publieke ruimte om. ‘Wie mijn blote billen wil zien, gun ik graag dat plezier,’ zegt hij.

Ik doe alsof ik hem niet ken en loop naar de wagen.

We bezoeken het nationale park van Kaap de Goede Hoop. Zoals bijna alle toeristische trekpleisters valt het ons tegen. Het landschap waar wij doorrijden is vlak, de bovenkant van een bergplateau in zee. De baan slingert bovenop het schiereiland dat met steile klippen in de oceaan uitloopt, maar we kunnen de ziedende zee rond de klippen nooit zien. Wel het mistige blauw van de oceaan, maar daarvan gaat van op deze hoogte niet veel betovering uit. De vegetatie van fynbos op het plateau van de Kaap is natuurlijk prachtig, maar die kennen we al, verrukt ons niet meer. En op de spits van de Kaap moet we onze beurt afwachten om naar de vuurtoren te kunnen wandelen op de rotshoogte die de Kaap afsluit.

Op de terugweg krijgen we toch enige voldoening: een groepje grijsbruine bavianen vlooiën zichzelf en elkaar ijverig in het fynbos vlakbij de baan. Verrassend spitse oortjes en een dunne, langharige vacht hebben die beesten. En groot zijn ze, zo groot als kinderen van tien à twaalf jaar, maar veel steviger gebouwd, beslist geen doetjes. Op de picknickplek aan de vuurtoren waarschuwde men voor deze dieren die een echte pest zijn als ze eten in de gaten hebben gekregen. Wij hadden het willen meemaken, maar zagen daar geen enkele *bobbejaan* (ook zij gaan lopen voor de toeristen). ‘*Bobbejaan beklim die berg... om die Rooinek te vererg... hoera voor die Boer, hoera*’. Het liedje krijgt een nieuwe betekenis voor me: als je een plaag bavianen op je vijand kan afsturen, heb je wat bereikt... Een plaag bavianen of een plaag toeristen, denk ik, en vergeet even dat ik ook bij de hordes hoor.

De tocht vanuit het nationale park naar Kaapstad, via de kustbaan langs de Atlantische Oceaan valt mee, geen erg dat we de baan moeten delen met (niet al te veel) wielertoeristen. Hier voortdurend vergezichten. De Houtbaai, die driekwart van een cirkel vormt en in een boog van bergen ligt, is een plaats waar we met genoeg ook een residentie zouden bezitten. Aan een groot deel van de kilometersbrede baai ligt geelwit strand. Nederzettingen van witte

huizen, appartementsblokken, vakantiecomplexen rijgen er zich tegenaan. Tussen de huizenblokken prijkt veel groen. Maar dat is nog niet het aantrekkelijkste. Het mooiste zijn de vijf sterk afgelijnde, alleenstaande bergtoppen, grijsgroen van kleur, een halssnoer van pieken, een snoer tussen de strakblauwe lucht en het nog diepere blauw van de oceaan.

Maar alweer verknalt iemand ons plezier als we er ergens koffiedrinken.

‘Nog een van de vreselijke dingen van de laatste jaren is dat de blanken ons al onze mooiste plekjes aan de kust afgepakt hebben, de plekken waar wij vroeger met hele families en buurten kwamen picknicken en weekend na weekend plezier maakten. Zij kochten er alle verblijven en gronden op, en bouwden er luxueuze residenties. Om er hooguit één of twee keer per jaar neer te strijken en enkele dagen te passeren.’

We blijven op de kustbaan naar het noorden rijden tot aan Green Point, het eindpunt van het Kaapse schiereiland, het beginpunt van de noordelijke baai waaraan Kaapstad ligt, een mooie locatie. Hier zullen wij de twee laatste nachten van onze reis logeren. Onze buurvrouw drukte ons op het hart een hotel te zoeken in een veilige buurt, Kaapstad zou een gevaarlijke stad zijn, de reisleader van de groep waarmee zij Zuid-Afrika verkende was stellig paranoïde. Ze mag gerust zijn: er staat een stevig hek rond ons hotel en zijn kleine zwembad en parkeerterrein, maar overdag kan je de poort altijd zomaar openen.

De sfeer van Kaapstad, dat in een kom tussen de oceaan en steil oprijzende bergen ligt, bevalt ons: er heerst vrolijkheid (een oude benaming voor Kaapstad luidt: ‘de taverne van de zeeën’). De oude stad is ook prettig klein: op ongeveer een uur tijd loop je van de zee tot aan de voet van de Tafelberg en daarbij doorkruis je veelal welgestelde buurten. Kaapstad oogt verzorgd en rijk, met exotische bomen, fonteinen en monumenten in de straten. Er is niet al teveel hoogbouw, Kaapstad verknoeit zijn omgeving niet teveel. Of misschien zeg ik beter dat de omgeving uit zo’n machtige bergen bestaat dat men ze niet kan verknoeien, op naakte rots kan men moeilijk bouwen. De steile paarsgrijze hellingen opzij van het drie kilometerlange plateau van de Tafelberg rijzen als uit graniet gebeeldhouwd op, maar zijn van zandsteen en zijn sterk verweerd. Met hun verschillende horizontale lagen boven elkaar en vaak loodrechte verticale groeven van de ene laag naar de volgende doen de hellingen me een klein beetje aan de verwerking in de Grand Canyon denken. Ook op de Duivelspiek en de Leeuwenkop, die aan de Tafelberg grenzen, merk ik dit fenomeen.

Net als het stadje Graaf-Reinet en de residenties van Houtbaai schurkt Kaapstad zich tegen al deze bergen aan, ligt de stad aan hun voeten zoals een zwakkere aan de voeten van machtigen, en daarmee lijkt ook de verhouding van de mens tot de natuur in dit land goed samengevat.

Manifest groter en grootser dan de mens lijkt de natuur hier, de eindeloze leegte van de Karoo, de weerbarstigheid van de bergen. En de mens als overheerst door dingen in zijn natuur die hij niet de baas kan, emoties die hij niet doorziet.

Dichteres Antjie Krog beweert in een interview met De Standaard dat de Afrikaners veel van de kritiek op hun gedrag tijdens apartheid achteloos opzijshoven als kritiek van de Britten onder wie zij voor en tijdens de Boerenkrijg zelf zoveel hadden geleden, niet alleen zwarte personen stierven in de Britse concentratiekampen.

Ik vermoed ook dat slechts een minderheid van Calvinistische Boeren op het onbarmhartige Hogevel, waar het water niet vanzelf vloeide, een bestaan konden opbouwen dat zo manifest succesvol was dat ze zich met rotsvast geloof door God *uitverkoren* (het is te zeggen *niet verdoemd*) voelden. En wat deed dat voor hun geluk en voor hun mildheid tegenover anderen?

Wij logeren niet in de kom van centrum Kaapstad maar aan de voet van de Sinjaalhelling, een voetheuvel van de Leeuwenkop. Een voorbuurt van de stad, met wat tuintjes, groen en bloemen in de straten, bougainville en palmbomen. We wandelen die avond zonder enige hinder of schrik naar een restaurant op een boulevard met parkallures, parallel met de oceaan, op enige afstand van ons hotel, no problem. We eten slecht, zoals in alle restaurants van te toeristische oorden, ons eigen Brugge inbegrepen.

Als we teruglopen naar het hotel, en ons daarbij verwijderen van de drukke boulevard, voel ik me niet meer volledig gerust wanneer een dakloze langs de kant van de straat nogal luid begint te mompelen, maar echt bang ben ik niet. Het gevaar schuilt in Zuid-Afrika voor ons in een heel andere hoek...

We slapen goed, na nog een frisse nachtelijke zwembeurt in het minuscule zwembad van het hotel.

*

DOOR KAAPSTAD NAAR DE TAFELBERG

Zaterdag 13 januari

Aan het ontbijt merken we dat een opnameploeg van een Duitse tv-zender ons hotel bezet heeft. Mensen sleuren camera's uit hun kamer, geluidsapparatuur verdwijnt in een busje, een regieassistente spreekt met een paar personen een stuk script door dat op de motorkap van een wagen open ligt. We vernemen dat de opnameploeg een documentaire maakt over de huidige situatie in Zuid-Afrika. De documentaire draait rond een gekleurde gids uit Khayelitsha die toeristen rondleidt op de Tafelberg en van die inkomsten leeft. De ploeg maakte gisteren lange opnames bovenop de berg. De gids toonde de camera het natuurschoon van de berg - de bijzondere vegetatie, de kleine dieren, de verborgen kloven, de vergezichten, de verweerde bergwanden in de diepte en de naburige toppen - en sprak tussendoor over de situatie in zijn land. Hij was vergezeld van een aantal kinderen uit zijn township die hij wel vaker meeneemt op de Tafelberg om hen in contact te brengen met de natuur.

Vandaag trekt de ploeg naar het township om verder te filmen. Het is niet verwonderlijk dat de Duitse TV deze documentaire op dit ogenblik maakt, want Zuid-Afrika zit in een cruciale periode met de verkiezing van Jacob Zuma tot nieuwe president van Zuid-Afrika.

Zuma is een populist en had het volk mee, zijn volk zeker en vast, de Zoeloes. De Zoeloes wonen vooral in KwaZulu-Natal. De Xhosa's leven aan de Oostkaap en in bepaalde gebieden van de Westkaap, hier dus, maar ook zij geloven in hem. Veel zwarte armen geloven dat Zuma het echt voor hen zal opnemen omdat hij van arme afkomst is, dit in tegenstelling met Mbeki en Mandela, die allebei uit een (veel) meer geprivilegieerd nest komen, en ik hoop dat ze gelijk krijgen. Of dit geloof zal blijven duren is een vraag. En Zuma blijft een omstreden figuur, met zijn domme uitspraak over AIDS (een douche na seksueel contact levert voldoende beveiliging) en met het voorbijge proces tegen hem wegens verkrachting en het afgevoerde proces wegens fraude en corruptie in een wapenaankoop. Zuma lijkt wel de politieke wil te tonen om van de belangen van de armen zijn prioriteit te maken, hij beloofde een half miljoen nieuwe jobs tegen december 2010. Maar hij drukte niet door dat een leefloon voor de armen op de agenda stond van een van de conventies van het ANC. En hij stelde de businessgemeenschap al herhaaldelijk gerust dat hij het GEAR-beleid van Mbeki verder zal zetten. De man in de straat haat GEAR en vertaalt het als '*Growth, Employment and Retribution (vergelding)*'...

Sommige voorstellen die het Zuma-kamp formuleerde op de nationale ANC-conferentie van december 2007 komen bovendien neer op aanvallen tegen het gerechtssysteem en de vrijheid

van de media, vermeldde Gumede in een artikel in de Oxford Press. Het Zuma-kamp is erin geslaagd om de Schorpioenen, de dienst in de Staatsveiligheid die high-profile misdaad onderzoekt, te laten ontbinden, met alle mogelijke gevolgen voor het verdwijnen van bezwarend materiaal. Zeer bedenkelijk.

Een positief gevolg van het aan de dijk zetten van Mbeki is wel het ontstaan van een scheurpartij in de ANC, de COPE (Congress of the People). Dat het machtsblok van het ANC uiteen is gevallen, is op de langere termijn een goede zaak voor Zuid-Afrika.

We praten over Zuma met enkele jonge zwarte mensen, die net als wij in de oude Maleisische buurt van de stad rond kuieren, niet ver van ons hotel. Ze zijn voorzichtig.

‘Dat hij op grote schaal fraudeerde is niet bewezen,’ beklemtoont onze gesprekspartners die het nodig vindt ons eerst te laten weten dat hij een Xhosa is. ‘En dat hij een Zoeloe is weegt ook niet zwaar door. Wel dat hij een vrouw verkracht heeft.’

Dat Zuma een vrouw verkracht heeft staat volgens deze jonge man vast. ‘Wie wil nu zo’n man als president,’ voegt hij eraan toe

Hij vreest ook dat de populist Zuma helemaal geen kaas heeft gegeten van economisch beleid en dat hij bedrijven zal nationaliseren, wat volgens hem geen garantie voor beterschap is.

Dat Zuma zijn croonies massaal zou kunnen bevoordelen, ziet de student niet als probleem. Hij vindt dat de regering van Mbeki zich daar ook aan bezondigd heeft, zij het via de goedbedoelde techniek van Black Economic Empowerment. Hij wijst erop dat Tokyo Sexwale en Cyril Ramaphosa (die ook voor het ANC-voorzitterschap gerund hebben) overnacht in businessstycoons veranderden.

‘Nauwelijks 3 percent van de zwarte bevolking heeft genoten van de herverdeling die tot stand kwam,’ zegt de jonge student. ‘Voor de meerderheid van de zwarten en de gekleurde mensen is er niets veranderd. Ze leven in evenveel miserie als vroeger, in krotten, in onveilige townships. Vijftig à zestig percent van de mensen is daar werkloos.’

Cijfers die we nog gehoord hebben. De jongeman beschouwt ons gesprek als beëindigd en slentert lusteloos met zijn vriendinnen weg.

Wij vervolgen onze tocht, lopen te voet vanuit Green Point door heel Kaapstad naar de kabelbaan van de Tafelberg. We hadden de wagen kunnen nemen maar hebben niet veel benzine meer en niet genoeg cash om aan de pomp nieuwe te betalen, en bovendien, en belangrijker, we vinden het geen erg om enkele uren te lopen, genieten van stevige

lichamelijke inspanningen, met al ons zittend werk achter pc en vergadertafel gedurende het jaar.

Na de Maleisische buurt waar de façades prettig paars, blauw, geel en groen zijn geschilderd, zien we nog enkele oudere, gewitte huisjes met tuinen en dan bevinden we ons aan de rand van de stad met gewone stedelijke huizen. We volgen de hoofdbaan omdat daar veel richtingaanwijzers naar de Tafelberg zijn aangebracht. Langzaam maar zeker bergop gaan we, almaar bergop. We doen er meer dan twee uur over om het vertrekpunt van de kabelbaan te bereiken. Daar wacht ons de moeilijke beslissing waaraan we de rest van onze cash gaan besteden, aan de kabelrit omhoog of de rit omlaag, want voor heen- en terugtickets hebben wij niet meer voldoende centen. Wij kiezen om tickets te kopen voor wat ons het moeilijkste lijkt: de beklimming. Even vermelden dat de Tafelberg meer dan 1000 meter hoog is, 1086 meter om precies te zijn, gemeten vanaf zeeniveau - maar op dat niveau hebben wij onze tocht ook aangevat. We laten ons naar boven dragen.

Ook op het plateau van de Tafelberg weer veel te veel toeristen, maar ze verdringen elkaar niet zoals op de punt van de Kaap, het is er meer dan ruim genoeg, en de uitzichten in alle richtingen zijn grandioos. We kijken ook een hele poos naar een luie kameleon op een steen, het beest verandert van kleur als het over een andere ondergrond kruipt, Attenborough life. Rotsen en schrale maar mooie vegetatie op het plateau. We arriveren te snel op het punt waar de afdaling van de Tafelberg begint. En we zijn niet alleen. Het is even aanschuiven om aan de afdaling te beginnen...

De afdaling duurt langer dan verwacht, duurt gewoon eindeloos, urenlang lopen in verzengende hitte - de kloof waarin we afdalen, ligt in volle zon. Wij hebben gelukkig onze nieuwe sportschoenen aan. Naast en voor en achter ons dartelen jonge zwarte Zuid-Afrikanen op sandalen en zelfs blootsvoets naar beneden. Zij springen met steeds grotere zelfverzekerdheid van steen tot steen naarmate ze dalen, terwijl wij steeds voorzichtiger lopen om onze knieën te sparen. We laten ze lachend almaar passeren, ze danken er vrolijk voor.

Beneden aangekomen stellen we met serieuze spijt vast dat onze wandelroute ons ver van de toeristische etablissementen rond de kabelbaan heeft gebracht. Geen enkele drinkgelegenheid in de verste verte te bespeuren en wij hebben reuzendorst. Niet genoeg centen op zak om een passerende taxi te nemen – maar vergeet alle goede voornemens. Er rijdt helaas alleen maar een enkele, volle taxi voorbij. Er staan wel veel auto's van beter ingelichte wandelaars geparkeerd.

We kiezen dan maar voor een wandelpad dat verder recht naar beneden, naar de stad leidt. Een pad dat niemand neemt. De file van medewandelaars lost zich op in het niet. Sommigen kruipen in een wagen, anderen lopen langs de baan naar het beginpunt van de kabelbaan dat op kilometers afstand ligt. Wij dus alleen naar beneden.

Een half uur - of zo lang lijkt het toch - lopen we door een soort niemandsland, een braakliggend stuk natuur met fynbos, veel struiken met gele protheas, tussen de voet van de Tafelberg en de stad. Eenzaam. Zeer afgelegen. Dit is niet meer verstandig, denk ik, maar we zitten nu eenmaal in deze penibele situatie en dan kun je altijd het best zwijgen en zweten, voortlopen. We arriveren in een dun dennenbos. Op enige afstand van ons gooien een paar zwarte jongemannen een andere jongeman op een berm neer. Een misdaad, vrezen we, en kijken bliksemsnel of we geen pad zien dat een andere richting opgaat. Dan herademt Piet, die in tegenstelling tot mezelf nog naar de scène durft kijken.

‘Ze zijn elkaar aan het plagen.’

Nog meer opluchting als we ons een kwartiertje later opnieuw in de bewoonde wereld bevinden, en dan nog wel in een meer welstellende buurt van Kaapstad, op het prille begin van de helling naar de Tafelberg, leuke huizen, leuke winkels en nog leukere cafés. De koele pint plaatselijk bier smaakt fantastisch.

Wij wandelen op de terugweg naar ons hotel door de Compagniestuinen in het centrum van de stad, nog altijd te voet. We rusten wat uit op een bankje en kijken naar spelende kinderen. We zijn te moe om in de gids te lezen dat de tuin botanisch zeer interessant is, 8.000 verschillende soorten planten telt en dat hier ergens de groentetuin van de eerste kolonisten te vinden is, natuurlijk niet meer met wat er toen in groeide, maar toch. We zien de groentetuin dus niet, maar snuiven wel de sfeer van een bruisend tevreden stad op, kleur op de huizen en palmbomen in sommige straten. Maar we zijn nog lang niet op Green Point.

We bestuderen de kortste weg terug op een kaart, zigzaggen door de stad, en belanden zo op de belangrijkste winkelstraat, waar alle winkels net aan het sluiten zijn.

Zaterdagavond vijf uur.

Nipt op tijd lopen we door de winkelstraat. Er hangt al onmiskenbaar onguur volk rond de winkels, maar er is ook nog zeer veel blauw aanwezig, op elk kruispunt staan groepjes van twee, soms drie politieagenten. Binnen een uur of misschien zelfs een halfuur is dit een buurt waar je beslist weg moet blijven. Voor de eerste keer in Zuid-Afrika zegt Piet dat hij zich niet veilig voelt, wat ik natuurlijk meteen overneem. Dus slaan we een zijweg in, een rustige baan waar nog andere lui rondlopen. Vijf minuutjes later zijn we dat onveilig gevoel alweer kwijt.

We kopen wat gebraden kip en tomaten en brood in de buurt van ons hotel. We picknicken op de tuintafel onder de eucalyptusboom naast het parkeerterrein van ons hotel. Een graatmagere kat komt een deel van onze buit opeisen. Wij delen redelijk eerlijk, zijn toch te moe om nog veel eetlust te hebben.

*

THE WATERFRONT EN DE TUINEN VAN KIRSTENBOSCH

Zondag 14 januari

Vandaag reizen we terug naar huis. Maar pas op het einde van de dag. En we zijn Kaapstad absoluut nog niet beu, hebben nog lang niet alle belangrijke en interessante plaatsen van de stad gezien. Voor een volgend bezoek zijn *the Foreshore*, het oude station, *the Castle* waaraan de werken al in 1666 begonnen en dat een militaire functie heeft gehad en de officiële residentie van de gouverneur was, de St George's kathedraal, andere kerken, en moskeeën en synagogen, de musea, koopmanshuizen, de beruchte uitgaansbuurt *District Six* die telooring toen men de zwarten en kleurlingen verbande naar verre gebieden, de levendige *Green Market*, het oude stadhuis, het standbeeld van Jan van Riebeeck en zijn vrouw, en wat weet ik nog. En buiten de stad is ook nog veel te zien, o.m. het landgoed Groote Schuur, dat eigendom van Rhodes was en nu de universiteit van Kaapstad huisvest evenals het hospitaal waar de eerste harttransplantatie plaatsgreep.

We plannen onze dag zo dat we in de voormiddag de grote kermis van *the Victoria and Alfred Waterfront* aandoen en in de namiddag de befaamde tuinen van Kirstenbosch die op weg naar de luchthaven liggen. Hopen maar dat we geen motorpech krijgen, en buiten de nodige check-in-tijd toch ook een uurtje speelruimte voorzien voor onvoorziene omstandigheden.

Op weg naar de Waterfront kopen we op een markt van lokale mensen - die naderhand vooral uit Senegal en Congo afkomstig blijken - met onze laatste rands twee spotgoedkope maar magnifieke met de hand beschilderde houten kommen.

Op de Waterfront zelf ligt het Two Oceans Aquarium, wat zeker de moeite waard is, maar wij bezoeken het niet, hebben ons hart al verloren aan het aquarium van Monterey en er nog andere bezocht. De Waterfront is een luxueus complex van gloednieuwe gebouwen tegenaan het water, met niets dan restaurants en winkels, niet echt ons ding. Slechts twee winkels trekken ons aan: een atelier waar men op zeer primitieve weefgetouwen gobelins maakt, en de boekenwinkel, waar wij veel te veel geld uitgeven met onze kredietkaarten.

Ik koop het boek *Indaba, My Children* van Credo Mutwa, dat de ex-veiligheidsman mij aanbeval. Het Afrikaanse, humoristische scheppingsverhaal in het begin van het boek charmeert me meteen. Beslist menselijk hoe godin Aarde het zich op stel en sprong beklagt dat ze zich een metgezel, de Man, heeft gevraagd, omdat hij over veel te veel armen beschikt die niets doen dan naar haar grijpen, om nog niet te spreken over de rest van de bejegening die ze ondergaat... Wat verderop in het boek verbijsteren me de vooroordelen over zwarte

Afrikanen die Credo Mutwa opgeschreven heeft. En dat hij zich de moeite getroost ze te weerleggen, verbijstert me nog meer.

In de botanische tuinen van Kirstenbosch vinden we niet onmiddellijk de weg met standbeelden die mijn schildercompaan Marc als een must beschreef, maar we doen veel junglegevoel op onder grillige bomen met lianen en bekijken geamuseerd het publiek dat toestroomt voor een muziekfestival in een hoek van het park, er is veel sfeer. Het uitgestrekte park op de helling van een van de Kaapbergen is trouwens zo mooi aangelegd dat alleen maar erin rond kuieren en de kleurenweelde van de goed aangelegde perken met bloemen bewonderen voor ons ruimschoots volstaan. Dan is het tijd om te vertrekken.

In de wachtzaal van de luchthaven zit ik naast een dame van ongeveer 40 jaar die naar een congres in Londen gaat en zich voorstelt als *coroner*, een lijkschouwer. Nog nooit mee gesproken, laat staan naast gezeten. Ik leer dat men de ‘onnatuurlijke doden’ onderverdeelt in drie categorieën: de ongelukken, de zelfmoorden en de moorden.

De coroner geeft onthutsende cijfers over het aantal moorden waarmee het ziekenhuis waar ze werkt het afgelopen jaar te maken kreeg. Bijna één op duizend personen werd in het voorbije jaar in de stad waar ze woont vermoord. Ik denk nog altijd dat ik haar verkeerd verstaan heb. Maar het aantal overlijdens per jaar bedraagt in Zuid-Afrika tweeëntwintig per duizend inwoners, volgens ons aller webencyclopedie, misschien klopt dat cijfer wel voor de grote steden. Waaraan ik in elk geval niet twijfel is de bezorgdheid waarmee de dame beweert dat het in het de andere grote steden net hetzelfde is, dat ze de gegevens kent van andere ziekenhuizen, dat ze die onder elkaar uitwisselen en dat die vergelijkbaar zijn.

‘Het moorden zit binnen de zwarte en gekleurde gemeenschappen,’ zegt ze, ‘zwarten onder elkaar, en zwarten tegen mensen van gemengd bloed, omdat die vlugger werk vinden en zich arrogant durven opstellen tegenover mensen van puur zwart bloed. Arroganter dan de blanken.’

De coroner is erg bang nu Zuma als nieuwe president van Zuid-Afrika uit de bus is gekomen. ‘Zuma is een volksmenner en ik ben er niet zeker van dat hij de volkswoede niet zal opzweepen,’ zegt ze.

Ze vreest toestanden als in Zimbabwe waar de door de Mugabe-regering gepropageerde ‘onteigeningen’ van blanke boeren niet alleen dikwijls pure roof waren, maar ook met veel geweld gepaard gingen.

De Landless People's Movement, die in 2001 in Zuid-Afrika ontstond, heeft al grote consternatie veroorzaakt met de waarschuwing dat het een campagne zal starten om het land zélf terug te nemen, als de landhervormingen niet sneller tot stand komen.

'Het kost me nu al veel moeite om in Zuid-Afrika te blijven,' zegt de coroner.

Ze is vooral ontzet over de zinloze brutaliteit waarmee de moorden die zij moet schouwen gepaard gaan, ontzet over de verwondingen en verminkingen, over de woeste manier waarop men lichamen en gezichten bewerkt, over de immense latente woede die eruit blijkt.

Woede die vermoedelijk eerder teruggaat naar wat de blanken de zwarten aan disrespect en erger betoond hebben dan naar wat de zwarten aan onrecht van elkaar ondervinden. Woede die de zwarte mensen in hun onmacht op elkaar uitwerken.

Het relaas van de coroner doet mij opnieuw denken aan de vreselijke manier waarop men met machetes de volkerenmoord in Rwanda uitvoerde en aan de hypothese van Alice Miller dat de Afrikaanse baby's op de rug van hun moeder veel te jong teveel slaag krijgen en daardoor met een hele hoop agressie in hun lichaam zitten. Maar er is uiteraard veel meer aan de hand in Zuid-Afrika. Allicht vloeit de agressie in de ziel van de zwarte Zuid-Afrikanen ook gedeeltelijk voort uit de onnoemelijke tirannie die ze ondergingen vanwege hun eigen Zoeloekoning Shaka, die wat wreedheid en ongevoeligheid betreft niet moet onderdoen voor Hitler, Pol Pot en Saddam Hoessein, als we Kets de Vries mogen geloven. Dat verhaal is niet zo oud, speelde zich net voor de Belgische onafhankelijkheid af. Wellicht dragen vele zwarte Zuid-Afrikanen ook nog sporen van de tirannie die zij tijdens die periode ondergingen, in hun ziel. Eenzelfde soort sporen als die van het eeuwenlange racisme, het apartheidssysteem en de laatste jaren van terreur onder Botha.

Sporen zoals een neiging om zich overdreven aan gezag te onderwerpen en extreem wetten te gehoorzamen, letsels aan zelfbeeld en zelfvertrouwen, tekort aan een positief zelfbewustzijn en zelfbeeld. De zwarte Zuid-Afrikanen kregen toch wel hun deel van terreur en geweld. En het apartheidsverleden weegt daarbij ongetwijfeld het zwaarst. De geschiedenis toont de hoofdschuldigen en dat zijn de blanken die de zwarte Afrikanen zoveel onrecht hebben aangedaan.

In een radioprogramma over Zuid-Afrika met de naam '*Soupirs du pays bien-aimé*', op France Culture, brachten de zwarte geïnterviewden telkens opnieuw het huidige geweld in het land in verband met het geweld van het apartheidsverleden.

'Je moest stenen in je zak hebben om je geld te beschermen als je eten ging kopen, en daarna moest je stenen hebben om je eten te kunnen houden.'

'Wij voelden ons inferieur. Alle blanken waren mensen met gezag over ons. De priester had gezag over onze toegang tot de hemel, de dokter over ons lichaam, de politieman doordat hij ons gevangen kon zetten.'

'Terwijl ik rechten studeerde moest ik voortdurend vluchten voor de politie, ik zat gevangen, ging in ballingschap. Ik heb lijden als ereteken. Wij zijn allemaal psychotisch geworden. Collectieve therapie is nodig in Zuid-Afrika.'

'Er is geen vijand die wij kunnen aanwijzen, daardoor blijft de agressie binnen ons. Alle misdaden zijn eigenlijk daden van zelfmoord.'

'We moeten productievere levens kunnen leiden. Levens waaraan we meer voldoening beleven, waarin we meer respect ondervinden, waarvoor we meer dankbaar kunnen zijn. Dat zal helpen. Zolang dat niet lukt zal er veel misdaad blijven.'

In zijn boek *Verhalen van een Vervelling*, beschrijft de jonge diplomaat Bart Pennewaert, die een paar jaar in Zuid-Afrika verbleef, hoe mensen getekend kunnen zijn doordat men ze jarenlang - in het geval van de zwarte Zuid-Afrikanen eeuwenlang - miskent, respectloos behandelt, mishandelt, uitbuit, kortom tot slachtoffers maakt. En de leden van een volgende generatie dan de slachtoffers dragen ook nog de sporen van het geweld. Men noemt hen de 'nasleepkinderen', een woord dat afkomstig is van de Joodse schrijfster Eva Hoffman. Zowel de eerste als de tweede generatie die afstamt van de slachtoffers moet zich een nieuw zelfbeeld eigen maken om ietwat gelukkig te kunnen zijn, en moet nog andere psychische veranderingen ondergaan om goed te kunnen functioneren. En dit zou een van de redenen kunnen zijn waarom Zuid-Afrika er zo traag en moeizaam op vooruitgaat.

Pennewaert schetst vage krijtlijnen van oplossingen voor de problemen van Zuid-Afrika, o.m. voor dit psychologische probleem. Hij vermeldt de boeken van een paar succesrijke zwarte Zuid-Afrikanen die hun volk aanzetten wat meer ondernemend te zijn. Deze geslaagde zwarte businesslui verwijten de zwarte armen dat ze teveel vanuit het gevoel dat anderen hen iets verplicht zijn op anderen rekenen en zelf niet genoeg werken om vooruit te geraken.

De businesslui hebben gelijk dat je taboes mag doorbreken. De vraag mag gesteld of de Afrikanen het zich soms niet te gemakkelijk maken en om reden van het belabberde verleden op tegemoetkomingen rekenen. Maar het vooroordeel dat Afrikanen lui zouden zijn loert hier gevaarlijk dicht om de hoek. Evenals de dwang van de American Dream, de illusie dat iedereen de kans krijgt om het waar te maken, en de impliciete, puriteinse (lees Calvinistische) minachting voor wie het niet haalt. Natuurlijk moet men kunnen zeggen dat de Afrikanen het best stipter zouden zijn, meer moeten lezen en studeren, hun vergaderingen

beter moeten voorbereiden, en dat dit alles hen vooruit zal helpen. Maar deze raadgevingen raken de diepere kern van de problemen niet: wie psychologisch murw uit een strijd van eeuwen komt, kan men maar heel beperkt wapenen met praktische raadgevingen. Die heeft steviger hulp nodig, materieel en ook psychologisch. Massale psychologische hulp, best op individuele basis, lijkt nu nodig. Onbegonnen werk voor een bevolking van miljoenen. Misschien kunnen gerichte campagnes via tv-series, talk shows, educatieve programma's helpen. Misschien kan men via het Internet, via bepaalde virtuele modellen, via games een stuk therapie geven, op maat gesneden van de zwarte Zuid-Afrikaan. Maar hoeveel zwarte Zuid-Afrikanen hebben toegang tot het web? En heeft het merendeel van hen niet dag in dag uit al zijn energie meer dan nodig om te overleven, om voeding, kledij en onderdak te vinden? Voor hen moet het voorstel van psychologische hulp absurd, erger, respectloos klinken. In allereerste instantie moet men eindelijk - eindelijk - aan de basisnoden van de arme zwarte bevolking voldoen, dat is de voorwaarde sine qua non voor een leefbaarder Zuid-Afrika.

By the way, ook de blanke Zuid-Afrikanen lijken nood te hebben aan psychologische hulp. Hulp bij het verwerken van wat zij hebben aangericht onder apartheid. Het gevoel van verlies, machtsverlies, identiteitsverlies, verlies aan zelfrespect bij de Afrikaners is enorm, vertelt de oude, wijze Zuid-Afrikaanse journalist Allister Sparks.

Ik denk aan het boek *Het beloofde land* van Adriaan Van Dis, waarin de familieleden van zijn Afrikaner vriendin hun zwarte personeel altijd met respect hebben behandeld en nog steeds behandelen.

In de Kaapprovincie erkenden en waardeerden een aantal blanke boeren de inspanningen en agrarische kennis van hun zwarte deelpachters, en lieten hen een groot deel van de opbrengst houden. Waardoor deze zwarte families zich op termijn gronden konden kopen en eigen boerderijen - er zullen zich ook wel een aantal Afrikaners tussen die blanke boeren bevonden hebben.

Op het afgelegen platteland zou de ongelijkheid tussen zwart en blank al eens wegvallen en blank en zwart ongeveer op dezelfde manier met elkaar omgaan en op gelijke voet leven, laat Pennewaert verstaan. Waarschijnlijk spreekt men daar met elkaar het Afrikaans, de oude mengtaal, overdenk ik. Misschien wel een oudere mengtaal waaruit de zwarte woorden nog niet helemaal verwijderd zijn. Het zou al een betekenisvolle geste van goodwill en verzoening kunnen zijn dat men een aantal van die zwarte woorden opnieuw opneemt in het Afrikaans. Misschien kan men zelfs een van de oudere versies van het Afrikaans, een versie van voor

1920 - toen men het Afrikaans grondig kuiste en vernederlandste - terug invoeren en actief promoten. Maar dat is natuurlijk zeer veel gevraagd.

Er zijn nog andere verzoenende gebaren mogelijk vanwege de blanken, meer dan genoeg mogelijkheden. Ingrijpende, beloftevolle mogelijkheden. Gumede betreurt in zijn boek van 2005 dat de eenmalige taks op bedrijven, een soort herstelfonds, er nooit gekomen is...

Men kondigt ons vliegtuig aan. Wij verlaten Zuid-Afrika met zeer gemengde gevoelens.

Ik denk terug aan het interview dat ik in Stellenbosch afnam van de charmante zwarte kelner nadat zijn dienst erop zat, de zwarte kelner die zijn studies om financiële redenen moest onderbreken. Hij sprak over het geweld dat avond na avond in de townships losbreekt nadat de nodige alcohol gedronken is - en iedereen drinkt. Het geweld breekt los om het minste. Er heerst bijvoorbeeld de absolute eis tot respect voor wie ouder (een jongere broer moet 'sir' zeggen tegen zijn oudere broer), en nadat men gedronken heeft is overtreding van deze respectregel schering en inslag. Met zeer beeldend gebaar sloeg onze kelner plots een denkbeeldige fles op de rand van onze tafel stuk en richtte de vlijmscherpe punten van de verbeelde gebroken fles naar onze gezichten. Even was ik bang, echt bang voor hem, voor de woede die zo duidelijk in hem sluimerde. Maar hij beheerste zich, en lachte. Cynisch. Ik ervoer die zelfbeheersing als zeer opvallend, zeer dubbel. De plotse zelfbeheersing van de zwarte jongeman liet ook de indruk bij me na dat hij zo'n stukgeslagen fles al zelf had gehanteerd...

Toch zullen wij met deze verstandige jonge man contact blijven houden na onze terugkeer in België en hem helpen met zijn studies. Zo gaat dat nu eenmaal met deze mensen en met dit land. Waar men een taal spreekt die wij verstaan en lieflijk vinden. Waar de landschappen prachtig zijn. Waar de natuur overweldigend aanwezig is in overvloed van flora en fauna. Waar je eenheid ervaart, verbondenheid in het samenleven van mens en dier, ook van mens en mens, de witten én de zwarten die men zoveel onrecht aandeed en nog aandoet, dit land dat je gewoon niet onberoerd kan laten.

Wij rijden met het luchthavenbusje terug naar het vliegtuig. Ik herlees het zinnetje dat ik Mandela toedichtte: *'Let your mouth and not your legs do the talking.'*

Het blijkt, nu ik wat beter toekijk, een (geslaagde) reclameboodschap van een gsm-operator.

* * *

BRONNEN

KAAPSE WIJN EN BRAMEN

Insight Guide South Africa, uitgeverij Cambium B.V., Zeewolde (Ndl), 2006

Tijdschrift van de Nederlandse Taalunie, <http://taalschrift.org/discussie/001770.html>, 16/06/2008

Robert Ross, *Zuid-Afrika: een geschiedenis*, De Arbeiderspers, Amsterdam 2001

Peter Joyce, *Traveller's Guide to South Africa*, Struik Publishers Ltd, Cape Town, editie 1996

Sampie Terreblanche, *Ook het ANC verwacht nu alle heil van de vrije markt. De lange mars van links naar rechts*, www tijdschrift *Zuidelijk Afrika*, van het Nederlands Instituut voor Zuidelijk Afrika, <http://www.niza.nl/nl/zam/year1/sampie.htm>, 10/06/2008

Bart Pennewaert, *Verhalen van een Vervelling, Zuid-Afrika zwart op wit*, Manteau, 2008

Wikipediasite over Mandela, http://en.wikipedia.org/wiki/Nelson_Mandela, 11/07/2008

Tourist Atlas Western Cape, uitg. Map Studio, Cape Town, 2004

Manfred F.R. Kets de Vries, *De geest van despotisme, Shaka Zoeloe en de psychologie van de tirannieke macht*, Uitgeverij Nieuwezijds, Amsterdam, 2004

Alan Paton, *Cry, the Beloved Country*

Allister Sparks, *Het Wonder Voorbij. Een geschiedenis van het moderne Zuid-Afrika*, Anthos, Amsterdam, 2003

William Mervin Gumede, *Thabo Mbeki and the Battle for the Soul of the ANC*, Zebra Press, Cape Town, 2005

W. M. Gumede, *South Africa: Jacob Zuma and the Difficulties of Consolidating South Africa's Democracy*, Oxford journals, Vol 107, Number 427, pp 261-271

Wikipediasite over de Drostdy, <http://nl.wikipedia.org/wiki/Landdrost> , 20/11/2009

Excerpten uit brieven van J.A.Baart de la Faille, via Google 'Baart de la Faille Winburg Oranjevrijstaat', met toestemming van Jaap Baart de la Faille of via www.zuidafrikahuis.nl

Over de San en de Khoikhoi <http://africanhistory.about.com/library/weekly/aa-SAColonists1.htm>, 07/07/2008

John Michael Coetzee, *In Ongenade*

Nadine Gordimer, *July's People*

Wikipediasite over apartheid <http://nl.wikipedia.org/wiki/Apartheid>, Nederlandse site 10/12/2009,
http://en.wikipedia.org/wiki/South_Africa_under_apartheid#State_security,
26/12/2009

The Killing Fields of Post-Apartheid South-Africa, 30/08/2001
<http://jmm.aaa.net.au/articles/321.htm>, 10/02/2010

NRC-interview met Allister Sparks, 2 /03/1991
<http://www.nrcboeken.nl/interview/allister-sparks-over-zuid-afrika-is-er-verzoening-mogelijk-zonder-schuld-te-bekennen>,10/02/10

BBC-artikel over geweld gedurende apartheid en over TRC,29/10/1998
http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/october/29/newsid_2468000/2468007.stm,10/02/10

Milton Shain e.a., *Opposing voices, Liberalism and Opposition in South Africa Today*, Jonathan Ball Publishers, Johannesburg & Cape Town, 2006

Officiële *TRC website* van het Department of Justice and Constitutional Development van Zuid-Afrika, <http://www.doj.gov.za/trc/> , 09/07/2008 en *TRC Final Repor*, zelfde website, 13/06/2008

Harriet Lerner, *Dans Van Woede*

Sally Sara, actualiteitsmagazine op website van ABC, Australische Broadcasting, <http://www.abc.net.au/am/stories/s204980.htm>, 07/10/2008

Frank Bostyn gewezen decaan van de Universiteit Antwerpen Management School, in *De Standaard*, 05/09/2008

Economisch overzicht van Zuid-Afrika van Economische voorlichtingsdienst van het Nederlandse Ministerie voor Economische Zaken,
<http://www.evd.nl/home/landen/publicatie>, 10/07/2008,

Alice Miller, *De Bevrijdende Waarheid*

Julian Hewitt, The 'Ubuntu of globalization', gepubliceerd in the Boston Globe op 12/07/2004, via <http://www.commondreams.org/views04/0712-02.htm>, 26/12/2009

Wikipediasite over *ubuntu*, [http://en.wikipedia.org/wiki/Ubuntu_\(ideology\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Ubuntu_(ideology)),
07/07/2008.

US Department of State, rapport *mensenrechten in Zuid-Afrika 2008*, 25/02/2009
<http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2008/af/119025.htm>

IOL, website van de Independent News & Media van Zuid-Afrika, 16/05/2007
http://www.iol.co.za/index.php?set_id=1&click_id=13&art_id=vn20070516113431212C152672

Afrol News, 16/09/08, <http://www.afrol.com/articles/13970>,

Business Report, Justin Brown, 29/06/2007
<http://www.br.co.za/index.php?fSectionId=563&fArticleId=3907969>

Business Report, Slindile Khanyile op 16/05/2007
<http://www.br.co.za/index.php?fSectionId=561&fArticleId=3833092>

Mineweb, 24/07/2008
<http://www.mineweb.com/mineweb/view/mineweb/en/page504?oid=57637&sn=Detail>

*Max Weber, *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*, London Unwin Paperbacks, reprint 1985, with introduction Anthony Giddens*

*Vusamazulu Credo Mutwa, *Indaba, My Children*, Payback Press, Edinburgh, 1998*

Soupirs du pays bien-aimé, programma France Culture, vrijdag 27 juli 2007

*Adriaan Van Dis, *Het beloofde land. Een reis door de Karoo**